T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BULGAR KOMİTACILARI VE KOMİTACILIK FAALİYETLERİ (1866-1913)

İSMAİL PEHLİVAN

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. İLKER ALP

EDİRNE 2017

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....TARİH..... ANABİLİM DALI

.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

...İsmail Pehlivan..... tarafından hazırlanan ...Bulgar Komitacıları ve Komitacılık Faaliyetleri (1866-1913)..... Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca ..25.12.2017..... günü saat ....15:30..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. İlter ALP	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. M. Türkân Doğruöz	Başarılı	
Yrd. Doç. Dr. H. Serdar Pehlivan	Başarılı	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10174003
Yazar Adı / Soyadı	İSMAİL PEHLİVAN
T.C.Kimlik No	22268309732
Telefon	5383852363
E-Posta	smlphlvn@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Bulgar Komitacıları ve Komitacılık Faaliyetleri(1866-1913)
Tezin Tercümesi	Bulgarian Committees and Committee Activities(1866-1913)
Konu	Tarih = History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	231
Tez Danışmanları	PROF. DR. İLKER ALP
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin,Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 26.12.2020 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.
NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

26.12.2017

İmza:.....

Tezin Adı: Bulgar Komitacıları ve Komitacılık Faaliyetleri (1866-1913)**:**

Hazırlayan: İsmail PEHLİVAN

ÖZET

Bu tezde Rusya'nın Balkan politikası olan Panislavizm'in etkisiyle gerçekleşen ilk Bulgar komitesinden, Balkan Savaşları'nın sonuna kadar olan dönemde Bulgar komitelerinin ve çetelerinin ihtilâlci faaliyetleri incelenmiştir. Dört bölüm haline ayrılan bu araştırma eserinin birinci bölümünde 1866'da Bükreş'te kurulan ilk Bulgar komitesinden, 1876 Nisan Ayaklanması'na kadar olan dönem ele alındı. Nisan Ayaklanması, Rusya ve Osmanlı'yı 1877-78 savaşına götüren süreçlerden bir tanesidir. Aynı zamanda sözü edilen bu ayaklanma İngiltere'de hükümetinin devrilmesi için Gladstone tarafından araç olarak dahi kullanılmıştır.

İkinci bölüm ise 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Bulgarların Ruslarla birleşerek yaptıkları katliamlar, Bulgaristan Prensliği'nin kuruluşu ve Şark-i Rumeli Vilayeti'nin ilhakı konu edinildi. Şark-i Rumeli Vilayeti'nin ilhakından sonra ise ihtilâlci faaliyetlerin görüleceği yer Makedonya oldu. VMRO'nun kuruluşu olan 1893'den 1911 yıllarını içeren üçüncü bölümde VMRO'nun örgütlenmesi, komitacıların Makedonya'daki faaliyetleri ve İlinden İsyanı'na değinildi. Dördüncü bölümde ise Bulgar çetelerinin Balkan Savaşları'nda yaptıkları mezalim konu edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgar Komitacıları, Bulgaristan, Nisan Ayaklanması, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Bulgar Mezalimi, Makedonya, Makedonya İhtilâl Komiteleri, Bulgar Fesat Komiteleri, VMRO, 1912-1913 Balkan Savaşları, Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği

Name of Thesis: Bulgarian Commitees and Commitee Activities (1866-1913)

Prepared by: İsmail PEHLİVAN

ABSTRACT

In this thesis the influence of the Balkan policy of Russia Panislavizm the first Bulgarian Committee, to the end of the Balkan wars in the Bulgarian committees and revolutionary activities of gangs. This research work into four sections in the first part, which was founded in Bucharest in 1866 the first Bulgarian April uprising of 1876, the Committee discussed the. April Uprising, Russia and the Ottoman Empire in 1877-78 is one of the process that leads to war. It also mentioned the uprising to overthrow the Government of Gladstone in the UK by car has been used as a genius.

The second part is the 1877-78 Russo-ottoman war, combined with the Russians did the Bulgarians in the massacres, the Foundation of the Principality of Bulgaria and Eastern Roumeli province annexation of subject of score-I. After the annexation of the Roumeli province is can be seen from the place of activities was Macedonia revolutionist. VMRO's organization, the 1893 in the third chapter that includes the 1911 than VMRO organization, komitec of Macedonia's activities, İlinden Uprising square. The fourth part is they make the Balkan wars Bulgarian gangs, against present-day topics.

Keywords: Bulgarian Commitees, Bulgaria, April Uprising, 1877-78 Russo-Turkish War, Bulgarian Atrocities, Macedonia, Macedonia Revolution Boards, Bulgarian Mischief Committees, VMRO, The Balkan Wars of 1912-1913, Macedonia-Edirne Volunteers Association

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin en uzun yüzyılı diye tabir edilen XIX. yüzyılda Balkanlarda Bulgarlara ayrı bir parantez açmak gerekir. Özellikle Rusya'nın Balkanlarda uygulamak istediği Panislavizm politikası neticesinde Bulgarlar üzerinde peyderpey milli uyanış gerçekleşmekteydi. Ancak dönem itibariyle milliyetçilik duygusu elit bir düşünce sayıldığından bu duygunun Bulgar köylüsüne sırayeti zaman alacaktır. Rusya'nın Panislavist düşünceyi Bulgarlara benimsetmesinde en önemli etken eğitim oldu. Gerek kendi okullarında ve gerekse dönem itibariyle Osmanlı hakimiyetinde bulunan Bulgar okullarına çeşitli yardımlar yaparak, Bulgar milli duygularıyla bilinçlenmiş bireyler yetiştirilmesini sağladılar. Ruslar bu bilinci yaratmak için eğitim ve edebiyat kartlarını oynarken milli bilinç oluşan bazı Bulgarlar ise bir an evvel ayaklanma çıkartıp serbestiyetlerini elde etmek istiyorlardı. Fakat her ayaklanma denemesi başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Bükreş'te başlayan Bulgar komite teşkilatlanması Vasil Levski'nin gayretleriyle Bulgaristan'a sirayet etti. Çeşitli il ve ilçe merkezlerinde oluşturulan komiteler Bulgar milli uyanışını gerçekleştirmeye çalıştı. Bu komitelere bağlı çetelerde bölge üzerinde Müslümanlara çeşitli saldırılar düzenledi. 1875'de Stara Zagora(Eski Zağra), 1876'da ise Nisan Ayaklanması gerçekleştirildi. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın gizli sebeplerinden olan bu ayaklanma, çeşitli yalan haberler vesilesiyle Avrupa gündemini kendi üzerine çekmeye başardı.

Başlarda onar kişilik çetelerle başlayan bu mücadele 1878 yılında ilk önemli başarısını elde etmiş olacaktı. Berlin Antlaşması ile muhtariyet elde eden Bulgarların artık zihinlerinde serbestiyet değil Büyük Bulgaristan hayali yer almaya başladı. 1885 Yılında Şark-i Rumeli Vilayeti'nin ilhakıyla Bulgarlar artık gözünü Makedonya'ya dikecektir.

Makedonya, dönem itibariyle sadece Bulgarların hak talep ettiği yer değildi. Bulgarlardan başka Yunanlar ve Sırplar, Makedonya'dan pay alma amacına sahiptiler. Burada sadece Türklerle değil Yunanlar ve Sırplarla da mücadele ettiler. Her geçen zamanda, daha çok tecrübe ettikleri komitacılık hususunda Bulgarlar;

Makedonya'da önemli komiteler ve çeteler vücuda getirdi. Makedonya'nın Osmanlı'nın hakimiyetinden çıkıp Bulgaristan'a ilhakı için 1902'de Cuma-i Bala, 1903 Yılında ise İlinden İsyanı'nı gerçekleştirdiler. Manastır merkezli İlinden İsyanı'nda Osmanlı kuvvetlerinin Makedonya'nın güneyinde olması komitacıların işini kolaylaştırdı. Özellikle Bulgar nüfusun bulunduğub yerlerde katılım üst seviyelere ulaştı. Eşkıyalar tarafından Makedonya'nın kuzeyine giden demiryolları tahrip edilince, Osmanlı'nın isyana müdahalesi gecikti. Kruşevo'da Hükümet Konağı'nı ele geçiren komitacılar komüğn kurduklarını ilan ettiler. Bugün bile İlinden İsyanı ve Kruşevo Komünü Makedonya'da tarihsel açıdan önemli bir yer tutmaktadır.

1912 Yılına kadar rutin olarak devam eden çete eylemleri Balkan Savaşları ile en kanlı şeklini alacaktır. Gerek Bulgar ordusuna bağlı komitacılar ve gerekse işgal edilen yerlerde yerel halkın oluşturduğu Bulgar çeteleri binlerce Müslümanı katletti.

Bu tezde Bulgarların 1866-1913 yılları arasında komitacılık faaliyetleri, örgütleri, örgütlerin işleyişi ve çetelerin icraatları çeşitli inceleme ve araştırma eserleri ile birlikte Osmanlı arşiv vesikalarına dayanılarak konu edinilmiştir.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca her zaman örnek aldığım aynı zamanda Bulgar Komitacıları ve Komitacılık Faaliyetleri (1866-1913) isimli tezimin oluşturulması öncesinde ve esnasında bana her zaman yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. İlker ALP'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ailem İsa PEHLİVAN, Havva PEHLİVAN ve Dilara PEHLİVAN'a; Lisans, Yüksek Lisans eğitimim boyunca manevi desteğini her zaman hissettiğim Nurdan ERİŞ'e teşekkür ederim.

Osmanlı'nın Makedonya'daki son hakimiyet zamanında kendisi de bir Türk komitacısı olan ve Bulgar komitacılarıyla girmiş olduğu müsademede şehit düşen büyük dedem "KARA YUSUF" anısına...

İÇİNDEKİLER

ÖZET I

ABSTRACT II

ÖNSÖZ III

İÇİNDEKİLER V

KISALTMALAR IX

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM

İLK BULGAR KOMİTELERİNİN TEŞEKKÜLÜ VE NİSAN AYAKLANMASI

A. GİZLİ MERKEZ BULGAR KOMİTESİ 5

B. BULGAR CEMİYETİ (DERNEĞİ) 15

C. GENÇ BULGARİSTAN CEMİYETİ 18

D. BULGAR İHTİLÂL MERKEZ KOMİTESİ 19

a. Komite'nin Programı ve Tüzüğü 28

b. Arabakonak Soygunu 29

E. GİURGİU İHTİLÂL KOMİTESİ (YERGÖĞÜ İHTİLÂL KOMİTESİ) 30

F. 1876 NİSAN AYAKLANMASI 31

II. BÖLÜM

1877-78 OSMANLI-RUS SAVAŞI SIRASINDA VE SONRASINDA BULGAR KOMİTACILARININ FAALİYETLERİ

A.1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİNDE BULGAR KOMİTACILARININ FAALİYETLERİ 47

B. BULGARİSTAN PRENSLİĞİ'NİN KURULUŞU 63

C. BİRLİK KOMİTESİ 65

a. Kresna-Razlog Ayaklanması 65

D. BULGAR GİZLİ MERKEZ İHTİLÂL KOMİTESİ 66

a. Bulgaristan Prensliği ile Doğu Rumeli'nin Birleştirilmesi 67

III. BÖLÜM

BULGAR KOMİTACILARININ MAKEDONYA'DAKİ FAALİYETLERİ

A. MAKEDONYA MESELESİNİN TEMELİ 73

B. MAKEDONYA BULGAR ÇETELERİ 75

C. İÇ MAKEDONYA İHTİLÂL ÖRGÜTÜ (VNATRESNA MAKEDONSKA REVOLUCİONERNA ORGANİZACİJA) 77

D. YÜKSEK MAKEDON KOMİTESİ (VURKHOVEN MAKEDONO KOMİTET) 98

E. BULGAR KOMİTACILARININ MAKEDONYA'DAKİ FESAT HAREKETLERİ 100

a. Miss Stone'nin Kaçırılması 100

b. İlinden İsyanı 101

b.a. Kruşevo Cumhuriyeti 119

b.b. Istranca Cumhuriyeti 121

c. Selanik Bombalama Olayları 124

IV. BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NDA BULGAR KOMİTACILARI VE FAALİYETLERİ

A.BALKAN SAVAŞLARINA GİDEN SÜREÇ 127

B.MAKEDONYA-EDİRNE GÖNÜLLÜLER BİRLİĞİ (MAKEDONSKA-ODRİNSKO OPALÇENİYE) 129

C.BULGAR KOMİTACILARININ BALKAN SAVAŞLARI'NDA YAPTIKLARI VAHŞETLER 136

SONUÇ 161

KAYNAKÇA 163

EKLER 174

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

A.MKT.MHM.: Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı

ATASE : Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

a.g.t. : Adı Geçen Tez

B. : Bölüm

Bkz. : Bakınız

BEO : Babıâli Evrak Odası

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DH.MKT. : Dahiliye Mektubi Kalemi

HR.SYS. : Hariciye Nezareti

Nr. : Numara

s. : Sayfa

S. : Sayı

TFR.I..UM : Teftişat-ı Rumeli Umumi Evrakı

Y..PRK.MK : Yıldız Mütenevvi Maruzat

GİRİŞ

Bulgarların çetecilik hareketleri Ortaçağ'dan beri süregelen bir gelenektir. Bulgar tarihçileri silahlı başkaldırı hareketlerini XV. yüzyıldan başlatırlar. XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı idaresine karşı silahlı eylemlerin meydana geldiğini ileri sürmektedirler[1]. Bulgar komitacılığının en yoğun yaşandığı XIX. yüzyılda ise Bulgar çeteciliği 1804-1814 tarihlerinde Sırplarla mücadelede karşımıza çıkar. 1821 Yunan İsyanı'nda da Yunanların yanında yer alan Bulgar komitaları 1860 yılına kadar aralıklarla çetecilik faaliyetlerini yürütürler[2]. 1849, 1856 ve 1859 yıllarına Vidin ve Niş'te isyana kalkışıldı[3]. 1860 Tarihinden itibaren ise komitacılık hareketleri artarak devam edecektir.

19. Yüzyıl'da incelenmesi gereken ayrı bir konu ise Rusya'nın Balkanlar siyasetidir. Özellikle Küçük Kaynarca Antlaşması'dan sonra II. Katerina ve I. Petro; politikaları doğrultusunda Balkanlarda "Ortodoks Birliği" ülküsüyle hareket etmiştir. Bu doğrultuda çeşitli planlar kurarak uygulamaya koymuştur. Özellikle Napolyon'a karşı aldığı galibiyet sonrasından düzenlenen 1815 Viyana Kongresi'nin akabinde Balkanlar üzerindeki Ortodoks Birliği politikasını daha da çok yoğunlaştırdığı görülür[4]. Ancak 1829 yılında Yunanistan'ın, bağımsızlığının ardından İngiltere'ye yakın bir politika izlemesi Rusya'nın Ortodoks Birliği'nden vazgeçip Slav Birliği siyasetine geçmesine yol açtı. Yunanistan'ın bağımsızlık sürecinin Bulgarlar açısından sonucu ise kendi bağımsızlıklarının sağlanması için silahlı mücadelenin şart olduğu bilincine varmaları olmuştur. Bu doğrultuda yeni bir bilinçle ilk ayaklanmalarını Temmuz 1829'da gerçekleştirdiler[5].

Bulgarların fiili olarak Ruslarla tanışması ise 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'na dayanır. 1829'da Rus ordusu Sofya'ya geldiğinde sevinç gösterileriyle

---

[1] Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri*, C.II, Ankara 1989, s.LXI.
[2] Mithat Aydın, "Bükreş'te Komitacılık Faaliyetleri (1860-1916)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XV 30, Bahar 2015, s.8.
[3] Detaylı Bilgi İçin Bkz. Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875),* Ankara 1992, s.110, 115,139.
[4] Hasan Demiroğlu, *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği ve Panislavizm (1856-1878),* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009, s.VI.
[5] Demiroğlu, a.g.t., s.74-75.

karşılanır. Aynı zamanda Rusya'nın teşebbüsleriyle bazı dini konularda ıslahatların gerçekleştirilmesi, Ruslara kurtarıcı gözüyle bakılmasını sağladı[6]. Bulgarlar artık Rusya'nın Panislavizm politikasında stratejik ortağı konumuna gelmişti. 1853-1856 Kırım Savaşı'nda bu stratejik ortaklık pekiştirildi. Bulgar gönüllülerin savaşa Rusya'nın yanında katılımı gerçekleşti.

Bulgar milli uyanışının gerçekleşmesinde en önemli etkenlerinden biri de Rusya'nın açtığı Panislavist okullardır. Özellikle Petersburg ve Odesa'daki bu okullarda eğitim gören birçok Bulgar, komiteler ve buna bağlı çeteler teşkil etme yoluna gitti. Rusya'nın Panislavist okullarında eğitim gören en önemli kişilerden biri de Nayden Gerov'dur[7]. Nayden Gerov 1821 yılında Filibe'nin Avralatan Köyü'nde doğdu. Odesa'da eğitim gördükten sonra tekrar köyüne dönerek öğretmenlik yapmaya başladı. Öğretmenliği sırasında Panislavist bir yapıda olduğu Osmanlı idaresince anlaşılınca görevden alındı. 1853-56 Kırım Savaşı'nda Rusya lehine yaptığı casusluk farkedilince Rusya'ya kaçtı. Burada Rus vatandaşlığına alınan Gerov, Kırım Savaşı'ndan sonra 1857 yılında doğduğu yer olan Filibe'ye Rus Vinkonsolosu olarak tayin edildi. 1876 Yılına kadar görevde kalan Gerov Bulgarlar ve Ruslar arası ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynadı[8]. Bölgede tamamen Rusya'nın Panislavist politikası icabı hizmet eden Nayden Gerov, Nisan Ayaklanması'nda büyük çaba harcadı.

Bulgar milli uyanışının başlamasıyla beraber Bulgar edebiyatı da gelişme gösterdi. 1835 yılında Bulgarca olarak yazılan kitap sayısı 38 iken, 1876 yılında bu sayı 1743'e gelecekti[9]. Özellikle Nikolas Kozlev, Luben Karavelov, Hristo Botev, İvan Vazov ve Stefan Stambolov Bulgar milli edebiyatının ve buna paralel olarak Bulgar milli uyanışının en önemli aktivistlerinden sayılmaktadırlar.

Bulgarların ilk komitelerini teşkil ettikleri yer Bükreş'tir. 1860 Yılında Georgi Rakovski[10]'nin önderliğinde Bulgarlar ilk komitesini teşkil etti. Bükreş'te

---

[6] Demiroğlu, *a.g.t.*, s.75.
[7] Şimşir, *a.g.e.*, C.II, s.XLI
[8] Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s.182.
[9] Şimşir, *a.g.e.*, C.II, s.XLI.
[10] Georgi Stoykov Rakoski (1821-1867), Kazan'da(Kotel)'de doğdu. Karlovo'da ve İstanbul Kuruçeşme'deki rum okulunda eğitim gördü. 1841 Yılında Atina'ya gitmiş ve orada Makedonya

kurulan ilk Bulgar komitesi olan Bükreş Bulgar İhtilâl Komitesi'nin Bulgar milli uyanışının gerçekleşmesi yolunda yayımladıkları çeşitli beyannameler bulunmaktadır[11].

İlk Bulgar Lejyonu ise Georgi Rakovski'nin çabalarıyla 1862'de Belgrat'ta kuruldu. Aynı yıl Rakovski, Hacı Stavri adındaki bir komitacıyı ayaklanma çıkarması amacıyla Belgrat'tan Bulgaristan'a gönderir. Kendisine Bulgaristan'da ayaklanma çıkınca Belgrat'taki Bulgar gönüllülerin ve Sırp ordusunun Bulgaristan'a gireceğini söylemiştir. Tırnova, Gabrova, Elena ve Dranova'yı gezen şakiler ayaklanma için adam toplamaya ve hazırlık yapmaya çalışır. Fakat Osmanlı'nın bu hareketi haber alması üzerine çete dağıldı ve Hacı Stavri'de Eflak'a kaçtı. 1863'te Eflak'a yerleşen Rakovski ihtilâlci faaliyetlerine burada devam etti. Eflak'a

---

Derneği isimli bir gizli bir derneğin kurulmasında aktif görev yapmıştır. 1842'de İbrail'e geçmiş ve oradaki Bulgarlar arasında çetecilik hazırlığı yapmıştır. 1853-56 Kırım Savaşı'nda Rusya adına casusluk yapmak amacıyla İstanbul'da gizli bir örgüt kurup, bir casusluk şebekesi oluşturur. Türk ordusu hakkında bilgi toplayıp Ruslara iletmek amacıyla Şumnu'daki ordu birliğinde tercüman olarak görev yapar. Buradayken casusluğu anlaşılmış. İstanbul'a götürülürken yolda firar etmeyi başarmıştır. 1858-60 Yıllarında Odesa'da bulunmuş ve 1860 yılında Belgrad'a yerleşmiş ve oradayken Bulgaristan'ın kurtuluşu için daha aktif çalışmaya başlamıştır. 1862 Yılında ise ilk Bulgar Lejyonu'nu oluşturdu. Aynı zamanda Rakovski Bulgar tarihçiler tarafından çete harekâtının ideoloğu, milli kurtuluşun hârekatının ilk organizatörü olarak bilinir. Şimşir, *a.g.e.,* C:II, s.LXII, LXIII.

[11] İlk yayınladıkları beyannamelerden biri şöyledir; "Kardâşlar, bir millet ki kendi hürriyet ve istiklâli için kan döker ve kavga eder o millet er geç nâil-i emel olur. Hürriyet fedâkârlıksız istihsâl olunmaz. Asırlardan beri zîr-i ribka-i esâretde düçâr-ı su-i mu'âmelât olduğumuz hâlde 'aduvv-ı canımız 'aleyhinde ekser ya ref'-i levâ-yı isyân etmiş isek de her bir defa'sında Türk gürûhları bizi kana boğarak sesimizi çıkartmadıklarından ve türlü işkencelere giriftâr eylediklerinden bu hâl bütün dünyanın merhametini câlib oldu. Köylerimiz bu yakınlarda dahi ihrâk ve analarımız ve zevcelerimiz ve bâkire kızlarımız terzîl ve i'dâm edildi. Papaslarımız çarmıha gerildikleri gibi kiliselerimiz dahi yağma edilmiştir. Kelbler nice bin Bulgar na'aşlarını paralamış ve nice bin Bulgar defn olunamayub açıkda kalmış her ne tarafa medd-i nazar olunsa vatan-ı felâketzedemizin ova ve sahraları Bulgar kanıyla saky olunduğu görünüb bir selâmet-i 'âcile ümidiyle bunca müsâib ve mezâlime tahammül ettik. İşte ümidlerimiz boşa çıkmadı. Rusya bizi halâs etmek istiyor. Rusya hûn-ı şahadetimizin hesabını istemeye mihen-i âlâmımızın intikâmını almağa hazırlanmaktadır. Rusya'nın şanlı bayrakları Bulgaristan'da kariben mevcengiz olacak ve esâs hüsn-i istiklâl onların zîr-i himâyesinde vaz' edilecekdir. Rusyalular imdâdımıza bîgarazâne kardeş gibi gelerek vaktiyle Yunan ve Romanya ve Sırpluları kurtarmak içün ne yaptılar ise şimdi bunu bizim için dahi icrâ edeceklerdir. Kardâşlar Rusyalularla berâber muhârebe etmek için cümlemiz tek bir adam gibi kalkmağa mecbur olduğumuz 'azîm ve mukaddes vakit hulûs etti. Hemen elinizden geldiği kadar silahlanınız. Bizim için hazırlanmış olan mevki'e lâyık olduğumuzu göstermeliyiz. Menâfi'imiz ve istikbâlimiz ve selâmetimiz icâbınca nâcilerimiz yanında muhârebe etmeliyiz. Fevku'l-gâye sa'y ve gayret eder isek hürriyete lâyık oluruz. Ey Bulgarlar siz kendi kendinize hükümete mâlik olacaksınız fakat şimdilik muhibbân-ı vatan tarafından teşkil olunan bir hükümet-i muvakkateye itâ'at etdiğiniz bu hükümet yakında aranızda bulunub murâdınız vechle hareket edecek ise de memleketin toprağından sizi da'vet ediyor. Ey Bulgarlar ilerleyin Cenab-ı Hak ve karındaşımız olan Rusyalular bizimle beraberdir." Aydın, *a.g.m.*, s.9-10.

yerleştikten sonra Bulgaristan'a geçmesini planladığı iki çete oluşturdu. Hacı Dimitri liderliğinde 12 kişiden oluşturulan ilk çete Tuna Nehri'ni kayıkla geçerek Tırnova'ya gidecektir. Daha yol üzerinde iken çete içinde anlaşmazlık çıkar. Stoyan Voyvoda adında bir komitacı, çeteden ayrılıp kendi başına bir çete oluşturmak istediyse de 1865'te öldürülür. Hacı Dimitri'nin bu çetesi herhangi başarı elde edemeden 1864 sonbaharında Eflak'a geri döner. Rakovsi tarafından kurulan ikinci çete ise Hristo Makedonski'nin liderliğinde 1864'te Bulgaristan'a geçmiştir. Ancak Bulgaristan'da Hasan Pehlivan'ın çetesiyle karşılaşıp, çatışmaya giremişlerdir. Çatışma sonrası ikiye bölünen çetenin bir kısmı evlerine gitmiş kalan kısmı ise bir manastırda kışı geçirdikten sonra Eflak'a dönmüştür. 1864 Yılında Bulgaristan'a geçen bir başka çete ise Panayot Hitov'un 15 kişilik çetesidir. Sırbistan'dan Bulgaristan'a geçen bu çete birkaç cinayet ve soyguna karışıp Sırbistan'a dönmüştür[12].

Bulgaristan'da genel bir ayaklanma çıkarması amacıyla faaliyet düzenleyen bu çeteler henüz isyan şartları olgunlaşmadığından başarıya ulaşamadı. Çünkü kendilerinde var olan milli uyanış heniz Bulgar köylüsünde gerçekleşmemişti.

[12] Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s.185-186.

I.BÖLÜM

İLK BULGAR KOMİTELERİNİN TEŞEKKÜLÜ VE NİSAN AYAKLANMASI

A. GİZLİ MERKEZ BULGAR KOMİTESİ

Gizli Merkez Bulgar Komitesi 1866'da kurulmuş politik bir kurumdur. Bu komitenin Bükreş'te kurulmasının sebepleri gelişme aşamasında kendilerinden daha güçlü bir yapıda olan Romenlere intisap etmek ve gelişim sürecinde Osmanlı baskısından uzak kalmaktır.[13].

Komitenin ilk başkanı İvan Kasabov'dur. Komitenin nihai hedefi ise Bulgaristan'a muhtariyet kazandırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda gerekirse silahlı eylemlere de katılmayı öngören komitenin tüzüğünde ve programında Romanya, Sırbistan, Güney Rusya ve Bulgaristan'da komite şubeleri kurulması amaçlandı. Komiteye mali desteği de Romenler sağlayacaktı.

Komite şubelerinin kurulması maksadıyla gizli yollarla Romanya'dan, Bulgaristan'a geçmek isteyen silahlı milisler ilk olarak Tuna Vilayeti'nde keşfedildi. Ziştovi'den hareketle Yantra ve Karaisa köylerine gelen komitacılara karşı halk ve

---

[13] Romenlerle, Bulgarların anlaşma ve komitenin kuruluş aşamasını bir Rus diplomat 1867 tarihli raporunda şöyle belirtir:

"15 Nisan tarihli, 1 numaralı mektupta Majesteleri'ne, bilinen adıyla Gizli Merkez Bulgar Komitesi'nin esas olarak gençlerden oluştuğunu, temel olarak Avrupa'da Bulgarlar lehine kamuoyu yaratma, aynı zamanda da Avrupa kamuoyunun Türklerin zulmüne karşı çıkmaya teşvik etme hedefiyle kurulduğunu bildirme onuruna erişmiştim.

Toplamış olduğum ilave bilgilere göre; komite, Romanya'daki Kızıllar (Liberaller) Partisi'yle birtakım Bulgarlarla arasında yapılmış olan bir anlaşma sonucunda kurulmuştur. Dahası, anlaşmaya göre, Rumenler Sultan'dan kendi bağımsızlıklarını talep edebilmek için, Bulgarların Türk hakimiyetinden kurtulmasına yardım edeceklerdir.

Bulgarlarla anlaşma yaparken Rumenlerin aklında alttan alta, Eflak-Bulgar devletinin tekrar kurulmasından çıkar sağlama ve bir Bulgar ayaklanmasının Türk devleti için yaratacağı durumu kullanma düşüncesi olduğu şüphesizdir. Bu durumda bağımsız bir Rumen devleti ilan edebilir ve tıpkı Bulgarlar gibi, kendi kaderlerini kendileri belirleyebilirlerdi. Fakat diğer cephede Bulgarların kafasındaki tek şey, Tuna'nın ötesindeki soydaşları için elde edebilecekleri çıkarlardı." *Modern Güneydoğu Avrupa Tarihi Öğretimi*, "Güneydoğu Avrupa'da Milletler ve Devletler"**,** Editör: Mırela-Lumınıta Murgescu, Selanik 2008, s.37.

askerler karşı koydular. Sabaha kadar süren muharebeler sonucunda durumu bildirmek üzere Tuna Valisi Sabri Paşa Bab-ı Ali'ye aşağıdaki telgrafnameyi gönderdi[14].

"Eflak'da olub berü tarafa geçmeğe fırsat gözeden eşkıyadan yirmi beş otuz kadarının bu pazar gecesi Ziştovi'nin berüsünde Yantra nehri yanından geçdikleri ve oradaki karakol askeri ile beynlerinde a'mâl-i esliha olunduğu ve Kazanlık ve oraları bataklık olmak münasebetiyle civardaki karakolların yetişüb buluşamadıkları ve bunların geçen seneki gibi Posta Balkanı'na gideceklerinin izlerinden anlaşıldığı ve ta'kib ve tenkilleri esbabına teşebbüs olunduğu Ziştovi'den bugün yazılmasıyla Rusçuk'dan dahi lüzumu kadar zabtiye çıkarıldığı misillü Tırnova mutasarrıflığına ve sair icab idenlere îsâl-i vesâyâ kılındı ve Ruscuk'un aşağısından dahi diğer bir takım eşkıyanın geçeceği haberi gelmesiyle oralara dahi asker ve memur gönderildi. Bunların karîben urulub tepelenmeleri memûldur. Neticesi ba'de-zîn arz olunur."

Fi 7 Temmuz 284

Mehmed Sabri

Cereyan eden muharebelerin ve mücadelelerin akabinde çetecilerin maksatları ortaya çıkmıştır. Esir edilen komitacıların ifadeleri doğrultusunda onları Hacı Dimitri'nin(Hadji Dimitar)[15] idare ettiği anlaşıldı. Hacı Dimitri ilk çete faaliyetlerine 1862 yılında başlamıştır[16]. Rakovski'nin talimatları doğrultusunda Eflak'ta iki çete oluşturuldu. Bu çetelerden birini sevk ve idare görevi Hacı Dimitri'ye verildi. Önceki sayfalarda da zikredildiği gibi 12 kişiden oluşan bu çete Ziştovi yakınlarından Tuna Nehri'ni gizlice kayıkla geçerek Tırnovo yakınlarına gelmişti. Ancak kayda değer bir faaliyet gerçekleştirilememesi üzerine Hacı Dimitri ve çetesi Eflak'a geri

[14] Ahmet Refik, "1284 Bulgar İhtilâli*", Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1 Mayıs 1341, No: 9 (86), s.138-139.

[15] 1840-1868 Yılları arasında yaşamış olan Dimitri İslimye'de dünyaya gelmiştir. 1860 Yılında birkaç Türk öldürdükten sonra eşkıya başladı. Daha sonra Panayot Hitov'un çetesine katılmış ve 1864 yılında Eflak'a geçti. Orada Rakovski ile tanışınca ihtilâlci olmuş ve bu sıfatla 1866'da iki defa Tuna Vilayeti'ne geçmiştir. 1868 Yılında Bulgarları ayaklandırmak suretiyle isyan çıkarmak için tekrar Tuna Vilayeti'ne geçtiğinde Türk kuvvetleriyle girdiği çatışmada vurularak öldürüldü. Bkz. Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875),* Ankara 1992, s.185.

[16] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, C.II, s.LXIII.

dönmüştü.[17] Bilal N. Şimşir ise 1867 yılında Osmanlı topraklarında Bulgarlara ait üç çete olduğunu belirtir. Birinci çete Panayot Hitov[18] önderliğinde 30 kişiden oluşuyordu. 28 Nisan 1867 Günü Tuna'yı geçen komitacılar 10 gün sonra Kocabalkan'a ulaştı. İslimiye eşrafında dolaşan çete isyan hazırlığı için henüz yeterli düzey olmadığını anlayınca Sırbistan'a geçti. İkinci çete 1866 yılında Eflak'tan Tuna'ya geçen Filip Tötü'nün liderliğinde kuruldu. 17 Mayıs 1867 Tarihinde Ziştovi yakınından Tuna'yı geçti. Bu çetenin varlığını haber alan Türk kuvvetleri, onları Kocabalkan'a kadar kovaladı. Bu esnada 30 kadar komitacı vurulmuş ve yakalanmış. Geri kalan 5 komitacı ise yolda Panayot Hitov'un çetesine rastlayarak onlarla birlikte Sırbistan'a geçmiştir. 1867 Yılında Tuna'yı geçen üçüncü çete ise Peter Petkov'un liderliğindeki şakilerdir. 15 Kişiden oluşan bu çete Niğbolu yakınlarından Tuna'yı geçti. Ancak Türk topraklarına sırayeti kısa süre içerisinde anlaşılan bu çetenin tamamı imha edildi. Elebaşı Peter Petkov'da öldürüldü[19].

Öldürülen ve esir edilen komitacıların üzerlerinden çıkan Bulgarca beyannameler ve Bulgar Marşı amaçlarının alelâde açığa çıkmasını sağladı. Tuna Valisi Mehmet Sabri, esirlerin ifadelerini ve ele geçirdiği beyannameleri bir telgrafname ile Bab-ı Âli'ye bildirmiştir[20].

Esir edilen komitacıların üzerinden çıkan ve aşağıda örneği gösterilen bir beyanname vardır ki; Ahmet Refik'e göre Tuna Valisi Mehmed Sabri tarafından Bab-ı Ali'ye bildirilmemiştir. Çok muhtemel kendince önem arz etmeyen bu belgenin örneği ekler bölümündedir.

Bulgarca örneği verilen beyannamenin Türkçesi de yine Ahmet Refik tarafından verildi;

"Ey Bulgar Karındaşlar!

---

[17] Hüdai Şentürk, ***a.g.e.,*** s.185.

[18] Panayot Hitov 1830 tarihinde İslimiye (Sliven)'de doğdu. Genç yaşlarda tanıştığı Hacı Dimitri, Rakovski ve Filip Tötü ile beraber çetecilik faaliyetleri düzenledi. 1872'de kurulan Gizli Merkez İhtilal Komitesi'ninde aktivisti olan Hitov, özellikle Vasil Levski'nin ölümünden sonra bu komitede daha aktif rol oynadı. 1875'te meydana gelen Stara Zagora Ayaklanması'na katıldı.

[19] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.,* C.II., s.36.

[20]

Türk hükümetinden gördüğümüz cevr ve taaddi artık tahammül olunmaz dereceye varmışdır. Hükümet-i müşarün-ileyha ahvâlimizin ıslah edeceği yerde günden güne daha fena olmasını tercih etmekde olduğundan bunun diğer bir çaresi olmayub yalnız hukuk ve serbestîmizin istihsâli için cümlemiz silahları elimize alalım. İşte bu kere silahı elimize almış olduğumuzdan size mukaddes bir misal gösteriyoruz. Binâenaleyh bizimle beraber gelür iseniz şan ve şerefiyle müşerref olub insaniyet indinde mezmûm ve makdûh olan ribka-yı ecnebiyeyi kabul etmemiş olan ecdadınız "Krum" ve "Boris" ve "Simeon"un ahlâfı olacaksınız.

Dest-bend olarak istiklâlinize nail ve mazhar olmak için gelüb de size muavenet edecekler zu'muyla aldanmayınız hiçbir ferdin nasihatlarına kulak asmayub ümidiniz yalnız yiğit ve kahraman olan vücudunuza müstenid olmalıdır. Çünkü asıl muavin ve dostunuz olub cümlenizi halâs eden şey yalnız vücudunuzdur.

Ey biraderler, vakit ve saat geldi. Hukuk ve serbestîmizin tahrîsine cümlemizi davetle teklif ediyor işbu teklife riâyet ve itaatle serbestiyet-i müstakileye şayan bir millet olduğumuzu dünyaya beyan edelim. Herkangı milletden olur ise olsun hatta Müslüman dahi olur ise kendi ırzı ve namusu ile yaşayub da rahat duranın hayat ve memat ve namus ve mezhebi vikaye olunacakdır. Bizim muradımız tahammül olunmayan su-i isti'malâtı def'iyle hukuk ve serbestiyet-i milliyemizin istihsâlinden ibaretdir.

Ey biraderler, altun yelelü arslanın sadâsı Balkan içinde bizi davet ediyor. Cümlemiz altında tecemmu' ile bi'l-ittifak ve bir ağız ile ya serbestiyet ya ölüm diyelim.

Koca Balkan *Hükümet-i muvakkate"*[21]

Mithad Paşa'nın serdarlığında eşkiyalık hareketlerine karşı kısa vadede başarı sağlanmıştır. Ancak uzun vadede Bulgarlar daha da güçlenerek ihtilâl için

[21] Ahmet Refik, *a.g.m.*, s.146-147.

mücadeleye girecektir. Bununla alakalı Vakanüvis Lütfi Efendi'nin sözleri Bulgarların ne yapacağını tahmin eder yöndendir:

"Mithad Paşa'nın böyle çabuk kesip biçmesi bağ budamaya benzemiştir. Çünkü, bağlar budanınca asmanın köklerine kuvvet verildiği gibi şu hareket-i kat'iyane Bulgarların uruku milliyelerine yeniden kuvve-i galeyânı mucip olmasıyla muahharen görülen hali netice vermiştir[22]." Lütfi Paşa'nın bu sözlerini Mithad Paşa'yı çekemediğinden dolayı söylediğini ileri sürenler de oldu. Ancak Noyden Gerov da:

"Mithad Paşa Bulgarlara ölmeyi öğretiyor" diyerek Lütfi Paşa'nın sözlerini teyit etmiştir. Zaten bu isyandan sonra Bulgarların faaliyetleri Lütfi Paşa'yı haklı çıkarmıştır[23].

Her ne kadar eşkıyalık hareketleri için bir kısım Bulgar tarafından adım atılsa da bunu kitlesel bir hale dönüştürmek zaman itibariyle erkendi. Ayaklanma ve bağımsızlık gayesiyle Bulgaristan'daki silahlı milislere ya mahâllî halk ya da kolluk kuvvetleri tarafından karşı konuluyordu. Bu durumda yeterli imkana sahip olmayan komitacılar serbestiyet ülküsünden vazgeçmek zorunda kaldı. Ancak sözde Osmanlı zulmüne karşı kendi geleceklerinin yine kendilerinin elinde olmasında kararlıydılar. Bu durumu gösteren en iyi belge ise Sultan Abdülaziz'den talep ettikleri özerkliktir. Bu Gizli Merkez Bulgar Komitesi'nin en önemli siyasi icraatı olmuştur. Sultan Abdülaziz'e göndermiş oldukları muhtıranın esasları ise şöyledir[24]:

"Lütufkar Efendimiz ve Babamız Majesteleri Sultan Abdülaziz Han'a,

Gizli Merkez Bulgar Komitesi'nin Layihasıdır.

Hünkarımız!

---

[22] Nihat Dinçer, "Bulgar İhtilalinin Hazırlanmasında Dış Güçler ve Kültürel Faaliyetler", *Sosyoloji Konferansları 21. Kitap*, İstanbul Üniversitesi 1986, s.92.

[23] Dinçer, *a.g.m*., s.93., Hüdai Şentürk, *Bulgar Meselesi*, s.189.

[24] Editör: Mırela- Lumınıta Murgescu, "Modern Güney Doğu Avrupa Tarihi Öğretimi", ***a.g.e.,*** s.38.

Her bir insanın ve her bir milletin kaderi kainata hükmeden Yüce Tanrı'nın elindedir. Dört yüz yıl önce kader biz Bulgarları ve sevgili vatanımızı Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki şanlı fatihlerinin hükmü altına soktu...

Şimdi Hünkarımızın izniyle, kendisine Bulgar halkının hangi esaslara göre bağımsızlığının ilan edilmesini arzuladığı ve nezaketle talep ettiğini sunmak isteriz.

Siyasal bağımsızlık

Madde 1: Milli anayasal hükümet kurulmalıdır.

Madde 2: Bulgaristan, Bulgarların yaşadığı bütün vilayetlerle birlikte bağımsız ilan edilmeli ve Bulgar Çarlığı diye adlandırılmalıdır.

Madde 3: Bulgar Çarlığı siyasi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olabilir. Zat-ı şahane Sultan Abdülaziz ve halefleri "Bulgar Çarı" unvanını "Osmanlı Sultanı" unvanlarına ekleyerek çarlığı üstlenebilirler...

Madde 6: Çar'ın vekili, hükümet ve yürütme gücünün başı, Bulgar ordusunun başkumandanı ve yargının başı olarak, Hünkar'dan hemen sonra ikinci sırada yer alacaktır.

Madde 7: Çar'ın vekili, milli meclis tarafından seçilecek olan, salt Bulgarlardan oluşacak bir idare heyetinin yardımıyla görevini icra edecektir. Heyetin üyeleri iktidarı kendi aralarında paylaşacaklar; böylece her biri farklı bir bakanlığın başına geçmiş olacak. Üyeler yasa tasarıları gündeme getirebilmeli, devlet bütçesi için plan yapabilmelidir. Bunlar önce millet meclisinde onaylandıktan sonra Çar'ın vekilinin onayına sunulacaktır. İcraatlarının sorumluluğunu ortak olarak yüklenmelidirler; dolayısıyla Çar'ın vekilinin hiçbir kararı, heyet üyeleri tarafından imzalanmadıkça zorla yürürlüğe sokulmayacaktır...

Madde 9: Doğu Ortodoks Hristiyanlığı ülkedeki hakim din olacaktır.

Madde 10: Hukuki işler, millet meclisinden geçmiş özel Bulgar yasalarına göre icra edilecektir.

Madde 11: Bulgar Çarlığı yeni yöntemlere göre, özel bir yasayla kurulmuş kendi bağımsız ordusuna sahip olacaktır...

Madde 13: Bulgarca, Çarlığın resmi dili olacaktır.

Madde 14: Tüm medeni ve siyasi haklar, sözgelimi basın ve ifade özgürlüğü, siyasi ev toplumsal meseleler için gösteri ve kamuya açık toplantı hakkı ve benzerlerinin yanı sıra bireysel özgürlük, kişinin evinde kendi kendinin efendisi olması ve dinsel hoşgörü gibi haklar, tanınmalıdır."(1867)

Gönderilen bu muhtıradan ziyade Bulgarların, Sırplarla anlaşıp Güney Slav Çarlığı adı altında ve Sırp Kralı Mihail Obrenoviç'in hükümranlığında birleşmek gibi bir projesi de bulunmaktadır. Bu projenin içeriği ise:

"Günümüz koşulları, Türkiye'deki bütün baskı gören halkları özgürlük yolunda eylemlere çağırdığı için biz; Bulgaristan, Trakya ve Makedonya'da yaşayan Bulgarlar, sevgili vatanımızı bağımsızlığa kavuşturmak üerine düşünmek ve bir yol bulmak, böylece özgür ülkeler ailesine katılmak ve dünyaya var olduğumuzu göstermek üzere toplanmış bulunuyoruz.

Bu aziz mücadelede başarıya ulaşmak için komşu milletler arasından, yardımlarıyla iki tarafında çıkarına özgürlüğümüzü kazanabileceğimiz birini seçmek zorundayız ve bu millet de ancak; milli, dini ve coğrafi konum itibariyle bizimle bağlantılı olan Sırplar olabilir. Sırplar ve Bulgarlar, Güney Slav Krallığı adı altında kardeşçe bir araya gelmelidirler.

Güney Slav Krallığı Sırp ve Bulgar Krallıklarını bünyesinde barındırılacaktır. (Bulgar Krallığı Bulgaristan, Trakya ve Makedonya topraklarını içine alacak)

Yeni kurulacak olan hükümetin başına Sırbistan Prensi Mihail Obrenoviç geçecek ve unvanını oğluna devretme hakkına sahip olacaktır.

Krallığın bir tek milli bayrağı olmalı ve iki milletin simgelerini temsil etmelidir. Aynı şey, gelecekteki para birimleri içinde geçerli olmayacaktır. Her

ülkenin kendi dili resmi dili olacak ve memurlar bu dili konuşanlar arasından seçilecektir.

Şu anda yürürlükte olan Sırp kanunları tarafımızca kabul edilecek ve Bulgarca'ya çevrilecektir. Güney Slav Krallığı'nın istisnasız bütün düzenlemeleri her iki dilde birden, yani hem Sırpça hem Bulgarca olarak yayımlanacaktır."[25]

Bulgarların, Sırplarla olan bu ittifakı siyasi açıdan fiiliyata dökülemedi. Bunun en önemli sebepleri ise Sırp Prensi Mihail'in 10 Haziran 1868'de suikasta kurban gitmesi, onun yerine geçen Milan'ın gündeminde Bulgarlarla ittifakın olmaması ve Sırpların bu ittifakı gerçekleştirecek siyasal ve maddî gücünün bulunmamasıdır.

Romanya, Bulgarlar ile ilişkilerini kesince komiteye verilen destekte son buldu. Müstakil olarak faaliyetlerini yürütmek isteyen komite üyeleri bir süre sonra iki bölüme ayrılacaktır. Ilımlı kanatın başında Panteli Kisimov, Grudov İvan ve İvan Adzhenov bulunurken, radikal kesimin başında İvan Kasabov ve C. Tsankov bulunmaktadır.

Komite, faaliyet halindeyken Bulgarların siyasi ve dini özerklik propagandalarını içeren bir kitapçık hazırlamıştır. Bu kitapçık Rus Çarı II.Aleksander'a, Fransız İmparatoru III.Napolyon'a ve Prusya Şansölyesi Otto Von Bismark'a verilemekle beraber Avrupa'daki yüksek tirajlı gazetelere de gönderilmiştir[26]. Komitacıların devlet liderlerine bu kitapçığı göndermesindeki amaç çok muhtemel bu devletlerden siyasi ve sosyal yardım aramaktır. Gazetelere gönderilmesindeki amaçlarının ise kendilerinin lehinde, Osmanlı aleyhinde bir kamuoyu oluşturmak istendiği aşikardır.

Komite 1868 yılında önde gelen liderlerinden olan Rakovski'nin ölümünden sonra faaliyetlerini durdurur. Kendi aralarındaki anlaşmazlıkların verdiği etkiyle Gizli Merkez Bulgar Komitesi üyeleri faaliyetlerini Bulgar Cemiyeti, Genç Bulgaristan ve Bulgar İhtilal Merkez Komitesi adı altında yürüttüler. Zira

[25] Modern Güney Doğu Avrupa Tarihi Öğretimi, *a.g.e.,* Editör: Mırela- Lumınıta Murgescu, s.40.
[26] http://liternet.bg/publish4/bgyrdev/istoria/dualizam.htm Erişim Tarihi:14.11.2014.

"komitecilik" anlayışının ilk ideoloğu olarak kabul edilen Rakovski'nin ölümü üzerine, onun yerine komite arası koordinasyonu sağlayacak ve çeteler oluşturacak komitacılar bulunmamaktaydı. Çünkü komite üyelerinin hemen hemen hepsi gençti. Bu üyeler komitenin yönetim kısmını oluşturmaktan ziyade gençliklerinin vermiş olduğu heyecanla eşkiyalığa daha yatkındırlar. Ayaklanma için 1864-1868 yılları arası Bulgaristan'a gönderilen çetenin lideri Hacı Dimitri bile ilk çete liderliğini görevini 24 yaşında almıştır.

B. BULGAR CEMİYETİ (DERNEĞİ)

Örgüt, Rakovski'nin ölümü üzerine Bükreş'te Haziran 1868 yılında Gizli Merkez Bulgar Komitesi'nin devamı olarak kurulmuştur[27]. Bulgar Cemiyeti'nin lideri şair olan Luben Karavelov[28] başta olmak üzere önde gelen üyeleri İvan Kasabov, Dimitar Tsenoviç, Spira Konstantinov'dur. Karavelov, iş başına geldikten sonra Bulgaristan'ın bağımsızlığı için yeni planlar üretti. Bu planlar ise;

1- Tuna ve Edirne vilayetlerinin her tarafında ihtilâl cemiyetleri kurmak.
2- Silah tedarik edebilmek için Bulgar zenginlerinden para toplamak.
3- Gençleri savaşa hazırlamak için askeri talimler yaptırmak.

---

[27] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.,* II, s.50.

[28] Luben Karavelov 1834 yılında dağ kasabası olan Koprivşitsa'da doğdu. Babası zengin bir tüccardır ve oğlunun kendisi gibi tüccar olmasını umduğu için tahsil görmesini istemiştirtir. Babası onun Türkçe ve Yunanca öğrenmesini ister ama o Rus dili ve edebiyatına ilgi duyar. Moskova Üniversitesi Filoloji bölümüne dinleyici öğrenci olarak kaydolur.. 1867Yılında geldiği Belgrad'ta "Omladina" isimci isyancı grupla tanışır. Slav halklarının Osmanlı egemenliğine karşı isyan hazırlıklarına yardımcı olur. Sırp hükümeti Karavelov'un hükümet aleyhinde faaliyetlerinden şüphelenir ve onu takibe alır. Karavelov ise Avusturya-Macaristan'a kaçar. Ancak orada da Avusturya-Macaristan hükümeti tarafından tutuklanır ve yedi ay hapis yatar. Hapishaneden çıktıktan sonra Romanya'ya gelir ve "Svoboda" (Özgürlük) isimli bir gazete çıkarır. Osmanlı hükümetinin isteği üzerine gazete kapatılır. Ancak Karavelov onun yerine "Nezavisimost" (Bağımsızlık) gazetesini çıkarır. Osmanlı-Rus Savaşı'nda da Rus ordularının tercümanı olarak Bulgaristan'da görev yapar. (Bkz. Leman Ergenç, *Bulgar Yayınlarında Türkler,* Ankara 1989, s.9-10.) Karavelov, Sırpça, Rusça, Rumca ve Türkçe'yi çok iyi biliyordu. Rusya'da öğrenim görüp Rus panislavistler tarafından yetiştirilmesine rağmen Rusya'nın ve panislavizmin uşağı olmaktan her zaman kaçınmıştır. (Bkz. Hüdai Şentürk. *a.g.e.,* s.190)

4- Bütün tedarik ve hazırlıklar bittikten sonra topyekün ve aynı günde umumi bir ihtilâl çıkarmak[29].

Bulgar Cemiyeti faaliyet gösterdiği yıllarda Tuna Vilayeti'ne büyük bir çete gönderme kararı almıştır ve 128 kişilik bir çete kurmuştur. Dönemin en sabıka komitacıları olan Hacı Dimitri ve Stefan Karaca'nın sevk ve idaresine verilen çeteye yüklenen görev, "Kocabalkan'a ulaşmak orada bir geçici hükümet kurmak ve ayaklanma çıkarmaktı". O güne kadar hiçbir çeteye bu kadar iddialı bir görev verilmemişti. Hacı Dimitri ve Stefan Karaca liderliğindeki bu komitacılar 5 Temmuz 1868 günü Ziştovi'nin doğusundan Tuna'yı geçti. Fakat geçerken Türk sahil muhafızlarınca görüldüler. Onun üzerine yaşanan kovalamacada çete seri bir hareketle Kocabalkan'a kaçtı. 6 Temmuz'da çete ile yaşanan çarpışmada 4 komitacı, 7 Temmuz'daki çarpışmada 8 komitacı öldürüldü. Çeteye en büyük darbe ise 8 Temmuz günü vuruldu. Yaşanan çatışmalarda komitacı sayısı 68'e kadar düşecektir. 9 Temmuz'da ise çetenin mevcudu 40-45'e kadar geriledi. Ağır yara alan komitacılar Kocabalkan'da izlerini kısa bir süre kaybettirdiler. Ancak 18 Temmuz'da etrafı komple sarılan çeteden sadece 3 kişi kurtulacaktı. Yaşanan çatışmalarda örgütün elebaşı Hacı Dimitri öldürüldü. Bir diğer elebaşı olan Stefan Karaca ise yakalanarak 31 Temmuz günü Rusçuk'ta asılarak idam edildi. Kaçan 3 komitacı ise gizlenerek İstanbul'a kadar gitmeyi başardı. Burada Rus konsolosunun yardımıyla Odesa'ya gönderildiler.

Hacı Dimitri ve Stefan Karaca ölümüyle sonuçlanan bu ihtilâl hareketini ise Filibe'nin Fransız Konsolosu Duzon, 5 Ağustos 1868 tarihli mektubunda şöyle nakleder[30];

"Eflak'tan Bulgaristan'a yöneltilen silahlı hareket, bu sancakta kanlı bir şekilde sona erdi. Türk askerlerinin takibinden kurtulan bir çetenin Balkan'ı aştığı anlaşılıyor… Çete, Kızanlık yakınında imha edildi. Çeteyi desteklemek için hiç kimse ayaklanmadıktan başka, Filibe dışında tek bir sancakta tek bir garnizon bulunmadığı için on iki zaptiye ve bir Türk köyünden toplanan gönüllülerle verilen çeteyi takip

[29] Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s.190.
[30] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.70-71.

işine, köylerin Hristiyan halkı da katıldı… Mütecavizlerin otuzu öldürüldü, geriye kalan on kişi esir edildi ve hemen Tırnova'ya Mithad Paşa'ya gönderildi. Ölenler arasında, geçen yıl da takip edilmiş olan İslimyeli Hacı Dimitri adında biri de var… Çetenin safları, vatanseverlikle hareket eden Bulgarlardan mı, yoksa maceraperestlerden mi kurulmuştu?... Ben daha ziyade ikinci faraziye mütemâyilim."

Mithat Paşa, 1868 yılında komitecilerin çıkardığı ayaklanmanın bastırılmasından sonra hazırladığı raporda şu konulara yer vermiştir[31]:

"Her şeyden önce Slav komitelerinin yuvalandıkları Romanya bu konuda ikaz edilmelidir. Bunların amacı, Türk ve Bulgar halkını birbirine düşürerek dışarıdan yapılacak bir müdahaleye ortam hazırlamaktır. Tuna Vilayeti'ndeki askerin nasıl ve nerede kullanıldığı, önemli bir konudur. Fakat bu sayı onların genişliğine bakılacak olursa fazla değildir. Düzenli asker vilayetteki sıradan olaylarla ilgilenmektedir. Son bir konu Bulgar gençlerini eğitimi ile ilgilidir. Öğrenim bahanesiyle Rusya'nın Nikolayef, Odesa ve Kişnef gibi şehirlerinde belli amaçlar doğrultusunda eğitilmektedirler. Bulgaristan'a döndükten sonra da, ülkenin asayişini bozmaya çalışmaktadırlar. Devletin bu problemlerle ilgilenmesi ve dışarıdan yapılan kışkırtmaları engellemesi gerekir."

1868 Yılını komitacılık faaliyetleri açısından incelediğimizde misyon bakımından yeni bir başlangıç olduğunu görürüz. Artık Tuna'yı aşıp Osmanlı topraklarına giren Bulgarların tek faaliyeti cinayet işlemek değildir. Zikredilen tarihte yapılan çetecilik hareketinin amacı Bulgar halkını isyana teşvik edip geçici bir siyasi yapı oluşturmaktır. Her ne kadar bu niyetle gelinse de milli uyanış Bulgar köylüsünde hala gerçekleşmemişti. Hatta çetecileri bizzat Bulgar köylüleri ihbar ediyor. Kendilerine yaralı halde sığınmak isteyenleri ise Osmanlı makamlarına teslim ediyorlardı.

Bulgar Cemiyeti, kendi içindeki temsilcilerin görüş ayrılıklarına düşmesi sebebiyle 1869'da kapatılmıştır. Hatta bu dönemde komiteciler arasındaki

[31] Serap Toprak, *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2011, s.317.

anlaşmazlıkların artması üzerine Filibe Rus Vinkonsolosu Nayden Gerov, Rusya Büyükelçisi İgnatief'ten ihtilâlcileri uzlaştırmak, fikir ayrılıklarını yok etmek ve teşkilatlanmaya hız vermek için Bükreş'e gitmek üzere izin istemiştir. İgnatief'e gönderdiği 15 Aralık 1869 tarihli yazısında, Komiteciler arasındaki anlışmazlığı kaldırıp onları barıştırabileceğini bildirmiştir[32]. Ancak, Gerov'un çabaları yetmeyerek örgüt dağılmıştır.

C. GENÇ BULGARİSTAN CEMİYETİ

1869'da Bükreş'te Bulgar Cemiyeti'nin faaliyetlerini durdurması üzerine kurulur. Tüm komitelerde olduğu gibi bu komitenin de amacı tüm Bulgar halklarını aynı çatı altında birleştirmek ve siyasi açıdan tam bağımsız bir Bulgaristan kurmak olmasa da en azından Tuna Prensliklerine tanınan ayrıcalıkları elde etmekti[33]. Bunlara göre, Bulgaristan, Türk yönetimine bağlı kalacak; Padişah, Bulgar kralı olacak ve iktidarını bir Hıristiyan valiye veya naibe devredecek; bu kişi mahalli ordunun ve sivil idarenin şefi olacak ve bu kişiyi millet meclisi seçecekti. Ayrıca Bulgaristan'ı millet meclisinin kurduğu sürekli konseyin yardımıyla vali idare edecekti[34].

Bulgarlar tarafından siyasi bir sembol olan Vasil Levski'de bu örgüte dahil olmuştur. Bulgar tarihçilerin Gizli İhtilal Teşkilatı'nın teorisyeni ve pratisyeni olarak tanımladığı Vasil Levski 1837'de Karlova'da doğdu. 1862 yılında Belgrat'a gitmiş ve orada Rakovski'nin Bulgar Lejyonu'na katılmıştır. Belgrat'ta arabacı çıraklığı yaptıktan sonra 1863'te Bulgaristan'a geri döndü. Birkaç ay hapis yattıktan sonra Karlova'da iki yıl boyunca öğretmenlik yaptı[35]. 1867 yılında ise Eflak'a geçip Panayot'un çetesine dahil oldu. Panayot Hitov çetesinin bayraktarlığını yapan Levski aynı zamanda çok iyi Türkçe bilmekteydi[36]. Genç Bulgaristan isimli komitenin yayın

[32] Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s.194.
[33] Serap Toprak, *a.g.t.*, s.318.
[34] Serap Toprak, "Bulgaristan'ın Bağımsızlığında Rusya'nın Rolü", *History Studies İnternational Journal Of History*, Volume 5 Issue 6, Special Issue on Balkan Wars, November 2013, s.136.
[35] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, s.73-74.
[36] Hüdai Şentürk, *a.g.e.* , s.191-192.

organı ise "*Davul*" isimli gazetedir.. Rum Patrikhanesi ve Türk makamlarını sürekli eleştiren bu derginin editörlüğünü ise öğretmen ve edebiyatçı olan; Bulgarlar tarafından Bulgar ulusal kurtuluş hareketinin fikir babalarından sayılan İvan Manzova yaptı. Davul gazetesinin yayınlanmasındaki bir diğer önemli şahsiyet ise edebiyatçı ve gazeteci olan Hristo Botev'dir[37]. Hristo Botev'in Davul isimli dergide yayımlanan yazıları ise Siyasi Olaylara Bir Bakış, 1870 yılı Bulgarlara Ne Getirecek, Bildiri, Şehirlinin Ev Hayatı'dır[38].

D. BULGAR İHTİLÂL MERKEZ KOMİTESİ

Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi, ihtilâl fikirlerini yaymak ve Bulgar Ulusal devriminin politik ve ideolojik hazırlıklarını desteklemek amacıyla Bükreş'te 1870'te kuruldu[39]. Komite hedefini, özerk ya da bağımsız bir devlet kurup Sırbistan, Yunanistan, Karadağ ve Romanya ile birlikte bir federasyon oluşturmak olduğunu açıklar[40]. Komitenin iç amacı ise Bulgaristan içinde ve dışındaki tüm ihtilalci grupları tek çatı altında toplamaktır[41]. Örgütün 1872'de yapılan kongresinde başkan olarak Luben Karavelov seçilmiştir. Zaten Luben Karavelov'un en büyük ideali Sırp-Bulgar Federasyonu kurmaktı. Ancak daha sonra bu fikrini geliştirerek Romanya,

---

[37] Hristo Botev, 1848 yılında Bulgaristan'ın Kalofer şehrinde doğdu. Tahsilini Rusya'da görmüş ve öğretmen olan babası Botyo Petkov, oğluna küçük yaştan itibaren Rus halkına sevgi, Bulgar zenginlerine ve egemen Türklere karşı nefret aşılamıştır. Lise tahsili için Odesa'ya burslu öğrenci olarak gitmiştir. Burada Rus eylemcilerin arasına girer ve Rus edebiyatının klasiklerinden ziyade Rus eylemcilerin eserlerini de okur ve inceler. Yazdığı şiirleriyle halkı, Bulgar zenginlerine ve Türklere karşı mücadeleye çağırır. Hristo Botev, Luben Karavelov'un çıkartmış olduğu Svoboda ve Nezavisimost gazetelerinin neşrinde yardımcı olmuştur. Daha sonra Bulgar Mültecilerinin Fikirleri, Çalar Saat, Bayrak ve Yeni Bulgaristan dergilerini çıkarttı. Aynı zamanda komiteci de olan Hristo Botev, Vasil Levski'nin idamından sonra Luben Karavelov'un yerine komite lideri oldu. Komitenin başına geçtikten sonra ise Zmane (Bayrak) isimli gazeteyi çıkarttı. 1876 Yılında Hristo Botev, önderliğindeki çetenin Türk kuvvetlerine saldırması sonucu çıkan çatışma da öldürülmüştür. Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.11-12.
Hristo Botev'in Edebi Kişiliği Hakkında Bilgi Almak İçin Bkz:
http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=27&WorkID=10906&Level=1

[38] http://www.narteks.net/hristo-botev/hristo-botev-biyografisi.html

[39] Bilal N Şimşir, *a.g.e.*, II, s. 75.

[40] Serap Toprak, *a.g.m.*, s.319., Barbara Jelavich, *Balkanlar Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıl,* İstanbul 2009. s. 376.

[41] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, . s. 376.

Arnavutluk ve Rumları içine alan bir Tuna Federasyonu kurulmasını ileri sürmüştür[42].

Örgüt programını ilk olarak 1870 Ağustos'unda bir Rus dergisinde yayımlamıştır. Aynı yılın Ekim ayında mezkur dergide "Svoboda" (Özgürlük) isimli Bulgar milli duygularını kışkırtıcı bir yazı da yayımlandı. Bundan ziyade örgütün fikirlerini beyan eden "Bulgarların Sesi" isimli risalelerde hazırlanmış ve dağıtılmıştır. Bu risalede en dikkat çeken ve Bulgar ders kitaplarında da geçen sözlerden biri ise şudur[43];

"Biz Bulgarlar 450 yıldan beri bu ağır, en acımasız ve en cehennem zulmü yaşatan tiranlık yönetiminin altına düştük…"

Bu risalede komitenin daha kapsamlı çalışması için iç ve dış merkez olmak üzere ikiye ayrılacağı beyan edildi. İç merkezin başkanı Luben Karavelov, dış merkezin başkanı ise Vasil Levski'dir. Levski, yeni teşkilatın kurulması ve stratejik bir mevkide görev alması üzerine komitenin başarıya ulaşması için aktif görevlerde yer aldı. İhtilal teşkilatı kurmak üzere Bükreş'ten Tuna Vilayeti'ne gelen Levski, Lofça'da mahalli idareler kurmayı başarmıştır.

Örgüt 29 Nisan ve 4 Mayıs 1872 tarihleri arasında Bükreş'te genel kurulunu topladı. Bu genel kurulda komite için yeni program ve iç tüzük hazırlandı. Komite üyeleri tarafından kabul edilen yeni program ve tüzüğün içinde yer aldığı, Vasil Levski tarafından hazırlanan *"Bulgar Milletinin Bağımsızlığı İçin Çalışanların Nizamnamesi"* isimli taslak örgütün gelişimi açısından son derece mühimdir. Aynı zamanda bu taslağı bu komiteden sonra kurulacak olan diğer komitelerde kabul edecektir. Bahsedilen taslakta geçen bir madde ise şudur[44]:

"AMİL- Balkan yarımadasında ki Türk hükümeti ve devlet sistemindeki zulüm ve insafsızlık (insanlık dışılık, tiranlık)

---

[42] İsa Tak, "1989-1990 Yılları Arasında Bulgaristan'da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı", *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl:2, Sayı:2, Nisan 2014, s.84.

[43] İsa Tak, *a.g.m.*, s.84.

[44] İsa Tak, *a.g.m.*, s.85.

HEDEF- Genel bir ihtilal ile şimdiki devlet rejiminde kökten değişiklik yaparak despot-zulüm sistemini, demokratik cumhuriyet (halk idaresi) ile değiştirmek. Burada bizim atalarımız silahlarıyla ve kanlarıyla aldılar bu toprakları, bu gün ise burada Türk kesecileri ve yeniçerileri kudurmaktadır. Orman kanunu yürürlüktedir. Bağımsızlığın, hakkın ve gerçeğin mabedi dikilmelidir; Hürriyet. Türk çorbacılığı yerini huzura, kardeşliğe ve bütün milletler arasında ideal eşitliğe bırakmalıdır. Bulgar, Türk, Yahudi v.s. her yönden eşit olacak, dininde, milliyetinde, vatandaşlık haklarında bütün milletlerin oybirliği ile kabul edilen yasalara göre işlem yapılacaktır. Bu inkılâbı yapabilmek için gerekli olanlar:

1.Düzenleme

2.Para

3.İnsan

4.Silah ve diğer levazım…"

Bahsi geçen bu genel kurulda komitacılar Balkanları ve Bulgar topraklarını göz önüne alarak acil devrimci eylemler yapılması yönünde karar aldılar. Kuzey Bulgaristan, Trakya ve Makedonya'daki eylemlerin vekilliğini Vasil Levski üstlenmiştir.

Komiteye silah ihtiyacı hem içeriden hem dışarıdan sağlanmaktaydı. Pazarlardan ve panayırlardan silah satın alınıyordu. Ancak içeriden sağlanan silahların sayısı azdı. Lazım olan miktarın tamamlanabilmesi için panistlavistler aracı olarak silah teminine çalıştılar. Büyük Panislavist Komitelerin bulunduğu Odesa, Bulgar ihtilâlcilerin en önemli silah depolarındandı.

Örgüt nakit ihtiyacını gidermek için çeşitli yağma hareketlerine de girişecekti. Fakat bu yağmacılık hareketleri örgüt açısından son derece olumsuz sonuçlar doğurdu. Özellikle Arabakonak Soygunu'nda ağır kan kaybına uğradı.

Bu sıralarda değinilmesi gereken bir başka komite de Vasil Levski tarafından 1869'da kurulan İç İhtilal Örgütü'tür. Bu örgüt 1872 yılında Bulgar İhtilal Merkez Komitesi ile birleşme kararı almıştır. Bu güç birliğinden sonra Vasil Levski'nin

çabalarıyla 1872 yılında mahalle ve köy komitelerinin çoğalmasından ötürü bunların birleştirilmesine ve bölge komiteleri meydana getirilmesiNE karar verildi[45]. Zaten Vasil Levski, Bulgar bağımsızlığının bir köylü devrimi sayesinde gerçekleşeceğine ve bu nedenle dış yardıma gerek duyulmayacağına inanıyordu[46]. Aynı zamanda Levski gerçekleşmesi istenen Bulgar bağımsızlık hareketinin dışarıdan gönderilen çetelerle yapılamayacağı kanaatine varmıştır. Bu nedenledir ki 1868 Aralık ayında ve 1869 Mayıs ayında yaptığı keşif gezilerinde ilk mahalli komitelerin temelini attı[47]. İlerleyen süreç Bulgar komitelerinin lehine gelişecekti. Yukarıda da zikredildiği üzere mahalli ve köy komitelerinin sayıca artması genel bir idari düzenlemeyi zorunlu kıldı. Bu doğrultuda yeni kurulan bölge komiteleri ise şunlardır[48];

- Orhaniye'de (Eylül 1872)
- Pazarcık'ta (Ekim 1872)
- Eski Zağra (Stara Zagora), İslimye ve Tırnova (Kasım 1872)
- Lofça (Loveç)'de (Aralık 1872).

Bu sayede ihtilâlci fikirler ve illegal kurumlar bugünkü Bulgar topraklarına daha teşkilatlı biçimde sirayet etmiş oldu. Kısa süre içinde kurulan gizli komite ağı Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi İgniatief ve Filibe Viskonsolosu Nayden Gerov tarafından sürekli kontrol altında tutuldu[49]. Komite üyeleri isyancı eylemlerini sürdürme ve toplantılar yapma hususunda dikkat çekmeyeceği için birçok yerde kiliseleri kullanmışlar. Bulgaristan'da çeşitli illegal faaliyetler gerçekleştirme çabasında olan bu şakiler Ziştovi dahilinde Üstudene karyesi ve Hacı Musa karyesinde ve Orhaniye'de Küçük İzder karyesinde ve Köprülü'de kiliseler kurmak istemişlerdir[50]. Komite üyelerinin buraları illegal fikirlerinin merkezi yapıp Bulgar halkını buradan örgütlemeye çalışacakları aşikardır.

Arabakonak Soygunu'ndan sonra örgütün izine rastlayan Osmanlı, Vasil Levski'yi ifşa ederek idamına karar verdi. Vasil Levski'nin idamından sonra onun

---

[45] Hüdai Şentürk, *a.g.e.* , s.193-195.
[46] Serap Toprak, *a.g.m.*, s.319., Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 376.
[47] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.75.
[48] Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s.194., Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.75.
[49] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.76.
[50] BOA.C..ADL.77/4646

görevine öğretmen olan Atanas Uzunov atandı. Ancak, Uzunov'un da Osmanlı kuvvetlerince yakalanması üzerine komite herhangi bir başarı sağlayamaz. Aynı yıl komite, Tırnovo Özel İhtilâl Komitesi üyesi olan İvanov Hitov'un çabalarıyla Sırplarla ilişki kurmak ister.

Atanas Uzunov'un Osmanlı kuvvetlerince yakalanmasından sonra ise mezkur göreve 1874 yılında Bükreş'te yapılan kongrede Stefan Stambolov[51] atanmıştır. Stefan Stambolov göreve geldikten sonra örgütün gelişmesi için Bulgar topraklarına geçip eski ihtilâlcilerle irtibat kurmaya çalışır. Ancak bu tarihlerde komitacılar arasında ciddi fikir ayrılıkları doğmuştur. Bunun sonucunda iç komitenin lideri olan Luben Karavelov görevinden alındı. Onun yerine ise şair ve yazar olan aynı zamanda Svoboda (Özgürlük) ve Nezavisimost (Bağımsızlık) isimli gazetelerinde yayımında Luben Karavelov'a yardımcı olan Hristo Botev atanmıştır. Zaten göreve geldikten sonra Bulgar İhtilal Merkez Komitesi'nin genel yayın organı olan "Zmane"(Bayrak) isimli gazeteyi çıkartmıştır[52]. Bu gazetede, işlevi doğrultusunda özellikle Stara Zagora Ayaklanması'nın hemen öncesinde Bulgar milli bilincini ateşleyici yazılar yayımlandı.

Hristo Botev 1848 ve 1876 yıllarında yaşamış bir Bulgar ihtilâlcisidir. Öğretmen olan babası onu Bükreş'e tıp okuması için göndermiş fakat Botev burada Bulgar İhtilal Komitesi'ne dahil olmuştur. Botev, gerek yazdığı yazılarla ve gerekse

---

[51] Stambolov (1853-1895) Tırnova'da doğdu. İlköğretimini bitirdikten sonra Rusya'ya gitmiş ve Odesa'da Ruhban Semineri'nde okumuştur. O sırada ortaya çıkan Nihilist Partisine üye olduğu için Rusya'dan kovularak Tuna Vilayeti'ne geri dönmüştür oradan da Bükreş'e kaçarak ihtilâlci olmuştur.Sobranya ve Robert Kolejinde eğitimini tamamlayan Stambolov Mithat Paşa, Ali ve Fuat Paşa ile tanışmış ve Rus Büyükelçisi İgnatief'le beraber Osmanlı aleyhine çalışmıştır. İstanbul'da bulunduğu sırada Vasil Levski gizlice yanına gelerek Heybeliada'da görüşmüşlerdir. Stambolov, !877-78 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Makedonya'nın bağımsızlığı için ihtialal hareketine katılmıştır. 1878'de Bulgar Prensliğinin kurulmasından sonra 1880'de milletvekili seçildi. 1885 Yılındaki Sırp-Bulgar Savaşında gönüllü asker olarak yer aldı. 1887-1894 Yılları arası Bulgaristan başbakanı oldu. Başbakanlığı sırasında Luben Karavelov'la beraber kurmuş olduğu Milli Liberal Parti, Rusya'nın siyasi emellerine karşı Osmanlı lehine politika üretmişlerdir. Ancak gütmüş oldukları bu siyaset 1894 yılında başbakanlık görevinden istifa etmesine sebep oldu. 1895 Yılında ise Sofya'da sokak ortasında beş kişinin suikastına uğramış bıçaklanarak yaralandıktan bir müddet sonra ölmüştür. Daha geniş bilgi için bkz. Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s.198-199.

[52] Leman Ergenç, *Bulgar Yayınlarında Türkler,* Ankara 1989, s.12.

bire bir hitaplarıyla birçok Bulgar gencini etkilemiştir. Hristo Botev'in etrafına topladığı gençlerde gizli bir istihbarat ve posta teşkilatı kurmuştur[53].

Komitenin kuruluş aşamasındaki amacı Güney Slav Federasyonu oluşturmaktı. Hristo Botev başa geçtikten sonra bu amacı değiştirmedi. Bu amaç doğrultusunda fikirler beyan eden Botev'in 1875 yılındaki görüşleri şöyleydi[54]:

"Halkımızın menfur ve karanlık bir tarihi vardır; şimdiki durumu ise zor ve acıdır. Başka bir deyişle, Bulgar halkı Türklerin kölesidir, kendi kendinin kölesidir, paranın kölesidir ve hatta kendi eğitim sisteminin ve kültürünün kölesidir. Ağır koşullar altında calışmalarına, öküz gibi çaba harcamalarına, çektikleri dile sığmaz acılara, hatta sadece yüzlerine baktığınızda, sahiden de öküz gibi çalışıp, arı gibi toplayıp, domuz gibi yaşadıklarına hemen ikna olacaksınız. Pek çok yabancının çalışkanlığımız, yeteneklerimiz ve gösterdiğimiz kültürel ilerleme hakkında kalem oynattığı ve hala da bunu yapmakta olduğu doğrudur. Bununla birlikte, bu yazarların hemen hepsi, el değmemiş güçlerimizi geliştirmek ve "Güney'in Almanları" ya da "Doğu'nun İngilizleri" haline gelmek için barbar Türk boyunduruğundan kurtulmamız, gücümüzü verimsiz kılan bu insanlık dışı kölelikten azat olmamız ve Boğaz bulvarında özgür Güney Slavları Konfederasyonu'nu kurmamız gerektiğini matematiksel bir kesinlikle ortaya koymuşlardır ve koymaktadırlar."

1875 Yılında Balkan coğrafyasında Bosna-Hersek İsyanı meydana gelmiştir. Balkanlardaki karışık durumdan yararlanmak isteyen Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi üyeleri Bulgar topraklarında da bir ayaklanma tertip etmek istemişlerdir. Aslında Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi üyeleri isyan kararını almakta müstakil davranmadılar. Osmanlı'daki siyasi kargaşayı fırsat bilen Rusya, İstanbul Büyükelçisi İgniatief vasıtasıyla isyan çıkarılması isteğini Stefan Stambolov'a iletti[55]. Zaten isyan fikrini akıllarından çıkarmayan Bulgar komitacıları için Rusya'nın ayaklanma izni vermesi heyecanla karşılanacaktır. 12 Ağustos 1875 Günü

---

[53] Hüdai Şentürk, *a.g.e.*, s.196-197.
[54] Hristo Botev, *Toplu Eserler*, Sofya 1986, s.85-86., Modern Güney Doğu Avrupa Tarihi Öğretimi, *a.g.e.*, Editör: Mırela- Lumınıta Murgescu s.42.
[55] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.79.

Bükreş'te Hristo Botev'in liderliğinde toplanan komitacılar bir isyan planı hazırlarlar. Bu isyan planına göre 5 komitacı Bükreş'ten Osmanlı topraklarına geçecekti. Bunlar Edirne ve Tuna Vilayeti'nin çeşitli yerlerinde aynı anda ayaklanma çıkartacaklardır. Kundakçı bir grup ayarlanıp İstanbul'un çeşitli yerlerinde yangın çıkarılarak halk paniğe sevkedilecek. Hristo Botev, Odesa'ya geçerek 12.000 silah alacak. Panayot Hitov ise Sırbistan üzerinden büyük bir çete ile Tuna Vilayeti'ne girecek. Kocabalkan'da bulunan Troyan Manastırı'na geçip ayaklanmayı buradan kumanda edecektir. İsyanın başlangıcından hemen önce Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi bir bildiri yayımlamış ve Türk halkının dahi Osmanlı'ya karşı bu ihtilâl hareketine katılmasını tehditvari bir yaklaşımla istenmiştir. Belirlenen plan dahilinde harekete geçen komitacılar kısa süre içerisinde büyük hayal kırıklığına uğrayacaklardır. Genel bir ayaklanma arzusuyla başlayan bu hareket tam bir fiyaskoyla bitti. Eski Zağra (Stara Zagora)'da 24, Rusçuk'ta 20, Şumnu'da ise 12 kişi isyan hareketine katıldı[56].

İsyan'ın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine İgniatief, Rus Çarı II. Aleksandr'a 14 Ekim 1875 tarihinde şunları yazmıştır[57]:

"Tahminlerime uygun olarak, Bulgaristan'da tasarlanan hareket tamamen başarısızlığa uğradı. Şefler randevu günü yerlerinde bulunmadılar. Bununla beraber Eski Zağra'da ve Balkanlarda iki küçük çarpışma oldu. Buna katılan gençlerden birkaçı tutuklandı. Geri kalanlar dağıldı. Mahalli makamlarca yapılan tutuklamalar Bulgar halkına dehşet verdi. Bu olaylara mümkün olduğunca önem verilmemesinin Türkiye'nin yararına olacağını Mahmut (Nedim) Paşa'ya anlattım. Kendisi tamamen benim fikrimi benimsemiştir. Onun sayesinde Osmanlı makamlarına emirler verilecektir. Bu emirler, bugünkü durumdan faydalanarak baskıyı arttırmalarına imkan bırakmayacaktır, umudundayım."

Gerçektende İgniatief, Mahmut Nedim Paşa'yı etkisi altına aldı. Ayaklanma girişimi yeteri kadar önemsenmedi. Ayaklanmayla alakalı detaylı bir soruşturma yapılmadı. Yakalananların çoğu İgniatief'in etkisiyle serbest bıraktırıldı. Halbuki

[56] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.80-83.
[57] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.83-84.

ayaklanmanın üzerine gidilseydi. Bulgarların gizli teşkilat sistemi ortaya çıkarılacaktı. Osmanlı erkânının meselenin üzerine düşmemesi sonucu olarak ise Bulgarlar daha serbest hareket etmeye başladı. Bu durum ise 1876 Nisan Ayaklanması'na imkan verdi.

İsyanın başarısızlıkla sonuçlanması komite içinde yeni bir krize yol açtı. Hristo Botev görevinden istifa etti. Bir süre sonrada Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi dağıldı. İsyanın başarısızlıkla sonuçlanmasındaki en büyük etken halktan destek görememesidir[58]. Tüm Bulgar halkının katılımını öngören kitlesel bir hareket olarak kararlaştırılsa da milliyetçilik o dönemde genel itibariyle Bulgar elitlerinde bulunuyordu.

Rusya'nın, Tuna Prensliklerinin ve Sırbistan'ın komiteye doğrudan maddi ve manevi desteği bulunmaktadır[59].

Komite işlevsel anlamda incelendiğinde kendilerinden önceki komitelerin izlediği yolu takip etmişlerdir. Düşünsel, siyasal fikirlerini yaymak ve Bulgar halkına empoze etmek için basın yoluna başvurmuştur. Bunun için Zmane (Bayrak) ve Svoboda (Özgürlük) isimli gazeteler örgüt tarafından neşredildi. Zmane isimli gazetenin editörlüğünü edebiyatçı olan Hristo Botev'in yaptığından bahsedilmişti. Botev'in yazdığı kışkırtıcı şiirlerinden bazıları şunlardır:

"Makedonya mezarım olsun / Genç kızlara bergüzârım olsun / Bir türkü bulup dörde bölmek / Top, tüfek, kılıç, ateşle ölmek / Artık bize vazife olsun / Dağlar başı kan kemikle dolsun[60].

Lanetle anne lanetle: bizi yurdumuzdan kaçırıp / Genç yaşta yad ellerde sefil ve perişan / süründüren Türkleri lanetle!"[61]

Svoboda (Özgürlük) isimli gazeteden bahsedecek olursak; Luben Karavelov'un önderliğinde 1867-1872 tarihleri arası etkinlik gösterdiğini görürüz. (Kendisi ihtilâlci bir yazar olan Karavelov'un aynı zamanda *Neda*, *Voyvoda* ve

[58] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 376.
[59] Serap Toprak, *a.g.t.*, s.320-321.
[60] Nazmi Çağan, *"Balkan Harbi'nde Edirne" Edirne Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s.198.
[61] Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.78.

Donço gibi eserleri incelendiğinde Osmanlılara karşı nefret ve isyan dolu duyguları kışkırtıcı konular işlediği görülür[62].) Gazetenin ilk sayısı 7 Kasım 1869 tarihinde Bükreş'te çıkarılmıştır. Bulgar halkının Osmanlı'ya karşı verdiği mücadeleyi, Balkan haklarının bir federasyon oluşturması gibi siyasi yazıların yanı sıra Bulgar yaşamından kesitler, istatistikî bilgiler ve tarihsel anekdotların muhteviyatında olduğunu görmekteyiz. Bu gazete Osmanlı'nın müdahalesi üzerine kapatılmıştır. Ancak Karavelov kışkırtıcı yazılarına Svoboda'nın kapanması üzerine *"Nezavisimost"* gazetesinde devam etmiştir[63].

Svoboda gazetesinde yayımlanmış olan Luben Karavelov'un bir makalesi[64];

"Yeryüzünden yaşayan hayvanların havaya, balıkların suya ihtiyacı olduğu gibi, insanoğlunun da öncelikle ve esas olarak özgürlüğe ihtiyacı vardır. Bir insan özgür değilse, kendine insan diyemez, yarım insan diyebilir ancak. Özgürlük olmadan bir insan doğanın kendini yarattığı şekilde kalamaz, dolayısıyla mutlu olamaz.

Bir bireyin ihtiyaç duyduğu her şey ulusun tamamına lazımdır. Yalnızca kendine ait bir tarihi olan, dışarıda ve içeride özgür, diğer bir deyişle, siyasi ve zihinsel olarak bağımsız bir ulus varlığını sürdürebilir ve gelişebilir. Siyasi özgürlüğü olmayan her ulus daima en liberal hükemetle de olsa merkezileşmenin ve hakim ulusun görünmez nüfuzu altındadır ve bunun, tutsak edilmiş ulusu olumlu yönde etkilediği de çok nadir görülür."

Aynı zamanda bu gazetede;

"Diyorum ki Türkleri öldürmeden önce onları boğazlayalım[65]." gibi kin ve nefret arttırıcı sözleri içeren yazılarda yayımlanıyordu.

Bükreş'te yazılan bu yazılara ek olarak İstanbul'daki Bulgar basınında dahi ayrılıkçı ve kışkırtıcı yazılar yazılmıştır. Bulgarlar arasında "İstanbul'da en büyük

---

[62] Leman Ergenç, *a.g.e.*,s.80.
[63] Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.10.
[64] Modern Güney Doğu Avrupa Tarihi Öğretimi, *a.g.e.*, Editör: Mırela- Lumınıta Murgescu, s.40.
[65] Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.58.

Bulgar yaratıcısı" unvanı ile bilinen Petko Slaveykov'un önderliğinde çeşitli yazılar kaleme alındı. O dönemde İstanbul'da yayın yapan bir çok Bulgar gazete ve dergisi vardır. Bunların arasında Makedoniya Gazetesi'nde *''İki Kast ve Erk''* (Dvete kasti i vlasti) isimli yazısından dolayı P. Slaveykov'un Bükreş'teki Bulgar komitesiyle bağlantısı anlaşılmış ve tutuklanmıştır[66].

a. Komite'nin Programı ve Tüzüğü

Komite'nin programı:

1- Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi ihtilâl yoluyla Bulgaristan'ı kurmak için tasarlanmıştır.
2- Bu amacın gerçekleşmesi için propaganda, baskı, silah, yangın ve ölüm gibi yollara gerekirse başvuralabilir[67].
3- Sırplar, Karadağlılar ve Romenler başta olmak üzere bütün komşularımızla dostane ilişkiler kurulacaktır. Balkan halklarını kapsayan bir federasyon kurulmalıdır. Bu federasyonda Bulgarlar, Sırplar, Karadağlılar ve Yunanlar kendi karakterlerine uygun idare edilmelidir. Her halk kendi örf, adet ve geleneklerini yaşamalıdır.
4- Herkes özgürlüğü uyarınca kendi iradesiyle yönetilmelidir. Yabancı yönetime karşı çıkılmalıdır.
5- Bulgar, Sırp, Romen ve Yunan halkları bazı tarihsel haklara sahiptir. Bu nedenle bu halklar kendi kaderlerini kendileri tayin etmelidir.
6- İnsanlar özgürdür. Bizlerde kişisel ve dini özgürlüğümüzü kazanmalıyız. Bu hakkı diğer dost Balkan halkları içinde istemeliyiz.
7- Bizlere düşmanlarımızdan, muhaliflerimizden ve bazı Bulgar ucubelerinden milli amacımıza müdahale olacaktır. Bunlara engel olmalıyız.
8- Yunan halkı bizim komşumuz ve müttefikimizdir.

Tüzük:

---

[66] Hüseyin Mevsim, *Bulgar Basını İstanbul'da-İstanbul Bulgar Basınında*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2005, s.130.

[67] Bu durum Türklere karşı yapılmış bir kıyım hareketinin kendilerince meşru hale getirildiğinin göstergesidir.

A-Amaç:

1- Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi ne olursa olsun ihtilâli tamamlamalıdır. Bunun için Bulgar halkına propaganda ve isyan fikirleri empoze etmelidir. Bu da basın yoluyla (gazeteler, manifestolar, bildiriler ve broşürler aracılığıyla) ve özel komiteler tarafından sağlanmalıdır.
2- Bulgar İhtilâl Merkez Komitesi aynı hedefler doğrultusunda komşu diğer ülkelerle anlaşma yapmalıdır.

B-Yönetim Yapısı:

1- Komiteler; başkan, başkan yardımcısı, konsey ve üyelerden oluşur.
2- Merkez komitesi başkanı, özel komitelerin oyuyla seçilecektir. Seçilen merkez komitesi başkanı, merkez komitesi üyelerini seçer.
3- Özel komitelerden, merkez komitesinin çalışmalarını denetleyecek bir komite teşkil edilir.
4- Gizli üyeleri sadece merkez komitesi seçebilir. Seçilecek olan bu gizli üyelerin sayısı ise sınırsızdır.
5- Özel komite, gizli haberleşme elemanlarına sahip olur.

C-Örgüte İnsan kaynağı:

Kararnameye göre doğrudan merkez komitesi veya özel komiteler tarafından sağlanmalıdır.

D-Cezalar:

1- Ölüm ve mahkumiyet cezaları merkez komite tarafından verilir.
2- Komite içinde yabancı hükümet ve kişilerden her kim rüşvet alırsa cezası ölümdür.
3- Gizli üyeler, merkez komitesi tarafından verilen emri reddederse cezası ölümdür.
4- Gizli haberleşmeleri açığa çıkaranın cezası ölümdür.

Not: Bu tüzük sadece merkez ve özel komitelerin rızası ile değiştirilir[68].

Ayrıca Osmanlı arşivinden çıkan 7 Şevval 1289/8 Aralık 1872 tarihli vesikada Bulgar İhtilal Merkez Komitesi'nin nizamnamesi şöyleydi[69]:

"Bulgar Komite Merkeziyesi Nizamnamesi

Birinci Bend: Bulgaristan'ın serbestliği için silahlanmak lazımdır.

İkinci Bend: Bulgar hükümetinin arzu eylediğimiz şeylerin tedabir zannında vecihle icraatı mütevakıftır ve bu icraat ölüm ve silah ve ateş ile husule gelir.

Üçüncü Bend: Bulgarlar arzu ettiği komşularımız ile bazı Karadağlılar, Sırplılar ile güzel geçinecektir. Zira Ulahlar dahi âlâ muavenet ediyorlar.

Dördüncü Bend: Evvel arzu ettiğim Bulgaristan'da bir hükümdar tayini olunsun ve Bulgaristan'da bulunan Sırplara dahi ayrıca hükümdar tayin olunsun.

Beşinci Bend: Her millet kendi mümkün ve hususatını idare etmekliğimiz lazım gelir.

Altıncı Bend: İşbu talibi olduğumuz ahval-i isyanatı vatan ırkdaşlarımıza husule ederiz.

Yedinci Bend: Behemehal Bulgaristan'ın serbestisini ve hükümdarlığını isteriz. Başka türlü ihmale bırakmaya gelmez.

Sekizinci Bend: Ve bizim tedbirlerimize karşı muhalif giden o Bulgarları daima düşman ittihaz ile arkalarını bırakmayacağız.

Dokuzuncu Bend: Eğer bizim tarihi ve hakimi kaygımızı meydana çıkarmaya Yunanlılar dahi gayret eder ise onlar ile dahi daima düşman olacağız.

Onuncu Bend: Eğer Devlet-i Aliyye dahi bizim matlubumuzun husulune ruhsat verirse onlar ile dahi düşman oluruz."

---

[68] http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=149&WorkID=3868&Level=1 Erişim Tarihi: 25.02.2015.

[69] BOA, MKT.MHM., 442/41.(10 Ekim 1872).

b. Arabakonak Soygunu

Örgüte nakit ihtiyacı sağlayıp, elde edilen parayla silah satın almak için girişilen bu soygun hareketinin en dikkat çeken komitacısı Dimitar Obshti'dir. Bu soygunda eski adıyla Orhaniye günümüzdeki ismiyle Hristo Botev'e atfedilen Botevgrad'ın vergi gelirlerini taşıyan posta arabası hedef alınmıştır. Soygunla alakalı komisyon kuran Osmanlı bürokratları kısa sürede olayın faillerini yakalar. Failler üzerinde yapılan soruşturmalar sonrasında sırasıyla önce Bulgar İhtilal Merkez Komitesi'nin yapılanması ve sonrasında örgütün eylem planları öğrenildi[70]. Dimitar Obshti'nin ifadeleri ise çok kritik öneme sahiptir. Çünkü onun vermiş olduğu ifadeler akabinde Vasil Levski'nin örgüt içindeki rolü anlaşılmış ve Lofça yakınlarındaki Kıkrina Köyü'nde bir papazın ihbarıyla yakalanmıştır[71]. Yargılama süreci tamamlandığında ise Vasil Levski[72] ve Dimitar Obshti'nin idamına 90 kadar komitacının ise Diyarbakır'a sürgün edilmesine karar verildi[73]. 1873 Yılında Mazhar Paşa'nın Sofya Mutasarrıflığı esnasında her iki idamda gerçekleştirildi[74].

Arabakonak geçidi mevki olarak incelendiğinde illegal eylemlere müsait bir yer olduğu göze çarpmaktadır. 14 Nisan 1925'te Bulgar Çarı III.Boris'e de aynı mevkide suikast girişiminde bulunulmuştur.

---

[70] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 376.

[71] İsa Tak, *a.g.m.*, s.95.

[72] Bulgarlar, Vasili Levski'nin idamından sonra onu manevi bir lider olarak benimsemiştir. Vasil Levski onların gözünde milli bir kahraman haline gelmiştir. Bugün bile Bulgaristan'da Vasil Levski adına heykeller dikilmiş, doğduğu ve yaşadığı ev müze haline getirilmiş ve adına kütüphaneler kurulmuştur. Hatta Levski Sofya isimli Bulgaristan 1. Ligi futbol takımının adında Vasil Levski'ye atıf edilmiştir. Bu futbol takımının stadının ismi de Vasil Levski Stadyumu'dur... Vasil Levski adına dikilmiş ilk heykelin tarihi Osmanlı arşiv vesikalarına göre 1895'tir. Heykel'in açılışına Prens Ferdinand başta olmak üzere çeşitli devlet erkânı iştirak etmiştir. BOA. HR. SFR. 04. No. 349/49.

[73] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 376., Süleyman Kani İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, İstanbul 1999, s.85

[74]. İrtem, *a.g.e*., s.85, Hristo Botev, Vasil Levski'nin idamı üzerine ona atfen şu şiiri yazmıştır:
Ağladığını biliyorum anne (vatan)/ Çünkü sen kara bir esirsin/ Anne, senin kutsal sesin/ Çaresiz, çölde çınlayan bir ses gibidir./ Sofya yakınında bir yerde/ Siyah bir darağacında/ Sallanan evladını gördüm, ağla/ O, gururlu bir güçle sallanıyor. Leman Ergenç, *a.g.e*., s.23.

E. GİURGİU İHTİLÂL KOMİTESİ (YERGÖĞÜ İHTİLÂL KOMİTESİ)

1875'te Osmanlı idari biriminde Yergöğü adıyla anılan bugünkü ismi ile Guirgui'de[75] kurulan örgütün önde gelen üyeleri ise; Nikola Obretenov, Panaiot Volov, Stoyan Zaimov, Stefan Stambolov, Hilarian Dragostinov, Zahari Stoyanov, George İkonomov, George Apostolov, Hristo Karaminkov, Sava Penev, Yanko Angelov, Todor Petkov, İvan Stoyanov, Hristo İvanov ve George Benskovski'dir[76]. Yaş ortalaması yirmi beşi geçmeyen komitenin başkanı Stefan Stambolov dahi 21 yaşındaydı. Bununla birlikte bu komitenin üyelerinin birçoğu Kırım Savaşı sonrasında gelişen Panslavist eğitim hareketinin içinde yetişmişti[77].

Bu komite kurulduktan sonra hem Yorgiyeff'in *"Bir ihtilâl ancak halk içine karışılıp halkla kaynaşarak başarılır[78]."* tezi doğrultusunda hemde ihtilâlcilik faaliyetlerinin sistemli bir zemine oturtulması üzerine Bükreş'te kurulan diğer 16 Bulgar komitesi de Osmanlı topraklarına gelerek bölge komitelerine ek 8 yerel komitenin daha oluşmasını sağladı. Bu komiteler ise:

1- Otluk köyü (Filibe sancağına bağlı)
2- İvraca kasabası (Vidin'e bağlı kaza merkezi)
3- Batak köyü (Filibe sancağına bağlı)
4- Niş
5- Yenipazar
6- Saray-Bosna
7- Debre
8- Dukakin[79].

---

[75] Giurgiu, Romanya'da bulunan bir yerdir.
[76] Zahari Stoyanov, *Zapiski Po Bulgarskite Vustaniya* (Bulgar İsyanı Üzerine Notlar), C.3, Bölüm:1-12., http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=149&WorkID=3868&Level=3 Erişim Tarihi: 02.10.2014.
[77] Serap Toprak, *a.g.m.*, s.137.
[78] Mustafa Burma, "Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğundan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.1, Sayı:1 Aralık 2012, s.75.
[79] Nihat Bahçeci, *a.g.m.*, s.95.

Bu yeni kurulan siyasi oluşumdaki komitacılar incelendiğinde komitacılık hususunda tecrübeli oldukları görülür. Aralarından bazıları Stara Zagora İsyanı'na (Eski Zağralar Hadisesi) katılmış olup bazıları ise bizzat Rus ordusunda görev almışlardır. Bu komitenin en önemli yönü ise 1876 Nisan Ayaklanması'nı organize etmeleridir[80].

F. 1876 NİSAN AYAKLANMASI

Giurgiu İhtilal Komitesi üyelerinin ortak kararı sonucu 1876 baharında isyan çıkarılması kararlaştırılmıştır. İsyan için planlar yapan komitacılar, isyanın yürütülmesi için dört idari bölgede yapılanmaya gitmişlerdir. Her bölgenin bir lideri ve o liderinde iki yardımcısının olması isyan planı dahilinde kabul edildi. Tırnovo ihtilâlci grubun liderliğini Stefan Stambolov yaparken, yardımcılıklarını ise Hristo Karaminkov ve Georgi İzmirliev üstlendi. Sliven ihtilâl grubun lideri Hilerian Dragostinov'dur. Dragostinov'un yardımcılıklarını ise Georgi Obretenov ve Georgi İkanomov'dur. Vratsa (Vraca) bölgesindeki grubun lideri Stoyan Zaimov, yardımcıları ise İvanitsa Donchev ve Georgi Apostolov'dur. Filibe(Plovdiv)'deki grubun lideri ise Panaiot Valov, yardımcıları Georgi Benkovski ve Todor Kableskov'dur[81]. Eylemciler isyan için toplantılarını Georgi Benkovski'nin önderliğinde 11 Kasım - 25 Aralık 1875 tarihleri arasında Romanya'da gerçekleştirdiler[82]. 700 kadar köy bu ayaklanmaya katılacaklarına dair söz verdi. Köylülerin uğrayacağı zarar komite tarafında karşılanacağı için, köylünün mallarının tespitine başlandı. Otlukköy ve Avratalan bölgeleri Balkan Dağları eteğinde sığınmaya ve savunmaya elverişli olduğu için bu bölge çevresine siperler yapıldı, silah ve cephane yığıldı, demir çemberli ve katranlı ipler sarılı ağaç toplar hazırlandı. Ayrıca isyana katılacak Bulgar kadınlarının kullanması için de süngülü sopalar hazırlandı. Çevredeki köylüler değerli eşyalarını ve paralarını toprağa gömerek

[80] Nedim İpek, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 13, Ankara 2002, s.10.
[81] Zahari Stoyanov, *Zapiski Po Bulgarskite Vustaniya* (Bulgar İsyanı Üzerine Notlar), C.3, Bölüm:1-12.(Elektronik Metin)

[82] Yahya Bağçeci, "İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyanı", *The Journal of Academi Social.Science Studies,* Vol.24, s.214.

üstüne sebzeler ekti. 27 Nisan'daki bu toplantıda alınan kararlar doğrultusunda ayaklanmanın yolu da belirlendi. Buna göre [83]:

1- Boğaz ve geçit gibi yerlerde bulunan ve varlıkları zararlı olan Bulgar köyleri yakılacak.
2- Eli silah tutan erkekler, Balkan geçitlerinin savunmasına gidecektir. Kadınlar ve çocuklar ise, Otlukköy ve Avratalan gibi güvenilir yerlerde korunacak .
3- Filibe'nin 16 ve Tatarpazarcığın 12 yerinde yangın çıkarılacak
4- Türkler bu yangınlarla ilgilenirken, Bulgarlar onlara saldıracak.
5- Sofya ve Edirne şehirleri de gönderilen komiteciler tarafından yakılacak.
6- Ayaklanma sırasında Türklerden kendilerine sığınanlar olursa kadın, çocuk ve ihtiyarlar Avratalan ve Otlukköy'e götürülecek, eli silah tutanlar ise, ayrı bir gözetim yerinde tutulacaktı. Eğer karşı gelenler olursa öldürülecekti[84].

İsyan sırasında Edirne-Pazarcık demiryolu hattının tahrip edilerek, Osmanlı'nın eylem bölgelerine yardım götürememesi önceden tasarlanmıştır. Plana göre Edirne, Filibe, Pazarcık ve Sofya'daki Müslüman-Türk köyleri yakılacak ve Türkler paniğe sevk edilecekti. Bu durum Türklere karşı bir katliam hareketine girişileceğinin en önemli göstergesidir. Zaten isyan sırasında yaptıkları da aşikardır. İsyan öncesinde ve sırasında Rusya'nın Bulgar komitacılarına maddi manevi desteği oldu. Komitacılara Rusya'dan bol miktarda gümüş para geldi. Bu paralarla Bulgarlar silah, mermi ve barut satın aldı. Bu durumu Filibe Viskonsolosu Nayden Gerov, İgniatief'e şöyle özetler[85];

"Bulgarların silahlanmaları başlangıçta yavaş ve gizli yürütülüyordu. Fakat baharın gelişiyle silahlanma hızlandı ve açıkça yapmaya başlandı. Öyle ki köylülerin yalnız silah, barut ve kurşun satın aldıkları Türklerce farkedildi. Gerçekten bu ayın başında bir hafta içinde Filibe'de 10.000 okka kurşun satın alındı."

Bulgar komitacılara cesaret vermesi için Sırbistan'ın ve Rusya'nın ayaklanma haberini aldıktan sonra Osmanlı'ya karşı saldırıya geçeceği yaygarası

[83] Serap Toprak, *a.g.e.*, s.325.
[84] Serap Toprak**,** *a.g.e.*, s.325-326.
[85] Bilal N. Şmşir, *a.g.e.*, II, s.90.

çıkartılacaktı. Böylece katılımın artması, Bulgarları kapsayan kitlesel bir hareket olması planlandı.

Bulgar milliyetçi mitolojisinin en önemli olayı olarak görülen Nisan Ayaklanması'nda[86] Rusya'nın rolünü göz ardı edemeyiz. Rusya, Bulgar halkının yaşadığı bölgelere ajanlar göndererek Türk düşmanlığını tahsis etmeye çalışmıştır. Özellikle Avralatan'da doğan ve Rusya'da okuyup buranın vatandaşlığına geçen Noyden Gerov'u Filibe Konsolosluğuna atayarak, propaganda faaliyetlerini yürütmesini sağladı. Gerov'un isyan öncesinde hazırlıklar sırasında büyük rolü vardır[87]. Özellikle Filibe'deki ayaklanma hazırlıklarını bizzat kendisi yürüttü. Zaten isyanın ilk kurşunu da Gerov'un doğduğu köyde atılacaktır. Filibe Mutasarrıfı Aziz Paşa, İngiltere Büyükelçisi Elliot'a 1876 Bulgar İsyanı üzerine bilgi verirken bu ayaklanmanın Nayden Gerov tarafından hazırlanıldığından şüphesi olmadığını belirtmiş. Aynı zamanda isyan şeflerinden birinin Gerov'un kardeşi olduğunu söylemiştir[88]. Zahari Stayanov, Bulgar halkının Ruslardan ümit bekleyişini eserinde şöyle belirtiyor[89]:

"Üç sığır çobanının en yaşlısı, kuzey yönünü parmakla göstererek:

-Sizin bu işinizin arkasında galiba büyük "ayı" Rusya duruyor ve sizlere onların çocukları desem yanılmam. Biz onun çocukları sayılırız. O, bizi düşman elinden kurtarmaya çalışıyor. diye böbürlene böbürlene belirtir." İsyana destek veren bazı Sırp ajanlarda bulunmaktadır.

İsyandan kısa bir süre önce Benkovski önderliğinde Panagürişte (Otlukköy)'de yapılan toplantıda isyanın vizyonu oluşturuldu. Soru-cevap şeklinde yazılan tutanaklara göre isyancıların davranış şekilleri belirlendi[90]:

"-Soru: Bulgar ve Türklerin bir arada bulunduğu karışık köylere karşı nasıl hareket etmeliyiz?

---

[86] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 377.
[87] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi* , C. VII, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, s.98.
[88] Bilal N Şimşir, *a.g.e.*, II, s.92.
[89] Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.77.
[90] Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.63.

-Cevap: Karışık köylerin yakınında bulunan Bulgar köylerinde isyancı çeteler kurulsun. Bulgarlar, Türklerin elinden kurtulsun ve belirlenen yerlere gönderilsinler.

-Soru: Karışık köylerde bizim isteklerimize karşı koyan Türklere nasıl davranılsın?

-Cevap: Katliam yapılsın ve evlerinin tamamı yok edilsin.

-Soru: Bize itaat eden Türklere nasıl davranalım?

-Cevap: Anında silah ve cephanelerine el konulsun...”

Oboriste’de seçilen komisyon tarafından (15–17 Nisan 1876) hazırlanan Bulgar halkına ayaklanma çağrısı ise şöyledir[91]:

“Bulgar kardeşlerim!

Vahşi zulmün (canavarca tiranlığın) sonu geldi. Beş asırdan beri Osmanlı zorba yönetimine sabretmekteyiz. Hepimizin beklemekten sabrı tükendi. Bulgaristan’da, Trakya’da ve Makedonya’da bulunan bütün Bulgarlar için ayaklanma günü geldi. Her dürüst Bulgar, damarlarında temiz Bulgar kanı akan, eskiden de bizim çarların Kurum, Simeon, Boris ve Asen’in damarlarında da aynı kan akardı, elinde silah ile ayaklanmaya mecburdur. Daha ilk vuruşta düşmanı temizleyelim.

Bizim kahraman Bulgarların, ölümden korkmamaları gerekmektedir. Bulgarlar, kendiliğinden çürümüş ve çoktan beri kendi yok olusunu bekleyen Türk idaresinden korkmamalıdırlar.

Kardeşler ileri! Elinize silah alın ve onunla, hepimiz beraber mertçe savasalım, böylelikle vatanımızı ve özgürlüğümüzü savunalım.

Ey Bulgar! Sağ olduğunu kanıtla. Özgürlüğünün değerini bildiğini göster! Bugün isyan ederek ve savaşarak, kendi kanınla özgürlüğünü kazan! Testere gibi boğazını kesen boyunduruğun param parça olsun! Cesur ve mert ol! Düşmanla

[91] İsa Tak, *a.g.m.*, s.88.

korkusuzca savaş, fakat esir düşenlere de merhametini esirgeme. Bu günden itibaren milletimizin adına medeni dünyanın önünde ilan ediyoruz: Ya tam bağımsızlık ya da ölüm!

İleri! İleri kardeşler. Tanrı bizimledir!"

Komite liderleri, Mayıs ortasına kadar isyanı başlatmak istemeseler de, planlarının Osmanlı tarafından anlaşılması ihtimaline karşı tarihi öne aldılar[92]. Otlukköy ve Pazarcık merkezli vuku bulacak isyan Otlukköy'de, Benkovski'nin bölücülük içeren konuşmalarının ardından hemen başladı. Avralatan'da nahiye konağı basıldı. Sayıları 20'yi bulan komitacılar nahiye müdürü ve zaptiyeleri öldürdü. Avralatan komitacıların olan Todor Kableşkov, durumu hemen Otlukköy'e bir mektupla bildirdi. Bu mektup öldürülen nahiye müdürünün kanına boyandığı için Bulgar tarihinde kanlı mektup olarak bilinir. Bu mektup ile Avralatan'da isyan resmen başlanmış ve Otlukköy'deki Bulgarlarda isyana davet edilmiştir. Avralatan'dan gönderilen kanlı mektup aynı gün Otlukköy'e ulaştı. Mektubu alan Benkovski'de hemen ayaklanma emrini verir. Otlukköy'de bulunan hükümet konağı basılır. Nahiye müdürüyle birlikte çocukları komitacılar tarafından katledilir[93]. İsyancılar etrafa dağılıp yakaladıkları bütün Türkleri öldürdüler. İlk harekette yaklaşık 1.000 Türk köylüsü öldürülmüştür[94]. (2 Mayıs 1876)[95] İstanbul'da bulunan İgniatief, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'yı etkisi altına alarak Filibe'yi askeri kuvvetlerden arındırmayı başarmıştı. Osmanlı'nın bölgedeki isyana karşı hareket edecek yeteri kadar nizami birliklerinin olmadığını gören komitacılar daha çok cesaretlendi. Durumun ciddiyetini anlayan Osmanlı erkanı ise askeri birlikler gelene kadar bölgedeki Çerkezler ve Türklerden oluşan başıbozuk birliklerini kurdu. Ancak Çerkezler güvenilemez bir unsurdu. Çünkü Kafkasya'da başka bir aşiretin reislerinin emri altına girdikleri pek nadirdir. Çerkezler, asilere karşı baskı yapıyorlardı fakat yeterince kontrol edilemiyordu. Bu nizamsız birliklerden nizami bir şavaş

[92] Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Haşim Koç, Gülçin Koç, Küre Yay. İstanbul 2009, s.377.
[93] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.97-98.
[94] Bu tahmin için bkz. İsmail H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.4, İstanbul 1972. Burada 3.000 evin tahrip edildiğini yazmıştır. Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, Ankara 2014,s.62.
[95] Eski takvime göre Nisan'ın 20'sine (1292) denk geldiği için Bulgarlar tarafından Nisan 1876 isyanı olarak adlandırılmaktadır. Yahya Bağçeci, *a.g.m.* , s.215.

beklenemezdi. Onlar Balkanlara has savaş şeklini benimsemişlerdi. Komitacılara müdahaleden ziyade Bulgarlara karşı misilleme hareketlerine giriştiler. İsyanı daha da fazla kışkırtmak için komitacılar bilhassa Müslüman kadınlara şiddet uyguladılar[96]. Çerkezlerin misilleme hareketleri kesinlikle Osmanlı idaresinin emri değil tamamen kendi insiyatiflerinin ürünüdür. Hatta Osmanlı bölgede Bulgar halkına karşı yapılan zulmü engellemek için birçok tedbire başvurdu. Bulgar halkına kendilerini korumaları için silah dağıtıldı. Her türlü tedbire rağmen yine de taşkınlıklarını sürdüren Çerkezlere bizzat Osmanlı askerleri tarafından ateş bile edildi[97].

Bölgedeki Başıbozuk birliklerine görevlendirilmeyen Türk ahali de kendi can ve mallarını korumak için silahlanıp karşı koyma hareketine gitti.

İsyanın büyümesi için genel Bulgar katılımını öngören komitacılar önlerine gelen her yeri yakıp yıkıyorlardı. Sadece Türk evleri değil Bulgar evleri dahi yakılmaktaydı. Evlerini yakmaları sonucunda komitacılar tarafından Bulgar halkına isyan sonrası mermerden evler vaadedildi. Köylerde bulunan Bulgar papazlar ve öğretmenler Bulgar halkına evlerini yakmaları konusunda baskılar yaptı[98]. İsyanın önderlerinden biri olan ve daha sonraları Bulgaristan Ulusal Meclisi Başkanı görevine kadar yükselen Zahari Stoyanov, 93 Harbi'nden birkaç yıl sonra yayımladığı "Bulgar İsyanları Üzerine Notlar" adlı eserinde isyan hakkında gerçekleri açıklamış ve sadece Türk köylerini değil, Bulgar köylerini de kendilerinin yaktıklarını, birçok masum Türkü, nasıl vahşice öldürdüklerini itiraf etmiştir. İsyana Bulgarlar tarafından katılımın artması için Bulgar köylerini nasıl yaktıklarını şöyle anlatır[99];

-*"Petriç'ten gitmeden önce sadece Benkovski ve ben, Smolsko, Kamenitsa ve Rakovo köylerini gizlice yakarak köylüleri isyana mecbur ettik. Bulgar köylüleri, köylerini Türkler ve Çerkezler tarafından yakıldığını sanarak, bunlara karşı*

[96] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.63.
[97] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.65.
[98] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.99.
[99] Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, "Rodop Müslümanları'nın Dramı (Anılar, Anlatılar, Edebi Eserler ve Basından Satırlar)", *Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi*, S:65, 2007, s.12-17., Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.68.

nefretleri de arttı. Bunun için köyleri alevler içinde bırakılmış Bulgarlar, isyancı çetelere bir kurtarıcı gözüyle bakmaya, isyancılara yardım etmeye başladılar. Smolsko'dan olanlar, gözyaşlarıyla bize köylerinin nasıl yandığını anlattılar. Onlara göre, köyleri canavar Çerkezler tarafından yakılmıştır. Biz, Smolsko yönünden geldiğimiz ve Çerkezlerden kendimizi kurtarabildiğimiz için alkışlanıyorduk. Smolsko, Kamenitsa'dan olan isyancılar ise bizi görünce sevindiler. Çünkü bizim burada bulunmamızla köylerini daha iyi koruyabileceklerini sanıyorlardı. Zavallılar! Onlar, bizim en korkunç katiller olduğumuzu bilmiyorlardı."

İsyan sırasında ise işledikleri vahşeti Zahari Stoyanov şu şekilde açıklar[100];

-"Ayaklanmanın liderleri Panayot Volov ve Georgi Benkovski isyancıları meydanda toplarlar ve burada bulunan beş-altı Türk öldürülür. Öldürülen beş-altı Türkün cesetleri yere serilmişti. Cesetler, fırıncı çeteli gibi doğranmış ve biçimsizleştirilmişti. Çünkü her gelen, bıçağını kanlamak için artık çoktan soğumuş cesetlere acımasızca saplıyordu. Birçokları da parmağını kana batırıp yalıyordu. Böyle bir hareketin şarapla ekmek yeme ayini yerine geçeceği anlamı vardı. Bazı komitacılar sadece yalamakla tatmin olmadı ve cesedin üzerine eğilerek yaraların üzerinde birikmiş kandan bir avuç aldı ve şerbet gibi içti."

Batak köyündeki olaylara da Bulgarlar sebebiyet verir. İsyancılar 200'ü aşkın Türk, Müslüman kadın ve çocuğunu diri diri yakmışlardır. Bölge halkı arasında yaygın olan anlatılara göre öldürülen Türk ve Müslüman erkekler arasında Barutunlu Ahmet Ağa'nın iki oğlu da bulunmaktadır. Vergi memuru olarak oralarda bulunan ve vergi toplayan iki kardeş Bataklı isyancılar tarafından vahşice öldürülürler… Bu acı haber duyulur duyulmaz Barutunlu Ahmet Ağa liderliğindeki Müslüman halk, isyancılardan intikam alır. Rusya'nın Filibe konsolosu Nayden Gerov, etraf köylerin mezarlıklarından da taze mezarları açtırarak, çıkarılan cesetleri Batak köyüne taşıttırıp Türk Müslüman kafalarını üst üste yığdırmış ve resim çektirmiştir. Bu acımasızlık, Türklerin Bulgarlara yaptığı bir vahşet olarak dünyaya ilân edilmiş ve Avrupa Komisyonu bu köye götürülmüştür. Böylece bir dünya kamuoyu oluşturulmuş oldu. Osmanlı Devleti'nden suçlu Müslümanların cezalandırılması

[100] Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.64.

istendi. Böylece nice masum Türkler, haksız olarak cezalandırıldı. Rusların yaygaraları sayesinde Avrupa'ya ve dünyaya Bulgar katliamı olarak tanıtılan olaylar, aslında Müslüman katliamı olarak gelişmiştir[101]. Bölgede bulunan az sayıda Osmanlı zabiti de isyancılar tarafından vahşice katledilir[102]. İsyanı rapor eden Edirne gazetesinde Bulgarlar tarafından Filibe kazasından 6 Hıristiyan ve 4 Müslüman, Tatarpazarcık kazasından ise 9 Müslüman ve 6 Hıristiyan köyü yakıldığı belirtilir[103].

Otlukköy'de katledilen Müslümanlar için Bulgar papaz Gruyu'nun:

"Aramızda Hristiyan sevgisi yok. Bu köpekler çoktan boyun eğmeliydiler veya Muhammed'lerinin yanına gitmeliydiler[104]." yorumu da Türklere karşı duyulan öfkeyi iyi bir şekilde belirtir. Bratsigovo Köyü'nde de bir imam ezan okurken öldürülmüştür[105]. Bulgar papazın nefret dolu sözleri, din adamlarının öldürülmesi, camilerin yakılması gibi olaylara bakıldığında isyancı Bulgar komitacıların sadece Osmanlı'ya karşı hareket etmediğini aynı zamanda İslamiyet'e karşı hareket ettiklerini de öğrenebiliriz.

İsyanın ciddiyetini anlayan Osmanlı, komitacıların üzerine 18.000 kişilik kuvvet göndererek, bölgedeki silahlanmış Türklerle beraber isyanı bastırdı. Ancak Batakköy eşkıyası teslim olmadı. Yanlarına kadın ve çocukları da alıp bir kilisenin içine sığınarak, burasını kendilerine siper ettiler. Defalarca teslim ol çağrısına karşın mukavemetleri aralıksız sürdü. Burada kendilerinin siper olarak kullanmış oldukları bazı kadın ve çocuklarda ölmüştü. Bu hadiseden birkaç ay sonra Rumeli Hisarı'ndaki Amerikan Mektebi'nde Bulgar Dili öğretmeni olan biri az evvel zikredilen kadın ve çocuk ölümleri hakkında, art niyetli olarak İngiliz Liberal Partisi yayın organı olan Daily News Gazetesi İstanbul muhabiri Mac Gahan'a bilgi verdi[106]. Öyle ki vermiş

---

[101] Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, *a.g.m.,* s.12-17.

[102] Cevdet Küçük**, "**Bulgar İhtilali'nin(1876) İngiliz Kamuoyunda uyandırdığı tepki ve bunun Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Tesiri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı.8-9, İstanbul 1980, s.119.

[103] Nazlı Gençer, *93 Harbi'nde Edirne ve Çevresi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2011, s.53.

[104] Leman Ergenç, *a.g.e.,* s.67.

[105] Leman Ergenç, *a.g.e.,* s.74.

[106] İngiltere'de Bulgar Ayaklanması üzerine birkaç haberden sonra asıl sistematik kampanya Daily News Gazetesi tarafından açıldı. Bu kampanyada J. A. MacGahan adlı Rusofil Amerikan gazetecisi

olduğu bilgi Türkçe olarak kaleme alınmak istese büyük bir kitap olurdu.[107] Bulgaristan'da olan sözde Bulgar katliamları da İngiltere basınında Haziran ayının sonlarında basında yer almaya başladı. (Bu haberi Liberal Partinin yayın organı olan Daily News gazetesi yapmıştır.) Ağustos ayının ortalarında ise bu konu İngiltere Parlamentosu'na getirilmiş ve hatta Liberal Parti lideri William Gladstone tarafından hükümeti düşürmek için malzeme olarak dahi kullanılmıştır.[108] Gladstone'nin çıkardığı Bulgar Mezalimi ve Şark Meselesi isimli broşür daha ilk gününde 200.000 nüsha satmıştır[109].

İngiliz tahkik memuru Baring, Boyacıköy'de meydana gelen olayları araştırmıştır. Araştırma sonucu 6'sı kadın 149 kişinin öldürüldüğünü saptamıştır. Ancak bu haberi Daily News Gazetesi on misli büyüttü. Boyacıköy'de 1.300 kişinin vahşice öldürüldüğünü yazdı[110].

İngiltere kamuoyu yanlış bir şekilde bilgilendirilmişti. Yanlı olarak haber yapan Daily News Gazetesi'ni dikkate almak yerine İngiltere, elçilerini dikkate alsa katliamların kimler tarafından yapıldığını anlaşılırdı. Halbuki İngiliz elçilerinin verdiği raporlardan görülebileceği üzere katliama uğrayanlar Müslümanlardır. Aynı

---

kullanıldı. Macgahan 32 yaşında bir gazeteciydi. 28-29 Yaşlarında iken Rusya'da bulundu ve Haziran 1876'da özel olarak Türkiye'ye gönderildi. Çok muhtemel Rus altınıyla beslenen bu gazeteci, görünüşte "New York Herald gazetesi muhabiri olarak Türkiye'ye gelmişti. Fakat aslında Daily News ve Spectator adlı İngiliz Gazetelerine imzasız yazı yazıyordu. MacGahan 23 Haziran 1876 tarihli Daily News Gazetesinde "Bulgaristan'da Müslüman Vahşeti" (Muslim Atrocities in Bulgaris) balıklı uzun yazısıyla bir kampanyaya başladı. Yazıda Bulgarların sırf Hristiyan oldukları için toptan katledildikleri, 18.000 ile 30.000 arasında Bulgar öldürülmüş ve 100'den fazla köyün yakılıp yıkıldıklarını iddia ettikten sonra İngiltere'nin Türkiye'deki Hristiyanları savunması gerektiği fikri ileri sürülüyordu. Bu ilk yazı İngiltere'de derhal etki gösterdi. 262 Haziran günü Lordlar Kamarasında İngiliz Dışişleri Bakanı Derby, aynı gün İstanbul Büyükelçiliğine bu konuda tahkikat açılmasını emretti. İngiltere'nin Filibe'de konsolosu yoktu. Bu sebeple büyükelçilik Edirne Vinkonsolosu J. Hutton Dupuis ile Rusçuk Konsolosu R. Reade'yi tahkikat için görevlendirdi. Sözde Bulgar katliamı İngiliz kamuoyunda ve parlementosunda tartışılırken MacGahan yazılarına devam etti. 8 Temmuz günü Daily News Gazetesi yine Bulgaristan'da Müslüman Vahşeti başlığı altında MacGahan'a ait imzasız ve uzun bir yazı yayımladı. Bu yazıda MacGahan cebini daha da çok doldurmak istercesine sansasyon haberleri uydurdu. Yazar, Bulgar çocuklarının, Çerkezler tarafından esir pazarlarında satılmış ve satılmakta olduğunu, Filibe'de 3-4 liraya genç Bulgar kızların satınalınabileceğini yazacak kadar ileri gitti. 13 Temmuz tarihli Daily News Gazetesindeki MacGahan'ın yazısı biraz daha ileri giderek, Tatarpazarcık sokaklarında kesilmiş kadın ve çocuk kellelerinin arabalar dolusu teşhir edildiğini yazdı. Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.123-125.

[107] Cevdet Küçük, *a.g.m.* , s.119

[108] Yahya Bağçeci, *a.g.m.*, s.211-232

[109] Cevdet Küçük, *a.g.m.*, s.121.

[110] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.104.

zamanda İngiliz elçileri asılsız iddiaları bile çürütmekteydiler. Sadece Batak'ta 8.000 kişinin öldürüldüğü iddia edilmekteydi. İngiliz elçisinin tespitine göre ise Batak Köyü 490 haneli ve 2.800 nüfuslu bir yerdir[111]. Osmanlı'nın tüm köye katliam yaptığını varsayarsak bile bu rakam 2.800'den yukarı çıkamaz. Bulgar katliamı haberlerine o kadar çok inanan İngiliz vardı ki dikkate almak bir kenara hatta olayları zamanında bildirmediği ve saptırdığı gerekçesiyle İngiltere Parlamentosu'nda İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Elliot'un görevden alınması dahi tartışıldı[112]. İngiltere'de hem kamuoyunu etkileyen hemde hükümeti düşürmek için malzeme yapılan sözde Bulgar Mezalimi karşısında gelişen siyasi havayı ve Osmanlı'nın tutumunu Londra elçimiz şöyle özetliyor[113]:

"Ne yazıktır ki hükümet de efkâr-ı umumiye'ye karşı koyamayacağını görerek muhalefetin teşebbüslerini tesirsiz bırakmak için Türkler aleyhine yapılan suçlamaları kesmekten ve tekzip etmekten çekinmektedir. Hatta meselenin başında Bulgaristan olaylarının abartıldığını söylerken hükümet, şimdi efkâr-ı umumiyyenin heyecanına katıldığını söyleyerek devletimiz aleyhine yapılan suçlamaları adetâ kabul ediyor".

İngiltere'nin Ziştovi Konsolosu Prophy'nin İstanbul'da İngiliz Büyükelçisi Elliot'a gönderdiği raporda aynen şunlar yazılıdır[114];

" *Deraliyye'de mukim İngiltere devlet-i fehimesi sefir-i kebiri canibi asaletlerine; Ziştovi ve Tırnovi İslam ahalisi etrafa dağılmıştır. Halleri pek perişandır. Aldığım kesin bilgilere göre Rusya, oralardaki yerli Bulgarlarını kandırarak başlarına şapka giydirip ve ellerine silah verip, hicret eden veya edemeyen kasabalı veya köylü Müslüman ailelerine yolda veya vede nerede bulurlarsa hiçbir ferde emsali görülmedik, fenalıklara cüret ediyorlar. Hatta Ziştovi civarında katl ve idam ettikleri Müslümanların gözlerini oyarak yerlerine ekmek doldurmak, Müslüman kadınların feracelerini çıkartarak ırzlarına geçmek ve çeşitli*

---

[111] Serap Toprak, *a.g.t.*, s.338.
[112] Mithat Aydın, "Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1867-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 18, Yayın Yılı: 2005, s.37.
[113] Cevdet Küçük, *a.g.m.*, s.122.
[114] Cevdet Küçük, *a.g.m.*, s.120

eza ve cefada bulunmak, mallarını yağma etmek gibi ancak vahşi bir kavmin yapabileceği barbarlığı yapmaktadırlar. İslam ahali bu duruma gayet hüzün ve esef ile seyretmekte ise de, bilahare taraflar arasında büyük bir hadisenin çıkacağı aşikardır. Sebepte Rusların teşvikidir. Bu barbarlıkların devletlerce bir çaresine bakılmaz ise işin pek fena bir hal alacağı arz ederim. (2 Temmuz 1292)

İngiliz Konsolosu Prophy"

Aynı zamanda ayaklanma başladığında olayla ilgili ilk raporlar İngiltere'nin Edirne'deki konsolosu Dupius tarafından 3 ve 4 Mayıs'tan itibaren İstanbul'daki elçi Elliot'a iletilmişti. Dupius 'un elde ettiği ilk bilgilere göre bölgedeki olaylar Bulgar komitacılarının Müslüman köylere girerek savunmasız insanları öldürmeleri ile başlamıştı[115]. Rusya ise isyan sırasında öldürülen nüfusun sayısını çarpıtarak 40.000 Bulgarın katledildiğini belirtmiştir[116]. Hal böyle iken olaylar Osmanlı aleyhine gelişti. Avrupa'da özellikle İngiltere'de katliama maruz kalanların Bulgarlar olduğu intibahı doğmuştu. Müslümanlar tarafından girişilen bir misilleme hareketi vardı. Fakat devlet bazında böyle bir misilleme kararı verilmedi.

Çerkezlerin başını çektiği Başıbozuk birliklerin misilleme hareketi Osmanlı'ya pahalıya mâl oldu. (Kırım Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti, Bulgaristan'a 70-90 bin Çerkez ve yaklaşık 100 bin Tatar yerleştirmişti[117].) Mübalağa ile söylenmiş ölü rakamlarıyla beraber tamamen hayal ürünü olan hikayelerde üretildi. Balkan coğrafyası dışında bu isyanın etkilerini en fazla gören ülkelerden biri İngiltere'dir. İsyanla alakalı tamamen gerçek dışı hikayeler İngiliz halkını çok etkiledi. Özellikle Hristiyan kızların esir pazarında satıldığı veya zorla Müslüman haremine kapatıldığı yaygarası İngilizleri duygusallaştıran hikayelerden birisidir. Bahsi geçen kadın pazarı ve kadın kapatma ile alakalı çalışmalar yürüten Avrupa Konsolosları konuyla alakalı hiçbir şey bulamadılar[118]. Politikanın icabı ve gazete şatışlarının artması bu hikayelerin çoğalmasını sağladı. İçinde duygusallık

---

[115] http://www.pomaklar.com/t353-1876-nysan-ayaklanmasi Erişim Tarihi: .05.04.2015.
[116] Cevdet Küçük, *a.g.m.*, s.121
[117] Serap Toprak, *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2011, s.245.
[118] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.67.

bulunan bu hikayelere, Türklere karşı zaten önyargısı bulunan Avrupalıların inanmamasına imkan yoktu. Bir de eziyet edildiği sanılan insanlar kendi dindaşlarıysa inanılmaması için sebep yoktu. Bu hikayeler karşısında İngilizlerin, Hristiyan olan Bulgarlara karşı merhamet duygusu çoğaldı[119]. İsyandan sonraki 18 ay içerisine ikiyüzden fazla Avrupa gazetesinde sözde Bulgar katliamı ile alakalı 3.000'in üzerinde yazı yazılmıştır[120].

Bütün Bulgar halkını hedef alarak gerçekleşen bu ihtilâl hareketi sonuç olarak her kesimden destek görmedi. Özellikle çorbacılar diye tabir edilen Bulgar zenginleri, destek olmadıkları için komitacıların hedefi haline geldi. Nisan Ayaklanması kısa vadede Bulgarlar açısından olumsuzlukla sonuçlanmıştır. Hatta ümitsizliğe düşen bazı komitacılar isyanın liderlerinden olan Benkovski'yi öldürmek istemişlerdir[121]. Ancak uzun vadede ise isyan tamamen Bulgarlar için lehte sonuçlandı. Avrupa'da Bulgarlar lehine, Osmanlı aleyhine kamuoyu oluştu. Viktor Hugo, Oscar Wilde, Dostoyevski, Turgeniev, Tolstoy, Garibaldi ve İngiliz Liberal Parti lideri William Gladstone Bulgarlara dikkatlerin yönelmesini sağladı. Victor Hugo, Ağustos 1876'da Parlamentoda yaptığı konuşmasında[122].:

"Avrupa hükümetlerinin dikkatini çok küçük olduğu için hükümetlerin hemen hemen hiç üzerinde durmadıkları bir gerçeğe yöneltmek zorunda olmuştur. İşte gerçek şudur: Bir halk katlediyor. Nerede? Avrupa'nın göbeğinde. Bu olayın tanıkları var mı? Tek bir tanığı var; o da tüm Avrupa. Hükümetler görüyorlar mı bu gerçeği? Hayır. Bu küçük, yiğit halkın çilesi ne zaman bitecek? Uygarlığın bu duruma son verecek çağrıyı yapma, etkili bir yasaklama koyma zamanı gelmiştir. Biz hükümetlerin bu yasaklama kararını almasını istiyoruz" Sözleriyle Fransız parlementosunun ve kamuoyunun dikkatini Bulgaristan'a çevirmesini sağladı. Dostoyevski, 1876 tarihli yazısında[123]:

"Ah uygarlık! Osmanlıları, çocuklarının gözü önünde babalarının derilerini yüzmekten ciddi ciddi alıkoyarsa, çıkarları büyük ölçüde bozulacak olan Avrupa!

---

[119] Justin McCarthy, **a.g.e**., s.67.
[120] Serap Toprak, *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2011, s.337.
[121] Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, *a.g.m*., s.12-17.
[122] Serap Toprak, *a.g.t*.**,** s.331.
[123] Serap Toprak, *a.g.t*.**,** s.331-332.

Avrupa uygarlığının bu çok önemli ve her şeyin üstündeki çıkarları! Elbette ticaret, gemicilik, pazarlar, fabrikalar Avrupa'nın gözünde daha değerli ne olabilir ki? Bunlar dokunulmasına müsaade edilemeyen çıkarlardır; hani düşüncede bile onlara dokunamazsınız, nerede kaldı parmağınızı uzatmanız! Ama yine de lanet olsun, Avrupa uygarlığının bu çıkarlarına! Evet, uygarlığın bu çıkarlarına lanet olsun ve eğer kendi varlığını sürdürmesi için insanların derisinin yüzülmesi gerekiyorsa o uygarlığa da lanet olsun!" diyerek Rus kamuoyunu etkilemiştir.

En çok İngiltere'de yankı bulan, adeta milli sorun haline getirilen Bulgar ayaklanması liberal parti yayımları ve propangadaları sayesinde ülke genelinde konu oldu. Bu durumu ciddiye alan ve payda çıkarmaya çalışan liberaller, olaylar üzerine "Bulgar Vahşeti" isimli kampanya düzenlendi. Bu kampanya doğrultusunda İngiltere'de bir hafta içinde Nottingham, Stoke, Norwich, Halifax, Woolwich, Sunderland, Birmingham, Rochdale, Sheffield, Mile end, Brighton, Devenport, Hartlepool, Aston, Oldham, Dundee, Bangor, Burnley, Leicester, Wolverhampton, Plymouth, Newport, Nework, Leeds, Southampton gibi şehirlerle birlikte İskoç şehirlerinde büyük mitingler düzenlendi[124]. 6 Eylül'de Liberaller İngiltere'de Bulgaristan Mezalimi ve Doğu Meselesi isimli broşür yayımladı. Broşür çıkar çıkmaz adeta yok sattı. 3-4 Gün içinde 40.000 adet broşür tükendi. Gladstone bu broşürü Ruşça'ya da çevirtmek için Aleksandr adındaki bir adamını Rusya'ya gönderdi. Aleksandr Rusya'da 18 Eylül günü Petersburg Panislavist Komitesi tarafından alkışlarla karşılandı. Kendisi adına verilen yemekte panislavistlere şu konuşmayı yaptı[125];

"Ölülerin kanı dinin harcıdır. Bugün Bulgaristan'da akıtılan kanın muzaffer bir mahsul vereceğine kuvvetle inanıyorum... Bugün hep birlikte Türkiye'nin bu feci durumuna son verilmesini hep birlikte istiyoruz. O, Türkiye ki insanlığın yüzkarasıdır, yüzyılımızın lekesidir ve medeniyetimizin ilerleyişini kösteklemektedir."

---

[124] Mithat Aydın, "Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1867-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 18, Yayın Yılı: 2005, s.37.

[125] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.130.

Olayın Osmanlı'ya siyasi yansıması ise Tersane Konferansı oldu. William Gladstone isyandan birkaç ay sonra İstanbul'da Tersane Konferansı'nın düzenlemesini sağlayarak, Bulgar ve Balkan Milletlerinin sözde sorunlarını dile getirdi. Aslında bu isyan Bulgaristan'ın bağımsızlığına bir zemin hazırladı. Çünkü bu isyandan sonra Avrupa'da büyük bir Türk düşmanlığı doğacaktı. Vuku bulan diplomatik süreçlerde bütün devletler, Türkleri zalim olarak gördüklerinden veya gerçekleri görseler de kendi ülkelerinde kamuoyu tepkisiyle karşılaşacaklarından dolayı Osmanlı'nın yanında olmadı. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi başında İngiltere Başbakanı Disraeli ve İngiltere Kraliçesi Viktoria, Osmanlı yanlısı olmasına rağmen oluşacak kamuoyu tepkisinden korktukları için Türkler lehine bir harekette bulunamadı. Çünkü sözde Bulgar katliamı haberleri yayıldığında Gladstone'nin başını çektiği Liberal Parti, hükümeti oluşturan Muhafazakâr Parti'yi suç ortağı olarak ilan etti. Eğer bu isyan sonucunda Avrupa'da, Osmanlı aleyhinde bir kamuoyu oluşmasaydı. İsyan sonrası sürecin 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne gitmesine diğer devletler tarafından siyasi müdahalelerle engel olunurdu. Ancak isyan öncesi ve sonrası yaşanacak herşey İgniatief'in planıdır. Hatta İngiltere'nin Osmanlı politikasının değişmesi bile plan dahilindeydi ve Avrupa'da bunun farkındaydı. Nouvelle Gazetesi'nin haberine göre İgniatief, Çar'a Osmanlı'yı parçalama projesi sunmuştur. Bu haberi doğrulayan Alman gazetelerine göre ise Rusya'nın Şark politikası olan İgniatief'in projesi dahilinde bütün Rumeli vilayetlerinin Rusya'nın egemenliği altında bir konfederasyon şeklinde olmasıydı[126].

İsyan sonrasında Osmanlı; bölgeye Avrupa gündemine oturması üzerine önem vermeye başladı. İsyan ile alakalı olarak başarısızlıklardan sorumlu tutulan ve Filibe içindeki komitacıların hazırlıklarını göremeyen Aziz Paşa görevinden azledildi. Ancak başarısızlığın asıl sorumlusu Mahmut Nedim Paşa'dır. Mahmut Nedim Paşa hem isyan öncesinde ve isyan sırasında Filibe bölgesine asker sevkini engellemiştir. Bu kararı almasında en büyük etki İgniatief'in olduğu aşikardır. Filibe bölgesinde gerekli askeri kuvvet bulunsaydı bu bölgede böyle büyük bir isyanın çıkması engellenirdi. Komitacılar bölgede rahat bir şekilde isyan hazırlıkları yürütemezdi. Yine de bir isyan girişimi yaşansa dahi komitacılar daha öncekiler gibi

[126] Serap Toprak, *a.g.t.*, s.337-339.

birkaç cinayet işledikten sonra dağlara kaçmaya mecbur bırakılırdı. Bütün bu başarısızlığın faturası tabi ki Aziz Paşa'ya kesilmemeliydi. Mahmut Nedim Paşa'nın bölgede idari sorumluluk zaafının farkına varan İstanbul'daki medrese öğrencileri bir yürüyüş düzenlediler. Mahmut Nedim Paşa'ya karşı yapılan bu yürüyüş amacına ulaştı ve kendisi görevinden azledildi. Filibe'de bulunan Türk halkı ise bölgedeki isyanın sorumlusu olarak Rus Viskonsolosu Nayden Gerov'u görmekteydi. Bölge halkı sadrazama başvurarak Gerov'un bölgededen uzaklaştırılması gerektiğini belirttiler. Filibe'de Gerov hakkında olumsuz tutumun farkına varan İgniatief'te Gerov'u soruşturma açmak bahanesiyle İstanbul'a çağırarak görevinden aldı. Babıali, olayları yerinde incelemek üzere Edirne'ye Edip Efendi'yi, Tuna Vilayeti'ne Şakir Bey'i gönderdi ve rapor hazırlattı. Ayaklanmaya bizzat katılmış olanları yargılamak için Edirne, Filibe ve Tırnova'da Türk, Bulgar, Rum, Ermeni ve Yahudi üyelerden oluşan olağanüstü mahkemeler kuruldu[127]. Her ne kadar Osmanlı artık meseleyi ciddiye almaya kalksa da komitacıların cezalandırılması mümkün olmadı. Osmanlı aleyhine oluşan kamuoyu baskısının etkisiyle İngiltere, hükümet nezdinde Osmanlı ile diplomatik temaslara geçti. Fakat sözü edilen bu temaslar ikili ilişki değil, İngilizlerin baskılarından oluştu. İngilizler ayaklanmaya katılıp yargılanan Bulgarların serbest bırakılmasını, sözde katliamlar yapan başıbozukların ise cezalandırılmasını istedi. Bu diplomatik baskı karşısında Osmanlı ise boyun eğmek zorunda kaldı. 10 Ağustos 1876'da Hariciye Nazırı Safvet Paşa, ayaklanmanın şefleri ve organizatörleri hariç isyana katılan bütün Bulgar'ın affedildiğini açıkladı. Evleri yakılan veya evlerini bizzat isyan doğrultusunda yakan Bulgar'ın evleri de Türk hükümetince oluşturulan komisyon tarafından yaptırıldı. İsyandan zarar gören Bulgarlara bol miktarda para yardımı yapıldı. Canlarını korumak amacıyla hareket eden ve başıbozuk diye tabir edilen Türkler ise bizzat Osmanlı tarafından idam edildi[128]. Müslüman ve Bulgar halkları arasında meydana gelen düşmanlık duygusunun giderilmesi için çalışmalar başlatan Babıâli, 1876 Haziran'ında

[127] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.118.
[128] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.132-134.

Sadrazam Mehmet Rüşdi Paşa'nın imzasıyla Türkçe ve Bulgarca bildiriler yayımladı. Bu bildirilerde halka şöyle seslenildi[129];

"Müslümanlar ve Bulgarlar, sizde birlikte ve ahenk içinde ticareti ve tarımı geliştirmeye çalışarak öteki milletler arasında gerçek bir gıpta konusu idiniz. Fakat yazık ki Müslümanlar ve Bulgarlar arasına ayrılık tohumları saçarak kendi ihtiraslarını tatmin etmek isteyen bir haydut çetesi sizin felaketinize sebep oldu.

Şimdi sizin vazifeniz, kinlerinizi ve ihtiraslarınızı unutup, Türk ve Bulgar olarak aranızda, yüzyıllardan beri mevcut olan aynı ahenk içinde yaşamaktan ibarettir."

İsyanın Bulgarlar açısından kısa bir değerlendirmesini yapacak olursak, kitlelerin milli özgüvenlerinin arttığını ve milliyetçilik düşüncesinin yayılmaya başladığını söyleyebiliriz. İsyan uzun vadede başarıya ulaşmıştır. Ancak kısa vadede bu başarının bizzat Bulgarların elinden gelmeyişinin sebebi bundan önceki isyanlarla benzerlik gösterir. İsyan bütün Bulgarları kapsayan bir hareket niyetiyle çıkış noktası bulsa da bütün Bulgar halkı tarafından benimsenmemiştir. Ayaklanmaya katılan aktivistler incelendiğinde çoğu öğretmen, öğrenci, tüccar, zanaatkâr ve kasabalarda yaşayan orta sınıf insanlar olduğu görülür[130]. Genel halk katılımı sağlanamamasının sebebi geçimini tarım ve hayvancılık ile sağlayan köylü Bulgarların henüz milliyetçilik bilincinin farkında olamamasıdır. Birçok komitacı isyan sırasında ve sonrasında yine kendi ırkdaşları tarafından Osmanlı kolluk kuvvetlerine ihbar edilmiştir. Bu da milliyetçiliğin halkın genelinde görülmediğinin en büyük göstergesidir. Ancak isyan sonrası süreçte az evvelde zikrettiğim milliyetçilik bilinci Bulgar köylüsüne de sirayet etmeye başlayacaktır.

[129] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.119.
[130] Barbara Jelavich, *a.g.e.*, s. 377.

II.BÖLÜM

1877-78 OSMANLI-RUS SAVAŞI SIRASINDA VE SONRASINDA BULGAR KOMİTACILARININ FAALİYETLERİ

A. 1877-1878 OSMANLI-RUS HARBİNDE BULGAR KOMİTACILARININ FAALİYETLERİ

19. Yüzyıl, Balkanlarda ayrılıkçı fikirlerin zuhur ettiği ve bu fikir doğrultusunda yoğun hareketlerin yapıldığı dönemdir. Özellikle Rusya'nın Balkan halkları için desteklemiş olduğu ayrılıkçı zihniyeti 1876 Nisan Ayaklanması'nın ardından İngiltere'de desteklemiştir. William Gladstone'nun etkisiyle İngiltere kamuoyunda Türk düşmanlığı hakim oldu. Rusya ve İngiltere başta olmak üzere Avrupa'nın desteğini alan Karadağ ve Sırbistan, 2 Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Meydana gelen muharebelerde Osmanlı kuvvetlerinin kısa sürede başarı kazanması üzerine Rusya, savaş tehdidinde bulunarak mütareke istedi[131]. Diplomatik, askeri ve siyasi olarak yeni bir krizin çıkmasını istemeyen Osmanlı ise bu teklifi kabul etti.

Balkanlarda milliyetçi fikirlerle yarattıkları buhranı yine kendi siyasi nüfuzlarıyla çözmek isteyen Rusya ve İngiltere başta olmak üzere Avrupa devletleri 23 Aralık 1876'da İstanbul'da Tersane Konferansı'nı düzenlediler. Bu konferansta Bulgaristan'ın doğu ve batı olmak üzere iki idari birim olarak teşkilatlandırılması teklif edildi. Bununla beraber şu teklifler de sunulmuştur;

- Bulgaristan'da istinaf mahkemeleri kurulacak.
- Hakimler devletlerin onayıyla seçilecek.
- Mahkemelerde Türkçe ile beraber yerel dillerde kullanılacak.
- Valiler devletlerin onayıyla seçilecek.
- Tütün ve gümrük vergileri merkezi hazineye, diğer bütün vergiler ise vilayetlerin masrafları için saklanacak.

[131] Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara 1999, s.9

- Aşar vergisi yerine arazi vergisi getirilecek.
- Türk askerleri sadece büyük şehirlerde ve kalelerde bulunacak asayişi ise milis ve jandarma kuvvetleri sağlayacak.
- Rumeli'deki Çerkezler, Anadolu'ya gönderilecek[132].

Osmanlı'nın siyasi hükümranlığını yok sayan bu teklifler devlet ricali tarafından kabul edilmeyince İstanbul'da bulunan yabancı devlet elçileri konferansı terk ettiler. Balkanlar üzerindeki politikalarını siyasi nüfuzunu kullanarak kabul ettirmek isteyen Rusya, elçisi İgnatief'in vasıtasıyla Londra'da imzalanan 31 Mart 1877 tarihli protokolü kabul ettirmek istedi. Ancak bu protokolde Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyecektir. Artık Osmanlı ile Rusya karşı karşıya kalmış ve savaş kaçınılmaz hale gelmişti. Hristiyanları korumak bahanesiyle Rusya 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Böylece Rus ve Bulgar mezalimleri başlamış oldu.

1877-1877 Osmanlı-Rus Savaşında, Türklere karşı müthiş bir yok etme politikası uygulandı. Sistemli olarak işlenen vahşetlerde ise Bulgarlar, Ruslar tarafından bir maşa olarak kullanıldı. Bulgar komitacılarının bu savaşta geri çekilen Osmanlı askerlerini öldürmek, ikmal yollarını kesmek, savaşın vuku bulduğu yerlerdeki Türk ahaliyi bölgeden atmak gibi Osmanlı aleyhinde beşinci kol faaliyetleri yürütme görevi vardı[133]. Yok etme politikası doğrultusunda Türklerin silahsızlandırılması ve onlardan toplanan silahların Bulgarlara verilmesi planlanıyordu. Böylece Türk-Müslüman ahali açıkça ölüme terk edildi[134]. General Gurko, Türklerden topladığı 60.000 silahı Bulgarlara dağıtmıştır[135]. Böylece Bulgar komitacılarının arasında silahlı yeni milis güçleri eklenmiştir. Eflak'ta bulunan Bulgar göçmenlerinden bir komitacı grubu teşkil edildi. Sırbistan'da yaşayan Bulgarlar, Rus hükümetinin kararıyla "Bulgar Gönüllüler Birliği"nin çekirdeğini oluşturacak şekilde örgütlendi. Romanya ve Sırbistan'dan Tuna'yı aşarak gelen Bulgarlar Rus ordusu içinde 7.000 kişilik bir muhafız alayı kurdu. Eski Zağra, Şipka,

---

[132] Nedim İpek,.*a.g.e*., s.9.
[133] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.79.
[134] Nedim İpek, *a.g.e*., s.15.
[135] Serap Toprak, "Bulgaristan'ın Bağımsızlığında Rusya'nın Rolü"., *Special İssue On Balkan Wars*, November 2013 s.137.

Plevne ve Seinova'da Ruslarla birlikte Osmanlı Devletine karşı savaştı[136]. Ayrıca Bulgar komitacıları, Rus ordusundan bağımsız olarak iç düzeni bozuyor ve Rus ordusunun işgalini kolaylaştırmak için Rumeli Vilayetleri'nde isyan çıkarmaktaydılar. Rus Kazaklarıyla birleşen Bulgar komitacıları, Ferdice-Kızanlık yolunda sayısız Müslümanı katletti.

Rusya savaş esnasında iaşe ve lojistik ihtiyaçlarının karşılanması için Türklere ait hayvanların, zahirenin, ot ve saman stoklarının müsadere edilmesini istemiştir. 13-14 Eylül 1877 tarihinde tüm Rus ordusuna ulaşan bu emir derhal tatbik edildi. Böylece iki yıla yakın süren işgal esnasında Tuna ve Edirne Vilayetleri'nde Türklere ait 600.000 ton saman ve ot, 1.500.000 ton zahire, 800.000 büyükbaş hayvan ve 15.000.000 küçükbaş hayvan gasp edildi[137].

Bulgar çeteleri hem kendilerini Rus ordusunun bir kolu olarak gördüklerinden hem de Türklerin savunmasız kalmasından istifade gasp ve yağma hareketlerine giriştiler. Lofça(Loveç)'daki bütün müslüman köyleri yağma edildi. Halk ise katliama tabi tutuldu. Bulgaristan genelinde komitacılar terkedilmiş Türk evlerini dahi yakmaktaydılar. Bunu yapmalarındaki amaç savaş sonrası Türkler geri döndüklerinde evlerini kullanamamalarıydı. O sıralarda Eski Zağra'da müftülük yapan Hüseyin Raci Efendi anılarında Bulgarların, Türklerin aleyhinde işledikleri faaliyetlerin bizzat şahidi olmuştur. Eski Zağra(Stara Zagora)'ya bağlı Sungurlar Köyü'nde Kazaklar ve Bulgarların, 9 Müslümanı kolları bağlı vaziyette dereye sürdüğünü; kurşun ve süngülerle katledildiğini anılarında zikreder. Hüseyin Raci Efendi şahit olduğu bir başka hadiseyi ise şöyle özetlemiştir;

"Hükümet dairesi domuz ahırına dönmüştü. Önleri haç işaretli, komite kalpaklı Bulgar vahşileri, kabadayı çalımlarıyla öteye beriye gezinmekte idiler. Bizlere ve o altı mazlum müslümanın perişan hallerine alaylı bakıp gülüyorlardı. Bu hal elem ve kederimizi arttırıyordu?

Kır bıyıklı bir süvari generali, sekiz on kadar Kazakla geldi. Türkçe ve ağır küfürler savurarak:

---

[136] Serap Toprak, *a.g.m.*,.s.142

[137] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, II, s.175, Nedim İpek, *a.g.e.*, s.20.

"-Askere kurşun atarsınız ha! Bağlayın şu kerataları..." emrini verdi.

Bizi de azarlayarak: "-Aşağı inin!" dedi.

Bizleri de derhal merdiven ayağına indirdiler. O biçareleri ise tekme vurarak ve bıçak saplayarak bağladılar. Maksatları sadece eziyet ve tahkir etmekti. Yoksa onların zaten ayakta durmaya bile mecalleri kalmamıştı. Bizlere dönerek: "-Bu adamları, askere kurşun attıkları için, başkalarına ibret olsun diye şimdi kapılarının önüne asacağım! Siz de görün ve ötekilere anlatın da böyle yapsınlar... Haydi marş!" dedi.

Bu emir üzerine özür dileyerek, bu hale tahammül edemeyeceğimizi, bizi affedip idam yerine götürmemesini, bir ağızdan rica eyledik.

"-Olmaz, âdet böyle, gelmeye mecbursunuz. Haydi yürüyün!" dedi.

Derhal etrafımızı iki bölük intikamcı Bulgar askeri sardı ve marş kumandası verildi...

Önümüzde altı süvari ile General, arkamızda o altı günahsız, onların arkasında da Bulgar şakileri ve altı süvari Kazak olarak yola koyulduk!

İdam yerinde sokaklar iki taraflı Bulgar hunharlar ile hınca hınç dopdolu idi. Yerler ise Kur'an-ı Kerim yaprakları ve parçaları ile kaplanmıştı ayak basacak yer bulamıyorduk. Fırsat buldukça, bu mübarek yaprakları alır, mânâsında ümit verici haberler bulmaya çalışır, ceplerimize koyardık. Bulgarların kimi bize baş sallar ve elleriyle asılacak ve kesileceğimizi işaret ederlerdi.

Karagöz Alanı denilen meydanda üç araba yaralı Bulgar'a tesadüf olundu. Yanlarında iki bölük intikamcı askeri duruyordu. Bizler geçerken yaralılar inleyip sövmeye başladılar. Bölüklerden bir şaki;

"-Kızkardeşini ....diğimin Türkleri! Bizim gâvurları öldürürsünüz ha!" diyerek, pür-hiddet üzerimize tüfek çevirdi.

Artık sağ dönme ümidimiz kalmadığında abdestli bulunmadığımıza üzülüyorduk. Tövbe ve istiğfar edip devamlı kelime-i şahadet getirmeye başladık.

Böyle korku ve haşyet içinde, yeis ve dehşetle idam yerine geldik. O bîçâreler vücutlarından kanlar akarak yalvarırlar, Bulgarlara hitaben:

"-Komşular, bizde silâh kaldı mı? Kime, ne vakit silâh attık? Hanginize bir fena söz söyledik? Söyleyin! Niçin böyle yalan ve iftira ile bizleri astırıyorsunuz! Yazık değil mi, hiç insafınız yok mu?" dedikçe, hain gaddar Bulgarlar, cevap bulamayıp, put gibi sessiz, hareketsiz dururlardı.

Hakikaten bu mazlumlar öteden beri kendi işleriyle meşgul kimseyi incitmemiş ırz ehli adamlar idiler. Silâh attılar sözü, sırf müslümanlardan intikama vesile olsun diye uydurulmuş bir yalandı.

İnsafsızlar, zavallıların göğüslerine kunduralanyla şiddetle basarak eza ve cefa ettiler. Hakaret ederek birer birer çekip saçaklara astılar. Allah cümlesine rahmet eylesin.[138]*"*

Zağra'nın istilası üzerine Bulgar komitacıları Hriste, Külle, Bükümlük, Hızırbey ve Canbazören köylerine yürüyüp buradaki müslüman ahaliyi kadın, çocuk demeden katletmiş. Kurtulabilenler ise çırılçıplak Zağra'ya kaçabilmiştir. Bükümlük Köyü'nün Bulgar ahalisi ise yakaladıkları 102 Türk'ü samanlığa doldurup yakmışlardır. Binalardan dışarı kaçanlar ise yaylım ateşine tutularak katledildi.

Aslında Eski Zağra'da Türklerin katledilmesine ilişkin izlenen yöntem, Bulgaristan'daki Türklerin katledilmesinde Rusların oynadığı role örnek teşkil eder. Ruslar şehre girdiklerinde Müslümanlardan silahlarını topladılar. Bu silahları şehirdeki Bulgarlara dağıttılar. Silahlanan Bulgarlar ise Türklerin mallarına ve canlarına karşı tecavüz harekatına girişti. Rus subay ise olup biteni sadece uzaktan dürbünle izledi[139].

O Döneme ait olup, Türklere yapılan vahşetleri gösteren en önemli vesikalardan biri de orjinal adıyla "**Atrocites Russes en Asie et en Roumelie**

---

[138] Hüseyin Raci Efendi, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, İstanbul 2012, s.1-344. Bkz. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/11376,huseyinraciefendipdf.pdf Erişim Tarihi: 11.03.2015.

[139] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.75-76.

Pendant Les Mois Juin-Juillet et Août 1877" (Haziran-Temmuz ve Ağustos 1877 Rusların Asya'da ve Rumeli'de Yaptıkları Mezalim)'dir. 1877 Yılına ait telgrafnameleri içeren bu eser, Osmanlı Devleti'nin emriyle imzasız olarak İstanbul Boyacıyan matbaasında Fransızca yayımlandı. Eserin Fransızca yayımlanmasındaki en büyük etken Avrupa'da Rusya aleyhine bir kamuoyu oluşturmaktır. Zira bir sene öncesinde yaşanan Nisan Ayaklanmasındaki ölüm haberleri sonucu sorun bölgesellikten çıkmış. Uluslararası siyasi sorun haline gelmişti. Bulgarlara duyulan merhametin aynısının kendisine duyulmasını uman Osmanlı bu sayede Avrupa'dan sessiz olarak, yardım talebinde bulunduğunu da söyleyebiliriz. Ancak Osmanlı'nın unuttuğu birşey vardı. Osmanlı, "öteki" denilen yere çoktan konulmuştu. Savaşla alakalı Avrupa devletlerinin tek yardımı Ayastefanos Antlaşması hükümlerinin biraz daha hafifletilip Berlin Antlaşması olarak yürürlüğe girmesidir. Aslında yardım diye tabir ettiğim bu gelişme Ayastefanos Antlaşması'nın, Avrupalı devletlerin kendi çıkarlarına ters düşmesi sonucu meydana gelmiştir.

Zikredilen eseri Zeynep Kerman tercüme etti. Kitabın ilk bölümünde Osmanlı askerî ve mülkî erkânın telgrafları, ikinci bölümünde ise yabancı basın mensuplarının, İngiliz ve Fransız askerî ateşelerinin gazete, ajans ve bağlı bulundukları makamlara gönderdikleri telgrafnameler bulunmaktadır. Bu eserde Bulgar mezalimini gösteren çok sayıda telgrafname mevcuttur. Ancak tüm yazılanlar Prof. Dr. Zeynep KERMAN'ında deyimiyle telgrafnameden çok feryadnamedir[140]. Bu telgrafnamelerin asılları arşivlerimizde de mevcuttur. Bulgarın vahşetlerini gösteren vesikalardan bazıları ekler bölümünde bulunmaktadır.

[140] Zeynep Kerman, *Haziran-Temmuz ve Ağustos 1877 Ruslar'ın Asya'da ve Rumeli'de Yaptıkları Mezalim*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1987, s.1-141.

Rusların, Osmanlı idari birimlerinden Tuna ve Edirne Vilayetleri'ni işgal etmesi üzerine Bulgarlar, müthiş vahşetlere giriştiler. Yakaladıkları bütün Müslüman-Türkleri acımadan öldürdükleri gibi asılsız suçlamalarda bulunduklarını ise kendi mahkemelerinde yargılayıp idam cezasına çarptırdılar. Böylece vahşetleri kendilerince hukuki bir zemine indirip meşru hale getirdiler. Ağız, burun, yanak ve kol gibi uzuvların kesilerek öldürülenlerden başka anne kucağındaki henüz sütten kesilmemiş bebekler dahi süngü ve kurşun darbeleriyle katledilmiştir. Edmund Ollier'in kitabına ve arşivlerinde bulunan belgelere göre Bulgarlar ve Ruslar, Edirne ve Filibe arasında yıkmadık köy tahrip edilmedik çiftlik bırakmamıştır[141]. Sadece Harmanlı'da 20.000 kişi Bulgar komitacılar tarafından katledildi[142]. Bu savaş sonucunda 500.000 kişi mezalim, açlık ve hastalıktan öldü. 1.000.000 Kişi ise göç etmek zorunda kaldı[143]. Trakya'da Milli Mücadele isimli kitabın yazarı Tevfik Bıyıkoğlu'na göre muhacirlerin 600.000 kişisi bütün malları bırakarak canını kurtarmak için göç etti[144]. Canını kurtarmak için çırpınan Türkler ahırlarındaki hayvanlarını da unutmamışlardır. Bölgedeki yaşlı Bulgarlardan edinilen bilgilere göre, Türkler evlerini terk ederken, ahırlardaki hayvanları açlıktan ölmesin diye, bunları korulara, kırlara salıvermişlerdir[145]. Her ne kadar Osmanlı hükümeti göçmenlere yardım etmek üzere yardım komisyonları kurmuşsa da muhacirlerin en hayati ihtiyaçları bile çoğu zaman karşılanamadı[146]. Müslüman kadınlara günlerce Bulgarlar ve Ruslar tarafından tecavüz edildikten sonra boğazları kesilerek ketledildi. Zorla zaptedilen bazı Müslüman kadınlara Hristiyan elbiseleri giydirilip kaçırıldı. Hatta Müslüman kadınlar insani değerleri yok sayılarak Bulgarlar tarafından Rus Kazaklarına hediye olarak da veriliyordu.

Rus Kazakları bu savaşta Bulgarlarla işbirliği içinde mezalimlerini gerçekleştirdiler. Hıdırbey Köyü'nde, Kazaklar Müslüman ahalinin silahlarını direniş görmeden topladıktan sonra bu silahları Bulgarlara dağıttılar. Bunun ardından Kazaklar, köylülerin dışarı çıkmasını önlerken Bulgarlar köyün 70 erkeğinden 15'i

---

[141] Yavuz Ercan, "Balkan Türkleri ve Bulgarlar", *Belleten*, C. LIV, Sayı:209, 1990 Nisan, s. 302.
[142] Ahmet Buran, *Kurşunlanan Türkoloji*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2007, s.27.
[143] Nedim İpek, *a.g.e*., s.12.
[144] İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi*, Ankara 1990, s.21.
[145] Hayriye Süleymanoğlu Yenisoy, *a.g.m*., s.12-17.
[146] Nedim İpek, *a.g.e*., s.26.

hariç hepsini katletti. Kaçan 15'i ise ufukta Rusları görür görmez firar etmeyi başaran Türklerdir[147]. Doğu Trakya'ya doğru muhaceret etmekte olan Türk kafilesi Hainboğaz'da Bulgarlar tarafından yakalanarak tamamı katledildi[148]. Hainköy'de Bulgarlar tarafından ele geçirilen Türk esirlerden 5 yaşından yukarı olan erkeklerin hepsi öldürüldü[149].

Savaş esnasında Plevne'de Ruslara esir düşen Türk askerleri Plevne'den Rusya'ya sevk edilirken günlerce aç ve perişan halde yürütülmüşlerdir. Yürüyüş esnasında yaralı ve hastalardan birçoğu bitkinlikten dolayı yolda düşmesine rağmen insanlık namına herhangi bir yardım yapılmamıştır. Bu çaresiz insanlar kurtlara, yaban domuzlarına ve diğer vahşi hayvanlara yem olarak bırakılmıştır[150]. Ölüme terkedilen bu askerlerin bir kısmı vahşi hayvanlar tarafından parçalanırken diğer kısmı ise ayakkabılarına ve çoraplarına varıncaya kadar Bulgarlar tarafından soyulmuştur[151].

Bulgarlar tarafından Müslüman halkın dini inançlarına da saldırılarda bulunuluyordu. Cami ve türbelerin yıkılıp yakılması, Kuran-ı Kerim sayfalarının yırtılması, bazı camilerin ahıra çevrilmesi, camilerin tuvalet haline getirilmesi, zorla Hristiyanlaştırma, Müslüman halka özellikle kadınlarımıza zorla Hristiyan elbiselerinin giydirilmesi gibi faaliyetleri bulunmaktadır.[152] 1877-1879 Yılları arasında sadece Tatarpazarcık'ta 7 medrese ve 21 cami yıkıldı. Filibe'de sayıları 80'e varan eğitim ve dini kurumdan sadece 5 tanesi kaldı[153].

Bütün bu vahşetlere rağmen hâlâ Bulgar Profesör Plamen Bitev, Kurtuluş Savaşı olarak adlandırdıkları bu savaş için şu sözleri söylemektedir:

---

[147] Justin McCarthy, *a.g.e.*,s.75.
[148] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, I, s.132.
[149] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, I, s.185.
[150] İlker Alp, ***a.g.e.,*** s.39.
[151] İlker Alp, ***a.g.e.,*** s.40.
[152] Ahmet Halaçoğlu, "Bulgar Mezalimi", *Türkler Ansiklopedisi*, c. 13, Ankara 2002, s.308-315.
[153] Yavuz Ercan, *a.g.m.*, s.302.

"Bulgar nüfusunun bu savaş için ödediği bedel çok yüksekti. Binlerce insanımız şehit düştü. Bunlar aslında Kurtuluş Savaşı'nın henüz yazılmamış sayfalarıdır. Bu yüzden de özgürlüğümüzü hediye olarak almadık.[154]*."*

Bilgisizce yaptığı bu açıklamada Rusya'nın gözetiminde dedelerinin yaptığı mezalimlerden bahsetmemiştir. Özgürlük mücadelelerinde(!) henüz sonuna kadar yazılmamış sayfaları ise resmi vesikalara düşmeyen işledikleri katliamlardır.

Ayrıca Bulgarların bu savaşta Rusların aleyhine istihbarat görevleri de bulunmaktadır. Osmanlı ordusunun nerede bulunduğunu, nereleri tahkim ettiğini, nüfusunun ve mühimmatının ne kadar olduğunu Bulgarlar, Ruslara bizzat bildirmekteydiler. Bu bilgiler sayesinde Ruslar savaş boyunca Osmanlı'nın zayıf noktalarından hareket ettiler. Aynı zamanda Osmanlı ordusunun ulaşım ve lojistik imkanlarını kesmek amacıyla da tren yollarının stratejik mevkileri Bulgarlar tarafından havaya uçuruldu[155].

Katliama maruz kalan Türklerin yanısıra göç etmek zorunda kalan ve bu esnada telef olan insanlarında katilleri Bulgarlar ve Rus Kazaklarıdır. Balkanların en soğuk günlerinde yürüyerek göç eden Türkler ya açlıktan yada soğuktan hayatlarını kaybettiler. Göç yolları üzerinde birbirleriyle ısınmak için kenetlenmiş ve tepecikler oluşturmuş çıplak insan cesetlerini görmek sıradanlaşmış bir hadiseydi. Bulgar zulmünden trenler vasıtasıyla kaçmak isteyen Türkler ise istasyonlara yığıldılar. Bazen günlerce tren bekleyen bu insanlar vagonlara yerleşebilmek için adeta birbirleriyle yarış halindeydiler. Vagonlara yerleşen muhacirler yerlerini kaptırmamak için doğal ihtiyaçlarını dahi vagonlarda giderdi. Böyle sağlıksız koşullarda tifo, tifüs ve çiçek gibi bulaşıcı hastalıklar meydana geldi. Hastalığa yakalanan insanların tedavisi ise "ölüm" idi. Ya hastalığa yakalandıklarında yeterli tıbbi müdahale imkanı bulamadıklarından ölüyorlardı yada hastalığın yayılmasına tedbir olarak ücra yerlerde Bulgarlar ve Ruslar tarafından katlediliyorlardı[156]. Yaralı

---

[154] http://bnr.bg/tr/post/100337778/prof-plamen-mitev-kurtulus-savasinin-tarihinin-bazi-sayfalari-henuz-yazilmamistir Erişim Tarihi: 02.02.2015.

[155] Zeynep Kerman, *a.g.e*., s.110, Nr. 174 (M. Chatau'nun Paris'te Havas ajansına çektiği telgraf) Beyoğlu 30 Temmuz 1877.

[156] Justin McCarthy, *a.g.e*., s.90-91.

Türk askerlerinin de sonu muhacir ırkdaşlarından farklı değildi. Filibe'de yaralı halde Bulgarların ve Rusların eline geçen bu askerler diri diri yakılarak katledildi[157].

Yapılan tüm vahşetlere karşı Türkler; kendi ailelerine zarar veren, kadınlarına tecavüz eden sütten kesilmemiş çocuklarını katleden Bulgarlara karşı istisnalar dışında topyekûn bir misilleme hareketine girişmemiştir. Pirva Müslümanları, Bulgar komitacılarının ailelerini sakladıkları kiliseye, saygılarından dolayı hücum etmemişlerdir[158]. Fakat son bir kurtuluş hamlesi olarak camilere sığınan Türklere aynı saygı gösterilmedi. Gözü dönmüş Bulgarlar camilere sığınan Müslüman halkı diri diri yaktı[159].

Yapılan katliamlara karşı Osmanlı Devleti'de Türklerin topyekûn bir misilleme hareketine girişmesini önlemek için devlet nezdinde tedbirler almıştır[160]. Hatta koyduğu tedbirlere riayat etmeyen ve yağma hareketlerine katılan altı askeri Süleyman Paşa kurşuna dizdirmiş ve çok sayıda askeri cezalandırmıştır[161].

Ancak canlarına kast edilen, evleri ve dükkanları yakılan, eşlerine günlerce tecavüz edilip yakılarak veya boğazı kesilerek öldürülen, kızları Bulgarlar tarafından Rus Kazaklarına armağan olarak verilen Müslüman-Türklerden bazıları misilleme konusunda istisnaları oluşturdu. İntikam alma güdüsüyle hareket eden bazı Müslümanların bu hareketlerindeki amacın içlerindeki acıyı dindirmek olduğu muhakkaktır. Lakin Avrupa basını 1876 Nisan Ayaklanması'nda olduğu gibi bu küçük misilleme hareketlerini yayınlarında konu edindiler. Justin McCarthy, Avrupa basınının özellikle Daily News Gazetesinin tutumunu şöyle belirtir:

"Bu gazete iflah olmaz bir Gladstone taraftarı olarak Bulgar Vahşetlerinin uydurulması ve yayılmasının da sorumlusuydu. Ben, bu gazetenin 1877-1878 Rus-

---

[157] Bilal, N. Şimşir, *a.g.e.*, s.227.(Süleyman Paşa'dan Mabeyn Başkatipliğine, Sadarete, Seraskerliğe ve Tophane Amirliğine Telgraf.)

[158] Zeynep Kerman, *a.g.e.*, s.48, Nr. 53 (Tırnova Mutasarrıfının Dahiliye Nezareti'ne çektiği 24 Temmuz 1877 tarihli telgraf).

[159] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.*, I, s.141. (Bkz.Hariciye Nazırı Safvet Paşa'dan Paris Sefaretine Telgraf, No. 48226/122.)

[160] Zeynep Kerman, *a.g.e.*, s.112, Nr. 179, (M. Mainardis'in Köln'de M. Dumont'a çektiği telgraf) Edirne, 1 Ağustos 1877.

[161] Zeynep Kerman, *a.g.e.*, s.123, Nr. 199, (Resmi bir şahsın Londra'da bir resmi şahsa çektiği telgraf) İstanbul, 9 Ağustos 1877.

Türk Savaşı'na ayırdığı 643 sayfada, sadece bir kez Müslüman göçebelere değinildiğini, Bulgar göçmenlerine bir kaç sayfanın ayrıldığını, Bulgarların uğradığı vahşet hakkında birçok hayali hikayelerin yazıldığını buldum. Fakat hiçbir Müslüman katliamından söz edildiğine rastlamadım. Daily News ve benzeri gazetelere göre zulüm sözcüğü Hristiyanlardan başkası için kullanılmazdı[162]*."*

Bazı Avrupalı konsolos ve gözlemcileri de gerçekdışı ve abartılı bir şekilde Müslümanların katliam uyguladığı şeklinde raporlar hazırladı. İngiltere Konsolosu Blunt, bu tür bir raporu araştırmış ve iddia edilenin aksine sonuçlar bulmuştur[163]. Osmanlı hükümeti katliamların Ruslar ve Bulgarlar tarafından yapıldığını beyan eden arşiv vesikalarında "Mavi Kitap" diye geçen bir kitap hazırlatarak 1877 yılında İngiliz Parlementosu'na verdi[164]. Rus ve Bulgar mezalimi hakkında çeşitli risaleler yayımladı. Ancak konsolosluk görevlilerinin yazıları, Osmanlı'nın hükümetçe çırpınışları mağdur olduklarını inandırmaya yetmedi. Türklerin aleyhine yazılar yazan, hikayeler üreten gazeteler ve konsolosluk görevlileri sayesinde Türkler 1876 Nisan Ayaklanması'nda olduğu gibi bu savaşta da Avrupa kamuoyu tarafından günah keçisi ilan edildi.

Vesikalarda Bulgarlar diye geçse de katliamlarla alakalı bütün Bulgar ahaliyi sorumlu tutmak bizim açımızdan yanlış olur. Türklere karşı hiçbir harekette bulunmayan hatta katledilen Türk ahaliye acıyan Bulgarlarda bulunmaktaydı. Savaştan önce Rusçuk Fransız Vinkonsolosu Aubaret'in 6 Ekim 1876 tarihli raporunda Tuna Vilayeti'nde (Rusçuk, Vidin, Tırnova, Tulça, Varna ve Sofya) 1.130.000 Bulgara karşılık 1.120.000 Müslüman bulundurduğunu belirtiyor[165]. Eğer umumi olarak Bulgar halkı Türkleri katliama ve göçe tabi tutsaydı. Bölge Müslümanlardan tamamen arındırılırdı. Süphesiz bu savaştan fayda sağlayan iki grup var. Bunlardan birincisi belirtildiği üzere Bulgar komitacıları, ikincisi ise göçe zorlanan veya katledilen Müslümanlardan kalan tarlalarını ve hayvanlarını ele geçirmek isteyen Bulgar köylüleridir[166]. Tamamen ekonomik çıkarlar uğruna Bulgar

[162] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.85.
[163] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.86.
[164] BOA. HR. SYS. 213/28.(26.07.1877)
[165] Nedim İpek, *a.g.e*., s.12., İlker Alp, *a.g.e.*, s.3.
[166] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.80.

köylüleri tarafından bazı Türkler katledilmiştir. Edirne'de bulunan Konsolos Calvert'in Büyükelçi Layard'a yazdıklarına göre Hristiyan köylülerin bazılarının komitacılardan ve Rus Kazaklarından farkı olmadığı anlaşılıyor:

"Günlerce aylarca devam eden bu süreç sonunda evleri, sürüleri ve malları gasp edilmiş olan Müslüman köylüler, çoğu zaman ahırlarda, bahçedeki helâlarda ve mezbele içinde yaşamaya zorlanmış olduklarından artık dilenci seviyesine düşürüldüler. Bu insanlar gittikçe tekrarlanan daha şiddetli yöntemlerle, hatta bazen işkenceye maruz bırakılarak talan edilmekteler. Yakın zamanda Hıdırca ve Türkmenlerde görüldüğü gibi derilerine sıcak demir bastırılıyor veya Küsçük'te bir Bulgar-Rus jandarma erinin yaptığı gibi ölüm seviyesinde dayağa maruz bırakılıyorlar. Bulgarların satır, bıçak ve sopaları her yerde sürekli kullanılmakta. Hristiyanların, her Türk kadın ve kızına canının istediği şekilde tecavüz etmesinin serbest olduğu biliniyor ve Hristiyanlar da ellerine geçen bu fırsattan sonuna dek yararlanıyorlar...[167]"

Rusların ve Bulgarların bu savaşta uyguladıkları mezalimin boyutları korkunçtu. Savaşı izlemek üzere Şumnu'da bulunan Manchester Guardian, Kölnische Zeitung, Journalvdes Débats, Morning Post, Pester Loyld, Wiener Tageblatt, Daily Telegraph gibi Avrupa'nın önemli gazetelerine görev alan muhabirler 20 Temmuz'da yayınladıkları ortak imzalı bir duyuruda Razgrad ve Şumnu'da yapılan mezalimi kendi gözleriyle gördüklerini bildirdiler[168].

Savaş sona erdiğinde Bulgarlar baskıcı tutumlarından vazgeçmedi. Nitekim Rus askerleri geri çekilirken bile Bulgar hükümeti 22 Temmuz 1879 tarihli bir kararname çıkararak emaretin Türk bölgelerinde sıkıyönetim ilan etti. Bu kararnameye göre:

1- İkinci bir emre kadar Varna, Eski Cuma, Razgrad, Rusçuk, Elena, Osmanpazarı ve Tırnova bölgelerinde sıkıyönetim geçerli olacaktır.

---

[167] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.81-82.

[168] H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Göç*, İstanbul 2001, s.34-35.

2- Ordu kumandanının, suçluları savaş konseyine çıkarmak ve ceza vermek gibi selahiyetleri olacaktır[169].

Tamamen Türklerin aleyhine olan bir kararname doğrultusunda Bulgarlar her türlü eziyeti yaptılar. Birçok köyde Türk gençleri zorla evlerinden çıkarıldı. Savaştan sonra doğup büyüdüğü topraklara geri dönen Müslümanlara evlerini inşa etmelerine izin verilmedi. Zaten bu durum Türklerin geri dönmeye başladıkları anda Bulgaristan'ın sınır kapılarını kapatmasından belliydi. Kasım 1879'da Bulgar hükümeti Türklerin geri dönmesini resmen yasaklamış. Sınırlarını Türklere kapatmıştı. 18.000 Kişilik Türk göçmen kafilesi kışın ortasında Bulgaristan'ın Balkan sınırında durduruldu. Bu durum üzerine diplomatik yazışmalar başlamıştı. Fakat yine de bir sonuç alınamadı. Kışın en soğuk aylarında açıkta kalan Türklerin karların üzerinde ölüm haberleri gelmeye başlamıştı. Geri dönmeyi başaran Türklerin ise evleri, işyerleri, ibadethaneleri sistematik şekilde yakılıp yıkılacaktır[170].

Kadınların feraceleri zorla açılıp, tecavüz edildi. Bazı kadınlar ise namuslarını korumak için kendilerini su kuyularına atmayı tercih ettiler[171]. Bütün yaşanan cinayetler, mala ve ırza tecavüzler Berlin Antlaşması'nda can ve mal güvenliğinin sağlanması maddesinin işlenmediğinin göstergesidir. Tüm bu yaşanan vahşetler sistemli bir politikanın ürünüdür. İgniatief'in planı olan Rusya'nın Balkanlar projesi kapsamında Bulgaristan'ın Türklerden arındırılması öngörülmüştür. Zaten Rus delegeleri bu fikri Ayastafenos Antlaşması'nda teklif dahi etmişlerdir[172]. Ancak bu teklif kabul edilmeyince Ruslar bildikleri yolu kullandılar. Ellerinden silahları toplanmış. Geri döndüklerinde evleri dahi yıkılmış halde olan tamamen savunmasız Türklere karşı Bulgarları silahlandırdılar. Böylece Bulgar zulmünün önü açıldı.

Aslında Bulgaristan coğrafyasındaki eşkıyalık hareketleri iyi bir şekilde incelendiğinde 1878 tarihinden itibaren daha da çok artış gösterdiği görülür. Bu hareketler 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ndeki kadar sistemli ve toplu değildi.

---

[169] Nedim İpek, *a.g.e.*, s.132.
[170] Bilal Şimşir, *a.g.e.*, II, s.23-24.
[171] Bilal Şimşir, *a.g.e.*, II, s.306, (Vesika nr. 102/Ek.3 Bulgaristan Müslümanlarından Avrupa devletlerine dilekçe.)
[172]. Bilal N Şimşir, *a.g.e.*, I, s.350. (Bkz. İngiltere Büyükelçisi Layard'dan Dışişleri Bakanı Derby'ye, Yazı No. 278)

Lakin sürekliliği bulunuyordu. Bulgar coğrafyasında ortaçağdan beri süregelen eşkıyalık, Türklerin güç kaybından sonra daha çok arttı ve toplumsal hale dönüştü[173].

Sistemli olarak yapılan aynı zamanda daha sonraki yıllarda devam edecek olan mezalim ve zorla göçe tâbi etme Şark politikası dahilindeki planlar kapsamındadır[174]. Osmanlı-Rus Savaşı'nda ve sonrasında Türklerin maruz kaldığı katliamlar ve göç hareketleri sonucunda şehirlerdeki Türk nüfus oranı görünür ölçüde azaldı. Örneğin, 1871 yılında Sofya'daki Türk nüfusu oranı %26 iken 1880 yılında bu rakam %2.6'ya geriledi. Şumnu'da 1865 yılındaki %52'lik Türk nüfus oranı 1880'de %42'ye düştü. Tatarpazarcık'ta 1868 yılında oran %28 iken 1884 yılında %16'ya, Köstendil'deki 1878 yılındaki %56 olan oran 1880 yılında %16 'ya düşmüştür[175].

B. BULGARİSTAN PRENSLİĞİ'NİN KURULUŞU

Yapılan bu savaşın Osmanlı'nın sosyal yapısından ziyade siyasi yapısına da büyük zararlarının dokunduğunu söyleyebiliriz. İstanbul'un kapısına dayanıp, Yeşilköy önlerine kadar gelen Ruslar genel olarak Osmanlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır. 1876 Yılında Balkanlar üzerindeki emellerini diplomatik yollarla kabul ettirmeye çalışan Rusya, artık emellerini kazandığı bu savaş ile dikte edecekti. Nitekim 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Bu anlaşma Tuna Nehri'ne kadar Balkan yarımadasının kuzeyindeki vadiyi, Edirne'ye kadar Trakya'yı, Üsküp ile birlikte Makedonya'yı, Arnavut ülkesinden Ohrid, Debar, Korça'yı, Yunanistan'da Kostaria'yı ve Selanik'i içine alarak Ege Denizi'ne kadar uzanan topraklarda Büyük Bulgaristan Prensliği kurmayı öngörüyordu[176]. Bununla birlikte Sırbistan, Karadağ ve Romanya'ya bağımsızlık ve Bosna-Hersek'e özerklik antlaşma maddeleri arasındaydı. Zira yapılan bu anlaşma ile Osmanlı'nın hezimeti

---

[173] Dimitar Voynikov, *Bulgarite v naii - iztochnata chast na Balkanskiya poluostrov - Iztochna Trakiya*, (Balkan Yarımadasının Doğusunda Bulgarlar – Doğu Trakya) Elektronik Metin, Sofya 2002., B:32.

[174] Şark politikası hakkında detaylı bilgi için bkz: İlker Alp, *Şark Meselesi ve Emperyalizmin Türk Politikası*, Edirne 2008.

[175] Serap Toprak, *a.g.t.*, s.346.

[176] Mustafa Burma, *a.g.m.*, s.81.

Avrupalı devletleri endişe içine soktu. Çünkü Balkanlar üzerindeki bütün politikalarını uygulama yolunu bulan Rusya diğer devletler için büyük tehdit oluşturuyordu. Çünkü Bosna-Hersek'e özerklik verilerek Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakına bir nevi set çekildi. Bulgaristan'a verilen Selanik kıyıları vasıtasıyla Ege'de bir kapı oluşturan Rusya aslında kendi çıkarları doğrultusunda "Büyük Bulgaristan" haritasını çizdi. Çünkü Rusya, Bulgaristan yoluyla sıcak denizlere inecekti. Bu hem Hindistan'da sömürgeleri bulunan İngiltere için bir tehditti hem de İngiltere'nin sömürgelerinde gözü olan Almanya için çıkar ortağıydı. Siyasi arenada söz sahibi olan bu devletler, çıkarlarını göz önünde bulundurarak 13 Haziran 1878'de Berlin'de toplandı. Birmarck liderliğinde gerçekleştirilen bu kongrenin görünen amacı Ayastefanos Antlaşması'nı gözden geçirmektir. Kongre tam bir ay sonra 13 Temmuz 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması'nın bazı maddelerini değiştirerek Berlin Antlaşması'nı yürürlüğe koydu.

Berlin Antlaşması, Bulgarlar açısından tam bir hayal kırıklığıdır. Çünkü kendilerine Tuna ve Kocabalkan arasında kendi içlerinde bağımsız Bulgar Prensliği öngörüldü. Doğu Rumeli'de ise Filibe merkezli Şarki Rumeli Vilayeti kurularak Osmanlı padişahına bağlı bir idari birim haline geldi. Bulgaristan'da bulunan Rus komiseri Dondukof, Bulgaristan hükümetini, ordusunu ve maliyesini Rus prensiplerine ve menfaatlerine göre teşkil etti. Buna göre Bulgaristan bir prens ile Sobranya adında meclis tarafından idare edilecekti. Tırnova'da toplanan ilk meclis 23 Nisan 1879'da Anayasa'yı kabul etti. Sofya hükümet merkezi olarak seçildi. Aleksander Von Bottemberg, Sofya'ya gittiğinde halk, prensi büyük bir coşkuyla "Hoşgeldin Prens, 500 yıldır seni bekliyoruz" pankartlarıyla karşıladı[177]. 29 Nisan'da da Rusya İmparatoru'nun yeğeni Aleksandr Botemberg Bulgar Prensliği'ne atandı. Zaten Prens Aleksandr'ında iş başına geldikten sonra ilk işi Rusya'ya bağlılık mektubu yazmak oldu[178]. Fakat 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Aleksandr'ın Bulgarlar hakkında çok ilginç bir demeci vardır:

[177] Serap Toprak, *a.g.t.*, s.353.
[178] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.VIII, (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri 1876-1907), Ankara 2011, s.102.

"Eğer Türkler kötüyse, Bulgarlar onlardan bin defa daha kötü. Onların yöneticisi olacak kişiye acıyorum[179]."

C. BİRLİK KOMİTESİ

Birlik Komitesi, Luben Karavelov, Stefan Stambolov ve Hristo İvanov'un önderdiğinde 29 Ağustos 1878 yılında kuruldu. Veliko Tırnovo'da kurulan bu komitenin ilk görevi ülke çapında benzer nitelikli komiteler oluşturmaktı. Birlik Komitesi'nin en önemli icraatı ise Kresna-Razlog Ayaklanması'nı gerçekleştirmek oldu.

a. Kresna-Razlog Ayaklanması

Berlin Antlaşması ile umduklarını bulamayan Bulgarlar, bu ayaklanma ile Makedonya'da karışıklık çıkarmak ve Makedonya'yı, Bulgaristan'a ilhak etmek istemiştir[180]. Ayrıca Doyno Dojnov ise bu ayaklanmayı Berlin Antlaşması ile umduğunu bulamayan Bulgarların haksız kararlara karşı yerel halkın bir yansıması olarak ifade etmiştir[181]. İsyan'ın fikir safhası 1878 Eylül'ünde Berovski önderdiğinde Rila Manastırı'nda oluşturuldu. Adam Kalmykov, Stojan Karastoilov, Dimitar Pop Georgiev-Berovski liderliğinde 16 Ekim'de önce Kresna'da sonra Razlog'da başlayan bu ayaklanma 8 ay sürdü[182]. Ayaklanma Adam Kalmykov ve 400 adamının Kresna'daki Türk garnizonuna saldırması ile başladı. İlk saldırıda 119 asker ve 2 subay şehit edildi. Bulgar komitacılar kazandıkları bu ilk başarının ardında daha da cesaretlenerek Struma Nehri boyunca 43 köyü ele geçirdiler. İsyan 8 Kasım'da da Razlog'a sirayet etti. Banyo Marinov öncülüğündeki isyancılar Bansko'yu da ele

---

[179] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.81. (F.O. 195-1184,"Konsolos Blunt'un Günlüğü", Edirne, 1- 12 Şubat 1878)

[180] Dimiter Minchev, *The Macedonian Question - Origin and Development 1878-1941*, Sofia 2002, Elektronen Tekst, B: I. (Makedonya Sorunu- Kökeni ve Gelişimi 1878-1941, Elektronik Metin)

[181] Doyno Dojnov, *Kresnensko-Razlozhkoto vustanie 1878-1879*,Sofia 1979, s.1-330. (Kresna-Razlog Ayaklanması 1878-1879, Elektronik Metin)

[182] Meltem Begüm Saatçi, "20.Yüzyıl Başında Makedonya Bölgesinde Devlete Karşı Ayaklanmalar Kresna'dan Kruşevo'ya Örnekler", *OTAM*, Sayı 17, 2005, s. 349-366.

geçirerek burasını ayaklanmanın ikinci merkezi konumuna getirdi.[183]. B. Marinov aynı zamanda 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Kuzey Bulgaristan'da komitacı olarak Türklere karşı savaşmıştır[184]. Sekiz ay süren bu ayaklanma sonucu Türk birliklerinin aşayişi sağlaması üzerine son buldu. İsyan sırasında başarısızlığa uğradığının farkına varan Benkovski'nin geri çekilmesi ve Stojan Karastoilov'un öldürülmesi üzerine Natanail Kucaviski, isyancılara 6 Haziran 1879 günü ayaklanmayı durdurma ve silahlarını Burunova Köyü'nde saklama emrini verdi[185]. Her ne kadar ayaklanma Bulgarlar açısından başarısızlık gibi görünse de komitacılık hususunda tecrübe kazanmalarını sağladı. 1903 yılında başlayacak İlinden İsyanı için de bir örnek teşkil etti[186].

D. BULGAR GİZ Lİ MERKEZ İHTİLÂL KOMİTESİ

Bulgar Gizli Merkez İhtilâl Komitesi, komite üyesi olan İvan Andanov'un evinde yapılan toplantı sonrası 10 Şubat 1885 tarihinde Filibe[187]'de kuruldu. Yeni kurulan bu komite Bulgaristan Prensliği'nin, Şarki Rumeli Vilayeti'ni ilhakında önemli rol oynar. Komite'nin kurucu ve en önemli üyeleri; Costa Panitza, İvan Stoyanoviç, Zahari Stoyanov, İvan Andonov, Dimitar Rizov'dur.

Komite, ihtilâl tecrübesi olan ve 1876 Nisan Ayaklanması'nda önemli rol oynayan Zahari Stayanov'u[188] başkan olarak seçti. Komite'nin nihai hedefi sözde Osmanlı zulmünden kurtarmak ve Berlin Antlaşması ile beş parçaya bölünen Bulgarları birleştirmektir. Komitacı olmasından ziyade gazeteci ve yazar olan Zahari

---

[183] Dimiter Minchev, *a.g.e.*, s.I.

[184] Doyno Dojnov, *a.g.e.*, s.309.

[185] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.4., Ozan Arif Bodur, "Osmanlı'nın Son Yüzyılında Terör Örgütleri ve Eylemleri", *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı:14, 2010 Şubat, s.56.

[186] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.4.

[187] Günümüzdeki ismi ise Plovdiv'dir.

[188] Zahari Stoyanov, 1851'de Kotel'in Medven Köyü'nde doğdu. Öğretimi için önce Varna sonra Rusçuk'a gider. Ancak maddi yetersizliklerden ötürü abacı çırağı olur. Daha sonra çıraklıktan kovulur ve şehirde isyancıların merkezi olan "Zora" (Tan) Kütüphanesine sığınır. Burada kendisini okumaya verir. İsyancılarla devamlı ilişki içinde olması onunda bir isyancı olarak yetişmesine sebep olur. 1876 Nisan Ayaklanması'na katılır. Bu isyanla alakalı olarak "Zapiski Po Bılgarskite Vıstaniye" (Bulgar İsyanı Üzerine Notlar) isimli kitap yazmıştır. Stoyanov, Hristo Botev, Vasil Levski ve Luben Karavelov'un biyografilerini de yazmıştır. Leman Ergenç, *a.g.e.*, s.14.

Stoyanov, 28 Mayıs 1885 tarihinde ilk sayısını çıkarmış olduğu "Borba" isimli gazeteden Doğu Rumeli ile birleşme çağrısı yapan yazılar yazdı. Zahari Stayanov basın bültenleri ile Doğu Rumeli'nin ilhakı için propaganda yapmakla birlikte bu düşüncesini Bulgar ileri gelenleriyle paylaşmıştır. 21 Temmuz 1885 Hacı Dimitri'yi anma gününde Zahari Stayanov, üst düzey Bulgar subaylarından olan Raiko Nikolov, Sava Mutkurov ve Danail Nikolaev ile Doğu Rumeli'nin ilhakını bizzat konuşmuştur. Sava Mutrukov'da birleşme hususunu Bulgar Gizli Merkez İhtilâl Komitesi üyesi olan Dimitar Rizov ile birlikte birebir Bulgar Prensi Batenberg'e belirtmiştir[189].

a. Bulgaristan Prensliği ile Doğu Rumeli'nin Birleştirilmesi

Bulgar ileri gelenleri arasında Doğu Rumeli (Şarki Rumeli) ile birleşme fikri benimsenmeye başlamış ve bunun için gerekli hazırlıklar da yapılmaktaydı. Temmuz 1885'te Filibe yakınlarında Değirmendere Köyü'nde ihtilâl liderleri toplantı yaptılar. İhtilâl günü olarak 18 Eylül kararlaştırıldı. Fakat isyan, günü gelmeden Filibe yakınlarında bulunan Veliki Konare Köyü'nde başladı. Daha başka köylerde de Türkler üzerine saldırıldı ve isyan daha da büyüdü[190]. Şark-i Rumeli Vilayeti'nin Bulgaristan Prensliği'ne katıldığı ilan olundu. Ancak birleşmenin gerçekleşmesi için idari olarak Bulgar Prensi'nin bunu desteklemesi gerekmekteydi.

Olayın geri kalanını Bulgar Ulusal Askeri Tarih Müzesi Bilim Danışmanı Nikolay İvanov'dan okuyalım. Nikolay İvanov, konuyla alakalı Bulgaristan Radyosu'na yaptığı konuşmada şu sözleri söyledi:

"*Bulgar Gizli İhtilâlcı Komitesi üyesi Dimitar Rizov ve Doğu Rumeli Milis Birliği komutanı Binbaşı Sava Mutkurov Ağustos ayında Şumen'de askeri tatbikatlara katılan Bulgar Prensi 1. Aleksandr Batenberg'i birleşme hazırlıklarından haberdar ediyor. Büyük Güçler ise Avrupa Güneydoğusundaki statükonun ihlal edilmesine karşı olduklarına dair Prens'i uyarıyorladır. Bundan*

[189] http://bnr.bg/tr/post/100126747/birlemeden-g-doar Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015.
[190] Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa**, İstanbul 1972, s.358.

dolayı Bulgaristan, kendi birleşmesini kendi başına halletmeye karar veriyor. Olaylar çok hızlı bir şekilde gelişiyor. 2 Eylül 1885 yılında Panagürişte'de mitingler düzenleniyor. Bundan sonra daha fazla zaman kaybetmemek amacıyla birleşmenin 5 Eylül'ü 6 Eylül'e bağlayan gecede gerçekleştirilmesine karar veriliyor. Gece yarısı Plovdiv Valisi Gavril Krısteviç'in bulunduğu konağın ele geçirilmesi gerekiyordu. Sabah saat 4 sularında General Danail Nikolaev komutasındaki Doğu Rumeli ordusu, ihtilâlci çetelerle birlikte konağı ele geçiriyor ve Krısteviç'i gözaltına alıyorlar. Bulgaristan Prensliği ile Doğu Rumelinin Birleşmesi, Prens Birinci Aleksandr asası altında ilan ediliyor. 8 Eylül tarihinde Tırnovo'da Bulgar Prensi manifestoyla birleşmeyi tanıyor. 9 Eylülde ise Plovdiv'de resmi törenlerle karşılanıyor. İngiltere dışında büyük güçler birleşmeyi kabul etmiyor. Bölgedeki dengenin ihlal edildiği gerekçesiyle Sırbistan, arkasında Avusturya- Macaristan desteğini alarak, Bulgaristan sınırına asker yığıyor. Bu arada, Osmanlı saldırıları korkusuyla, Bulgar askerleri Turkiye sınırında odaklanıyor. 24 Ekim tarihinde, gerginliğin artırılmasını önlemek amacıyla İstanbul'da uluslararası bir konferans başlıyor. Ancak, konferansın kararlarını beklemeden Sırbistan, 16 Kasım'da Bulgaristan'a saldırıyor[191]*."*

Sırplar, İstanbul'da Doğu Rumeli için toplanan konferansın kararlarını beklemeden, Osmanlı'nın da Bulgarlara saldırıcağından emin halde Bulgarlara savaş açtı. 2 Aralık 1885'de sınırı geçen Sırp ordusu Pirot, Tarin, Proznik ve Kule'yi ele geçirdi. Ordu, Sofya'ya 40 km kadar yaklaştı. Osmanlı Devleti'nin harekete geçmediğini gören Bulgarlar, Slivniça köyü civarında Sırpların karşısına çıktı. Sırpları yenen Bulgar orduları Pirot'u alıp Belgrat yolunu ellerine geçirdiler. Savaşın sonunda ise Bulgarlar galip geldi. Başlarda tamamen Bulgaristan'ın aleyhine gelişen bu şavaş ilerleyen süreçte iki sonuç doğuracaktır. Bunlardan ilki bu savaş esnasında Bulgar halkı arasında çok büyük bir milliyetçilik patlaması gerçekleşti. Birçok kişi Sırplarla olan savaşta gönüllü olmak için başvuruda bulundu. İkincisi ise alınan galibiyetten sonra Prens Aleksandr daha emin bir halde Filibe'ye gelerek Kuzey ve

[191] http://bnr.bg/tr/post/100126747/birlemeden-g-doar Erişim Tarihi: 25.01.2015.

Güney Bulgaristan Prensi ünvanı ile beyanname yayınladı. Bu beyanname ile Bulgaristan Prensliği'nin Doğu Rumeli ile birleştiğini ilan etti[192].

4 Ocak 1886(23 Kanun-ı evvel 1886)"da hazırlanan ve Sofya'da çıkan Bulgar resmi gazetesinde ilân edilen kararname şöyleydi[193]:

"Biz ki adaletle ve millet arzusuyla göreve gelen Bulgaristan Prensi Alexandre'ız. Aliye Nazırımızın 25 Aralık 1885 (13 Kanun-ı evvel 1885) tarihli ve 229 Numaralı raporu ile belirtilen teklifi üzerine geleceğe dair hususlarda karar verdik.

Öncelikle; Bulgaristan topraklarında uygulanan adlî kanunlar 1886 yılının Aralık ayı başından itibaren Güney Bulgaristan'da da (Doğu Rumeli) yürürlüğe konulacaktır.

İkincisi; Uygulama geçici olarak tatil edilecek ve 1886 yılının Aralık ayı başına kadar birinci ve altıncı dereceden vuku bulan hukukî yargı ve önceki cezalar Doğu Rumeli adliyesine bağlı olarak yürütülecektir.

Üçüncüsü; Eski Doğu Rumeli Hukukuna dair tamamlanmamış hukukî işlemler ve cezalar 1886 yılının Aralık ayı başına kadar Bulgaristan prensliğinin resmi bildirisi yönünde prensliğin yargı usulü gereğince icra edilecektir.

Dördüncüsü: Adliye Nazırımız, işbu kararnamenin uygulamasından sorumludur

4 Ocak 1886 (23 Kanun-ı evvel 1886) İmza Alexandre"

Rusya'nın askeri müdahale için telkinlerine rağmen Osmanlı'nın diplomatik yollarla İstanbul'da düzenlenen konferans ile konuyu halletmeye çalışması başarı getirmedi. Doğu Rumeli'nin, Bulgaristan ile birleşmesini gayrımeşru olarak ifade edilse de büyük devletlerle bu konuda mütabık kalamadı. Böylece Doğu Rumeli,

---

[192] Emine Şam, "Prens Alexandre Battenberg'in İttihat Beyannamesi ve Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a İlhakı", *İnternational Journal Of History*, Volume 3/1 2011, s.246.
[193] Emine Şam, *a.g.m.*, s.246.

padişahın bölge üzerinde "sözde" hükümranlığını tanımak üzere Bulgaristan Prensliği'ne katılmış oldu[194].

Birleşme hususunda Bulgar komitelerin ne derece önemli hareketler yaptığını da görebiliriz. Doğu Rumeli'nin ilhakından önce Bulgar Prensliği'nde olumlu bir kamuoyu yaratılmasında ve bu fikrin Bulgar ileri gelenlerinin kabullenmesinde önemli rol oynadılar. Bulgaristan elitlerinin birleşme düşüncesini benimsemesinden ziyade halk nazarında da kamuoyu oluşturulması için çalışmalar mevcuttu. Bunun için basın yolunu kullanan Bulgarların bu yönde çalışmalarına bir örnek ise Maritza Gazetesi'nde çıkan bir makaledir[195]:

" *Türkiye'nin Doğu Rumeli'yi ilelebet kaybettiğini komisyon iyice anlamalıdır. Kaybetti! Serbest iradesiyle imzaladığı ve Padişah tarafından onaylanan San Stefano Antlaşması'yla, bu bölgede kabul edilemez bir durum yaratan Berlin Kongresiyle; bu durumu kabul etmektense yok olmaya azimli Bulgar milletinin kararlılığıyla ve de gayrimenkullerini satıp Asya'ya göç eden Türklerin efkârında bile Türkiye Doğu Rumeli'yi kaybetti."*

Bulgarların Şark-i Rumeli'yi ilhakı sonrası değinilmesi gereken en önemli konulardan biri ise Rusya'nın tutumudur. Bulgarların bu hareketi sonrası Rusya bilenenin aksine tepki gösterdi. Çünkü güçlenmeye başlayan Bulgaristan'ın Rusya'nın otoritesine karşı geleceği anlaşılmaya başlanmıştı. Yeni kurulan devletin ne Osmanlı ne de Rusya güdümünde olmasını istemeyen Bulgarın sayısı her geçen gün artmaktaydı. Bulgaristan, Rusya'nın İstanbul'a inme gayesinin önüne geçebilecek bir ülke olma potansiyelindeydi. Şark-i Rumeli'yi ilhak için ayaklanan Bulgarlara karşı Rusya, bir aralık bu bölgede Türk hakimiyetini istedi. İsyan çıkınca Osmanlı hükümetinin Şark-i Rumeli'ye asker sevkini teklif etti. Ancak Şark-i Rumeli'ye asker sevkedilmedi. Filibe'de cereyan eden olaylardan üç gün sonra Rusya Hariciye Nazırı M. Dö Giers, şu telgrafı göndermişti[196];

---

[194] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.359.
[195] Serap Toprak, *a.g.t.*, s.374-375.
[196] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.97.

"İmparator, Bulgaristan'daki hareketleri kınamaktadır. Bu hareketleri desteklemeyeceğiz. İmparator askerlerine bu hareketlere iştirak etmemelerini emretmiştir."

Gelen telgrafı Sadaret Müşteşarı M. One, Said Paşa'ya okudu. Said Paşa, gelen bu telgrafla birlikte Berlin Antlaşması'nda var olan Şark-i Rumeli ile alakalı *"Bu eyaletin asayişi muhtel oldukta Bâb-ı Âli askeri tedbirlerini icra eder, sonra muahit devletlere haber verir."* Maddesini padişaha göstererek asker sevkinin antlaşmaya uygunluğunu ve Rusya'nın askeri müdahaleye razı olduğunu beyan ettiğini belirtti. Çok gariptir ki; II. Abdülhamit, Şark-i Rumeli Vilayeti'nin kaybedilmemesi için asker sevkinin gerekliliğini, bu sevkin hukuka uygunluğunu ve Rusya'nın askeri müdahaleye razı olduğunu belirtmesi üzerine Said Paşa'nın sadaret mührünün elinden aldı. II.Abdülhamit, Said Paşa'nın asker sevki için mücadelesini kendi hükümranlığına karşı yapılan bir hareket olarak algılamıştı. Said Paşa ile beraber Şark-i Rumeli'ye askeri müdahaleyi destekleyen Hariciye Nazırı Asım Paşa'nında işine son verilmiş. Kendisi merkezden uzaklaştırılarak Trabzon Valiliği'ne atanmıştır[197]. Said Paşa'dan sonra sadarete gelen Kamil Paşa'da tıpkı II. Abdülhamit gibi herhangi bir askeri harekatı desteklememiş ve Şark-i Rumeli Bulgaristan Prensliği'ne terkedilmiştir.

[197] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.97-99.

III.BÖLÜM

BULGAR KOMİTACILARININ MAKEDONYA'DAKİ FAALİYETLERİ

A. MAKEDONYA MESELESİNİN TEMELİ

Bulgar ihtilâlci hareket ve faaliyetlerinin 19. yüzyıl boyunca gelişim ve kazanımının kronolojik olarak özeti şöyledir;

İhtilâlci komite faaliyetlerinin etkisiz ve dış yardımın az olduğu dönemde Bulgarların ilk büyük siyasi eylemi Sultan Abdülaziz'e bir mektup göndererek, Sultan'ın idaresi altında muhtariyetlerini talep etmeleridir. Ancak Sultan'dan istediklerini elde edemeyen Bulgarların, bir sonraki hedefi Sırplarla birlikte Güney Slav Çarlığı adı altında birleşmek olur. Sırp Kralı Mihail Obrenoviç'in ölümü sonucu yerine geçen oğlu Milan'ın gündeminde bu birleşmenin olmaması ve yeterli imkanların bulunmaması bu planın da rafa kalkmasına sebep oldu. Yine bütün Balkan halklarını içine alan Tuna Federasyonu fikri de gerçekleşmeyecektir. Burada Bulgarların imdadına Rusya yetişti. Rusya zaten panislavizm politikası altında Bulgarları stratejik unsur olarak görmekteydi. Önce Bulgar öğrenciler, Rusya bünyesindeki panislavist okullarda yetiştirildi. Bu öğrenciler sayesinde ayrılıkçı panislavist fikirler Bulgaristan'da yayıldı. Zuhur eden bu fikirlerin etkisinde kalan insanlar da serbestiyet arifesinde Nisan Ayaklanması'nın çıkmasına sebep oldular. Bu ayaklanma silahlı direniş açısından, Bulgarlar için başarısızlıkla son buldu. Fakat propaganda kartlarını iyi oynayan Bulgarlar ve Rusya'nın şark politikasının mimarı General İgniatief, ayaklanmanın başarılı sonuçlar vermesini sağladı. Devam eden olaylar silsilesi sonrası Osmanlı'ya karşı tavır alan emperyalist kuvvetler önce Tersane Konferansı'nı düzenledi. Konferans ile istediklerini siyasi yollarla kabul ettiremeyen Rusya ile Osmanlı arasında 93 Harbi meydana geldi. Bulgarların, Kurtuluş Savaşı olarak adlandırdıkları bu savaş sonucu imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Tuna Nehri'ne kadar Balkan yarımadasının kuzeyindeki vadiyi, Edirne'ye kadar Trakya'yı, Üsküp ile birlikte Makedonya'yı, Arnavut ülkesinden

Ohrid, Debar, Korça'yı, Yunanistan'da Kostaria'yı ve Selanik'i içine alarak Ege Denizi'ne kadar uzanan topraklarda Büyük Bulgaristan Prensliği'nin kurulması öngörüldü[198]. Avrupa devletleri ise çıkarlarına ters düşen "Büyük Bulgaristan Prensliği" ve Ayastefanos Antlaşması'nın maddeleri sebebiyle zikri geçen bu antlaşmanın etkisiz kılınmasını sağladı. Onun yerine Berlin Antlaşması'nın yürürlüğe girdi. Berlin Antlaşması'nda Bulgarların kazancı ise serbestiyettir.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası siyasi süreç bu şekilde son bulurken Berlin Antlaşması ise Bulgar ihtilâl tarihi açısından yeni bir başlangıç sayılır. Önceleri serbestiyet için verilen mücadele artık Ayastefanos Antlaşması'nda kurulması amaçlanan Büyük Bulgaristan Prensliği için verilmeye başlanacaktır[199]. Bu doğrultudaki ilk başarı ise Şark-i Rumeli'nin ilhak edilmesidir. Bulgarlar Şark-i Rumeli'nin ilhakı için yoğun komitecilik faaliyetleri yürüttüler. Ülke genelinde ve Şark-i Rumeli'de jimnastik kulübü adı altında dernekler açılarak propaganda faaliyetleri gerçekleştirildi[200]. Zararsız bir kulüp olarak görünen bu yapının adı Sokol Teşkilatı'dır[201]. Kısa sürede üyelerinin sayısı 38.000 kişiye kadar yükseldi. Durumun farkına varan Bâb-ı Âli jimnastik teşkilatını fesheder. Ancak bu teşkilat başka bir isimle yoluna devam edecektir[202]. Buraya giren bütün gençler askeri eğitim görmekte ve silah sahibi olmaktadır. Bütün bu zararlı faaliyetler olmasına rağmen Osmanlı'nın takındığı tavrı ise Şevket Süreyya Aydemir şöyle özetler[203];

"Osmanlı hükümeti, Berlin Antlaşması'nın 15. ve 16. maddelerince Şark-i Rumeli Vilayeti'nde asker bulundurmak yetkisine sahip olduğu gibi vilayette emniyet ve asayiş bozulup müdahale gerekirse oraya ayrıca kuvvet sevki yetkisine sahipti. Fakat Abdülhamit daha baştan Bulgaristan'da isyan hazırlığı artık gözle görülür hale geldiği ve fiilen ihtilâl başladığı zaman bile Şark-i Rumeli'ye asker sevki kararını veremedi. Şark-i Rumeli'de gelişen hazırlıklara II. Abdülhamit bu davranışlarıyla adete yardımcı oldu. Herşeye seyirci kaldı ve sonunda olup bittiyi

---

[198] Mustafa Burma, *a.g.e.*, s.81.
[199] Bulgarların Büyük Bulgaristan hayali tarihi bir meseledir. 630 yılında Kral Kobrat'ın kurduğu Büyük Bulgar Prensliği'nin sınırlarına ulaşma hayali siyasi hayatlarına şekil vermiştir.
[200] Bilal N. Şimşir, *a.g.e.* , II, s.24.
[201] Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, C. I. İstanbul 1972, s.356.
[202] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.88.
[203] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.356-357.

kabul etti. Ama Bulgarların Şark-i Rumeli'deki zaferi ve vilayetin Bulgarlara terki suretiyle ilk safhada tahakkuk eden "Büyük Bulgaristan Mefkuresi" bu vilayette yaşayan ve canlarını Berlin Antlaşması garantilerine göre padişaha emanet eden pek çok Türk Müslüman kanına ve canına mâl oldu."

Şark-i Rumeli'nin ilhakından sonra "Büyük Bulgaristan" için geriye sadece Makedonya kalmıştı. 1885'ten Sonraki süreçte artık silahlı ihtilâl mücadeleleri Makedonya'da görülecektir. Makedonya Bulgar ihtilâl hareketlerinin, Bulgaristan'da gerçekleşen ihtilâl hareketlerinden en büyük farkı ise Bulgarlarla birlikte aynı hedeflere sahip Rumların ve Sırpların da bulunmasıdır. Hedeflerin aynı olmasıyla beraber mücadele şekilleri de aynıdır. Bulgarların İç Makedonya İhtilâl Örgütü ve Yüce Makedonya-Edirne İhtilâl Örgütü varken; Sırpların St.Sava'sı, Rumların ise Etniki Eterya'sı bulunmaktır.

Makedonya, karışık bir yapıya sahiptir. Müfettiş Hüseyin Hilmi Bey tarafından yapılan araştırmaya göre bölgenin nüfus durumu şöyledir[204]:

- Müslümanlar: 1.508.507
- Bulgarlar: 896.497
- Rumlar: 307.000
- Sırp: 100.717
- Ulahlar: 99.000

Makedonya'da nüfusu bulunan Bulgar, Rum ve Sırplar nufüslarını kullanarak nüfuz sahibi olma yarışına giriştiler. Hedefleri aynı olan bu milletlerin, hedeflerinin oluşumuna baktığımızda yine benzer tarihi bir süreç karşımıza çıkar. Rumların, Makedonya'ya çeşitli bağları vardır. Bölge uzun süre Büyük İskender'in vatanı olmuş, Bizans İmparatorluğu'nun idaresinde bulunmuştur.

Sırplar da Duşan tarafından kurulmuş olan Sırp İmparatorluğu döneminde Makedonya'ya sahip oldu. Bundan başka bölgenin kuzaybatısında Sırp nüfusü çoğunluk teşkil etmekteydi. Sırplar, Avusturya'nın engeliyle Adriyatik Denizi

[204] Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.148.

üzerinde bir limana sahip olamayınca, Ege'ye inmeyi amaç edindiler. Bu sebeple Makedonya'ya veya bölgenin bir kısmına sahip olmak istediler[205].

Makedonya, siyasi çekişmelerle birlikte kiliseler arası mücadeleye de sahne olmuştur. Rum ve Bulgar kiliseleri, Makedonya Hristiyanlarını tesir altına almak sebebiyle yarış içine girmişlerdir[206]. Bu mücadele aynı zamanda yüzyıllardır Rum kilisesi nüfuzu altında olan Bulgar eksarhlığının bir intikam süreci anlamına da gelir.

B. MAKEDONYA BULGAR ÇETELERİ

Osmanlı döneminde Makedonya ismiyle anılan coğrafya, günümüz sınırlarından değişik şekilde oluşmaktaydı. Selanik Vilayeti'nin tümüne, Kosova ve Manastır Vilayetleri'nin Arnavutluk'tan kalan kısmı Makedonya'yı oluşturmaktadır[207].

Bulgarlar, Makedonya'ya dair faaliyetlerini, kurdukları komiteler vasıtasıyla ve çete hareketi şeklinde yürütmüşlerdir. Bu komitelerin maksatları ise, Makedonya'da katliam yapmak, konsolos kaçırmak veya resmi binaları kundaklamak suretiyle karışıklıklar çıkararak, Osmanlı idaresinin aczini ispatladıktan sonra, Avrupa Devletleri'nin müdahalesi ile bu bölgeyi Bulgaristan'ın ilhakına sunmak olmuştur[208]. Bu maksatlarla çeşitli komiteler kuruldu. Osmanlı arşiv belgelerinde kurulan bu komiteler "Makedonya Fesad komitesi"[209] ve "Bulgar Fesad Komitesi"[210] şeklinde tabir edildi. Mahir Aydın'ın Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri isimli makalesinde arşiv belgelerine ve bilimsel eserlere dayanarak tespit ettiği komiteler ise şunlardır[211]:

a) Bulgar-Makedon Merkez Komitesi (1879)

---

[205] Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.146-147.
[206] Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.147-148.
[207] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.81.
[208] Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları IX*, İstanbul 1989, s.209.
[209] Bkz. BOA, MTZ.(04), Nr.70/20.(23.05.1901).
[210] Bkz. BOA, MTZ.(04), Nr.125/90. (27.01.1905).
[211] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.210.

b) Makedonya Komitesi (1887, Köprülü, Gevgili, Bulgaristan)

c) Muhibb-i Vatan Cemiyeti (1887, Hasköy)

d) Merkezi Edirne-Makedonya Komitesi (1890, Sofya)

e) Makedonya Talebe Teşkilatı (1892, Sofya)

f) Makedonya Politik Cemiyeti (1895, Varna)

g) Genç Makedonya Cemiyeti (1896, Sofya)

h) Makedonya Bulgar Komitesi (1902)

Bunlardan başka Osmanlı arşivinde bulunan bir vesikaya göre 1895 yılında Sofya'da, *"Makedonya Şirketi"* isimli bir komite daha teşkil edilmiştir[212].

Makedonya'nın, Bulgaristan'a ilhakı amacı ile kurulan bu komiteler bir süre sonra aralarında çıkan ihtilaflar sebebiyle Santralistler ve Varhovistler olmak üzere iki gruba ayrıldı.[213] Santralistler, İç Makedonya İhtilal Örgütü altında birleşti. Örgütün sloganı ise Makedonya Makedonyalılarındır[214]. Öncelikle tepki toplamamak için Makedonya'nın bağımsızlığını elde etmek gayesiyle hareket eden bu komitenin sonraki amacı ise Makedonya'yı Bulgaristan'a ilhak etmektir. Ancak az da olsa Makedonya'nın bağımsız bir şekilde kalmasını isteyen Santralislerde bulunmaktadır. Yüce Makedonya-Edirne Komitesi (BMOK) adında birleşen Varhovistlerin sloganı ise Makedonya Bulgarlarındır" şeklinde olmuştur. Bu doğrultuda Osmanlı kuvvetleriyle, Rum çeteleriyle ve Santralistlerle dahi mücadele içine girdiler[215]. Santralistlerde olduğu gibi Varhovistler arasında da farklı görüşler vardır. Kimileri şiddet yoluyla Makedonya'nın bağımsızlığını isterken, kimileri ise Makedonya'nın bağımsız olarak kalmasını istiyordu. İki parti arasındaki en belirgin farklardan bir tanesi ise; VMRO, eğitim, kilise ve basın yoluyla ihtilali yavaş ve emin adımlarla yapmak isterken, Yüce Makedonya-Edirne Komitesi (BMOK) ise ihtilali kan yoluyla

---

[212] BOA.HR.SFR.04.Nr.347/47. (16.05.1895).
[213] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.210., Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.117.
[214] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.210., Meltem Begüm Saatçi, "XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler", *Türkler Ansiklopedisi*, C.13, Ankara 2002, s.116.
[215] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.211.

hızlı şekilde yapmayı yeğlemekteydi[216]. Örneğin Cuma-i Bâlâ İsyanı'nın fikrî aşamasında İMRO, erken olduğunu ileri sürerek isyana karşı çıkarken, Sofya merkezli komiteler isyan için herşeyin hazır olduğunu ileri sürdüler.

C. İÇ MAKEDONYA İHTİLÂL ÖRGÜTÜ (VNATRESNA MAKEDONSKA REVOLUCİONERNA ORGANİZACİJA)

Komite 1893 yılında kurulmasına karşın nerede kurulduğuna dair tarihçiler arasında görüş ayrılığı vardır. Bazı kaynaklara göre Resne'de bazı kaynaklara göre ise Selanik'te İvan Hadzhinikolov'un evinde *"Merkezi Makedonya İhtilâl Komitesi"* ismiyle kuruldu[217]. Ancak örgüt hakkında bilgi içeren Bulgar kaynakları incelendiğinde genel itibariyle Bulgar tarihçilerin Selanik üzerinde yoğunlaştığı görülür. Bulgar komitacılık tarihiyle ve isyanlarıyla alakalı *"Bulgarite v naĭ-iztochnata chast na Balkanskiya poluostrov - Iztochna Trakiya"* isimli bir eser meydana getiren Dimitar Voynikov'da örgütün Dame Gruev (öğretmen) önderliğinde; Hristo Tatartchev (doktor) , Ivan Hadjinikolov (kitapçı), Petar Poparsovn (öğretmen), Anton Dimitrovn ve Hristo Batandzhiev (öğretmen) tarafından Selanik'te kurulduğu görüşünü savunmuştur[218]. Ancak bu başlangıçta sadece Makedonya bölgesinde siyasi eylemlerde bulunulması kararlaştırılan komitenin amacı Makedonya'ya siyasi muhtariyet kazandırmak olacaktır. Avrupa'nın bilinçli olarak kurulmuş ilk politik terör örgütü sayılan[219] VMRO'nun sloganı ise *"Makedonya, Makedonyalıların"* şeklindedir[220]. 1896 Yılında ise komite faaliyet alanını genişletti. Edirne Bulgar Erkek Lisesi'nde öğretmenlik yapan Hristo Kotsev ve Kırklareli'de öğretmenlik yapan Paul Genadiev örgüte bağlı Edirne İhtilal

---

[216] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.108-117.

[217] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.108-117. Örgüt zaman içinde çeşitli isimler kullanmıştır. 1896 Yılında ilk kongrenin yapılmasıyla bu örgüte BMARC yani Bulgaristan Makedonya Edirne Devrimci Komite adını vermiştir. 1902 yılından itibaren ise örgüt, TMARO yani Gizli Makedonya Edirne Devrimci Örgütü olarak anılmaya başlanmıştır. İngilizce kaynaklar ise bu örgütü İç Makedonya Devrimci Örgütü veya İMRO olarak ifade etmektedir.

[218] Dimitar Voynikov, *a.g.e*., Bölüm:23.

[219] Serkan Erdal, Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Faaliyuetler Üzerine Bazı Örnek İncelemeler, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2014. s.136.

[220] Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1999, s.117.

Komitesi'ni kurdu. Böylece devrimci faaliyet alanları içerisine Edirne'de dahil oldu[221]. İç Makedonya İhtilâl Örgütü'nün[222] kurucu üyeleri konusunda da ikilem vardır. Makedonya'nın çeşitli yerlerinde bürokrat olarak çalışan Tahsin Uzer, İç Makedonya İhtilal Örgütü'nün kurucusu olarak Yane Sandaski'yi gösterir[223]. Ancak batılı araştırmacılardan Dimitar Bechev ve Mercia MacDermott; Yane Sandaski'nin önce Yüksek Makedon Komitesi'nin dahilinde olduğunu, 1901 yılında İç Makedonya İhtilal Örgütü'ne geçtiğini savundular[224]. Aynı zamanda Dimitar Dojnikov yukarıda zikredilen eserinde komitenin kurucusu olarak Yane Sandanski'yi değil, Dame Gruev'i gösterir.[225]. Slave Gotcev ve Fikret Adanır'da Dame Gruev'i örgütün kurucusu olarak göstermektedir[226].

İvan Hadzhinikolov anılarında komitenin fikri aşamasının oluşumunu şöyle kaydeder[227]:

"Temmuz 1892'de Makedonca bir gazete yayımlayan Kosta Sahov'u görmek üzere Sofya'ya gittim. Sahov Makedonyalı, saygın bir insandı; O Selanik'e gidecek ve Makedonya'nın özgürlüğüne kavuşmasını hedefleyen devrimci teşkilatın ön saflarında yer alacaktı. Sahov beni dinledikten sonra şöyle söyledi:

- Ne istediğini anlıyorum; fakat uygun kişiyi burada bulamazsın. Bunlar sırf konuşmayı bilir; sıra işe geldi mi, bir tanesini ortalıkta göremezsin Makedonya meselesi hakkında konuşabileceğin bir tek kişi var. O da askeri okul öğrencisi Gotse Delchev.

Sahov'a, Gotse Delchev'le görüşmek istediğimi belirttim ve Pazar günü saat 14.00'da Sahov'un yerinde buluşabileceğimiz hususunda anlaştık. Kararlaştırılan

---

[221] Dimitar Voynikov, *a.g.e*., Bölüm:23.
[222] Bahsi geçen tarihlerde örgütün ismi Merkezi Makedonya İhtilalci Örgütü'dür. Komite VMRO olarak yani Türkçe açılımıyla İç Makedonya İhtilal Örgütü ismiyle bilindiği için bu isim kullanıldı.
[223] Tahsin Uzer, *a.g.e*., s.117.
[224] Mercia MacDermott, *For Freedom and Perfection. The Life of Yané Sandansky*, London 2008, Electronic Text, s.48-61(Özgürlük ve Mükemmellik İçin. Yane Sandansky'nin Yaşamı, Elektronik Metin)., Dimitar Bechev, *Historical Dictionary of the Republic of Macedonia*, April 2009, s.196.
[225] Dimitar Doynikov, *a.g.e*., Bölüm:23.
[226] Slave Gotcev, *Natsionalno-Revolyutsionni Borbi v Maleshevo i Piyanets 1860–1912*, Elektronik Metin, Sofia 1988, s.144., Fikret Adanır, *a.g.m*., s.9.
[227] Modern Güney Doğu Avrupa Tarihi Öğretimi, *a.g.e*., Editör: Mırela- Lumınıta Murgescu , s.48-49.

saatte Kosta Sahov'un matbaasına gittiğimde, ikisini gözden uzak bir köşeye çekilmiş, meseleyi tartışırken buldum. Dört saatlik bir tartışmadan sonra Gotse şunları soyledi:

- Dinleyin Bay Hadzhnikolov, geçeceği kadar zaman geçmiş zaten; bırakın bir yıl daha geçsin. Bir yıl sonra askeri okuldan mezun olup subay çıkacağım. İstifa edip Selanik'e gideceğim ve ondan sonra devrimci örgütü kuracağız."[228]

İç Makedonya Devrimci Örgütü'nün oluşum safhasında beş temel prensip vardı. Bunlar ise:

1. Örgutün Sofya'da değil, Makedonya'da kurulması. Zira Sofya'da kurulursa, kendileri de benzer teşkilatlar vücuda getirmiş Sırplar ve Yunanlar bu örgüte Bulgar hükümetinin bir işi gözüyle bakar. Durum böyle olursa girişilen hareketten sonuç alınamaz. Örgüt ayrıca gizli olmalıdır.

2. Kurucular Makedonyalı olmalı; böylece Makedonya'daki halkla sürekli temas halinde olunur, yandaşlarıyla birlikte aynı tehlikelere göğüs gerer ve bu sayede, halkın güvenini daha kolay kazanılır.

3. Örgütün sloganı "Makedonya'ya özerklik"tir. Başarı şansı olması için, taleplerin Berlin Antlaşması'nın 23. Maddesi'ne uygun olması gerekir. Makedonya'yı özerkliğine kavuşturmak onu sadece Türklerden değil, aynı zamanda Sırplardan ve Yunanlardan da koparmak anlamına geliyordu. Özerk Makedonya'nın sınırları bir kere çizildikten sonra Sırplarla Yunanlar toprak isteyecek durumda olmayacaklar; fakat Bulgaristan'la birleşme yoluna gidilirse, Sırplarla Yunanlar da ülkeden pay isteyebilirler. Örgütün görevi Makedonya'yı bir bütün olarak kurtarmakdır. Bunun da yolu özerk bir Makedonya'dan geçer.

4. Teşkilat özerk ve bağımsız olacaktı; etki altında kalmamak için, komşu ülkelerin hükümetleriyle herhangi bir bağ ya da anlaşma bulunmamalıydı.

---

[228] Her ne kadar Gotse Delchev örgütün kurucuları arasında gösterilmese de örgüütn fikri oluşumunda pay sahibidir. Zaten örgüte katılımı da çok gecikmeden oldu. 1894 Yılında askeri okuldan atılmsıyla VMRO'ya katılması çok sürmedi.

5. Bulgaristan'daki Makedonlardan ve Bulgar halkından eylemlere karışmaksızın sadece maddi ve manevi destekte bulunmalarını istenmelidir[229].

Hristo Tatarchev, örgütün kuruluş aşamasındakini hedefleri şu sözlerle belirtir[230]:

"Biz bu örgütün nihai hedefi hakkında uzun süre konuştuk ve Makedonya'nın özerkliği konusunda karar kıldık. Makedonya'nın doğrudan Bulgaristan'a katılması bizi büyük zorluklarla karşılaştıracaktı. Başta büyük devletler ve Osmanlı Devleti olmak üzere komşu Balkan ülkeleri tepki gösterecekti. Bu yüzden evvela Makedonya'ya özerklik kazandırmak daha sonra Bulgaristan ile birleştirmek daha kolay ve mantıklı bir yoldur. Edirne ise kuruluş aşamasında planlarımız dahilinde yoktu."

Hristo Tatarchev bir başka açıklamasında ise Zahari Stoyanov'un Bulgar İsyanı Üzerine Notlar isimli eserini model olarak kullandıklarını, Petar Poparsov'un örgütün ilk tüzüğünü hazırlarken bu eseri taslak olarak belirlediğini beyan eder[231].

Bulgarlar eşkıyalık hususunda tecrübeli bir millettir. Ortaçağ'dan beri Bulgar coğrafyasında, çete ve eşkıyalık hareketleri görülmüştür. Ancak panislavizm ve milliyetçilik düşüncesinin yayılmasıyla eşkıyalık hareketleri sadece soygun ve cinayetlerle sınırlı kalmadı. 1866 Yılı itibariyle Vasil Levski, Luben Karavelov, Hristo Botev ve Zahari Stoyanov gibi Bulgar aydınlarının hazırladıkları tüzükler sayesinde artık siyasi müdahalelere sebebiyet verecek eşkıyalık yapılmaya başlandı. Zira bunda plansız cinayetler sonucu ihtilâlin gerçekleşmeyeceği hususunun kabul edilmesi etkilidir. İşte bunu da her başarısızlıkla biten ihtilâl hareketleri sonrasında anladılar. Komitacıların çıkardıkları her türlü karışıklık ve suikastler bilinçli ve planlar dahilinde yapılan hareketlerdir. Bu eşkıyalık faaliyetlerindeki amaç Avrupa kamuoyuna bölgede Osmanlı'nın idare gücünün olmadığı intibahını yaratmaktı[232]. Bulgarların kullandıkları bir başka yol ise kara propagandadır. Kendi yapmış oldukları katliamları, Türkler Hristiyanları katlediyor şeklinde Avrupa basınına

[229] Modern Güney Doğu Avrupa Tarihi Öğretimi, *a.g.e.*, Editör: Mırela- Lumınıta Murgescu s.49.
[230] Slave Gotsev, *a.g.e.*, s.145.
[231] Slave Gotsev, *a.g.e.*, s.145.
[232] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.426.

servis ediyorlardı. Zaten yüzyıllardan beri "öteki" pozisyonunda olan Osmanlı için atılan iftiralara, Avrupa kamuoyunun inanmaması olanaksızdı. Hele birde maktul pozisyonunda Hristiyanlar var ise...

Yazılı basın yoluyla her geçen gün zihinlerde zalim rolüne büründürülen Osmanlı, bu durumun farkına varmış. Kamuoyunu kendi yararına kullanmak için çeşitli yollara başvurmuştur. Durumun önemini kavrayan II. Abdülhamit bizzat emir vererek Avrupa basınının yakından takip edilmesini istedi. 1883 Yılında ise dönemin sadrazamı Küçük Sait Paşa'nın teklifi ve II.Abdülhamit'in onayıyla Hariciye Nezarati'ne bağlı Matbuat-ı Ecnebiyye Kalemi kuruldu. Bu yeni kurumun görevi dış basını yakından takip etmek ve gerektiğinde yalan haberleri tekzib etmek, yabancı gazeteleri ve Osmanlı Devleti'nde ikamet eden yabancı basın mensuplarını bir şekilde kazanmak, Osmanlı aleyhine yayınları engellemekti[233]. Matbuat-ı Ecnebiyye Kalemi'nin aynı zamanda Bulgarların yaptığı mezalimleri hem yerel basında hemde batı basınında dile getirilmesi için yazılar hazırladığı görülür[234].

İç Makedonya İhtilal Örgütü'nün ilk kongresi ise Resne'de Aziz Kiril ve Metodi Kilisesi'nde yapıldı.(27 Ağustos 1894) Hristo Andonov Polyanski'ye göre ise 1894 yılında yapılan kongre Hristo Tatarchev'in Resne'deki evinde yapılmıştır[235].

Hristo Tatarchev'in başkanlığında Dame Gruev'in genel sekreterliğinde yürütülen kongrede komitenin geleceği açısından delegeler arasında yoğun toplantılar gerçekleşti. Vardar, Manastır ve Ohri'de komiteler kuruldu. Silah temini ve örgüte maddi ihtiyaçların nasıl giderileceğinin yanı sıra insan kaynaklarının temini için propaganda faaliyetlerinin özellikle kiliseye bağlı öğretmenlerin görev yaptığı okullar üzerinde gerçekleştirilmesi üzerine kararlar alındı. Zaten ihtilâl faaliyetleri genel olarak incelendiğinde okulların ve kiliselerin stratejik konumlarda olduğu göze çarpmaktadır. Kiliseler illegal toplantıların mekanı olmakla birlikte çoğu yerde Bulgar komitelerinin bir silah deposu görevini görmüştür. Serez'e bağlı

---

[233] Zekeriya Kurşun, "II.Abdülhamit Döneminde Batı Basınında İmaj Düzeltme Çabaları: Matbuat-ı Ecnebiyye Müdiriyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı:1 İstanbul 2000, s.106-107.

[234] Detaylı Bilgi İçin Bkz: HR. SYS. 198/18.

[235] Hristo Andonov Polyanski, Gotse Delchev ve Yaşadığı Çağ, Üsküp 1972, s.45.

Bâlâ-i Rondi'de bir kilise içinde çok sayıda silah, dinamit ve barut ele geçirilmiştir[236]. Bu gibi örneklere Osmanlı arşiv vesikalarında sıkça rastlanmaktadır.

Yerel komitelerin örgüt içi kuralları hazırlandı. Topraklar çete reislerine bağlı bölgelere ayrıldı ve bu bölgelere ait gizli bir askeri ağ kuruldu. Ayrıca vergi koyan bir mali birimi ve militanları izleyip hainleri cezalandıran bir polis birimi oluşturulmuştu[237]. Bir de komite eylemlerini duyurmak amacıyla tirajı düşükte olsa *"Oruzhie"* (Silah) isimli bir dergi çıkarmıştır. Komitenin gizli tutulması nihai hedeflerin arasındaydı. Bu nedenledir ki; 9 sayı ile sınırlı kalan bu derginin tirajı ise 50-60 civarıdır[238]. 1894 yılında yapılan bu kongrede alınan önemli kararlardan birisi Makedonya'nın Selanik, Manastır ve İştip olmka üzere 3 ihtilalci bölgeye ayrılması kararlaştırıldı.

Komiteye üye olarak kabul edilen kişiler belirli bir yemin merasimi sonrasında örgüte resmi olarak dahil olmaktadırlar. Komiteye üye olmak isteyen herkes üstünde kama bulunan İncil'in üzerine el koyup, komitenin "Ya Hürriyet ya Ölüm" düsturuna sadık kalacağına sınırlarını ifşa etmeyeceğine, eğer ihanet ederse önündeki silahlar ile cezasına razı olacağına dair yemin eder[239].

1896 yılında gerçekleşen Selanik Kongresi'nde, Edirne'de ihtilâl komitesinin kurulmasıyla beraber örgüt, eylem bölgesi içine Edirne'yi de almış bulunduğundan isim değişikliğine gitti. Bundan böyle Merkezi Makedonya İhtilâl Komitesi yerine Bulgar Makedon-Edirne İhtilal Komitesi (BMARC) ismi 1902 yılına kadar kullanılacaktır[240]. Selanik Kongresi; Hristo Tatarchev'in liderliğinde Gotse Delchev, Dame Gruev, Ivan Dimitrov, Gyorche Petrov, Ivan Hadzhinikolov, Petar Poparsov, Pere Toshev, Hristo Popkotsev, Cyril Parlichev ve Hristo Matt'ın katılımıyla 1896 Ağustos'unda gerçekleşti.

---

[236] BOA. TFR. I. SL. 12/1190.(04.12.1903).

[237] Meltem Begüm Saatçi, "XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler", *Türkler Ansiklopedisi*, C.13, Ankara 2002, S.108-117.

[238] "Bulgarski Periodichen Pechat 1844 – 1944", *Bulgarski Bibliografski İnstitut*, Sofya, 1962, s.175. (Bulgar Süreli Yayınları 1844-1944).

[239] Süleyman Kani İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, İstanbul 1999, s.164-165, Fatma Gül Özküçük, *I. Meşrutiyet Dönemi Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011, s.61.

[240] Dimitar Voinikov, *a.g.e*., Bölüm:23., Slave Gotsev, *a.g.e*., s.145.

Bu kongrede eylem alanları Selanik, Manastır, Üsküp, İştip, Edirne, Strumitsa (Ustrumca) ve Serez olmak üzere 7 bölgeye ayrıldı.

Aynı zamanda 1896 Selanik Kongresi'nde Gotse Delçev ve Gyorce Petrov tarafından komiteye bir tüzük hazırlandı. Bu tüzük ise şudur;

Bulgar Makedon-Edirne İhtilâl Komitesi Tüzüğü

BÖLÜM 1

Amaç

- *Madde 1. BMARC'ın hedefi Makedonya ve Edirne için tam siyasi özerklik sağlamaktır.*
- *Madde 2. Bu amaca yönelik olarak komiteler belirtilen yerlerde Bulgar halkını bilinçlendirecektir. Yazılı, sözlü ve ayaklanma yoluyla ihtilâlci fikirler yayılacaktır.*
- *Madde 3. Bağımsız olarak her Bulgarcinsiyet farkı olmadan BMARC üyesi olabilir*[241]*.*

BÖLÜM 2

Yapı ve Organizasyon

- *Madde 4. Komitenin her üyesi, örgüt başkanı tarafından atanan bir çete lideri önderliğinde gruplara ayrılır. Bu grup üyelerini de örgüt başkanı belirler. Her üye sadece kendi çetesini ve o çetenin liderini bilir.*
- *Madde 5. Örgüt idari olarak bölge, ilçe ve köy olarak bölümlere ayrılır. Her idari birimin başında merkezle irtibatı sağlayan bir temsilci bulunur.*
- *Madde 6. Bölge komitelerinin yöneticileri merkez tarafından atanır.*
- *Madde 7. Her komiteci, merkez tarafından verilen takma isimleri kullanır.*
- *Madde 8. Örgüt içi her yazışmada belirlenen mühür kullanılacaktır. Örgütün amblemi içiçe geçmiş 2 cm büyüklüğünde bomba 6 cm uzunluğunda tüfek ve 8 cm uzunluğunda mızraktan oluşur.*

[241] Slave Gotsev, *a.g.e*., s.146.

- *Madde 9. Bölge, ilçe ve köy komiteleri arası haberleşmeyi sağlayacak gizli posta teşkilatı olacaktır.*
- *Madde 10. İç ve dış düşmanları takip edebilmek için her komitenin gizli polisi olacaktır.ü*
- *Madde 11. Her komite gerçekleştirdiği faaliyetlerle alakalı olarak bir üst komiteye rapor sunar.*

BÖLÜM 3

Maddi Durum

- *Madde 12. Örgütün para ihtiyacı gönüllü bağışlarla ve düzenli aidatlarla sağlanır.*

BÖLÜM 4

Cezalar

- *Madde 12. Komitenin amacı ve eylemleri aleyhine hareket eden herkes cezalandırılır. (Bulgar olsun veya olmasın) Cezalar yerel komite tarafından belirlenir. Merkez komitenin onayıyla uygulanır*[242].

VMRO'nun 1896 Selanik Kongresi'nde aldığı yapısal ve işlevsel iyileştirme kararlarından birisi de örgütün Sofya'da bir temsilciliğini kurmak olmuştur. Böylesi bir yapılanmadaki amaç etki sahasını genişletmek ve örgüte maddi destek sağlamak olmuştur. Böylece Sofya'da, örgüte zarar verebilecek hareketlerin engellemesinde önemli başarı kazanılmıştır. Supremistlerin yani dış örgüttekilerin VMRO'nun Bulgaristan'daki yardımcıları olarak tanımlaması bu amaçla yapılmış bir hareket olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Bulgar ordusundaki subaylardan oluşan ve VMRO'yu destekleyen Kardeşlik Grubu (Brotherhoods) ile de temas kuruldu. Böylece örgütün

[242] Hristo Karamandzkuhov, *Rodopa Prez Ilindensko-Preobrazhenskoto Vustanie***,** Sofya 1986, Bölüm: 17. (İlinden Ayaklanmasında Rodop, Elektronik Metin)

Bulgaristan'da zaten var olan destekleyicileri ile arasındaki bağlantı kurularak VMRO'nun etkinliği arttırılmıştır[243].

Her ne kadar Bulgaristan, Makedonya'daki komitelere yardım ettiğini inkar etse de komitacıların Bulgar hükümetince desteklendiği barizdi. Bulgaristan, olan biteni kendi iradesi dışında geliştiğini kabul ettirmeye çalışıyordu. Fakat Bulgar Kralı Ferdinand'ın her yıl tatilini komitacıların merkez karargahı olan Rila Manastırı'nda geçirmesi tüm eşkıyalık hareketlerinin yakından takip edildiğinin göstergesidir[244].

Komitenin kuralları ve tüzüğü yapılan kongreler sonucu hukuki bir zemine bağlanınca eylem kısmı için Gotse Delçev harekete geçti. Delçev gizlice Makedonya'ya girerek Koçani, İştip, Radoviçe ve Ustrumca bölgelerini gezdi. Gezmiş olduğu yerler hakkında komitacıların isyan hareketlerini nasıl gerçekleştireceğine dair fikir sahibi oldu. Bu gezi sırasında tespit ettiği Sultaniyye (Delçevo)[245], Pehçevo, Berevo, Vladimirovo[246] ve Ustrumca Bulgar çetecilere ve bu çetelere silahların gizlice sokulduğu yol güzergahı olarak belirlendi[247]. Zikri geçen bu bölgeler Bulgaristan sınırına yakın olan yerlerdir. Gotse Delçev bu gezisinden sonra Sofya'da Vasil Cochev liderliğinde 15 kişiden oluşan bir çete kurdu. Bu çete ise 1897 baharında gizlice Makedonya'ya geçti. Bu çetelerin haricinde Marko Lerinski, Mihail Apostolov ve Hristo Chernopeev'in çeteleri de Makedonya'ya dahil olmuştur. Zikri geçen bu çete liderleri incelendiğinde hepsinin Bulgar Ordusu içinde görev aldığı görülür.

Örgütün Osmanlı ile ilk karşılaşması Done Stayanov isimli bir komitacının katır sırtındaki pirinç ve tütün çuvalları içine gizlediği bombaların Manastır tarafında Osmanlı askerleri tarafından bulunmasıyla oldu. Yapılan sorguda Stoyanov, bombaların çuvallara kendi bilgisi dışında yerleştirildiğini belirterek örgüt hakkında hiçbir bilgi vermemişdir.

---

[243] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.107-118.
[244] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.428., Karal, *a.g.e.*, VIII, s.154.
[245] Osmanlı idari biriminde Sultaniyye ismiyle anılan bölgenin adı bugün Delçovo olarak anılmaktadır. Buradaki halk Gotse Delchev'e atfen bölgeye bu ismi vermiştir.
[246] Berovo'ya bağlı bir köy.
[247] Slave Gotsev, *a.g.e.*, s.148.

1897 Yılı bir yandan Osmanlı'nın bu örgütten haberdâr olduğu yıldır. Kasım 1897'de Osmanlı askeri kılığına girerek Makedonya'ya gelen komitacılar Vinitsa Köyü'ne girdiler. Komitacıların köye girdiğinin farkına varan köy bekçisini öldürdükten sonra köyün zengin eşrafından Kazım Bey'in hanesini bastılar. Kazım Bey'i öldürüp, 800 lira parasını alan komitacılar eşkıyalık hareketinden sonra köyden ayrıldılar.

Olay duyulur duyulmaz Üsküp Valisi Hafız Paşa, Üsküp Emniyet Amiri Derviş Efendi'yi vakayı incelemekle görevlendirir. Kısa sürede 500'e yakın kişi tutuklanır. Fakat olayla alakalı en sağlıklı bilgiyi öldürülen köy bekçisinin eşi verdi. O da eşiyle birlikte çetenin köye girişine şahit olmuştu. Verdiği ifadede köy muhtarının oğlu Georgi İvanov ile köyün bazı gençlerinin oluşturulan çetede olduğunu söyler[248].

Yapılan tahkikat sonucunda bu köyde bir silah deposu, bir mahzene gizlenmiş 50 tüfek, 20 bomba, birkaç sandık fişek ve barut bulundu. Bununla beraber Bulgar bir kadının pirinç çuvalları içinde nakletmekte olduğu bir çok silah, bıçak ve bomba ele geçirildi. Bütün bu olaylar Osmanlı'nın bölgedeki egemenliğinin zayıfladığının en büyük kanıtıdır. Zira Bulgaristan Komiserliği'nden merkeze, Makedonya'daki komiteler ve bu komitelere Bulgaristan'dan giden yardımlar hakkında telgraflar ve mektuplar gönderilmekteydi. Ancak bu vesikalar belirli bir örgütün siyasi varlığından ziyade başıbozuk asileri tasvir eder nitelikteydi. Zaten Bulgarlarda Makedonya'daki Bulgar İhtilal Komitesi'nin varlığını kuruluşundan 4 yıl sonra ortaya çıkaran Derviş Efendi'ye "Müthiş Türk" ünvanını verdiler[249]. Makedonya'da vücuda getirilen komitelerin varlığı anlaşılmış ve çeşitli tetkik çalışmaları yürütülmüştü. Fakat Osmanlı hiçbir zaman komitelerin lağvedilmesini sağlayamadı. Bu duruma kendi idare noksanlığıyla birlikte özellikle Rus diplomatlar mani oldu. Suçu sabit kılınıp yakalanan komitacılara karşı sağlıklı bir yargılama süreci

---

[248] Serkan Erdal, *a.g.t.*, s.149-151. 1898 yılı Şubat ayında tamamlanan soruşturma neticesinde aralarında öğretmenlerinve papazların da bulunduğu on kişi halkı isyana teşvik etmekten dolayı 2 ila 10 yıl arası hapis cezasına çarptırılmışlar ve Bodrum'a sürülmüşlerdir. Kazım Ağa'yı öldürmekle suçlanan 12 kişiden biri idam, diğerleri de 15 yıl hapis cezasına çarptırılmışlardı. Bir müddet tutuklu kalan İvanof Türklere casusluk yapmayı kabul edince serbest bırakılmış fakat bu ihanetinin cezasını 1899 yılında canıyla ödemiştir.

[249] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.216.

işlenemedi. Çoğu defa mahkeme sürecine müdahil olan Rus elçileri komitacıların hakettiklerinden çok daha az ceza almalarını sağladı[250]. Hatta birçok çeteci mahkemeler tarafından çeşitli siyasi sebeplerle serbest dahi bırakılmaktaydı. Adaletin işlemediği bazı durumlarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin insiyatifi devreye girmekteydi. Resmi yollardan ceza almayan bazı komitacılar İttihat ve Terakki tetikçileri tarafından öldürülerek gayriresmi yollardan cezalandırılıyordu[251].

Bulgaristan Komiserliği'nin ikinci katibi ve Erkan-ı Harbiyye Kaymakamlarından Fethi Bey 13 Temmuz 1895 tarihli mektubunda Filibe'de 50 Martini Henri Tüfek ve yaralıların tedavisinde kullanılabilecek çok sayıda ilaç komitecilere ulaştırılmak maksadıyla dört arabaya yüklendiğini. Filibe'nin Karşıyaka Mahallesi'ndeki Oktrova isimli Şehir Gümrük Barakasında durdurulan bu arabaların Makedonya'daki komitecilere gideceği söylendiğinde geçişine izin verildiğini, Köstendil'de komiteler için para toplandığı ve Fransa'dan alınan dinamit makinesinin Manastır'a götürüleceğinden bahsetmiştir[252]. 11 Ocak 1895 tarihli diğer bir vesikada da Makedonya Bulgar Komitesi tarafından silahlandırılan 160 kadar Bulgar komitacısının amele kıyafetinde Ohri ve civarına sevk olunduğu ve aynı şekile Üsküp ve civarına da sevk olunacakları bildirildi[253]. Bundan başka 1894 tarihli vesikada Bulgaristan'da, Makedonya'ya geçmek üzere çeteler kurulduğu açıkça tebliğ edildi[254]. 1897 tarihli bir vesikada ise komitacıların Cuma-i Bala ve Petriç'te yaşayan Bulgarları silahlandırdıkları nakledilir[255].

19.Yüzyıl'da Makedonya'da köylerin kimliği, hizmet gösteren kilise ve okullardan anlaşılmaktaydı. VMRO, manifestosunda kimliği ne olursa olsun bütün Makedonya'yı kucakladığını iddia etse de Türklere ve Rumlara karşı bir düşmanlık söz konusuydu. Öyle ki siyasi, dini ve toplumsal açıdan bilgi sahibi olmadıkları köyleri basan komitacılar; köye geldiklerinde evvela köyün muhtarını ve papazını

---

[250] Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s.154.
[251] Yüzbaşı Ömer Fevzi Bey, *Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini,* İstanbul 2016, s.39, Hazırlayan: Ali Güneş
[252] Mahir Aydın, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları IX*, İstanbul 1989, s.213-214.
[253] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.214.
[254] BOA, Y. PRK. MYD, Nr.14/83. (1894).
[255] BOA, BEO, Nr. 915/68550. (1897)

aramaktaydılar. Köyün yapısı ise komitacıların baskıları konusunda belirleyici etkendir. Kendilerini kabul eden ve iyi karşılayan köylere ise kesinlikle eziyet edilmez. Hatta bu köylerden bazıları depo olarak kullanılırdı[256]. Makedonya'daki ilk büyük çete hareketi 9 Ağustos 1895 tarihinde gerçekleşti. Selanik Fırkası Kumandanı Ferik Ali Paşa'nın bildirdiği malumat üzerine Rupcoz Kazası'na bağlı Yanıklı Köyü'nü aralarında süvarilerinde bulunduğu 400 kadar komitacı bastı. Köylülerin ellerinde yeterli miktarda silah ve mühimmat bulunmadığından ciddi bir mukavemetle karşılaşmayan komitacılar köyde bulunan 270 hanenin 262'sini ateşe vermiştir. Baskın neticesinde 18 erkek, 3 kadın ve 5 çocuk öldürülürken, 125 kişi ise yakılan evlerde hayatlarını kaybettiler. Beraberinde bir de dağ topu getiren komitacılar bu top ile 5 atış yapmış. Bu atışlar ile köyün camii ve minaresi hasar görmüştür[257].

VMRO örgütü gelişmeye başlayınca nakit ve silah ihtiyacının karşılanması sorunu doğdu. Örgüt bu sorunu çözebilmek için ise zengin kimseleri kaçırma eylemlerine girişti. Bu doğrultuda Mihail Apostolov'un çetesi Ustrumca'da zengin bir Türk olan Nazım Bey'i kaçırma hareketine girişti[258]. 1896 yılında ise Avusturya konsolosunun oğlu, 1899 yılında Selanik Vilayeti dahilinde bir Fransız maden mühendisi kaçırılmıştır[259]. 1901 Yılında Anastas isimli bir komitacı bir treni durdurarak seyahat etmekte olan Alman bir grubu soydu. Serez yakınlarındaki Cassandra gümüş madenleri şirketi direktörü Chevalier adında bir Fransız dağa kaldırılarak 15.000 Türk Lirası karşılığında serbest bırakıldı[260]. Türk ve Rum köylerini basılıp zengin kimselerin konakları yağmalandı. Osmanlı arşiv vesikalarındaki bilgilere göre çeşitli tehditlerle para koparılmaya çalışılan kimseler eğer kendilerine direnirse de katlediliyordu[261]. Hristo Chernopeev ise örgüte yeni katılan Yane Sandaski ile beraber 1901 yılında Amerikan misyoner Miss Stone'yi kaçırma eylemine girişecektir[262]. Bu olay VMRO'nun gerçekleştirdiği en çok yankı

[256] Ozan Arif Bodur, *a.g.m.*, s.60-61.
[257] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.215.
[258] Slave Gotsev, *a.g.e.*, s.155.
[259] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.169.
[260] Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, VII, s.153.
[261] Detaylı Bilgi İçin Bkz. BOA. DHT. MKT. No. 2426/115.
[262] Fatma Gül Ozküçük, *a.g.t.*, s.68.

bulan kaçırma eylemidir. Aslında kaçırma olaylarının komiteye nakit ihtiyacı sağlamasıyla beraber propaganda amacı da bulunmaktaydı. Din adamları, konsoloslar ve nüfuz sahibi insanlar kaçırılarak, olaylar Avrupa kamuoyuna Osmanlı'nın bölgede asayişi sağlayamadığı şeklinde servis ediliyordu. Böylece Rumeli topraklarında emelleri bulunan emperyalist güçlere Osmanlı'nın iç işlerine karışma fırsatı doğuyordu.

12-15 Nisan 1902 tarihleri arasında VMRO, Plovdiv'de bir kongre düzenler. Bu kongrede Edirne İhtilâl Komitesi kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde tahlil edildi. Örgüt içerisinde yaşanan görüş ayrılıkları giderildi. Örgüte sıkı disiplin getirilip yapılacak olan hareketlerin ivme kazanması için misyon belirlendi. Aynı zamanda gelecekte yapılacak isyan hareketi için yeterli nüfusun sağlanması ve silah tedariki için çalışmalarda bulunuldu[263]. Gotse Delçev'in başkanlığında gerçekleşen bu kongrede alınan en önemli karar Mihail Gerdzhikov'un Edirne bölgesinin lideri seçilmesidir[264]. Mihail Gerdzhikov, İlinden İsyanı sırasında, ayaklanmanın Istranca bölgesi lideri olacak ve Istranca Komünü'nü kuracaktır

VMRO faaliyet alanlarını Selanik, Manastır, Üsküp, Serez ve Struma olmak üzere beş ihtilal sancağına ayırmıştır[265]. Her sancak ise kendi içinde ikiye ayrılır. Her sancak ve kazada yerel bir komite vardır. Bunlar halkın eğitimi ve propaganda alanında özerktirler. Fakat yıllık kongreye birer delege göndermek zorundadır. Ayrıca her sancakta mali durumu, delege seçimlerini, esirleri, Osmanlı memurlarını, Osmanlı askeri faaliyetlerini gözlemek ve denetlemekle görevlendirilmiş üçer kişilik denetim kurulları vardır[266]. İdari yapılanmasının sırası ise köy, kaza, sancak, merkez komitelerdir. Merkez komitesi de her faaliyet alanından gelen delegelerin oluşturduğu kongrelerde oluşan komite idare heyetine bağlıdır. İdare heyetinin kararlarını tatbik eder[267]. Komitenin gizli mahkemeleri bile bulunuyordu.

---

[263] Hristo Karamandzkuhov, *a.g.e.*, B.1.
[264] Dimitar Voinikov, *a.g.e.*, B.29.
[265] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.165.
[266] Selahattin Özçelik, *Balkanlarda Kimlik Arayışı Bulgar Terör Örgütünün Anatomisi*, İstanbul 2006, s.23.
[267] Selanikli Şemsettin, *Makedonya Tarihçe-i Devri İnkılap*, Asaduryan Matbaası, İstanbul 1324 (1906), s.20.

VMRO'nun iç yapılanması ve faaliyetleri ile alakalı Osmanlı arşiv vesikalarından sonra önemli bilgiler veren kaynaklardan biri de *"Makedonya Tarihçe-i Devri İnkılap"* isimli kitabın yazarı Selanikli Şemsettin'dir. Zikredilen kitapta komite yapılanmasıyla alakalı şunlar nakledilir:

"(Esas-ı Kavanin)

Makedonya Bulgar Komitesi Esrârının Madde-i Mühimmesi

1- *Makedonya'da ve Trakya'da bulunan ve Türklerin idarelerinden tahlis için çakışmak isteyen her bir Hıristiyan (mezhep) tefrik olunmayarak kabul olunur.*
2- *Köy meclisleri, kaza heyet idareleri, sancak idareleri, merkez komitesi, kongreler, komite idare heyeti.*
3- *Komiteye dâhil olan her fırka komitenin metin evamirine inkiyad ettiği gibi komite heyetine muavenette bulunacak ve kendisinde silah tedarik etmeye mecbur olacaktır.*
4- *Reislerinin emri olmaksızın komite efradından birisi başlı başına bir iş göremeyeceği gibi bir mazeret ifa edildiği zaman heyetin mücazatına çarpılacaktır.*
5- *Bir daireye mensup komite efradı diğer daireye mensup komite efradına kendisini belli etmesi muvaffak değildir.*
6- *Her bir komite dairesinde bir takım teşkil edilmiştir. (10) azadan ziyade efrad için bir onbaşı tayin kılınmış (Voyvoda) bu onbaşının emriyle ifa ve vazife olunur.*
7- *Onbaşı takımının her hususuna dikkat ve hafta da vakt-i muayyende efkâr-ı ihtilaliyeyi canlandırmak için kitaplar vesair evrak evamir hafiye ita' kılınacaktır.*

Köy Komite Heyeti

1- Köy meclisi bir reis, bir sandık emini, bir voyvoda, bir müşavir ile muhaberat ve hesabatı idare edecek bir kitaptan müteşekkildir.

2- Köyde görülecek her bir dava burada icra kılındığı gibi köyden çıkacak eşkıyanın intihabı ve teçhizatı ve evamiri bu meclis tarafından ifa kılınır. Bu komite kasaba komitesiyle münasebat daima ve muhaberatta bulunur.

Kaza Heyeti

Kaza komite heyeti köy komite heyetlerinden büyüğü olup bir reisin taht-ı idaresinde ve mükemmel bir meclis teşkil ile köy komitelerin hesabatına ve komitenin evamirini her türlü hususatını tesviye eyler bununla beraber her kaza dairesi bir bölük teşkil eylediğinden bölük kumandanlarıda bulunur. (Köy voyvoda)ları kaza heyetinin azalarından bulunması sebebiyle kaza heyetlerinin para sarfı ve itası hususunda muntazam bir usul dahilinde cereyan eder. Defterlerinin muamelesi yed-ü ahde kalmayup heyetletlerinin reisi ve azalarının mesuliyeti tahtındadır.

Bu heyet ihtilal komitesinin her türlü vesait ihtilaliyesini teşkil eylediği gibi bir vaka çıkarmak hususunda çeteler teşkili, kitaplar, evraklar, ve techizatı tedarik etmek bunların vezaifi dahilindedir. Bu heyet senede bir defa icab ederse tebdil olunur ve aynı bir usul ve idarenin hafiyesi olmak üzere icrayı vazife eyler.

Liva Heyet İdareleri

Liva heyet idareleri muktedir bir reisin taht-ı idaresinde bulunduğu gibi kaza heyetinden intihab olunan bir şahs-ı Liva Heyet idare azalığını kabul eyler. Liva Komite heyetleri muntazam bir usul idare altında ve mufassal bir talimat tahtında idare olunur ki paranın tedariki ve umum komite heyetinin efkâr-ı ve mutaalatı ve politika almanda ve devlet-i Aliye'nin bunlar hakkında ittihaz eylediği tedabiri ve tedabirin hali içün lüzum görülecek vesaiti ve mühim bir iş görebilmek için muntazam bir heyet ihtilaliyeden ibarettir.

Bu mecliste ve bu heyette (idam) cezası dahi taht-ı tezkire alınarak eşkıya vasıtasıyla icra ettirilir. Merkez komitesi namıyla bir heyet teşkil eder ki leva heyetlerinen büyük olup umumi bir vezaifin itası ve diğer heyetlerden gelecek evrakı tetkik eder. Bunlarda muntazam bir usul-u idare olup ittibahatta muntazam bir usul-u idareyi takip eder.

Kongreler

Her sene liva heyeti tarafından diğer heyetlerden arzu olunan bir madde hakkında münasip bir mahalde bir kongre teşkil kılınır. Eğer icab ederse her zaman da kongreler teşkil kılınır ve bu kongrede mesail-i mühimme hal ve tasviye ve ona göre heyetler vazifelerini tayin ve tetkik eyler. Dörtte üçünün reyi olmadıkça bir yerde ihtilal zuhur edemez.

Delegeler ve Heyet-i Murahhasa

Komitenin imâline hizmet edecek memalik-i ecnebiyyede bulunan memuriyettir ki bunlar Avrupa efkâr-ı umumiyesinin komitenin lehine hizmet edecek surette çevirmek için elden gelen gayreti ifa ve teçhizat ve teslihat ve evrak-ı saire için oralardan tedarik-i idaren dahilinde idhal eyler ve bunlarda birer heyet teşkil ederler ki bunlarında ellerinde muntazam bir evamir olup onlarla icra-ü vazife eylerler. Hariçten dâhile gönderilecek çete rüesasını intihab ile bunları mukerrer ateşli tüfenklerle teslih edip memalik-i Osmaniye'ye idhal ederler ve merkez heyetinde icbarı keyfiyet eylerler ve haricen yapılması lazım gelen her şeye memurdurlar.

Komitenin Muhabere Şifreleri

Komitelerin şifreleri büyük rüesa yedinde bulunduğu gibi bir takım işaret-i hafiye ile de muhabere olunur. Komitenin mektupları yine komite adamları tarafından rüesaya tebliğ olunur. Ele geçen şifreler tebdil olunur. Komitelerin evrak-ı muhaberatı gayet muntazam ve hafif bir usulle icra olunmaktadır. Posta hizmetleri gayet cesur ve metanetli ve mecrub adamlar tarafından icra olunur."[268]

19 Şaban 1321/10 Kasım 1903 tarihli Osmanlı arşiv vesikasında ise köy ve kaza çetelerinin talimatnamesinde çetelerin yapısı hakkında bilgiler mevcuttur[269]:

"Köy Çete Talimatı

Birinci Bab: Teşkilat

[268] Selanikli Şemsettin, *a.g.e.*, s.19-24.
[269] Selahattin Özküçük, *a.g.t.*, s.65-67.

Madde 1: Her köyde 10-7 kişiden mürekkep bir çete teşkil edilir.

Madde 2: Çeteye Voyvoda olarak en elverişli köylü tayin olunur.

Madde 3: Kaza dairesi içün kaza çetesi her ne vazife ile mükellef ise köy içinde köy çetesi o vazife ile mükelleftir. (çeteler talimatına müracaat oluna).

Madde 4: Köy çetesi köyde en sebatkâr ve en ziyade iş gören komite azalarını teşekkül eder.

Madde 5: Köy çetesi efradından her birine sağlam ve daima temiz tutulur tüfenk ve her türlü demir aleti (kama, bıçak, kasatura)sı veyahut rövelveri, çarıkları, kesesi olması lazımdır.

Madde 6: Çete efradı hususi işlerini terk edüp voyvodası tarafından davaya vaki olduğu halde derhal nezdinde azimet etmeğe mecburdurlar.

Madde 7 - 8: Umûmen Köy çeteleri her dakika teşkilat-ı umûmiyenin nüfuz ve menfaati muhafaza etmeye mecburdurlar. Bunlar başlarında kaza dairesi çetesi olduğu halde mezkûr kaza dairesinde hala seferide bulunan asker ad ediyorlar.

Madde 9: Kaza dairesi çetesi nasıl kaza heyet idaresinde taht-ı kumandasında bulunur ise köy çetesi de aynı şerait ile köy heyet-i idaresinde taht-ı kumandasında bulunur. Hala harpte ise köy çetesi doğrudan doğruya kaza voyvodasının taht-ı kumandasında bulunur.

Madde 10: İşbu çeteler kasabalarda dahi teşekkül eder.

İkinci Bab: İmdat

Madde 11: Kaza dairesi çetesi muhatarada bulunursa etraf köy çeteleri anın imdadına yetişmeğe mecburdurlar. Bu gibi halette yalnız köy çeteleri bütün salim köylüler (en yakında bulunan milli milis) ayaklanmalıdırlar. Bu husus gece geldiği zaman ihtilal mesaisi o kadar ilerü gitmiştir ki köylülerden birisi müsademede bulunduğu gizlenmek kabil olduğunu görünce artık karyesine avdeti hatıra bile getirmeyerek çetede kalması lazımdır.

Madde 12: Her köylü (kulübede sakin ve çoban vesaire) komiteye mensup çetenin muhatarada olduğunu gördüğü gibi her ne vesait ile olursa olsun imdat yetiştirmek için en yakında bulunan köye malumat vermeye mecburdurlar. Aksi takdirde kabahatli ad edilerek düçar meccanen ediliyor.

Madde 13: Köy çetesi efradı veyahut köy komitesine mensup olduğu halde imdat efraddan birisi kabil olduğu halde imdat yetiştirmez ise keza kabahatli ad edilerek düçar meccanen ediliyor. Bu gibi halette köy çete efradı idama muhkeme ediliyor.

Üçüncü Bab: Talimat

Madde 14: Yeniden teşkil edilen köy çetelerini saklamak ve bütün köylüleri çete efradına geçirmekte olduğu hayata hazır bulunmağa muhataraya maruz olmağa ulaştırmak için kaza dairesi ve voyvodası daima beraberinde birkaç kişi olup bir ertesi gün gezdirir. Bunları iade ettikten sonra diğer gün diğerlerini alır. (Edirne cihetinde tatbik olunur)

Madde 15: icabı halinde köylüleri imdada yetiştirmeye ulaştırmak içün kaza dairesi voyvodası civar köylerinde bir ikisine bir nevi telaş haberi işa eder. Köylere postacılar gönderip çetenin muhatarada ihbar işittirir. Ertesi gece köylere giderek kabil olduğu halde imdada çıkmayanları dayak ile düçar meccanen eder."

Komitacılar yaşamsal gereksinimlerini ise baskın yaptıkları köylerden sağlamaktaydılar. Gerek zorla ve gerekse gönüllü olarak köylerden aldıkları gıda, giysi vb. ihtiyaçlarını karşılayan komitacılar silahlı ihtilâl hareketlerini ise mevsim şartlarına bağlı olarak genellikle yazın gerçekleştirmiştir. Çeteler, saklanmak ve Osmanlı askerlerine yakalanmamak için yazın dağ ve dağ köylerinde ikamet etmekteydiler. Ancak kışın gelmesi, onların hem ihtilâl hem de yaşamsal faaliyetlerini kısıtlıyordu. Bu sebeple kışları kılık değiştirerek ova köylerine inmekteydiler. Fakat onların dağdan ovaya inmesi Osmanlı askerî kuvvetlerinin etki alanı içine girmek demekti. Her an yakalanma riski bulunan mevsimlik muhaceret öncesi komita üyeleri ova köylerinde önce arama ve tarama yapmaktaydı. Rumlar, Rum çeteleri, casuslar ve Osmanlı askerî teftişlerinin sıklığı kontrol edilir ve emin olunduktan sonra ova köylerine inilirdi. Söz konusu yer değişikliğiyle alakalı

komitacılar arasında mektuplar yazılmıştır. 27 Haziran 1905 tarihinde Danton'dan dağda ismi bilinmeyen bir çeteye gönderilen mektupta şunlar yazar[270]:

"*Mektubunuzu aldık. Mamafih ova köylerine inmenize daha vakit müsait değildir. Kurra-ı mezkurede suret-i daimede asker dolaşmakta ve çetelerin geştugüzarını mümkünsüz hale getirmektedir. Her sabah askerler Kula ve Mengiliç karyelerini muhasara ederek taharriyat icra etmektedir. Bunun için birkaç gün daha dağ köylerinde ikamet ediniz. Müddet-i ikametiniz zarfında köylülerin bu mübazere-i iktisadiyeyi Rumlara karşı ne yolda idare edeceklerini talim ediniz. Bunların yalnız Bulgar dükkanlarında ahz ve ita etmeleri hususunda kendilerine nasihat icap ederse tazyikat icra eyleyiniz. Yalnız Rum dükkanlarında bulunup, Bulgar dükkanlarında bulunmayan eşyayı oradan alabilirler. Bervech-i ati beyan eylediğim eşhasın Rum dükkanlarından ahz u ita eyledikleri rey-ülayn müşahade eyledim: İlya Stefanov, Stoyan Dimitrov, Georgi Stoilov, Sotir İstoilov, İlya Pakov, Angel Stoyanov, Zapro Stoyanov, Georgi Andanov."*

Komitacı Danton'dan, Taska'ya gönderilen 28 Haziran 1905 tarihli mektupta ise[271]:

"Ova köylerine gitmekliğimiz için şimdilik zaman müsait değildir. Zira bu köylerde daima asker geşt-ü güzar etmekte ve köyleri muhasara ederek orada komite aramaktadır.

Miklen ve Drenova arasında kâin Bozdağ nam mevkiye bir Rum çetesi gelmiştir. Sizi ele verecek olan bu Rum çetesini muhasara etmek üzere o taraflara azimet etmek lazımdır. Siz karye-i mezkure civarına azimet ettiğinizi müteakip Miklen karyesi ahalisine ihba-ı keyfiyet ediniz. Bir köylünün bana verdiği vaad mucibince karye-i mezkure ahalisi sizi yerleştirecektir. Zira orada da asker varmış. Buna muvaffak olur iseniz büyük bir şan kazanacaksınız."

Bundan başka Spirko'dan Taska'ya hitaben 26 Ağustos 1905 tarihli mektupta[272]:

---

[270] Selahattin Özçelik, *a.g.e.*, s.81.
[271] Selahattin Özçelik, *a.g.e.*, s.87.

"Kış hükmünü icra etmeye başlamadan mukaddem ova köylerindeki casusların tamamı mahv edilmeleri lazımdır." Demiştir.

Makedonya'daki fesat komiteleri; 1903 İlinden İsyanı'ndan, 1908 yılı II. Meşrutiyet'e kadar olan dönemde rutin eşkıyalık faaliyetlerine devam etti. Türklerin, Rumların ve kendilerini desteklemeyen Bulgar ahalinin meskenleri komitacılar tarafından sürekli tecavüze uğradı. Her an genel bir ayaklanma çıkacakmış gibi hareket eden Bulgar komitacıları askeri talimlerine geceleri devam etti. Hatta Karinabad'daki efrada Japon askerî talimi yaptırdıkları Osmanlı vesikalarında kaydedilmiştir[273].

1904 Yılında Selanik'te bulunan Bulgar komitacıları, o tarihten bir yıl evvel Osmanlı Bankası'na yapılan bombalama eylemine benzer bir hareket teşebbüsünde bulundular. Selanik Tophanesi'nin altına doğru tünel kazan komite efradı yerleştirdikleri yüklü miktarda dinamiti patlatmaya çalıştı. Ateşlenen dinamit fitilinin yarıda sönmesi faciadan dönülmesini sağladı[274]. 1322 Yılı (1906/1907) boyunca Makedonya'da Bulgar çeteleriyle 59 kez, 1323 yılı (1907/1908) boyunca ise 69 kez silahlı mücadele yaşandı[275].

Makedonya'daki Osmanlı hakimiyetinin son bulması için devam eden bu eşkıyalık hareketlerini ise Bulgaristan sürekli destekledi. Avrupa devletlerinin desteğini almak isteyen Bulgar komite efradından Mihalovski ve Sarafov'un ise sık sık Avrupa'ya gittikleri görüldü. Mihalovski ve Sarafov özellikle Avusturya'nın desteğini almış olmalı ki Viyana'da "Balkan" adında bir komite teşkil etmiştir[276]. Avusturya'nın komiteye maddi desteği de mevcuttur. 1911 Yılında Bulgar Milli Bankasına Bulgar komiteleri adına para yatırdığı arşiv vesikalarından görülmektedir[277].

---

[272] Selahattin Özçelik, *a.g.e.*, s.90.
[273] BOA. HR. SFR. 04. Nr. 240/53. (30.04.1907).
[274] BOA. TFR. 1. KV. Nr. 14/1358, (04.05.1903).
[275] Hasan Taner Kerimoğlu, *İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu*, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XIV (Kış 2014), s.153.
[276] BOA. HR. SFR. 04. Nr. 222/13, 811.04.1903.)
[277] BOA. MKT. MHM. 745/17, (18.12.1911).

1908 Yılı hem Osmanlı yönetimi hemde Makedonya'daki çetecilik hareketleri bakımından önemli bir yıldır. 24 Temmuz 1908'de 2. Meşrutiyet'in ilanıyla Osmanlı yönetiminde artık İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ağırlığı görülecektir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, meşrutiyet öncesinde Makedonya'da Niyazi Bey önderliğinde kendi çetelerini kurarak halkı devrimci teşebbüse katılmaya çağırdı. Makedonya'da bulunan Bulgar, Rum ve Sırp çetelerini kendi hürriyetlerini amaçlamalarına rağmen safına çekmek isteyen İttihatçılar, özellikle Bulgar komitelerinin desteğini önemsediler. Makedonya'daki Türk çetelerinin reisi Niyazi Bey aracılığıyla 5 Temmuz 1908'de yayımlanan Bulgarca beyannamede Makedonya'daki halk; Balkan ülkelerinin vaatlerine kapılmayarak, İttihat ve Terakki'nin yanında olmaya davet ediliyordu. İhtilâlci teşebbüsün başarıyla gerçekleşmesi sonucu 24 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildi. Meşrutiyet'in ilanı Makedonya çetecilik hareketleri bakımından da devrim niteliği taşır. Rum, Sırp ve Bulgar komitacılarının bir çoğu silahlı mücadeleyi bırakarak, Makedonya üzerindeki iddialarını meşrutiyet rejimi altında siyasi yollarla aramaya koyuldu[278]. Bulgar komitelerinin en önemli isimlerinden olan Yane Sandanski'de silahlı mücadeleyi bırakarak VMRO'nun sol kanadıyla beraber "Federatif Halk Partisi'ni" kurdu[279]. Hatta ilerleyen süreçte Sandanski, Osmanlı hükümetine iltica edecek ve kendisine 1.000 kuruş aylık bağlanacaktır[280]. Ancak Makedonya'da hakim olan bu barış süreci çok uzun sürmedi. Osmanlı'ya bağlı bir prenslik olan Bulgaristan'ın 1908 Ekim'de bağımsızlığını ilan etmesi ve Bulgarlar ile Rumlar arası kilise gerginliği Makedonya sorununu yeniden gündeme getirdi. 1909 Yılında Makedonya sorunu tekrardan görülmeye başladığında İttihat ve Terakki Cemiyeti sorunun kaynağını kiliseler ve çeteler olduğunu ileri sürerek bir takım tedbirler almak istedi. Bu doğrultuda araştırmalar ve iyileştirmeler yapması için bir komisyon kuruldu. Ancak 31 Mart Ayaklanması bu ıslahat hareketini ikinci plana itti. Makedonya sorununun tekrardan gündeme gelmesi üzerine 28 Eylül 1909'da Hüseyin Hilmi Paşa'nın imzasıyla "Çeteler Kanunu" yürürlüğe girdi. Çeteler Kanunu'na göre her vilayette eşkıya takibi için seyyar jandarmalar kuruldu. Takip taburlarına

[278] Hasan Taner Kerimoğlu, *a.g.m.*, s.155-156.
[279] Hasan Taner Kerimoğlu, *a.g.m.*, s.157.
[280] BOA. TFR. I. MKM. Nr. 34/3370, (21.10.1909).

gönüllülerde katılabilecek ve görev esnasında yaralanması ve öldürülmesi durumunda askerler gibi emeklilik haklarından yararlanabilecek. Takip taburlarına bölgeyi bilen kişiler kılavuz olarak istihdam edilebilecek. Vilayet merkezlerinde eşkıya takibi için sivil ve askeri memurlardan oluşan üçer kişilik "istıtlâ'ât komisyonları" kurulacak. Bu komisyonun görevi çeteler hakkında bilgi toplamak, takip müfrezelerini yönlendirmek ve gönüllüleri istihdam etmektir. Ayrıca eşkıya saldırısına uğrayan köylerde maaşları halk tarafından karşılanmak üzere bekçiler görevlendirilecek ve bu köylerde en az iki jandarma olacaktı. Belirlenen bir süre içinde tüm halkın elindeki silahları teslim etmesi istendi. Silahını teslim etmeyenlere hapis, eşkıyalık yapanlara da idam öngörüldü. Eşkıyaya yardım ve yataklık edenlere de cezai yaptırım olacaktı. Köyün bekçisine, muhtarına ve ihtiyar heyetine eşkıyaların yakalanması için sorumluluklar yüklendi. Çıkarılan bu kanun ile hükümranlığını hissettirmek isteyen Osmanlı erkânı Makedonya'nın bazı yerlerinde sıkı yönetim ilan etti[281]. 1910 Yılının yaz aylarından itibaren Osmanlı, Makedonya'da halkın silahsızlandırılması üzerine girişimlerde bulundu. Tabî olarak bu silahsızlandırılma girişimine karşı en çok tepki gösteren grup Bulgarlar olacaktı. Silahlarını teslim etmek istemeyen Bulgarlar ya yeniden dağlara çıkmış ya da Bulgaristan'a kaçmıştır. Hristo Çernopeev ve Hristo Matev gibi ünlü eşkıyalar başta olmak üzere bir kısım Bulgar ise tekrardan silahlanarak komitacılık hareketlerine yeniden başladı. Zulüm gördüğünü iddia eden halktan bazı kimseler ise bu eşkıyalık hareketlerini yeniden destekleyecektir[282]. Genel bir ayaklanmaya hazır olmadıklarını bilen komite efradı yerel eşkıyalık hareketlerine tekrardan başladılar. 1910 yılında Kumanova ve Üsküp arasında bir trene bomba koyularak patlatıldı. Patlama sonucunda demiryolu tahrip oldu ve vagonlar devrildi. Aynı yıl buna benzer birkaç eyleme daha rastlanıldı. 1911 Yılında Doyran civarında bir tren tahrip edildi. Kırçova'da hükümet konağına, Selanik'te bir bankaya, Köprülü'de bir trene bombalar atıldı. 1912 Yılında Selanik ve Üsküp'te 17 yük treni bombalandı. Selanik'teki Avusturya Postanesi ve tramvay deposu tahrip edildi. Kruşevo'da hükümet konağına bomba atıldı. İştip'te de hükümet konağına yapılması amaçlanan fakat ilginç bir sonuçla son bulan bir bombalama eylemi vardır. Bir komitacı saatli

[281] Kerimoğlu, *a.g.m.*, s.158-165.
[282]Hasan Taner Kerimoğlu, *a.g.m.*, s.174-178.

bombayı yerleştirmek üzere hükümet konağının önüne gelir. Ancak konak kapalıdır. Elindeki saatli bombanın mekazimasının nasıl durdurulacağını bilmeyen komitacı elindeki bombayı bir Türk dükkanına "Ben gidip eşeğimi alana kadar şu paket burada kalsın" diyerek bırakır. Bombanın patlaması üzerine ise birkaç Türk hayatını kaybetmiştir[283].

D. YÜKSEK MAKEDON KOMİTESİ (VURKHOVEN MAKEDONO KOMİTET)

Makedonya eşkıyalık tarihinde VMRO ile birlikte en önemli bir diğer oluşum, Yüksek Makedon Komitesi'dir. Örgüt 19-28 Mart 1895 tarihleri arasında 61 delegenin yaptığı toplantılar sonrasında Sofya'da kuruldu. Komitenin ilk başkanı ise öğretmen, şair ve edebiyatçı olan Trayko Tsvetkov Kitenchev'dir[284]. Makedonya dışında kurulduğu için Supremistler de denen komitenin genel düşüncesi Makedonya'nın Bulgaristan'a ilhak edilmesidir[285]. Bu komitenin siyasi görüşü, VMRO'ya nazaran Prens Ferdinand'ın görüşü ile daha çok tevafuk ediyordu[286].

Yüksek Makedon Komitesi, VMRO'ya göre şube teşkilatlanması konusunda daha üstün olduğu görülür. Aynı zamanda Yüce Makedon Komitesi liderleri, VMRO'nun liderlerinden farklı olarak kararlarını diğer üyelerin isteklerini gözetmeden kendi başlarına almışlardır[287].

Yüksek Makedon Komitesi'nin 10 yıllık faaliyet süresi içerisinde gerçekleştirdiği en önemli eylem Cuma-i Bâlâ İsyanı'dır. VMRO'nun isyan fikrine karşı çıkmasına rağmen Sofya merkezli Yüksek Makedon Komitesi ihtilâl hareketini gerçekleştirdi. 23 Eylül 1902'de Cuma-i Bâlâ ile Menlik kazaları arasındaki Kresna boğazında başlayan isyana sadece 17 köy halkı iştirak etti[288]. İsyana katılımın istenen düzeyde olmamasının nedeni VMRO'nun desteğinin alamamasıdır. Kasım ayında

[283] Lev Troçki, *Balkan Savaşları*, Çev. Tansel Güney, İstanbul 2013, s.336-337.
[284] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.162.
[285] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.107-118.
[286] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.217.
[287] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.107-118.
[288] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.218.

isyan Osmanlı tarafından bastırıldı. Bu isyanın bastırılmasında o dönem teğmen olan Refet Bele'de önemli rol oynamıştır.Bu isyanda 15 köy, büyük zarar görmüştür. İhtilâl hareketi Sofya için büyük bir fiyaskoyla sonuçlanmasına rağmen, hedefine ulaşmıştır. Her şeyden önce Avrupa'nın dikkatini çekmeyi başarmışlardır. Avrupa Devletleri'ne verilen raporlarda *"Türkiye'de intikam ve şiddet devri açıldı. Çeşitli bölgelerde düzenli Türk birlikleri kadınları ve çocukları katletmektedir."* ifadeleri yazıyordu. Bulgaristan hükümeti de büyük devletlere bir nota göndererek Makedonya'daki tehlikeli duruma dikkat çekti ve bölgede reformların yapılmasını sağlamasını talep etti[289]. II.Abdülhamit, Avrupa ülkelerinin doğrudan müdahalesini engellemek amacıyla gerekli tedbirlerin alınması için bir komisyon oluşturulmasını ister ve Eylül ayında bu komisyon Manastır'a gelir. Nitekim Kasım 1902'de İngiliz büyükelçisi Nicolas O'Connor ve Avusturya elçisi Baron von Calice, Makedonya'da özerk bir idarenin fiiliyata geçmesini öngören bir programda anlaşırlar. Yine Rusya'nın İstanbul büyükelçisi Zinovyev aynı sıralarda iltizamın kaldırılması, jandarmaya Hıristiyanların alınması vb. konularda Abdülhamit'e yumuşak tavsiyelerde bulunur[290]. Nitekim Osmanlı idari erkânı Makedonya'ya yönelik bir reform programı hazırladı ve Hüseyin Hilmi Paşa "Müfettiş-i Umumi" olarak görevlendirildi[291].

1895-1905 Yılları arasında faaliyet gösteren komitenin yönetici şahsiyetlerini incelediğimizde eğitimci, siyasetçi, subay, gazeteci, şair vs. olduklarını görürüz. Thomas Karayovov, Dimitar, Rizov, Nicolas Çevenivanov, Yorgi Yorgei, Hristo Popov ve Andrei Lyopcu adeta Yüksek Makedon Komitesi içinde siyasi hayatlarının pilot uygulamalarını gerçekleştirdiler. Bulgaristan'ın bağımsızlığından sonra birçoğu diplomatik görevlerde ve Bulgaristan Parlamentosu'nda milletvekilliği görevinde bulundular. Hatta Hristo Popov Adalet bakanı, Andrei Lyopcu ise 1926-1928 yılları arasında Bulgaristan Başbakanı olmuştur. Danail Nikolaev ve Atanas Doukov gibi komitacılar ise ilerleyen süreçte Bulgar ordusunda generalliğe kadar yükselecektir.

---

[289] Fatma Gül Özküçük, *a.g.t.*, s.80.
[290] Kaya Bayraktar, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)", *Bilig Dergisi*, Sayı: 69, Bahar 2014, s.15.
[291] Hasan Taner Kerimoğlu, *a.g.m.*, s.153.

E. BULGAR KOMİTACILARININ MAKEDONYA'DAKİ FESAT HAREKETLERİ

a. Miss Stone'nin Kaçırılması

Miss Stone, 2 Temmuz 1846 yılında Rasbury'de doğmuş Amerikalı bir misyonerdir. Chelsea ve Massachusetts'te görev yaptıktan sonra Protestan misyonerlik faaliyetleri doğrultusunda Balkan topraklarına 1876 yılında gelmiştir. Onu bu derece ünlü yapan ise Amerika dışında kaçırılan ilk Amerikan vatandaşı olmasıdır. 1901 yılında örgüte dahil olan Yane Sandasky'nin fikri doğrultusunda Miss Stone, 21 Ağustos 1901 tarihinde Razlık'ın Banesko Köyü'nden Cuma-i Bâlâ'ya giderken[292] Bulgar arkadaşı Catherina Stefanov Tsilka ile birlikte Türk kıyafetleri giymiş, yüzleri maskeli olan 30-40 komitacıdan oluşan çete tarafından kaçırıldı[293]. Yane Sandasky, Hristo Chernopeev, Boris Safarov, Corco Vasilev, Krusty Asenov (İlk Bulgar komitacılarından olan Hacı Dimitri'nin yeğenidir), Atanas Tsonev ve Sava Mihaliov[294], Miss Stone'nin kaçırılması olayının baş aktörleridir[295]. Komitacılar tarafından yapılan bu eylem başta fidye amaçlı olsa da Amerika kamuoyunda büyük yankı buldu.

Miss Stone kaçırıldıktan sonra komitacıların zoruyla Bansko'da bulunan Prostestan Kostadin Petkançe'ye 14 Ekim 1901 tarihinde mektup yazdı. Mektubun ihtivasında eylemin ne sebeple gerçekleştirildiği açıkça anlaşılır. Komitacılar rehineler için 25.000 Türk Lirası (112.000 Amerikan Doları)[296] fidye istenmiştir. Aksi takdirde rehinelerin öldürüleceği bildirilmektedir. Kostadin Petkançe ise mektubu alır almaz Razlık Kaymakamına götürmesi sonucu komitacılar rehinelerle beraber dağlara çekilmiştir.

---

[292]Mahir Aydın, "Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibe'nin Kaçırılması", *Osmanlı Araştırmaları XIII*, 1998, s.242.

[293] Konstantin Pandev, Maya Vaptsarov, *Aferata Mis Stoun*, (Miss Stone Meselesi) Sofya 1983, s.64.

[294] 1877 yılında Gevgeli'de doğan Sava Mihailov, Selanik Erkek Lisesi'nden öğretmen olarak mezun oldu. Yane Sandanski ve Hristo Çernopeev'in çetesine katıldıktan sonra 1903 yılında VMRO'nun Gevgeli İhtilâl bölgesi sorumlusu oldu. Albert Soniksen, *Izpovedna Na Edin Makedonski Cetnik*, Sofya 1983, B: 24.

[295] Albert Soniksen, *Izpovedna Na Edin Makedonski Cetnik*, Sofya 1983, B: 24.

[296] Konstantin Pandev, Maya Vaptsarov, *a.g.e.*, s.65.

Osmanlı bürokratları kaçırılma olayından sonra titizlikle hareket etti. Çünkü yapılacak yanlış bir hareket veya rehinelerin öldürülmesi sonucu siyasi arenada diğer devletlerin bunu kullanabilme ihtimali büyüktür. Zaten Amerika bölgede Osmanlı'nın iradesini yok sayıp İstanbul'daki Başkonsolosu Dickinson'u komitacılarla müzakere etmesi hususunda Sofya'ya göndermişti.

Çalışmalarını son derece özveri ile yapan Osmanlı; Selanik, Siroz, Üsküp, Razlık, Drama, Demirhisar ve Nevrekop'ta rehineleri bulabilmek için yerlerini gösterenlere para ödülü verebileceği ilan edilmiş, çobanlar bu hususta sorumluluk sahibi yapılmış, dağlarda ağaç kesmek için çalışan kereste bıçkılarının çalışmasına ara verilmiş, dağ ve geçitler asker ile tutulmuş ve geceli gündüzlü devriye kolları gezdirilmiştir. Ayrıca muhbirler aracılığıyla komitacıların yerleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Gelen her ihbarı değerlendiren Osmanlı kuvvetleri dağ geçitlerini tutmuş ve takip müfrezeleri kar ve soğuk demeden sadece ekmek yiyerek komitacıları aramıştır[297]. Bütün bu uğraşlar komitacıları yakalamakla beraber onların rehinelerle birlikte Bulgaristan'a geçisini engellemektir. Ancak tüm bu tedbirlere rağmen komitacıların rehinelerle beraber Bulgaristan'a geçtiği haberi 14 Kasım 1901 tarihinde Bulgaristan Komiserliği'nden geldi[298]. Alınan bütün tedbirler Selanik'teki Amerikan konsolosuna bildirildi. Bu gelişmeler olurken Bulgaristan ise komitacılara karşı hiçbir eylemde bulunmamakla beraber bilgi vermekten de kaçınmıştır. Rehineler Bulgaristan'a geçtiğinde Sofya'da müzakere etmek amaçlı görevlendirilen Dickinson, fidye pazarlığı yapmaya başladı. Fidye hususu ise ayrı bir tartışma konusudur. Hem Osmanlı hem Amerika, eşkıya topluluğuna fidye verilmesine çekindi. Çünkü fidye verilmesi eşkıyayı bu olayda başarılı kılacaktı. Dolayısıyla örnek teşkil edecek bu olayı diğer eşkıya çeteleri de tekrarlayabilirdi. Amerika bölge coğrafyası başta olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan misyoner ve bürokratlarının hayatını düşünürken, Osmanlı ise itibarını, diğer devletlerin kaçırılma olaylarını kullanarak siyasi baskı uygulamasından çekiniyordu. Ancak tüm karşı çıkmalara rağmen Amerikan halkı arasından istenen fidyenin büyük çoğunluğu toplandı. Yapılan pazarlıklar sonucu komitacılara 14,000 Türk Lirası (72.500 Dolar)

[297] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.243-246.
[298] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.246.

fidye 6 Şubat 1902'de teslim edildi. Rehineler ise 23 Şubat 1902 günü Strumica'nın Kardaşar Köyü'nde serbest bırakıldı[299]. Rehinelerin serbest bırakılacağı yeri ve zamanı daha önceden belirtmeyen komitacılar rehinelerin serbest kalmasından sonra kaçmıştır. Strumica'nın kazası olan Papa Dimitri Mahallesi'ndeki Protestan cemaatinden Ligor Vitan'ın evine getirildikten sonra Osmanlı yetkililerine teslim edilen Miss Stone ve Tsilka'nın ifadeleri hemen alındı. Ancak verdikleri ifadeler yeni bir tartışma konusu yarattı. Çünkü Miss Stone'nin ifadesi bilgi vermekten çok konuyu belirsizleştirmek amaçlıdır. Komitacılar hakkında bilgi vermeyen ve hatta onları koruyucu sıfatıyla tasvir eden Miss Stone, gezdikleri yerler hakkında da bilgi vermekten çekinmiştir. Miss Stone komitacıları gündüz görmediğini bu sebeple onları tanıyamayacağını ve komitacıların yanlarında Bulgarca kendi aralarında Türkçe ve Arnavutça konuştuklarını söylereyerek kendisini kaçıranların Bulgar olmadıklarını ima etmeye getirmiştir[300]. Miss Stone gezdikleri yerler hakkında "ne uzakta ne yakında bir köy gördüm, bulunduğumuz yeri hakkıyla tayin edemem." diyerek belirsizlik oluşturmuştur. Tsilka ise kendilerini kaçıranların Türkçe ve Kıbtiyanca konuştuklarını bir kez Bulgarca konuştuklarını duyduğunu hatta birinin Yahudi'ye benzediğini beyan etmiştir. Ancak Miss Stone ise kendilerini kaçıranların Bulgarca telafuzlarından dolayı onların farklı bölgelerden olduğunu söyledi[301]. Miss Stone ve Tsilka'nın ifadelerinin birbiriyle uyuşmadığı görülür. Kaçırıldıkları sırada Tsilka, hamile olduğu için doğumda yapmıştı. Kendisinin ve Miss Stone'nin sürekli gezdirildiklerini ifade etmeleri de muammadır. Çünkü yeni doğmuş bir bebekle beraber soğuk günlerde dağlarda gezilmesi ve bebeğin hayatta kalması mucizedir. Zaten Bulgaristan Komiseri Ali Ferruh Paşa rehinelerin Rila Manastırı'nda kaldıklarını merkeze bildirmişti[302]. Aynı zamanda New York Times'in Viyana muhabirinin bildirdiği üzere 2 Nisan 1902 tarihli gazete haberinde rehinelerin Rila Manastırı'nda kaldıklarını doğrular[303]. Fidyenin ise büyük çoğunluğu 1903'te başlayacak İlinden İsyanı'nda kullanılmak üzere silah alımında harcandı. Miss Stone'nin Amerika'ya döndükten sonra Osmanlı'nın bölge üzerindeki tutumunu

[299] Konstantin Pandev, Maya Vaptsarov, *a.g.e.*, s.69.
[300] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.250-253.
[301] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.254-255.
[302] Mahir Aydın, *a.g.m.*, s.252.
[303] Konstantin Pandev, Maya Vaptsarov, *a.g.e.*, s.67.

baskıcı olarak niteleyip eleştirdiği ve Bulgarların mücadelesini destekleyen yazılar yazması da "Miss Stone bilmecesine" ayrı bir boyut katar[304].

b. İlinden İsyanı

Yapılacak genel ayaklanma kararı 2-4 Ocak 1903 tarihlerinde gerçekleşen VMRO'nun Selanik Kongresi'nde verildi[305]. Selanik Bulgar Erkek Lisesi'nde yapılan kongrenin lideri İvan Garganov'dur[306]. Komitenin faaliyet alanlarından ziyade İstanbul'dan dahi temsilcisi bulunan toplantılarda 17 delege bulunmaktaydı. Damien Gruev[307], Boris Sarafov[308], Gotse Delçev gibi önemli komitacılarda bu kongrede yer aldı. Kongreye katılan delegelerin hepsi olumlu oy kullanmamasına rağmen alınan isyan kararı komitacıların arasında ihtilafa sebep oldu. Daha kongre esnasında Edirne delegelerinden olan Veljko Dumev ve Petar Beron, Edirne bölgesinde yeterli askeri teçhizatın bulunmadığını beyan ederek isyana karşı çıktılar. Ancak kongre başkanı olan İvan Garganov[309], yakında büyük bir silah alımı olacağını ve kendilerine silah yardımı yapılacağını beyan etti. Garganov'un bu teminatı yine de Edirne delegelerinin ihtilâl fikirlerinin değişmesini sağlayamadı. Edirne delegeleri gibi bir çok delege genel bir ihtilâl için erken olduğu kanaatinde olmasına rağmen 1903 yılında gerçekleşecek isyana engel olamadı.

İsyan için delegelerin çoğunun olumlu görüş vermesi üzerine ayaklanma kararı 3 Ocak günü on biri yirmi geçe alındı. Ve protokol kararı şu sözlerle ilan etti;

---

[304] Albert Soniks, *a.g.e*., b.20.
[305] Hristo Karamandzkuhov, *a.g.e*., b.2.
[306] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e*., s.434.
[307] Damien Gruev 1871 yılında Manastır'ın Smilevo Köyü'nde doğdu. Manastır, Selanik, Belgrat ve Sofya'da öğretim gördü. Sofya'da okuduğu esnada Makedonya'nın kurtuluşu için ihtilâlci bir örgüt kurma çabaları gösterdi. VMRO'nun kurucu üyelerinden olup 10 Aralık 1906'da Türklerle girdiği bir çatışma sonrasında öldürüldü. Albert Soniksen, *a.g.e*., , Sofya 1983, B: 4.
[308] Boris Sarafov, Selanik Bulgar Erkek Lisesi'nde okuduktan sonra Sofya Askeri Okulu'nda eğitim gördü. Sarafov daha 25 yaşına iken Sofya Üniversitesi'nde öğrenci olan birkaç kişi ile bir çete tertip ederek, Menlik'e saldırı düzenledi. Hükümet konağını yakıp kasabayı birkaç saat elinde tutan Sarafov, Osmanlı askerinin gelmesi üzerine kaçmıştır. Onun yapmış olduğu bu hareket komitacılar arasında büyük şöhret kazanmasını sağladı. Süleytman Kani İrtem, *a.g.e*., s.162-163.
[309] 1876 Yılında Eski Zağra'da doğdu. Fizik ve Matematikçi olan Garganov, Viyana'da eğitim gördükten sonra Selanik Bulgar Erkek Lisesi'nde öğretmen oldu. 1901 yılında VMRO'ya dahil oldu. 1903 yılında Selanik'te gerçekleşen VMRO kongresine başkanlık etti. 28 Kasım 1907 tarihinde ise Boris Sarafov ile beraber Sofya'da muhaliflerce öldürüldü. Albert Soniksen, *a.g.e*., Sofya 1983, B: 9.

"3 Ocak 1902 saat on biri yirmi geçe ,mukaddes bir tarihtir. 500 Senelik esaretin sonudur."

Başka bir komitacı ise Hristo Botev'in şu şiirini okumuştur[310];

"Hürriyet için can verenler ölmez./ Kuşlar onun için öterler./ Canavar onun için kükrer./Çocuğun bile gülüşü, hürriyet içindir."

Garganov'a göre isyan birkaç gün sürecek ve Avrupalı devletlerin müdahalesine sebep olacaktır. Komitenin sol kanadından hiçbir tanınmış kişinin katılmadığı bir kongrede alınan isyan kararı Bulgaristan ve Rusya'nın bilgisi dahilinde değildi. Çünkü Rusya dışişleri bakanı Lamsdorf, 1902 sonunda yaptığı Sofya ziyaretinde Bulgar hükümetine Makedonya konusunda uslu durmasını söylemiştir[311].

İsyan için bahar aylarını uygun gören komitacılar hemen hazırlıklara giriştiler. Örgüte yeni katılımlar sağlandı. Silah, tıbbı malzeme ve lojistik ihtiyaçları temin edilmeye çalışıldı. Bölgesel liderler keşif amaçlı gezilere başladı. İsyan ne şekilde gerçekleşeceği belirlendi. Örneğin Hristo Matt ve Hristo Tatarchev 12 Şubat'ta Sofya'da buluşup ihtilâl için toplantı yaptı. İhtilâlin gerçekleşeceği bölgelere Osmanlı kuvvetlerinin yardımı engellenmesi için demiryollarının tahrip edilmesi kararı alındı. Avrupa'nın dikkatini çekmek için ise bankalara ve Avrupa menşeili kuruluşlara saldırı yapılması üzerinde fikir birliğine varıldı[312]. Fakat 15 Nisan 1903 tarihinde gerçekleşen Selanik bombalama olayları ihtilâlin ertelenmesine sebep oldu. Avrupa o güne kadar Hristiyanlar üzerine Osmanlı'nın baskısına karşı çıkarken kendi sermayesine karşı terör eylemleri gerçekleştiği için Türk kuvvetlerinin olayın üzerine gitmesine yeşil ışık yaktı. Avrupa baskısından dolayı komitacılara karşı istediği siyaseti izleyemeyen Osmanlı ise eline geçen bu fırsatı iyi değerlendirdi. Geniş çapta tutuklamalar yapan Türk kuvvetleri aynı zamanda cephane ve silah aramalarına da girişti. Selanik'teki merkez komite toptan tutuklandı. Kaza ve kadrolarda tutuklamalar meydana geldi. VMRO'nun bir başka kaybı ise

[310] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.434.
[311] Fikret Adanır, "Makedonya Sorunu ve Dimitar Vlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet", *Birikim*, c. 2, Kasım 1995, s.16.
[312] Karamandzkuhov, *a.g.e.*, b.2

komitenin önemli isimlerinden Gotse Delçev'dir. Delçev, 21 Nisan 1903'te Türk askeri ile Serez'de girmiş olduğu çatışmada öldürüldü[313].

Bütün olumsuz bir havaya rağmen genel bir ihtilâl çıkarmakta kararlı olan örgüt üyeleri 28-30 Haziran günlerinde Smilovo Köyü'nde bulunan manastırda toplantılar düzenledi[314]. Bazı kaynaklarda Smilevo Kongresi[315] olarak bilinen bu toplantılarda Boris Sarafov ve Damien Gruev'e Manastır bölgesinde bilgi toplama görevi verildi. Toplantılar sonrası hemen harekete geçen Sarafov ve Gruev; Resne, Kostur, Demirhisar ve Ohrid'e giderek isyanın şeklini belirleyecek bilgiler topladı. Bölgede silah, mühimmat, yiyecek ve tıbbi materyal gibi malzemelerin temini ve saklanması için kişiler görevlendirildi. Köylülerden çarık, un ve tuz gibi hayati ihtiyaçlar temin edildi. Geceleri komitacılara zahire ambarlarında askeri talimler yaptırıldı[316]. İhtilâl esnasındaki görevleri belirtildi[317]. Genel bir ayaklanma fikri komitacılarda her zaman mevcuttu. Sadece bu ayaklanma için şartların olgunlaşması bekleniyordu. O yüzden isyan hazırlıklarını belirli bir kısa süreye sıkıştıramayız. Makedonya'ya militan, silah, mermi, barut, dinamit ve tıbbi malzeme sevki sürekli yaşanmıştır. Sırbistan'da dinamit alım-satımının serbestisinden faydalanan Bulgar komite efradı sürekli Makedonya'ya Sırbistan üzerinden dinamit sevkiyatı gerçekleştirilmeye çalıştı. Tetkikler sonucu olayın üzerine giden Osmanlı idari erkânı Sırbistan'a, Belgrat'ta bulunan sefareti vasıtasıyla durumun önlenmesi için teşebbüste bulunmuştur[318]. Bulgaristan Emareti'nde ise dinamit imali özellikle Filibe'de gerçekleşmekteydi. Osmanlı arsiv belgelerinden bulunan bir vesikada ise Şıpka'da bir Ermeni'nin evinde dinamit imal ettiğini görürüz[319]. Her ne kadar 1897 yılına kadar belirli bir komiteden bihaber olan Osmanlı idari ve askeri yetkilileri başıbozuk çetelere götürüldüğünü sandığı sevkiyatları önlemek için mücadeleler

---

[313] Fikret Adanır, *a.g.m.*, s. 17.
[314] Komitecilerin toplantı için manastırları tercih etmesinin en büyük sebebi manastırların dağlarda gözlerden uzak bir yerde bulunmasıdır. Aynı zamanda buraya Osmanlı zabitanı tarafından baskın yapılırsa "Osmanlılar; manastırları, kiliseleri basıyorlar, tahrip ediyorlar, kutsal papazları öldürüyorlar" diye propaganda yapılabilecekti. Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.438.
[315] Georgi Khadzhiev, *National Liberation and Libertarian Federalism*, Sofia 1992, s.102. (Will Firth tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir.)
[316] BOA. MTZ.(04). No. 70/20, 823.05.1901).
[317] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.226.
[318] BOA. HR. SFR. 04. No. 217/59, (24.04.1902).
[319] BOA. HR. SFR. 04. No. 221/5, (13.02.1903).

vermişlerdir. Makedonya'daki Bulgar komitelerinin varlığını öğrendikten sonra meselenin üzerine daha çok düştüğünü arşiv vesikalarından anlayabiliriz. Osmanlı hükümetinin askeri olarak mücadeleden ziyade halkında kendisine katılması için çeşitli eylemlerde bulunduğunu gözlemlemek mümkündür. Yoksul olan bazı kimselere eşkıyalık hareketlerine katılmaması için çeşitli yardımlar yaparak Bulgar komitelerinin militan temini kırılmaya çalışılmış. Halkın komitacılarla mücadeleye katılması için elebaşı konumundaki komitacıların fotoğrafları çıkartılmış. Bunları yakalayanların ise mükafatlandırılacağı belirtilmiştir[320]. Hatta Makedonya'daki Bulgar fesat komitelerinin ahval ve teşebbüslerini ihbar eden bir zâta 3.000 frank maaş bağlanmıştır[321].

Aslında ayaklanma Rumi takvime göre 10 Temmuz[322] olarak düşünüldü. Ancak Istranca bölgesi ayaklanma liderlerinden Mihail Gerdzikov isyan tarihinin ertelenmesini talep etti. Gerdzikov'un talebi doğrultusunda yeni belirlenen tarih Hristiyanlar için kutsal sayılan Aziz İlyas Yortusu yani İlinden günü oldu. Miladi takvime göre ise isyan tarihi 3 Ağustos'tur. Belirlenen yeni tarih bütün ihtilâlci komitelere büyük bir gizlilik içerisinde bildirildi[323]. VMRO silahlı bir ihtilâl başlatacağını ise büyük güçlere şöyle duyurdu[324]:

"Muhammedilerin cezasız kalan zulmü ve idarenin sistematik baskısı, Makedonya ve Edirne bolgesindeki Hıristiyanları silahlı bir kitlesel mücadeleye itmiştir. Hıristiyanlar uç noktadaki bu çözümü ancak ve ancak, yenik düşen halkın koşullarını duzenlemesi hedeflenen uluslararası anlaşmaların ruhuyla Avrupa'nın müdahale etmesi için bütün yolları denedikten sonra kabul etmişlerdir. Dış müdahale zalimi yerinden etmek, kan akmasının önüne geçmek için hala biricik çaredir. Turk idaresini geçici çözümlerle ıslah etmek için bugüne dek atılmış olan verimsiz adımların tek sonucu, Muhammedilerin fanatizminin ve devletin baskısının daha da artması oldu. Müdahale ancak ve ancak, aşağıdaki doğrudan sonuçlar akılda tutulduğu takdirde başarıya ulaşabilir:

---

[320] BOA. TFR. I. UM. No. 1/84, 820.03.1903).
[321] BOA. Y. PRK. DH. No.11/111, 818.02.1902).
[322] Rumi 10 Temmuz 1319 tarihi, Miladi 23 Temmuz 1903 tarihini karşılamaktadır.
[323] Georgi Khadzdiev, *a.g.e.*, s.105.
[324] Modern Güney Doğu Avrupa Tarihi Öğretimi, *a.g.e.*, Editör: Mırela- Lumınıta Murgescu, s.54.

1. Büyük Güçler'le uyum içinde atanacak hükümet başkanı hiçbir zaman Türk idaresinde yer almamış, görevlerini Bab-ı Âli'den bağımsız olarak yerine getirecek bir Hristiyan olmalıdır.

2. Geniş cezai yetkilere sahip, uluslararası ve daimi bir ortak kontrol organı kurulmalıdır."

VMRO tarafından isyanın merkezi Manastır olarak belirlenmişti. Bundaki en önemli etken Osmanlı askerî kuvvetlerinin daha çok Makedonya'nın kuzeyinde bulunmasıdır. Aynı zamanda Avrupalı devletlerin kontrolünün Makedonya'nın güneyine yoğunlaşması, Osmanlı birliklerinin Manastır ve çevresinde etkisiz olmasını sağladı[325]. Var olan askerlerde Manastır valisi tarafından merkezde tutuluyordu. Böylece köylerdeki ve çiftliklerdeki halk korumasız bırakıldı. Valinin *"şehri basarlarsa devlet kötü duruma düşer"* düşüncesi ahaliye pahalıya patladı[326]. Zaten isyan sırasında Osmanlı askerî kuvvetinin bölgeye müdahalesini önlemek amacıyla tren yolları ve köprüler tahrip edildi. Bölgede haberleşmeyi kesmek için ise telgraf hatları sabote edildi. Özellikle demiryollarının tahribi Bulgar komitacılar tarafından isyan öncesinde de çok sık başvurulan bir yöntemdir. Bu sebeple tedbir yoluna giden Osmanlı gerekli yerlerde demiryollarına yönelik sabotajı önlemek için devriyeler oluşturdu[327].

İhtilâl günü komitacılar Smilevo Köyü'nün yüksek tepelerinde buluştu. Köy papazının isyan bayrağını kutsamasından sonra ayaklanma 3 Ağustos 1903 günü başladı[328].Komitacılar isyanın başladığını duyurmak için ise kilisenin çanlarını çaldırdı ve bölgedeki samanlıkları yaktı. Böylece Boris Sarafov, Atanas Lozanchev ve Dame Gruev liderliğinde ihtilâl, açıkça ilan edildi[329]. İştip, Köprülü, Pirlepe, Kırçova, Ohri, Manastır, Kesriye, Cumâ-i Bâlâ ve Menlik kazaları isyanın en kanlı merkezlerindendir[330].

---

[325] Ozan Arif Bodur, *a.g.m.*, s.66.
[326] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.157.
[327] BOA, DH.MKT., Nr. 664/52, 808.03.1903).
[328] Georgi Khadzdiev, *a.g.e.*, s.106.
[329] Georgi Khadzdiev, *a.g.e.*, s.106., Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.7.
[330]Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.227.

İsyanın başladığı ilk gün Smilevo Köyü'ndeki Osmanlı askerî garnizonuna saldıran komitacılar 30 askeri şehit etti[331].

İsyanın en başarılı olduğu yerlerden biri Kruşevo'dur. Nikola Karev liderliğinde 800 kadar komitacı saldırısına uğrayan şehir kısa sürede Bulgarların eline geçti. *"Tanrı bizim özgürlüğümüzü kutsuyor"* nidaları ile Kruşevo'ya giren komitacılar hükümet konağını ele geçirdi[332]. Askeri garnizonu basan asiler 18 askeri katletti. Kruşevo'daki bütün Osmanlı etkisini kıran ve şehri ele geçiren VMRO militanları burasını *"kızıl nokta"* yani kurtarılmış bölge ilan etti. Bu bağlamda harekete geçen Nikola Karev, ihtilâlci bir hükümet kurma işine girişti[333].

Kastoria'ya giren çeteler buradaki ahaliyi katletti. Hapishanedeki mahkumları diri diri yaktı[334]. Demirhisar'da organize olmuş 1000 kadar komitacı vardı. Bunların görevi haberleşmeyi engellemek, Türk askerî garnizonlarına saldırmak ve köyleri basmaktı. Demirhisar'da komitacılar ele geçirdikleri köyler arasında en güvendikleri 4 köyü lojistik depo olarak kullandı[335]. Manastır'da tertiplenen çeteler 210 Türk askerini şehit edip, bölgenin sakinlerinden 800 Müslüman-Türk'ü öldürdü[336].

Lerin (Florina) bölgesinde isyanı tertip eden 500 kadar komite üyesi vardı. Bölgedeki Türk köylerine saldıran komitacıların ilk işi Lerin ve Manastır arasındaki bağlantıları kesmek oldu. Yollar kapatıldı, demiryolları ve köprüler yıkıldı. Şehirdeki Osmanlı hükümet binaları ateşe verildi.

Ohrid'de başlayan isyan Bulgar komitacıları açısından olumsuz geçti. Her ne kadar bu bölgedeki isyan başarısız geçse de şehrin merkezle haberleşmesi kesildi ve savunmasız Türk köylerine saldırıldı. Kırçova'da da isyan başarısızlıkla sonuçlandı. Bu bölgede zaten isyanın başarılı gerçekleşmesi beklenemezdi. Çünkü başarı kazanılan yerlerin aksine, Kırçova'da halk desteğinin alınamadığı görülür. Kırçova, Sırpların etkisindedir. Pirlepe'de gerçekleşen ihtilâl tıpkı Ohrid ve Kırçova'daki gibi

---

331 Ozan Arif Bodur, *a.g.m.*, s.63.
332 Khadzdiev, *a.g.e.*, s.108.
333 Ozan Arif Bodur, *a.g.m.*, s.64.
334 Yakup Ahbab, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2015 1/1, s.122.
335 Georgi Khadzdiev, *a.g.e.*, s.109.
336. Yakup Ahbab, *a.g.m.*, s.123. (*Western Gazette*, Friday, 21 August 1903)

başarısızlıkla sonuçlandı. Burada Bulgarların etkisi az ve yığınak yapmak için Bulgaristan sınırına oldukça uzaktır. Halkı isyana ortak edemeyen VMRO militanlarının burada da en büyük icraatı telgraf hatlarını kesmek ve köprüleri yıkmak olacaktır[337]. İsyan öncesi olduğu gibi isyan sırasında da lojistik destek devam etti. Bulgar komitelerince 8000 Mannlicher tüfeği satın alındı[338]. Çeşitli köylerde komitacılara dağıtılması maksadıyla aralıksız peksimet ve ekmekler imal edildi. Filibe'de ise Bulgar komiteleri adına saatli bomba üretilmekteydi[339].

Üsküp'te Nikola Puskarov liderliğinde gerçekleşen ihtilâl hareketindeki en önemli başarı, demiryoluna konan dinamitler sayesinde askeri malzeme taşıyan 32 vagonlu treni raydan çıkarmak olmuştur[340]. Vardar-Köprülü-Zelinkova arasındaki demiryolu köprüsü askerî trenin geçmesi esnasında isyancılar tarafından patlatıldı. Patlamada 10 asker şehit olurken 19 asker de yaralanmıştır[341].

Razlık'ta Albay Yankov idaresinde 200 kadar komitacı dinamitlerle şehre saldırdıysa da Cuma-i Bala'dan gelen Priştine taburu bütün isyancıları itlaf etti. Yüzbaşı Kanalizov komutasındaki 100 kadar komitacı da aynı akıbete uğradı[342].

Yatoveç Köyü'nde büyük bir müsademe meydana geldi. Eşkiyanın bu köyü zabtı üzerine Miralay Nazım Bey kumandasında olarak iki nizamiye iki redif taburuyla iki cebel topundan ibaret bir kuvvet sevk edildi. Bu iki nizamiye taburunun eşkıyalarla dört saat kadar köyün yaylasında gerçekleşen müsademesinde bir başçavuş ve iki asker şehit oldu. Komitacıların kaybı ise 80-90 kadardı. Başarısızlık üzerine köye çekilen şakilerin bir kısmı geceleyin köyden firar etti. Ertesi günü köye girilmesi üzerine kalan komitacılar telef edildi. Gerçekleşen bu müsademede komitacıların mevcudu 600 kadardı[343].

---

[337] Georgi Khadzdiev, *a.g.e.*, s.109-112.
[338] BOA, MTZ.(04). No. 103/92, (22.10.1903).
[339] BOA. MTZ.(04). No. 103/58, 819.10.1903).
[340] Georgi Khadzdiev, *a.g.e.*, s.112.
[341] Yakup Ahbab, *a.g.m.*, s.123. (*Gloucester Citizen*, Monday, 17 August 1903; *Dundee Courier*, Tuesay, 18 August 1903.)
[342] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.166.
[343] Selanikli Şemsettin, *a.g.e.*, s.46.

Bulgar nüfusunun az olduğu Selanik, Serez ve Ustrumca ise başlangıçtan beri isyana katılmayı reddetti[344]. Edirne bölgesinde başlayan ayaklanma sonucu komitacılar Mihail Gerdzhikov önderliğinde Istranca Komünü kurulacaktı.

İsyan geniş ölçüde Arnavut redif birliklerinin seferber edilmesiyle Ekim ayında son buldu[345]. Arnavutlar; Avrupa devletlerinin bölgedeki Hristiyanları destekleyip, Arnavutların yaşadığı bölgeleri reform kapsamı dışında tutmalarından dolayı haksızlığa uğradıklarını düşünüyorlardı[346]. Bu sebeple birazda küskün olan Arnavutlar, Osmanlı'ya yardım etmekte tereddüt yaşadılar. Arnavut eşrafını Şemsi Paşa ve Kurmay Başkanı Binbaşı Mustafa Fevzi (Çakmak) iknaya uğraştı. Binbaşı Fevzi, Arnavutların Osmanlı Devleti'ne karşı Bulgar komitacılarıyla işbirliği yapmasının tarihe karşı büyük bir vebal olduğunu ifade ederek " Biz çekilirsek burasını ya Avusturyalılar ve yahud Rusya himayesinde Sırplılar alacaklar" demiştir. Konuşmasının sonunda "Türkler çekilirse Arnavut ateşi sönecek eski kömür haline gelecektir" ikazı Arnavutların, Osmanlı ordusuna katılmalarını sağladı[347].

Genel manada isyan Bulgar komitacılarının aleyhinde sonuçlandı. İsyanın Osmanlı lehinde sonuçlanmasının en önemli kahramanı II. Abdülhamit'tir. Balkanlardaki hareketliliği sezen Sultan Abdülhamit, Kosova ve Makedonya'ya gizli ve hızlı şekilde askerî ve lojistik yığınak yapmıştır. Zaten Osmanlı arşiv vesikaları incelendiğinde döneme ait tahriratlardan komitacıların yoğun çalışmalar içinde olduğu görülür. Ancak komitacıların lokal başarıları da bulunmaktadır. Tıpkı başarıda olduğu gibi başarısızlıkta da Osmanlı idarecilerinin payı vardır. Örneğin daha öncede bahsettiğim üzere Manastır Valisi bütün askeri kuvvetleri merkeze toplayarak köy ve çiftliklerdeki halkı savunmasız bırakmıştı. Halbuki Bulgarların en yoğun yaşadıkları bölge Manastır idi. Bir başka idareci olan Razlık Kaymakamı Hasan Tahsin Uzer ise ayaklanma çıkacağını anladığında, köylülerin savunmasız

[344] Fikret Adanır, *a.g.m.*, s.9.
[345] Hasip Saygılı, "1903 Makedonya'sında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 39, Güz 2013, s.75.
[346] Meltem Begüm Saatçi, *20.Yüzyıl....,* s.6.
[347] Hasip Saygılı, *a.g.m.*, s.74.

kalmasını önlemek için tüm sorumluluğu üzerine alarak mevki komutanından resmi yazıyla 500 adet silah alıp köylüye dağıtmıştır[348].

Makedonya'daki Bulgar sakinlerin birçoğu ihtilâle fiili ve fikri destek vermekteydi. Birebir isyana katılanlar bir yana, evlerinde komitacıları, askeri mühimmatları veya diğer lojistik ihtiyaç malzemelerini saklayan Bulgarlarda mevcuttur. Buna rağmen Osmanlı, Bulgarların yaptığı katliamların aksine suçu sabit kılınmayan hiçbir kimseye dokunmadı. Kısas hareketine girişen Müslüman ahaliden ve Osmanlı askerinden birçoğu engellendi[349]. Razlık'ta isyan sırasında evleri yanan Bulgarlar barakalara yerleştirildi. Bulgaristan'a kaçan Bulgarların zahireleri toplanıp devlet ambarlarında geri gelinceye kadar muhafaza edildi. Büyük ve küçükbaş hayvanlar senet karşılığında geçici olarak bölge halkına verildi[350].

İlinden İsyanı süresince Edirne ve Makedonya ihtilâl bölgelerinde 26.400 komitacının katılımı ile toplamda 239 çarpışma yaşanmıştır[351]. Silahla kazanılamayan ihtilâl geçmişte olduğu gibi basın yoluyla kamuoyunu etkilemeye çalışılarak kazanılmak istendi. Türk düşmanı olan Londra Balkan Komitesi Başkanı Mr. Boxstone ve komitenin diğer üyeleri isyanı Bulgarlar lehine başarı ile sonuçlanmış olarak göstermeye çalıştı. Hasan Fehmi Paşa, yabancı konsolos ve basın temsilcileriyle yaptığı görüşmelerde böyle bir durumun söz konusunu olmadığını beyan ederek Londra Balkan Komitesi'nin tezini çürütmüş oldu. Yine basın yoluyla Bulgar köylülerinin katledildiği haberleri de Hasan Fehmi Paşa tarafından düzelttirilmiştir[352].

Bulgaristan Komiserliği'nden gelen bir tahrirata göre İngiliz Daily News Gazetesi'ne bağlı Mösyö Ferguson isimli bir muhabirin isyandan yaklaşık iki ay önce Bulgar çetelerine katıldığı ve çetelerle birlikte hareket ettiği kaydedilmiştir[353]. İngiliz muhabirin bölgedeki hareketliliği kullanarak Osmanlı aleyhine yazılar yazacağı aşikârdır. Zaten Daily News Gazetesinin 1876 Nisan Ayaklanması'nda ve 1877-78

---

[348] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.154-164.
[349] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.140-180.
[350] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.167-171.
[351] http://bnr.bg/tr/post/100208101/ilinden-preobrajeniye-ayaklanmasinin-110-yildnm
[352] Tahsin Uzel, *a.g.e.*, s.156-157.
[353] BOA,Y. PRK. MK., Nr. 17/11, (28.11.1903).

Osmanlı-Rus Savaşı'nda Bulgar yanlısı asılsız haberler yaptığı bilinmektedir. İngiliz basınında özellikle Kruşevo'da yaşananlar çok dikkat çekti. Kruşevo olaylarıyla alakalı olarak Hull Daily Mail Gazetesi "Balkanlar ve Katliam", Edinburgh Evening News Gazetesi "Kruşevo'da Katliam", Dundee Courier Gazetesi "Makedonya'da Vahşet", Tauton Courier and Western Advertiser Gazetesi "Balkan Yangını", Manchester Courier and Lancashire General Advertiser Gazetesi "Türk Fanatizmi" ve "Makedonya'da Katliam" başlıklı makaleleri yayımladılar[354]. Sheffield Daily Telegraph Gazetesi 15 Eylül 1903 tarihli yayımında, Kruşevo'da yaşananları ismini açıklamak istemeyen bir tanığın ağzından şu şekilde açıklamıştır[355];

"Hayati bir risk alarak Kruşevo'ya girdim. İki gün boyunca işgal edilen şehir katliam ve talandan gözü dönmüş asker ve Arnavut başıbozuklar tarafından yakılmış, yıkılmış ve talan edilmiş. Şehirde çıkan yangından geriye kalan sadece evlerin taş duvarları, tamamen yanıp kül olmamış damları, tam olarak yanmamış ve kömürleşmemiş insan cesetleri, köpekler tarafından yenmiş insan uzuvları..."

Katliamdan kaçan savunmasız kadın ve çocuklar günlerce aç ve susuz bir şekilde saklandı. Gizlendikleri yerden çıkanlar kadın ve çocuk demenden Türkler tarafından vuruldu. Asker ve başıbozuklar şehirden ayrılırken kurbanlarına ait olan yedi bin baş sığır ve koyunu da yanlarında götürdü. En az elli köy ve yerleşim birimi aynı kaderi yaşadı. Burada yaşananlar barbarlığın delili…"

Sadece yanlı haber yapan sadece İngiliz basını değildir. ABD'de başta The New York Times Gazetesi isyanın başladığı ilk günden beri bölgede Hristiyanların katledildiğini yazdı. İsyanın başlamasından kısa bir süre sonra adı geçen gazete "Makedonya'da Katliam" başlıklı bir haber yaparak şunları yazmıştır;

"*Makedonya isyanı bölgenin tamamına yayıldı. Tüm ekinler yandı. Birçok yerden cinayet, hırsızlık ve adam kaçırma haberleri gelmekte. Mitroviçe'de yüz elli komite üyesi öldürüldü. Kruşevo'da yirmi beş asi öldürüldü, birçoğu da yaralandı. Kırçova'da neredeyse tüm Hıristiyanlar katledildi."*

---

[354] Yakup Ahbab, *a.g.m*., s.140.
[355] Yakup Ahbab, *a.g.m*., s142-143. (*Sheffield Daily Telegraph*, Tuesday, 15 September 1903.)

The Minneapolis Journal gazetesinin "Türk Birlikleri Hıristiyanları Öldürdü" başlıklı haberi şunları ihtiva etmektedir[356];

"18.000 Türk askeri bölgenin en büyük yerleşim birimlerinden biri olan Kastorya'da köy ve kasabaları büyük ölçüde yakıp yıktı, talan etti... Buradaki masum sivillere Türk komutanı 'Sizi Arnavut başı bozuklara teslim etmeyeceğiz.' diye söz vermesine rağmen komutan bulunduğu taahhüdü yerine getirmedi, sözünde durmadı... Savunmasız insanların öldürülmesine engel olmadı... İstanbul'da isyan esnasında burada yaşayan Bulgar ve Makedonların büyük bir kısmı bir kaç gün evvel önleyici tedbir olarak tutuklanıyor. Gözaltına alınıp tutuklananlar ise serbest bırakılmıyor. Artık Makedonya'dakiler değil İstanbul'da yaşayan Bulgar ve Makedonlar da katledilmekten korkuyorlar..."

İsyan ilerledikçe gazetelerde çıkan haberlerin hayali boyutu daha da büyüyordu. The Intermountain Catholic Gazetesi Kruşevo'da yaşananları akıllara sığmayan şu sözlerle anlattı;

"İnsani durum ise hiç olmadığı kadar kötü. Saldırılar sonucunda yüzbinlerce masum erkek, kadın ve çocuk öldürülmüş. Birçok kişi evsiz kalmış. İki üç gün sokaklarda kalan cesetlerin başında köpekler, köpekler yoksa da cesetleri domuzlar kemiriyor... Ölü bedenler çoktan çürümeye ve kokmaya başlamış, artık şehre ceset kokusu hakim olmuş. Şehir yağ- malanmış, direniş gösterenler katledilmiş, kadınlara da tecavüz edilmiş." The Intermountain Catholic Gazetesi sözde katliamı yüzbinler olarak nitelemektedir. Ancak bölgenin nüfus miktarı incelendiğinde bu haberin asılsız olduğu ortaya çıkar. Kruşevo'nun günümüzdeki nüfusu dahi onbini geçmemektedir.

Amerikan basınında şüphesiz en çarpıcı ve dehşet verici haberlerden biri de The Ocala Banner Gazetesi'nin 11 Eylül tarihli yayımında mevcuttur. Smilevo'da yaşandığını iddia ettiği olayları şöyle nakleder[357];

---

[356]. Yakup Ahbab, *a.g.m.*, s.125-127.(*The New York Times*, Wednesday, 15 August 1903, *The Minneapolis Journal*, 7 September, 1903)

[357] Yakup Ahbab**,** *a.g.m***.,** s. 130-131. (*The Intermountain Catholic*, Saturday, 29 August 1903, *The Ocala Banner*, 11 September 1903)

"Türklerin Bulgarlara karşı yapmış olduğu bu korkunç katliamın dehşetini anlatmaya kelimeler yetmiyor... Şehir mezarlığa dönmüş, her yerde katledilmiş insanlar, yanan cesetler ve harabelerin arasından gelen yanmış insan etinin kokusu...

Hayatta kalan bir avuç erkek Türklerin yağma ve cinayetlerinden ailelerini umutsuzca korudu. Şehirdeki Türkler dağa çıkıp isyancılara katılmak isteyenlere cesaret verip ailelerini koruyacaklarına dair güvence verdiler. Buna rağmen onlar sözlerinin arkasında durmadılar. Bulgar erkekleri yola çıkar çıkmaz şehirde soygun ve katliam... Böyle hainlik böyle kalleşlik görülmedi!

Türkler yakaladıkları kadınların elbiselerini çıkartıp tek tek üstlerini başlarını arıyorlar. İşleri bittikten sonra kadınları öldürüyorlar. Burada küçük kızların kaderi annelerinin yaşadıklarından hiç de farklı değil... Katliamın dışında bırakılan Amerikan misyonerleri, kendilerine bir zarar gelmesi korkusuyla yapılanlara ses çıkaramıyorlar.

Türkler kutsal kitapları olan Kur'an'ın emirleri doğrultusunda yaşlı, genç, erkek, kadın, çocuk ayırt etmeden her Hristiyan'ı öldürmeyi dini bir vecibe olarak algılıyorlar. Bu yüzden fanatik Müslümanların vahşeti sınır tanımıyor.

Yapılanların intikamını almak için Bulgar isyancılar Ohri yakınlarındaki üç Müslüman köyüne saldırı düzenledi. Saldırıda çok sayıda erkek ve kadın öldürüldü. Türklerin Bulgar bebeklerine yaptıkları gibi onlar da Türk bebeklerini doğradı. Türk hükümetinden isyancıların gerçekleştirdiği bu misillemeye sert tepki geldi. Hemen ardından profesyonel katiller olan Arnavut çeteleri Bulgarlara karşı saldırmaları için serbest bırakıldı. Bulgarları öldürmek için hazırlanan Arnavutlar küçük gruplar halinde Makedonya'nın her tarafına dağıldı. Ama hiçbiri yaptıklarından dolayı yargılanmadı. Bu durum karşısında isyancılar her yerde göze göz dişe diş bir mücadele verdi.

Devrimciler Türk casusluk ağını örnek alarak Manastır, Selanik ve diğer şehir ve kasabalardaki Türk memurlarının öldürülmesi için buralara suikastçılar gönderdi. Yapılacak suikastlar neticesinde Makedonya'da kamu düzeninin olmadığı,

anarşi ve kaos için de bir ortam oluşturarak Avrupalı güçlerin Türk hükümetine baskı yapmasını böylece Bulgarların bağımsızlığını sağlamayı amaçlamaktaydılar. Türk memurlarının tamamının öldürülmesi durumunda da yapılacak kanunsuz katliamlarda da Avrupalı ve Amerikalılar aynı acıyı çekecek."

Zikredilen gazetelerden başka The Wichita Daily Eagle, The St. Louis Republic, The Salt Lake Herald, Bisbee Daily Review ve The San Francisco Call gibi yüksek tirajlı gazeteler İlinden İsyanı'na sayfalarında yer verdi[358]. Yapılan haberlerin tamamına yakınında Türkler zalim olarak ilan edildi. Bu tür haberlerin yapılmasında iki sebep gözümüze çarpar. Bunlardan ilki gazeteler dindaşları olan Hristiyanlar hakkında hayali katliamlar yaratarak dikkat çekmek ve tirajlarını arttırmak istemeleri. İkincisi ise Amerikan kamuoyunu etkileyip Avrupa'ya bölgeye müdahale edilmesi yönünde baskılar yapılmasıdır.

Rusya'daki Novaye Wremna isimli bir gazete Makedonya'da yakalanan Bulgar komitacıların kafalarının kesilerek öldürüldüğünü yazmış ve bunu sahte bir fotoğrafla desteklemiştir[359]. Fransız basınında da sözde Bulgar katliamına dair örnekler mevcuttur.

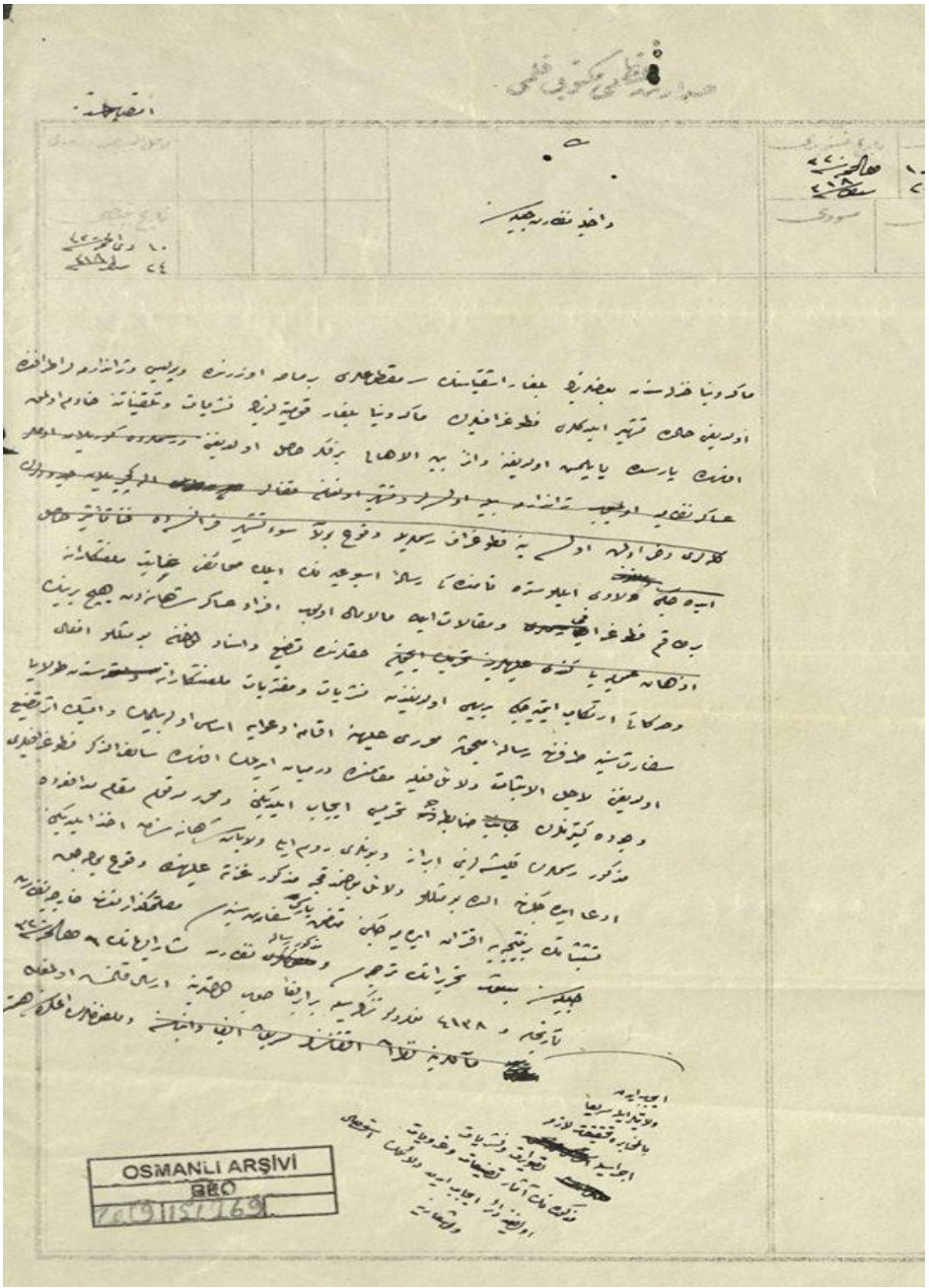
[358] Yakup Ahbab, *a.g.m.*, s.119-135.
[359] BOA. Y. PRK. UM. Nr.57/36, (02.01.1902).

Resim 1: Paris'te Yayımlanan "La Vie İllustree" Gazetesi'ndeki " Makedonya'da Türk Katliamı" Başlıklı Fotoğraf[360].

Tamamen kara propaganda doğrultusunda üretilen bu fotoğrafta masa etrafında Türk askerleri olduğu iddia edilen kişilerin önlerinde Makedonya'lı Hristiyanlara ait olduğu belirtilen kesik başlar gösterilmektedir. Bu tür kara propagandalara karşı duyarlı olmaya gayret eden devlet ricali, La Vie İllustree Gazetesi'nde yayımlanan bu fotoğraftan haberdar oldu. Bu fotoğrafın Bulgar komiteleri adına Paris'te hazırlanıldığını ve olayla alakalı çeşitli araştırmalar yapılması gerektiğini savunan Osmanlı ricali, hiçbir askerinin böyle bir durumu gerçekleştirmeyeceğini beyan etmiştir.

[360] http://sinanculuk.blogspot.com.tr/, (DH. MKT. 686/5).

Resim 2: "Makedonya'da Türk Katliamı" başlıklı fotoğraf ile alakalı arşiv kayıtlarında geçen vesika[361].

[361].http://sinanculuk.blogspot.com.tr/ (BOA. BEO. 2019/151269).

SADARET-İ UZMA MEKTUBİ KALEMİ
24 ŞUBAT 1318

DAHİLİYE NEZARET-İ CELİLESİNE

"Makedonya hazelesinden bazılarının Bulgar eşkıyasının ser-i maktu'ları bir masa üzerinde ve polis ve jandarmalar etrafında olduğu halde teşhir eyledikleri fotoğrafilerin Makedonya Bulgar komitelerinin neşriyat ve telkinatına hadim olmak üzere Paris'te yapılmış olduğuna dair beynelahali bir fikir hâsıl olduğunu La Vie İllustree namındaki risale-i usbuiyyenin ilk sahaifi gayet melanetkârâne bir takım fotoğrafi ve makâlât ile mâlâmâl olup efrad-ı asâkir-i şâhâneden hiç birinin haklarında tasni' ve isnad olunan bu misillü ef'âl ve harekâtı irtikab etmeyeceği bedîhî olduğundan neşriyat ve müfteriyat-ı mel'anetkârânesinden dolayı sefaret-i seniyye tarafından risale-i mebhuse muharriri aleyhine ikame-i davaya esas olabilmek ve işin eser-i tasni' olduğunu li-ecli'l-isbat delail-i fi'liye makamında dermeyan edilmek üzere salifü'z-zikr fotoğrafileri vücuda getirenlerin zabıtaca taharrisi icab eylediğini ve muharrir-i merkum makam-ı müdafaada mezkûr resimlerin klişelerini ibraz ve bunları Rumili Vilayat-ı Şahanesi'nden ahz eylediğini iddia edeceğinden elde bu misillü delail bulunmadıkça mezkûr gazete aleyhine vuku' bulacak teşebbüsatın bir neticeye iktıran edemeyeceğini mutazammın Paris Sefaret-i Seniyyesi maslahatgüzarından Hariciye Nezaret-i Celilesi'ne meb'ûs tahriratın tercemesi ve mezkûr risale nezaret-i müşarunileyhanın 9 Zilhicce sene 320 tarihle ve 4138 numerolu tezkiresiyle beraber leffen savb-ı devletlerine irsal kılınmış olmağla icab eden vilayetler ile serian bilmuhabere tahkikat-ı lazime icrasıyla tasvirat ve neşriyat-ı mezkurenin âsâr-ı tasnî'ât ve azviyat olduğuna dair icab eden delailin istihsal ve iş'ârına ve melfufların iadesine himmet."

Dış propaganda için özellikle Avrupa, basını kullanılırken, komitacılık hareketlerini yürütecek militan bulmak için bir de iç propaganda faaliyetleri yürütülüyordu. İç propaganda genel itibariyle Bulgar köylüleri üzerine gerçekleştirildi. Dönem itibariyle milliyetçilik elit bir düşünce sayılmaktaydı. Herhangi bir eğitim almamış kişilerde milli bir uyanış gerçekleşmesi beklenemezdi. Her defasında genel bir ayaklanma amacıyla gerçekleştirilen ihtilâl hareketlerinin bütün Bulgarların iştirakiyle sonuçlanmamasının sebebi Bulgar köylüsünün milli uyanış evresinde olmamasıdır. Panislavist bir ortamda eğitim gören komitacılar durumun farkına varmış. Bulgar papazlarını ve öğretmenlerini iç propaganda için görevlendirmişlerdir. Din adamı ve eğitimci olarak tamamen masumane bir görünüşte olan bu kişiler Makedonya'da bulunan Bulgar köylülerinde milli uyanışı gerçekleştirmek için uğraşı verdiler. Bulgar Milliyetçiliği ve Makedonya'nın Bulgaristan ile illiyetini köylülerin zihinlere işleyip kanlı cinayetler işleyecek militan teminine çalıştılar. Gizli yollarla basılan bildiri, beyanname, ihtilâl şarkıları ve şiirlerini Bulgarlara dağıtmak başka bir iç propaganda yöntemidir[362].

İhtilâl, silahlı açıdan başarısızlıkla sonuçlansa da diplomatik açıdan komitacılar, özellikle basın yoluyla Avrupalı devletlerin dikkatini celbedip bu devletlerin desteğini almayı başardılar. 2 Ekim 1903 Tarihli Mürzsteg Antlaşması ile artık Osmanlı'nın, Makedonya'daki egemenlik haklarını Avrupalı devletlerden bağımsız kullanamayacağı görülecektir[363]. Mürzsteg Programı, Osmanlı'nın içişlerine müdahale anlamına gelen bir uygulamadır. Osmanlı'nın Makedonya'daki egemenliğinin zayıflaması üzerine oluşan otorite boşluğunu dönemin büyük güçlerinin doldurma girişimidir[364]. Adını imzalandığı şehirden alan Mürzsteg Antlaşması'nın 9 maddesi şunlardır:

1. Makedonya'da sürdürülen ıslahatın kontrolü ve murakabesi için "Müfettiş-i Umûmî" sıfatıyla Hüseyin Hilmi Paşa görevlendirilecek ve onun yanına da Avusturya-Macaristan'dan ve Rusya'dan birer sivil memur (komiser, ajan) verilecektir. İki yıl süreyle görev yapacak bu

[362] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.165.
[363] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.7
[364] Hasip Saygılı, *a.g.m.*, s.83.

memurların görevi şu şekildeydi: Hıristiyan halkın şikayetlerini dinlemek, mahallî yetkililerin suiistimallerini tespit etmek, İstanbul'daki elçilerin tavsiyelerini umûmî müfettişe bildirmek, meydana gelen olayları kendi hükümetlerine bildirmek, ıslahatın uygulanmasını gözlemlemek, Hıristiyan halkın ihtiyaçlarını tespit etmek. Ayrıca sivil memurlara muavinlik yapmak, onların emirlerini icra etmek, kâtipler ve tercümanlar tayin etmek.

2. Zabıta teşkilatının ıslahı için yabancı bir general görevlendirilecektir. Bu general Türk Hükümeti'nin emrinde olacaktır. İlk etapta Avrupa devletlerinden 25 subay bu işte kullanılmak üzere göreve başlatılacaktır. Bu zabitler de lüzum görürlerse refakatlerine küçük ve büyük rütbeli ecnebi zabitler verilmesini talep edebileceklerdir. Bunların görevi, üç vilâyette zabıta teşkilatını yeniden organize çerçevesinde Osmanlı zabıtasına eğitmenlik, teftiş, gözlemcilik ve danışmanlık yapmak, askerin halka karşı muamelesini gözlemlemek olacaktır. Bu zamana kadar zabıta teşkilatında görev yapan İsveçli zabitler, oradaki halkın lisanını bilmediğinden, ayrıca halkın sorunlarını da kavrayamadıklarından hizmetlerinden tam olarak istifade edilememiştir.
3. Sükûn ve asayişin sağlanmasının ardından çeşitli milletleri bir araya toplayacak şekilde milli taksimatı esas alacak yeni bir mülkî teşkilatlanmaya gidilecektir. Buna göre; aynı ırka mensup ahali aynı yerlerde bir arada bulunacak, böylelikle bölge etnik ve dini açıdan yeniden düzenlenmiş olacaktır.
4. İdarî ve adlî teşkilat yerel özelliklere cevap verecek şekilde düzenlenecektir. Bu birimlerde Hıristiyanlar da istihdam edilecek, mahallî muhtariyetler teşvik edilecektir.
5. Çıkan son ayaklanmalar esnasında işlenen siyasî ve adî olayları incelemek üzere büyük vilâyetlerde Hıristiyan ve Müslü- man âzâların eşit şekilde görev alacağı karma komisyonlar kurulacaktır. Avusturya ve Rusya konsolosları veya konsolosluk memurları da bu komisyona iştirak edeceklerdir.

6. Bir kısım malî yükümlülükler yerine getirilecektir. Türk Hükümeti çatışmalar sırasında yaşadıkları yerden göç eden Hıristiyan ahalinin eski yerlerine dönmesi için gerekli her türlü yardımı yapacaktır. İsyanda yıkılan evler, kiliseler, köprüler ve okullar onarılacak, Hıristiyanların zararları tazmin edilecektir. Bunlar içinde ianeler verilecektir. İanelerin dağıtılmasında Hıristiyan muteber kimselerden kurulu bir komisyon yardım edecektir. Komisyona, Rusya ve Avusturya konsolosları da nezaret edeceklerdir.
7. Tahrip edilen köylerde yaşayan Hıristiyan halk bir sene vergilerden muaf tutulacaktır.
8. Bâb-ı Âli her türlü reformu yapacağına ve icra edeceğine kefil olacaktır ve geçen Şubat ayı zarfında tatbik olunan tensikat (Viyana Reform Planı) devam ettirilecektir.
9. Gayri nizamî askerî birlikler kullanılmayacaktır. Ayaklanma sırasında olayları bastırmak için kullanılan ve halka zulmettikleri iddia edilen başıbozuklar ve ilave redif taburları tasfiye edilecek ve kesinlikle istihdam edilmeyecektir[365].

b.a. Kruşevo Cumhuriyeti

3 Ağustos'ta başlayan isyanın ilk olumlu etkisinin görüldüğü yer Kruşevo'dur. Şehre giren isyancılar yakaladıkları tüm Osmanlı idari ve askeri yetkililerini katlettiler[366]. Şehirde bulunan Rum mektebini kendine hükümet konağı olarak ittihaz ederek, bir meclis oluşturdular. Böylece etkileri günümüz Makedonya Cumhuriyeti'ne kadar uzanacak olan kısa süreli bir cumhuriyet kurulmuş oldu. Teşkil edilen meclis ikisi Rum ikisi Ulah ve dördü Bulgar olan delegelerden oluştu. Sosyal ve finansal komisyonlar kuruldu. Sadece 10 günlük bir ömrü olan bu

[365] Ali Dikici, "Osmanlı Makedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı", *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 24, Kış 2010, s. 81-83.
[366] Kruşevo'yu işgal eden Bulgarlar; Osmanlı idari ve askeri yetkililerden olan Telgraf Müdürünü, Belediye Katibini, iki polisi, Tahrirat Katibini, Telgraf Çavuşunu, iki tahsildarı, Jandarma Mülazımı ve kardeşini ve beş askeri şehit etti. Selanikli Şemsettin, *a.g.e.*, s.45.

cumhuriyet, vergi ve iâne namıyla halktan 3-4 bin lira para topladı. Kısa süreli yönetim, Müslüman ahali için hazırladığı bildiride ise şöyle demiştir:

"Biz sizin ırzınıza, canınıza, mülkünüze ve dininize taaruz etmiyoruz. Bizim müslüman dinine hürmetimiz vardır."

Böyle bir bildiri ile Müslüman halka, karşı olmadığını beyan eden Bulgarların Makedonya genelinde yaptığı katliamlar da sabittir.

Selanikli Şemsettin'e göre Kruşevo'da 12 çete reisinin kumandasında 360 komitacı bulunmaktaydı. Kruşevo'da ve havalisindeki köylerde bulunan Bulgarlardan ihtilal hareketine katılımın sayısı ise 1200'dür. Şehir teslim alındığında bu işgalci Bulgarların, 200 dükkanı ve 550 evi yaktıkları tespit edilmiştir.

Kruşevo'da vuku bukan ihtilâl hareketini bastırmak için Bahtiyar Paşa kumandasında 7 Nizamiye taburu oluşturuldu. Şehrin doğusundan ve batısından aynı anda harekete geçilerek şehir teslim alındı. Kruşevo'nun batısından gelen iki nizamiye taburunun Hayır Köyü Hristiyanlarınca oyalanması, harekât esnasında iki saatlik bir gecikme oluşturdu. Bu gecikme Osmanlı kuvvetlerine karşı tutunamayacağı anlayan özellikle komita reislerinin serbestçe firar etmesine yol açtı[367].

13 Ağustos'a kadar Kruşevo'da savunma hazırlığı yapan komitacılar, dağ topçularını devreye sokan Osmanlı güçleri karşısında hemen hemen hiç savunma yapamadan geri çekildi. Böylece 10 günlük ömrü olan Kruşevo Cumhuriyeti tarihe karıştı. Fakat kısa sürede olsa kurulan Kruşevo Cumhuriyeti, bölgede farklı bir siyasi yapının oluşabileceğini göstermiştir[368]. Aynı zamanda Kruşevo Cumhuriyeti bugünkü Makedonya Cumhuriyeti tarafından sahiplenilmekte ve bugünkü cumhuriyetin temelinin 3- 13 Ağustos 1903'te Kruşevo'da atıldığı kabul edilmektedir. Dönemin Makedonya Cumhurbaşkanı Boris Traykovski, 3 Ağustos 2000'de İlinden İsyanı'nın kutlamaları için yaptığı konuşmada; İlinden İsyanı'nın ve

[367] Selanikli Şemsettin, *a.g.e.*, s.44-45.
[368] Meltem Begüm Saatçi, *a.g.m.*, s.7

Kruşevo Cumhuriyeti'nin bugünkü Makedonya Cumhuriyeti için bir sembol olduğunu ileri sürmüştür[369].

b.b. Istranca Cumhuriyeti

VMRO üyelerinin Makedonya ve Edirne bölgesinde çıkaracakları ihtilâl için kendi aralarında kararlaştırdıkları son tarih 3 Ağustos idi. Fakat Mihail Gerdzikov liderliğinde Doğu Trakya'da gerçekleşecek ihtilâl hareketleri yeterli silah ve lojistik imkanlar sağlanamadığı için kararlaştırılan tarihte başlayamadı. Zaten Gerdzikov her defasında ihtilâlin ertelenmesi için VMRO üyeleri ile sürekli irtibat halinde oldu. Bunun en son örneği ise isyanın hemen öncesinde 28-30 Haziran 1903 tarihinde Smilevo'da yapılan toplantılardır. Bu toplantılarda 23 Temmuz olarak kararlaştırılan isyan tarihi Gerdzhikov'un talebi doğrultusunda 3 Ağustos İlinden gününe ertelenmiştir. Fakat on günlük süre içinde kendi bölgesindeki hazırlıkları tam olarak sağlayamayan Bulgarlar, Istranca bölgesindeki ayaklanmayı 18 Ağustos'ta başlattılar.

İsyan öncesinde Petrova Niva'da toplanan Bulgarlar kendi aralarında yaptıkları görüşmelerde isyanın şeklini belirlediler. Komitacılar arası koordinasyon sağlanmak istendiğinden herkesin ihtilâl hareketini aynı anda başlatması kararı alındı. 18 Ağustos'u 19 Ağustos'a bağlayan gece ihtilâl tarihi olarak belirlenirken, İğneada deniz fenerinin patlatılması ihtilâlin başlangıcı kabul edildi. Kararlaştırılan isyan planına göre ise Osmanlı askerî birliklerine, garnizonlarına, karakollara ve habercilere saldırılacak. Trenler, tren istasyonları, tüneller, köprüler ve telgraf hatlarına sabotaj yapılacaktı.

Doğu Trakya bölgesinde gerçekleşen isyanı diğer yerlerden farklı kılan en ayırıcı özelliklerden biri Edirne ve Kırklareli arasında yaşayan Hristiyan Türklerin (Gökoğuzlar) Bulgarların yanında ihtilâle katılmasıdır. Gökoğuz diğer bir deyişle Gagavuzlar Türk bilincinden ziyade o dönemde Hristiyanlık bilincine daha çok sahiptiler. Dini olarak Bulgar Eksarhlığı'na bağlıydılar. Böyle bir hal içinde

[369] Ozan Arif Bodur, *a.g.m.*, s.67-68.

Gökoğuzların, Bulgarların yanında ihtilâle katılmalarının sebebini dini olarak belirlemek mümkündür.

İsyan için özellikle Malko Tırnovo, Lozangrad (Kırklareli) ve Pınarhisar'da büyük hazırlıklar yapıldı. Eli silah tutan erkeklerden ziyade bölgedeki kadınların komitacılara yardım ettikleri görülür. Birebir ellerinde silahla ihtilâle katılmasalarda komitacıların kendilerini ve silahlarını evlerinde sakladılar, yiyecek tedarikinde bulundular ve haberleşmeyi sağlamak amacıyla kurye görevi yaptılar.

Istranca bölgesinde gerçekleşen isyan Mihail Gerdzikov başta olmak üzere Krusty Bulgariyata, Stomat İkonomov, Lazar Madzarov, Hristo Karamandzukov, Dimitar Katerinski ve Atanas Razboynikov liderliklerinde yürütüldü. Gerdzikov isyan genel lideridir. Bulgariyata Edirne'den, İkonomov Malko Tırnovo'dan, Madzarov Kırklareli'den, Karamanzukov Paşmaklı'dan, Katerinski Cisr-i Mustafapaşa (Slivengrad)'dan, Razboynikov ise Pınarhisar'dan sorumludur.

İhtilâl Gerdzhikov'un şu sözleriyle başlayacaktır:

"Bu akşam kan ve acı bizim kardeşimizdir. Onlar bizim düşmanlarımıza karşı bu akşam güçlerini gösterecektir. Bu gece korkunç işler yapılmalıdır. Köyleri ezin ve kasabaları yakın. Bu gece itibariyle ezilen artık biz değil; müslümanların yasaları, orduları ve sultan olmalıdır. Yolunuza düşman olarak çıkan her Türk'ü bıçak ve mermi ile karşılayın. Biz kendimiz için değil; eşlerimiz, çocuklarımız ve gelecek nesiller için mücadele edeceğiz."

İsyan başladığı günlerde ise ilginç bir gelişme yaşandı. Rusya, Manastır Konsolosu Rostovtsev'in öldürülmesi üzerine bir donanma filosunu tepki ve güç gösterinde bulunmak maksadıyla İğneada'ya göndermişti. Burada demirleyen donanma filosu ihtilâl boyunca komitacılara cesaret vermiştir.

Burgaz'ın güneydoğusunda yer alan ve bir sahil kasabası olan Vasiliko (Tsareva)'da isyan Bulgarlar açısından son derece başarılı geçmiştir. Kasabanın Türk sakinleri ve askerleri baskın sonrası firar etti. Bazı idari ve askeri sorumlular esir edildi. Kasaba'nın zabtından sonra bölgeye gelen Gerdzikov'u ise halkın büyük sevinç ve sevgi gösterileriyle karşılamıştır. Vasiliko yakınlarındaki Kızılağaç ve

Sergen köyleri de komitacılar tarafından zaptedildi. Vasiliko'nın kuzeybatısında yer alan Velika'da gerçekleşen ihtilâl hareketleri Stoyan Kamilski liderliğinde yürütüldü. İki koldan gerçekleşen saldırılar sonrasında birçok Türk katledildi.

Malko Tırnovo'nun güneyinde yer alan ve şuan Türkiye sınırları içinde bulunan Armutdere (Paspalevo) Köyü'ndeki baskını 100 kişilik çetesiyle Georgi Kondolov yönetiyordu. Saldırı yapılmadan önce köyün dış merkezlerle bağlantısını sağlayan telgraf hatları kesildi. Saldırı esnasında sivil ve asker birçok Türk katledildi. Armutdere Köyü'nde gerçekleşen çatışmalar esnasında yaşanan ilginç bir olay vardır ki, komitacıların caniliğini ortaya koyar. Muharebe sırasında ağır yaralanan Georgi Kondolov, yaralı hayvanlara uygulanan bir yöntemle daha fazla acı çekmesinde diye üzerine saman atıldıktan sonra silahla öldürülmüştür.

Kırklareli'deki ihtilâl hareketleri silahlı eylemlerden çok telgraf hatlarına sabotaj şeklinde gerçekleşti.

Edirne'ye yaklaşık 30 km uzaklıkta bulunan dönemin Edirne Kazası Çöke Nahiyesi merkezi olan Hacı Danişment Köyü'ne[370] ise 40 kişilik Bulgar çetesi, Krustyu Bulgariyata liderliğinde saldırdı. Aynı zamanda Bulgar ordusunda asker olan Bulgariyata ve beraberindeki komitacılar çok sayıda evi ateşe verdiler.

Doğu Trakya'da gerçekleşen ayaklanma esnasında Bulgarlar açısında en başarılı eylemlerden biri Lüleburgaz'da gerçekleşti. Gerdzhikov'un Filibe'deki evinde imal edilen zaman ayarlı bomba Makedonya'ya asker sevk eden bir trenin geçişi esnasında patlatıldı. Lüleburgaz Tren İstasyonu'nda gerçekleşen bombalı eylemi Petar Mandzhukov ve Milan Sazov tertip etti.

Bulgarlar; baskı, zulüm ve katliamlarla kazandıkları kısa süreli başarının ardından bir ihtilâl hükümeti kurma rüyası içine girdiler. Bu doğrultuda tarihte Istranca Komünü/Istranca Cumhuriyeti ismiyle bilinen Malko Tırnovo merkezli

[370] Fadimana Çelik, *Çöke Nahiyesi'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul 2013, s.13.

siyasi bir yapı vücuda getirildi. Fakat küçük yenilgiler sonrası askerî açıdan toparlanan Osmanlı, Bulgarların cumhuriyet rüyasını 8 Eylül 1903'te sona erdirir[371].

c. Selanik Bombalama Olayları

Selanik özellikle Tanzimat'tan sonra önemli bir kültür ve ticaret merkezi haline geldi. Kozmopolit yapısıyla beraber liman şehri olması ticari açıdan gelişmesini sağladı. Şehirde Avrupalı ülkelerden siyasi ve ticari yetkililer bulunmaktaydı. Selanik'in bu konumunu fırsat bilen Bulgar komitacıları, şehirde karışıklık çıkararak bölgeye Avrupalı ülkelerin müdahalesini amaçladılar.

1903 Nisan'ında meydana gelen bombalama olaylarını kendilerini "Gemiciler" olarak adlandıran grup gerçekleştirdi. Yordan Popyardanov, Kostadin Vasilev Kirkov, Dimitar Meçev, İlya Traçkov, Marco Boşnikov, Vladimir Pingov, Pavel Şatev, Marco Boşnikov, Todor Bogdanov, Milan Arsov, Dimitar Kostanov, Cvetko Traykov, Yorgi Bogdanov, İlya Popyardanov ve Alexi Minov; Selanik bombalama eylemlerini gerçekleştiren komitacılardır. Yaşları 18 ile 25 arası değişen bu komitacıların içlerinden sadece biri 28 yaşındaydı. Selanik'e bomba ve dinamitleri ise bizzat Boris Sarafov ve Gotse Delçev göndermiştir[372].

Selanik'teki bombalama eylemlerinin en dikkat çekeni Osmanlı Bankası'nın havaya uçurulmasıdır. Bankanın karşısından Marco Boşnikov tarafından kiralan bir ticarethaneye, sütçü dükkanı imajı verip üç ay boyunca bankaya doğru tünel kazıldı. Tünelden çıkan topraklar ise süt güğümleri içinde eşekler vasıtasıyla şehir dışına taşınıldı[373]. Hazırlık sürecinden sonra ilk bombalama eylemi 15 Nisan'da demiryolu hattının Dimitar Meçev, İlya Traçkov ve Milan Arsov tarafından bombalanmasıyla gerçekleşti. Kostadin Vasilev Kirkov ise bu esnada su ve gaz deposunu bombalayarak şehrin ışıksız kalmasını sağladı. Gaz deposunun bombalanması plan dahilinde bir hareketti. Böylece diğer bombalama eylemleri karanlıktan faydalanılıp daha rahat gerçekleşecekti. Şehri karanlığa mahkum ettikten sonra Kirkov, Grand

[371] Dimitar Voynikov, *Bulgarite v Naĭ-İztocnata Chast na Balkanskiya Poluostrov - Iztocna Trakiya*, (Balkan Yarımadasının Doğusu: Bulgarlar ve Doğu Trakya), Sofya 2002, s.169-187.
[372] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.435.

Hotel'i bombalar. Karanlıktan faydalanan 18 yaşındaki Milan Arsov ise Elhamra tiyatrosunu dinamitler[374]. Yorgi Bogdanov, Yeni Konak Gazinosunu bombaladı. Gaz deposunu ve Grand Hotel'i bombalayan Kirkov 17 Nisan'da telgrafhaneye girerek şehrin haberleşmesini kesmek ister fakat bombalama eylemini gerçekleştiremeden öldürülür[375]. Vladimir Pingov, tophaneyi havaya uçurmak isterken öldürüldü. İlya Troçkov ve Gemiciler grubunun elebaşı Yordan Popyardanov kaldığı evin balkonundan sokağa bombalar fırlatarak ortalığı karıştırmak ister. Ellerinde kalan son bombayla ise kendilerini öldürdüler[376]. Dimitar Meçev ve Vladimir Pingov elinde bulunan bombaları sokağa atarken Türk askerleri tarafından vurulmuştur. Yorgi Bogdanov'da Yanya kahvesini bombaladı.

Osmanlı Bankası 28 Nisan'da havaya uçurulur. Ancak yerleştirilen dinamitlerin bazılarının patlamaması ve dinamitlere bağlı elektrik tellerinin kopması büyük bir felaketin olmamasını sağladı[377]. Diğer taraftan kazılan tünel lağım yoluyla birleştiğinden Osmanlı Bankası'nın köşesinde bir çökme meydana geldi. Osmanlı Bankası'nın yakınındaki Kolombo Hoteli'ni de lağımdaki seslerden ürken fareler bastı. Hem bankanın hem hotelin lağım yollarındaki sıkıntının sebebini araştırma niyetinin olması komitacıları endişendirdi. Kazdıkları tünelin farkedilmemesi için tam Osmanlı Bankasının altına gelemeden dinamitler yerleştirilip, patlatıldı. Bu sayede Osmanlı Bankası'sı tamamen yok olmaktan kurtuldu[378].

Komitacılardan Pavel Şatev ise Selanik'ten İstanbul'a giden Fransız bandıralı Guvaldelgivir isimli gemiye yolcu gibi binerek kamaraya yerleşti. Bavulunun içinde iki cilt ansiklopedi, Viktor Hugo'nun sefiller kitabı ve birkaç parça kıyafetle kamufle ettiği keten beze sarılı 11 kilo dinamiti geminin en hassas noktalarına yerleştirdi[379]. Gemi rıhtımdan ayrılıp, Karaburun açıklarına geldiğinde dinamitlerin fitili sigara ise ateşlendi[380]. Patlamadan sonra sahilden sandallar gelerek yetişebilenler kurtarılmıştır. Gariptir ki; Pavel Şatev mağdur yolcu görünümü alarak kurtulanlar arasında yer aldı.

---

[374] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.224.
[375] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.437.
[376] Fatma Gül Özküçük**,** *a.g.t.*, s.80., Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.437.
[377] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.155, Fatma Gül Özküçük, *a.g.t.*, s.80.
[378] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.223., Tahsin Uzer, a.g.e., s.155.
[379] Pavel Şatev, *Makedoniya Pod Robstvo*, Sofya 1983. S.121-128. (Elektronik Metin)
[380] Süleyman Kani İrtem, *a.g.e.*, s.224., Tahsin Uzer, a.g.e., s.155

Batan Guveldelgivir isimli geminin bedeli ise Osmanlı hazinesi tarafından ödenecektir[381]. Bu olaydan sonra yabancı gemilerin Selanik Limanı'na uğramalarında gözle görülür bir düşüş yaşandı.

Bombalama eylemlerinde öldürülen ve intihar eden komitacılardan ziyade yakalananlarda bulunuyordu. Bunların arasında Guvaldelgivir gemisine dinamit koyan Pavel Şatev, Osmanlı Bankası'na tünel kazan Marko Boşnikov, Yanya kahvesini bombalayan Yorgi Bogdanov ve Elhamra Tiyatrosu'nu dinamitleyen Milan Arsov bulunmaktadır. Bahsedilen isimler yakalandıktan kısa bir süre sonra Divan-ı Harp'te yargılandılar. Yargı sonucunda kendilerine verilen ceza asılarak idam edilmeleri oldu[382]. Fakat ilginçtir ki; II.Abdülhamit bu cezanın ömür boyu hapis cezasına çevrilmesini emreder ve Fizan'a sürgüne gönderilirler. 1908 Yılında ise çıkan genel af ilanı ile hapis cezaları son bulur[383]. 1908 Yılında çıkan genel af kararını II. Abdülhamit'in tek başına vermediği bilenen bir gerçektir. 24 Temmuz'da ilan edilen 2. Meşrutiyet'in üç gün sonrasında yani 27 Temmuz'da kendisine karşı savaşan bütün ihtilâlci grupları affetmiştir. Bu kararı vermesindeki etken mutlak İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir.

[381] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, s.437-438.
[382] Tahsin Uzer, *a.g.e.*, s.154-155.
[383] http://www.promacedonia.org/bugarash/sa/atentatorite.html Erişim Tarihi: 20.10.2015.

IV. BÖLÜM

BALKAN SAVAŞLARI'NDA BULGAR KOMİTACILARI VE FAALİYETLERİ

A. BALKAN SAVAŞLARINA GİDEN SÜREÇ

1903 İlinden İsyanı'ndan, Balkan Savaşları'na kadar olan dönemde Osmanlı Avrupası II.Meşrutiyet'in ilanı akabinde sadece birkaç ay sakin denebilecek seviyede kalmıştır. İttihat ve Terakki'nin başa gelmesinden sonra devletin hükümranlığını arttırmasına yönelik politikalar ve bu yönde aldığı kararlar Bulgarları, Yunanları ve Sırpları pek memnun etmemişti. Zaten Osmanlı Makedonya'sından toprak koparmak gibi bir gayeleri olan bu Balkan devletleriyle olan barışın uzun sürmesi beklenemezdi. 19. Yüzyılda Osmanlı'nın zayıflamasına mukabil Balkan devletçikleri özellikle Rusya'nın desteğiyle bağımsızlıklarını kazanmaya başladı. 1830'da Yunanistan; Edirne Antlaşmasıyla, 1878'de Sırplar Berlin Antlaşması ile bağımsızlıklarını kazandılar. 1878 Yılı Bulgarların siyasi amaçları açısından bir dönüm noktasıdır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması; Tuna Nehri'ne kadar Balkan yarımadasının kuzeyindeki vadiyi, Edirne'ye kadar Trakya'yı, Üsküp ile birlikte Makedonya'yı, Arnavut ülkesinden Ohrid, Debar, Korça'yı, Yunanistan'da Kostaria'yı ve Selanik'i içine alarak Ege Denizi'ne kadar uzanan topraklarda Büyük Bulgaristan Prensliği kurmayı öngörüyordu[384]. Ancak bu verilen karar uygulama imkanı bulmadan Berlin Antlaşması ile daraltılarak, Tuna Vilayeti'nin Sofya, Vidin, Rusçuk, Tırnova ve Varna sancakları üzerinde 63.000 km^2 büyüklüğünde kendi içinde bağımsız bir Bulgar Prensliği kuruldu[385]. Ancak Büyük Bulgaristan hayalini gerçekleştirmekte kararlı olan Bulgarlar 1885'te Şark-i Rumeli Vilayeti'ni ilhak ettikten sonra gözünü Makedonya'ya dikti. Fakat Makedonya üzerinde sadece Bulgaristan'ın değil, Yunanistan ve Sırbistan'ında emelleri bulunmaktaydı.

---

[384] Mustafa Burma, *a.g.m.*, s.81.
[385] İlker Alp, *a.g.e.*, s.1.

Tek başına verebilecekleri mücadelenin eşkıyalık hareketlerinin ötesine geçemeyeceğini anlayan Balkan devletçikleri; Rusya'nın yönlendirmesi ile ortak düşmana karşı anlaşma yoluna gittiler. Rusların, Balkan devletlerini birleştirmeye karar vermesinde en önemli etken Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakıdır. Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar üzerindeki yayılmacı politikası Rusları tedirgin etmiş. Bu politikaya karşı ise Ruslar Balkan devletlerini birleştirme kararı almıştır[386]. Bu birleştirme aynı surette Osmanlı'nın Balkanlarda kalan topraklarını da paylaşmayı öngörüyordu. Nitekim 13 Mart 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan, Makedonya'nın taksimatı haricindeki tüm meselelerde uzlaşıp antlaşma imzaladı. 1912 Mayıs'ta da askeri düzeyde antlaşma imzalanmıştır. 29 Mayıs 1912'de ise Bulgaristan ve Yunanistan antlaşmaya vardı. Yunanistan'ın Makedonya'dan ziyade Girit Adası'nda emelleri bulunuyordu. Gözüne İşkodra ve havalisini kestiren Karadağ ile Sırbistan arasında ise 1912 Ağustos'unda sözlü antlaşma yapıldı.

Antlaşmalar akabinde Makedonya'da Bulgaristan ve Sırbistan'ın talimatlarıyla komitacılık hareketleri büyük bir artış gösterdi. Yunanistan, Osmanlı sınırına asker yığdı. Bulgaristan'da Osmanlı aleyhine gösteriler başladı. Bulgarlarla anlaşan Karadağlılar Osmanlı sınırında kargaşalar çıkarmaya başladı[387]. Tüm bu ittifaklar olurken, Osmanlı'nın Balkanlardaki hareketlerden hiçbir haberi bulunmuyordu. Öyle ki 15 Temmuz 1912'de Mebusan Meclisi'nde *"Bu devletin âtisinden imanım kadar eminim."* sözlerini söyleyebilecek kadar Osmanlı yöneticileri gaflet içindeydi. Bir de Balkan Savaşları'na giden süreçte Rusya'nın, Hariciye Nazırı Gabriel Noradungyan Efendi'ye Balkanlarda herhangi bir savaşın çıkmayacağına dair verdiği sahte teminata dayanılarak Balkanlardaki 120 tabur yani 75.000 asker terhis edilmesi Osmanlı'yı büsbütün perişan hale düşürecektir[388]. Terhislerin gerçekleştiği sırada da Balkan müttefikleri kendi aralarında seferberlik ilan etti.

13 Ekim 1912'de müttefikler Rumeli'de yapılacak olan ittifakın büyük devletler ile kendilerinin kontrolü altında yapılmasını Osmanlı'dan ağır bir nota ile

---

[386] Ahmet Halaçoğlu, *Rumeli'den Türk Göçleri, (1912-1913),* Ankara 2014, s.14.
[387] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.18-19.
[388] Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.*, C.II, s.301.

istediler[389]. Osmanlı Devleti'de bu notayı Balkan ülkeleri ile ilişkilerini kesmekle cevaplandırdı[390]. Bunun üzerine Karadağ 8 Ekim'de Osmanlı'ya savaş ilan etti[391]. 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan; 19 Ekim'de Yunanistan, Osmanlı'ya savaş ilan etmiş bulunuyordu. Bunun üzerine Osmanlı'da müttefik devletlerin hepsine ayrı ayrı savaş ilan etti[392].

B. MAKEDONYA-EDİRNE GÖNÜLLÜLER BİRLİĞİ (MAKEDONSKA-ODRİNSKO OPALÇENİYE)

Balkan Müttefikleri arasında şüphesiz en güçlü ordu 378.705 asker mevcuduyla Bulgaristan'a aitti. General Vasili Kutinchev kumandası altında I. Ordu 79.370 kişiden, General Nikola İvanov kumandasındaki II. Ordu 122.748 kişiden, General Radko Dimitriyev kumandasındaki III. Ordu 94.884 kişiden oluşıuyordu. Bu kuvvetlere ek olarak Makedonya cephesinde 48.523, Hasköy ve Rodop Müfrezelerinde de 33.180 asker bulunmaktaydı[393]. 17 Eylül 1912 tarihinde Bulgar Kralı Ferdinand'ın emriyle başlayan seferberliğin akabinde 18 Eylül'de; General İvan Fichev, Kurmay Albay Alexandr Protogerov ve Binbaşı Peter Darvingov, savaş esnasında beşinci kol faaliyeti yürütecek gönüllü birlikler oluşturmak için çalışmalar başlattı. Savaş esnasında propaganda, casusluk, haberleşme ve ulaşım araçlarına sabotaj ve eşkıyalık gibi görevleri olan Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği 23 Eylül 1912'de resmi olarak kurulmuş oldu[394]. Balkan Savaşları esnasında Ortaçağ'dan beri süregelen Bulgar çetecilik kültürünün en kanlı faaliyetlerini yürütecek gönüllü birlikler içinde öğretmen, öğrenci, köylü, esnaf, doktor ve papaz gibi sosyal statüye sahip komitacılar bulunmaktaydı. İdari olarak Bulgar ordusuna bağlı olan komitacıların her türlü gıda ve askeri ihtiyaçları Bulgar ordusu tarafından giderilecekti. Başlarda Selanik, Üsküp, Debar, Bitola, Ohri ve Edirne'de olmak

[389] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.20.
[390] Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul 1984, s.105-106.
[391] Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1994, s.378.
[392] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.21.
[393] Bülent Yıldırım, "Balkan Savaşları'nda Bulgar Ordusu ve Komitacıların Batı Trakya'daki Faaliyetleri", *History Studies İnternational Journal Of History*, Volume 6, February 2014, s.144.
[394] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.144.

üzere 6 taburdan oluşan Bulgaristan Ordusu'na bağlı komitacıların mevcudu 14.670 kişiden oluşuyordu. Bu küçük gerilla timlerinin faaliyet alanları ise şöyledir[395];

- Teğmen Mihail Dumbalakov'un çetesi Koştur
- Peter Karanfilov'un Koştur yakınlarıdaki Karasüle
- Mihail Gerdzikov'un çetesi Meriç ve havalisi
- Vasil Çekaralov'un çetesi Manastır
- İvan Popov'un çetesi Manastır ve Koştur
- Hristo Silyanov'un çetesi Manastır ve Koştur
- Hristo Germov'un çetesi Pirlepe
- K. Hacımanov'un çetesi Ustrumca
- Alexandr Dzorlev'in çetesi Vodensko ve Lerin
- Yorgi Zankov'un çetesi Serez
- Mihail Çakov'un çetesi Serez
- Kristo Getçev'in çetesi Drama
- Gotse Boyacıyev'in çetesi Drama
- Stoyan Çavdarov'un çetesi Drama
- Peyo Yavarov'un çetesi Razlog ve Revrekop
- Kristo Bulgariyata'nın çetesi Ahi Çelebi ve Dedeağaç
- Marko İvanov'un çetesi Lerin
- Yorgi Popristov'un çetesi Lerin
- Aleko Stefanov'un çetesi Manastır ve Demirhisar
- Slavko Pirçev'in çetesi Manastır
- Nikola Gumyuşev'in çetesi Ahi Çelebi
- Nikola Danailov'un çetesi Ahi Çelebi
- Pavel Hristov çetesi Manastır
- Peter Pençov'u çetesi Pirlepe
- H. Gotse'nin çetesi Kılkış ve Gevrili
- Yorgi Dzinifilov'un çetesi Vodensko(?)
- Yorgi Monçev'in çetesi Selanik
- Stoyan Miçev'in çetesi İştip

[395] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=122 Erişim Tarihi: 27.10.2016.

- Yorgi Gotçev'in çetesi İştip
- Slavko Abazov'un çetesi Koçana ve Kumanova
- Stamen Temelkov'un çetesi Radovişte
- Efraim Çuçkov'un çetesi Koçana
- Spiro Dilkov'un çetesi Üsküp
- Dame Martinov'un çetesi Köprülü
- Simeon Molerov'un çetesi Ustrumca
- Marin Stoyçev'in çetesi Kruşevo
- Nikola Zekov'un çetesi Petriç
- T. Levterov'un çetesi Doyran
- Donço Zlatkov'un çetesi Petriç
- Nikola Gerasimov'un çetesi Petriç
- Lazarov'un çetesi Gevrili
- A. Dogramancıev'in çetesi Dedeağaç
- Dimo Nikolov'un çetesi Dimetoka
- Trayko Pavlov'un çetesi Palaneşko(?)
- Stoyan Filipov'un çetesi Nevrekop
- Stoyan Malçavkov'un çetesi Nevrekop
- Todor Orovçanov'un çetesi Köprülü.

Seferberliğin ilan edilmesiyle göreve başlayan komitacılar Bulgar ordusu için çok önemli sabotaj eylemleri gerçekleştirdi. Bulgar sınırı ile Koçani arasında Türk toplarının sevki için son derece mühim olan iki köprüyü kullanılamaz hale getirildi. Cuma-i Bâlâ'daki Kresna boğazındaki köprüyü tahrip edildi. İştip'teki Türk ordusunun haberleşmesini sağlayan telgraf telleri kesildi. Bu gibi sabotaj eylemleri savaş esnasında Türk orduları arasında koordinasyon eksikliği yarattı. Bir çok cephede haberleşme sağlanamadığından askerlerin savaşmadan bulundukları mevziyi terkettiklerine rastlanıldı. Bu eylemlerin başında ise Efrem Çuçkov, Hristo Bulgariyat ve Mihail Gerdzikov gibi VMRO'nun deneyimli komitacıları bulunmaktaydı[396]. Makedonya topraklarını bilen ve eşkıyalık hususunda son derece tecrübe sahibi olan komitacılar yaptıkları bu eylemlere yabancı değillerdir.

[396] Lev Troçki, *a.g.e.*, s.340.

1903 İlinden İsyanı'nda ve sonraki süreçte aynı sabotaj eylemleri planlar dahilinde gerçekleştirilmişti.

Ekim ayında Bulgarların ilerlemesiyle Köprülü, Koştur, Kumanova, Pirlepe, Serez ve Kırklareli taburlarınında kurulmasıyla 12 tabur vucüda getirildi. Bu taburların hepsine Bulgar ordusunda görev yapan subaylar atandı. Birinci Debar taburunun komutanı Danko Karadov, ikinci Üsküp taburunun komutanı İvan Minkov, üçüncü Selanik taburunun komutanı Dimitar Atanas Dumbolov, dördüncü Manastır taburunun komutanı Vladimir Kanazirev, beşinci Edirne taburunun komutanı Radul Canelli, altıncı Ohri taburunu komutanı Konstantin Manovski, yedinci Kumanova taburunun komutanı Yorgi Svetorgorski, sekizinci Koştur taburunun komutanı Stoyan Veliçkov, dokuzuncu Köprülü taburunun komutanı Metodi Boyçev, onuncu Pirlepe taburu komutanı Nikola Lefterov, onbirinci Serez taburu komutanı Dimitar Zografov ve onikinci Kırklareli taburunun komutanı T. Boyacıyev'dir[397]. Bu taburlar ise Nikola Genev, Alexander Protogerov ve Peter Darvingov'un komutasında 3 tugaya bağlandı. Gerek Bulgar ordusu ve gerekse Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği taburlarına kumandan tayin edilen subayların bir çoğu komitacılığa aşinaydı. Bir çoğu İlinden İsyanı'na katılmış ve Makedonya'da çete faaliyetleri düzenlemiş kimselerdi. Ayrıca her taburun kendi bayrağı bulunuyordu.

Resmi mevcudu 14.670 olan komitacıların içinde Bulgarlar haricinde başka milletlerden 531 kişi bulunuyordu. Bu yabancı katılımcılar ise 275 Ermeni[398], 82 Rus, 68 Romen, 40 Sırp, 21 Avusturya-Macaristan 12 Karadağlı, 3 Yunan ile Arnavutluk İran, İtalyan ve İngiltere'den birer katılımcıdan oluşmaktaydı[399]. Oluşturulan Ermeni bölüğünün Sofya'dan cepheye nakli esnasında yanlarında bulunan Lev Troçki gördüklerini şöyle özetler[400];

---

[397] http://btvnovinite.bg/article/balkanskata/saiuznicite/makedono-odrinskoto-oplchenie.html Erişim Tarihi: 09.06.2014.

[398] Bulgaristan'da faaliyet gösteren Ermeni komiteleri ve Balkan Savaşları'nda Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği'nde görev alan Ermeni komitacılar hakkında detaylı bilgi için Bkz: Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri (1890-1918)*, Ankara 2014.

[399] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.144.

[400] Lev Troçki, *a.g.e.*, s.362-364.

"Bu bölükte tezgahtarlar var, öğretmenler var, çoğu Romanya'da kunduracılık ile uğraşan kol işçileri var. İçlerinde hayatta ne yapacaklarını bilmedikleri için rastlantı eseri buraya gelenlerde bulunuyor, ayrıca bela arayan serserilerde var. Yazgı şuan için hepsini sıkı sıkı birbirine bağlamış. Hayalperestler ile maceraperestler, şövalyeler ile sokak kabadayıları bir arada.

Gönüllüler kendi sivil kıyafetini giyiyor, sadece askeri tarzda biraz çeki düzen verilip vücutlarına oturtulmuş bu giysiler: Birçoğu dizlerine sıkı sıkı bağlanmış kalın tozluklar giyiyor. Her biri, sırtınfa çadır bezinden bir çanta ve kapüşon taşıyor, hepsinin belinden aşağıya doğru bir hartuç sarkıyor ve çoğu yanında kendi rovelverini götürüyor.

... Bölüğe üniformalı bir Ermeni subayı komuta ediyor. Kendisine sadece "Yoldaş Karekin" diyorlar. ... Karekin şair, hatip ve savaşçı, her zaman kendisine düşen görevin önemine uygun şekilde işine dört elle sarılan bir kimse.... Bölükte 4 astsubay ve dört sıhhiyeci var; daha sonra yolda kendilerine Osmanlı Ermenistan'ı göçmeni bir gönüllü doktor katılacak."

Komitacıların çoğu Bulgar ordusunun temin ettiği Rus yapımı Berdan tüfeklerini kullanmaktaydı. Bunun yanında Mannlicher, Bandoliers, Rovelver ve Mauser tüfekleri de kendilerine dağıtılmış ve kullanılmıştır[401]. Resmi üniformaları kahverengi olmakla birlikte bazı komitacılar sivil kıyafetleriyle görev yaptı. Resmi üniforma yeşil yakalı manşetli ve apoletli olup, birlik numarası altın rengi Roma rakamlarıyla apoletlere işlenmekteydi[402]. Kalpaklarında ise ön tarafına iğnelenmiş şekilde elinde haç olan taçlı aslan figürü kullanıldı. Bulgarların milli sembollerinden olan aslanın ayaklarının altında ise Türkleri tasviren hilal kullanılmıştır.

Elinde haç olan taçlı aslan figürü ve aslanın ayaklarının altında bulunan ay ve yıldız figürleri Bulgarlar tarafından yaygın şekilde kullanıldı. Köprülü ve Edirne taburlarının flamasında bu figür mevcuttur. Ayrıca Manastır taburunun flamasında kullanılan figürde aslanın ayaklarının altındaki hilal kırılmış şekilde tasvir edilir.

---

[401] Lev Troçki, *a.g.e.*, s.363,366.
[402] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.144-145.

Bulgar askerî kaynaklarına göre savaşın başlangıcından 10 Mart 1913 tarihine kadar Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği I. Tugayı; Malkara ve Şarköy bölgelerinde 18 ölü 19 yaralı, II. Tugayı; Seyleni, Sarhanlı, Çamur, Prila, Dedeağaç ve Mestanlı'da 22 ölü 31 yaralı, III. Tugayı ise Uzunhamitler ve 768 Tepesi'nde 35 ölü 139 yaralı zayiat vermiştir. Toplam mevcudu 14.460 kişiden oluşan bu gönüllü birliklerin verdikleri zayiat toplamı göz önünde bulundurulduğunda birkaç istisna dışında savaşın ön cephelerinde sıcak çatışmalara girmediği saptanmaktadır[403]. Zaten kuruluş amacı beşinci kol faaliyeti yürütmek olan bu küçük gerilla timlerine, düzensiz ve talimsiz olduklarından Bulgar generallerince sıcak savaşın gerçekleştiği cephelerde stratejik görevlerin verilmesi beklenemez. Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği II. Balkan Savaşı'nda Sırp ve Yunanlara karşı savaştıktan sonra ise lağvedilmiştir.

Bulgar askerî kaynaklarına göre gönüllülerin mevcudu 14.670'tir. Savaş esnasında Bulgar komitacılarının mevcudunu sadece bu rakam ile sınırlamak bizler için bir hata olur. Bu sadece Bulgar ordusuna bağlı oluşturulmuş gönüllü taburunun sayısıdır. Savaşın başlamasından itibaren ordularının ele geçirdikleri bölgelerde bulunan Bulgarların çoğu fiilen savaşa iştirak etmiştir. Bulgaristan'da bulunan Türklere ise zulüm daha seferberlik ilanınıyla beraber başladı. İstilâ edilen yerlerde yaşayan yerel Bulgar halkı çeteler kurarak sivil Türk halkının canına, ırzına ve malına saldırılarda bulunduğu görüldü. Bulgar halkından bazı kimselerin savaş esnasında da bir muhbir edasında faaliyetler gösterdiğine rastlanır. Bazı yerlerde Bulgarlar yüksek noktalara ateşler yakarak Osmanlı askerlerinin bölgeden çekildiklerini işaret etmiştir[404].

Tanin Gazetesi'nin 6 Teşrin-i Evvel (19 Ekim 1912) sayısı nüshasında Hristiyanların, bulundukları mâhâli Bulgarların istila etmesini şöyle tasvir eder[405];

---

[403] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.147.
[404] Sibel Orhan, *Balkan Savaşları'nda Türklere Yapılan Bulgar Mezalimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay 2008. s. 34.
[405] Emine Aygün Yazıcı, *Tanin'e Göre Balkan Savaşlarında Yaşanan Mezalim ve Osmanlı Kadınlarının Faaliyetleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2013.

"Edepsiz Bulgar haydutları köylere yaklaşınca karyede sakin olan Hristiyanlar istikballerine münhasır hasretle koşarak kendilerine iltihak etnekte ve İslam haneleriyle kesilecek eşrafı, yakılacak camileri ve mektepleri gösterirler."

Türk halkının müşkül duruma düşmesini fırsat bilen Bulgarlar yaşadıkları havalide ikamet eden Türk ailelerine cinayet, toplu katliam, ırza tecavüz, yağma ve tahrip gibi eylemlerde bulundular. Çetecilik Balkanlarda kültür haline dönüşmüş bir eylemdir. Dönem itibariyle henüz büyüme yaşlarında olan çocukların oyunlarına bile yansıyacak kadar yaşamın içine girmiştir. Balkan Savaşları ile Bulgarlar, bu kültür ögesini en kanlı şekilde yaşattı. Kendilerini denetleyecek herhangi bir mekanizma ile karşılaşmamaları, yaptıkları katliamlarda rahat hareket etmelerini sağladı. Milli duygularla çetecilik faaliyetleri söz konusuydu. Fakat işgal edilen yerlerdeki Bulgar ahalinin kurduğu çetelerin amacı yağmacılıktır. Bulgar çeteleri; işgal ettikleri köylerin bir çoğunda Müslüman ahaliye ellerinde bulunan her türlü silah ve kesici aleti kendilerine teslim ettikleri takdirde canlarının ve mallarının bağışlanacağı vaadinde bulunuyordu. Bu vaad karşısında canının bağışlanacağını uman Müslümanlar ise çaresiz elindeki her türlü silah ve kesici aleti kendilerine teslim ediyordu. Birkaç kelime oyunuyla tamamen savunmasız bıraktıkları halka karşı böylece Bulgarlar tarafından daha rahat mezalim ve yağmacılık uygulandı.

Bulgarlar, Türkleri kadın, erkek ve çocuk demeden herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan öldürüp, mallarını yağma ettiler. Balkan Savaşları'nda Türklere yapılan mezalimin tanıklarından olan Henry Nivet, Bulgar komitacılarının işledikleri savaş suçlarını "Balkan Haçlı Seferlerinde Avrupa Siyaseti ve Türklerin Felaketi" isimli kitabında; hırsızlık ve çapulculuk, zorla din değiştirme, ırza geçme, işkenceler ve toplu kıyımlar olmak üzere dört başlık altında toplamış ve örnekler vererek açıklamıştır[406].

[406] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.151.

C. BULGAR KOMİTACILARININ BALKAN SAVAŞLARI'NDA YAPTIKLARI VAHŞETLER

17 Eylül'de Ferdinand'ın emriyle ilan edilen seferberlik bütün Bulgaristan'da çoşkuyla karşılandı. Seferberlik ilanı ile beraber Bulgar zulmü de başlamış oldu. Seferberliği bahane edip Türklerin malları Bulgar ordusuna verilmek gayesiyle yağmalandı. Mallarını vermek istemeyenler vahşice öldürüldü. Razgrat'da Bulgar komitacıları geceleri muharebe nidalarıyla dolaşıp, müslüman hanelerin kapılarını kırmaktaydılar[407]. Henüz küçük yaşta olan kız çocukları dahi tecavüzlere maruz kaldı. Bulgarlar Türkleri türlü türlü bahanelerle zorla alıkoydu. Kimi, Türk ordusuna casusluk yapmakla suçlandı. Kimisi ise bir Bulgar kızına yan baktı diye katledildi. Savaşın başlaması, Balkanları 550 yıldır anayurt belleyen Türkler açısından tam bir felaket olacaktı. Yüzyıllardır huzur içinde yaşadıkları yerlerde katledilecek ve o topraklardan göç etmek zorunda bırakılacaklardı. Sırplar, Yunanlar ve en vahşisi Bulgarlar, yüzbinlerce masum insanımızı türlü işkencelerle katlettiler. Binlerce kadınımızın namusunu kirlettiler. Türklere ait her türlü maddi varlık yağma edildi. Meskenleri yakılıp yıkıldı. Camiler ya kiliseye çevrildi yada ahır olarak kullanılmaya başlandı.

Bütün bu yaşanan mezalim Balkan müttefik ülkelerince genel savaş politikası olarak uygulanmıştır. Bilinçli olarak yapılan bu mezalimler ötekileştirilen Türklere karşı yıllardır uygulanan "Şark Meselesi" politikasının bir safhası olarak karşımıza çıkar. Gerçekleştirilen vahşetler ve zorunlu muhaceret ile bölgenin Türklerden arındırılması hedeflenmiştir.

Lev Troçki, Bulgaristan'dan savaşı takip ettiği sırada Makedonya-Edirne Gönüllüleri Birliği'ndeki Ermeni Taburunda görevli iken yaralanıp Sofya'ya getirilen bir şakinin sözlerini şöyle nakleder[408];

"Bize köylerin dışında rastladığımız her Türk'ü silahsız bile olsa, casus sayıp öldürme emri verilmişti. Makedonlarda bunu yaptılar. Karşılaştıkları kimseyi önce

---

[407] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.42.
[408] Lev Troçki, *a.g.e.*, s.366.

ondan alabilecekleri bilgiyi almak üzere sorguya çekiyor, sonra da ateş ederek veya süngü saplayarak öldürüyorlardı... Kimsenin görmediği yerlerde Türkleri boğazladık."

Savaş boyunca Bulgar çeteleri ele geçirilen yerlere düzenli birliklerden daha önce varmaktaydı. Sayıları az olduğundan süratli bir şekilde istedikleri yere intikâl etmekteydiler. Bu yetilerini genellikle vahşetler uygulamakta kullandılar. Bulgarlar tarafından ele geçirilen köylere ve kasabalara giden komitacılar vahşetler, yağma, yıkım ve tecavüzler gerçekleştirmekteydiler. Göç yollarında olan perişan ve savunmasız halka yetişip katliamlar yaptılar. Selanik Valisi Nazım Paşa'nın raporuna göre Drama'dan kaçan 1.500 göçmenin sadece yarısı Kavala'ya varabildi. Öldürülenlerin cesetleri yollarda 8-10 gün boyunca gömülmemiş şekilde kaldı[409]. Canlarını kurtarmaya çalışan bir başka göçmen kafilesi Kavala'dan çıktıkları anda Bulgar komitacılarının saldırılarına maruz kaldı. İkdam Gazetesi'nin 12 Muharrem 1331/ 22 Aralık 1912 tarihli yayımına göre 20.000 kişiden oluşan bu göçmen kafilesinde 7.000 muhacir katledildi[410].

Gümülcine, Petriç ve Doyran şehirleri mezalimden kaçan biçare muhacirlerle doluydu. Bulgar askerî yetkilileri canlarının ve mallarının korunacağı vaadinde bulunarak göçmenlere yurtlarına dönmelerini talimatı verdi. Şehirden biri 3.000 biri 5.000'den oluşan iki kafile halinde çıkan göçmenler daha yolun 2.km'sinde Bulgar askerlerinin ve komitacılarının vahşetiyle karşılaştı. Çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere 7.000 kişi mezalime kurban gitti[411].

Cuma-i Bâlâ yolunun üzeri mezalimden kaçan muhacirlerin cesetleriyle kaplıydı[412]. Selanik'ten Ustrumca'ya giden göçmenler de Bulgar komitacılarının saldırısına uğradı. Bu saldırıda 27 kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmıştır[413]. Ustrumca'dan Selanik'e göçen 600 hane muhacir bir süre sonra yurtlarına dönmek üzere harekete geçmişti. Ancak Doyran Kazası'nın Rabova Köyü ilerisindeki Kusturum boğazında

---

[409] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.175.
[410] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.78.
[411] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.79. (İkdam, 5787, 20 Mart 1329(2 Nisan 1913), s.3).
[412] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *Rumeli Mezalimi ve Bulgar Vahşetleri, İslamın Enzâr-ı Basiretine ve Medeniyetin Nazar-ı Dikkatine*, İstanbul 1329, s.59.
[413] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.79.

Bulgar karakolları tarafından içeri alınmadılar. Geri Selanik'e gitmek istediklerinde ise Yunan hükümeti onları kabul etneyeceğini bildirdi. Ara bölgede haklarında karar verilmesini beklerken 30 Ekim 1913'te Bulgar komitacılarının saldırısına uğrayan muhacirlerden 37 kişi ölmüş, 27 kişi de ağır yaralanmıştı[414]. Tanin Gazetesi'nin 2 Nisan 1913 tarihli yayımında "Balkan Mezalimi" başlığı altında verilen; ingiliz konsolosluk raporlarına dayandırılan habere göre Ustrumca ve Doyran arasındaki göçmen kafilesine gece vakti yapılan baskında muhacirlerin gömleklerine kadar soyulduğu, pek çok kadının akılalmaz şekilde tecavüze uğradığı ve 700 kadın ve çocuğun öldürüldüğü belirtilmektedir[415].

Selanik'ten terkettikleri yurtlarına dönmeye çalışan göçmen kafilesine Selanik'e bir saat uzaklıktaki Gözne'de komitacılar tarafından saldırı düzenlenmiş ve birçok savunmasız mucahir katledilmiştir. Selanik'te Bulgarlar, Sundıklı ve Turgutlu'yu basıp erkeklerin büyük bir kısmını katlettikten sonra beğendikleri kadınları alıkoyarak beraberinde götürdüler[416].

İskeçe'de Bulgarlar ele geçirdikleri Türkleri parça parça etmiş. Kumanova ve Üsküp arasındaki göçmen kafilesinden 3.000 kişi mezalime kurban gitmiştir. Razlık'ta toplanan göçmenlerde Bulgar vahşetlerine maruz kaldı[417]. Bulgar zulmünden kaçıp yollara düşen halkın başka bir düşmanı açlık ve hastalıktır. Radovişte ve İştip arasında çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere 2.000 muhacir sadece açlık yüzünden öldü[418]. Ustrumca'nın Memişli Köyü muhacirlerinden olan Ali Ağa'nın anlattıkları ise şunlardır[419];

"Ben aslen Kayalı Köyü'ndenim. Harpte Bulgar komitacılarının zulmünden büsbütün boşanmış bizim köy. Kalkıp toptan göç etmiş bizim köylüler. Dedem ise gün gele buradan yarım saat ötede Kayalı'dan, kendi toprağımıza döneriz umuduyla kalkıp Memişli'ye taşınmış. Bir süre sonra kendi köyümüzde oturacağız, kendi toprağımızı işleyeceğiz deyip kalkmış Kayalı'ya gitmiş. Bulgar komitacıları da bir iki

[414] Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s. 78.
[415] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.149.
[416] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.73.
[417] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.48-49.
[418] Lev Troçki, *a.g.e.*, s.400.
[419] Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.72.

demeden öldürmüşler dedemi. Dedem vurulduktan sonra bir daha da oraya dönmedik."

Göç yollarında ölümden kurtulan muhacirler bu sefer vardıkları yerlerde bulunan Bulgarlar tarafından zulme maruz bırakılıyordu. Nevrekop ve Menlik kazalarından Serez'e göçen Müslüman ahali Bulgarlar tarafından feci şekilde öldürüldü[420]. Serez'de tellallar vasıtasıyla çevre köy ve kasabalardan gelen göçmenlerin evlerine rahatlıkla dönebilecekleri bildirildi. Bunun üzerine Menlik muhacirleri evlerine dönmek üzere harekete geçmişti. Ancak yurtlarına döndüklerinde evlerinin tamamen yakılıp yıkıldığını gördüler. Bunun üzerine göçmen kafilesi Petriç'te konakladı. Yurtlarını kaybeden göçmenler şimdi de canlarını kaybedecekti. 17 Kasım'da Bulgarlar kafileye baskın düzenleyip 200'den fazla Müslümanı katlettiler. Buna ilave olarak 1.200 kadar Müslüman ise Struma Karasu kıyısındaki Orman Çiftliği'nde katledildi. Gjurgjevo Köyü'nde 150 kişi daha öldürüldü. Muhacirleirn ellerinde bulunan 1.200 büyükbaş ve 13.000 küçükbaş hayvan çevre Bulgar köylülerince yağmalandı. 6 Kadın zorla Hristiyanlaştırıldı. 2 Aralık'ta Petriç'te kalan muhacirlerin kaymakam yardımcısının huzurunda toplanması buyruldu. Bu çağrıya uyup toplanan 364 kişi, süngü takmış askerler eşliğinde barakalara götürüldüler. Orada 160'ı katledildi. Geri kalanlardan 100 kişi bir kaç gün sonra Bulgarlar tarafından öldürüldü. Serez'deki Bulgarlar tarafından köylerine dönmelerine izin verilen Katuntza Köyü sakinleri ise köylerine ulaştıklarından 3-4 gün sonra 15 kişilik bir çete tarafından topluca katledilip, malları ise yağma edildi[421].

Serez'in tesliminden önce burada Hristiyan ve Müslüman toplum liderleri birbirlerini korumak ve desteklemek için sözleşme imzaladılar. Bulgarların yaklaşması üzerine Serez Yorgi Zankov'un çetesine teslim edildi[422]. Mutasarrıf, kasabaya bağlı çevre kazaların birkaçının kaymakamı ve şehrin ileri gelenlerinden bazıları Rum başpiskoposunun evine sığındı. Çeteciler derhal Müslüman

---

[420] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.59.
[421]. Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.176-177, (F.O. 195-2438, No. 6866, Lamb'dan Lowther'e Selanik, 13 Aralık 1912), Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.73.
[422] Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği'nin teşkilatlanmasına göre Yorgi Zankov'un çetesi Serez'de faaliyet gösterecekti.

mahallelerini yağmalamaya başladı. Zenginlerin evleri soyuldu. Kadınlara ve kızlara çok vahim sataşmalarda bulunuldu[423].

Serez'in Bulgarlar tarafından işgal edilmesine müteakip şehirde yağmacılık hareketleri ve eşkıyalık başlamıştı. Şehir sokaklarından birinde bir Bulgar askerinin halktan bir kişi tarafından öldürülmesi üzerine 7 saat boyunca Türklere vahşice katliamlara girişildi. Bu olaydan sonra şehir etrafına tamamen yayılan eşkıyalar mezalime devam etti. Balar Köyü'nde 13 yaşında çocuklar dahil olmak üzere bütün erkekler öldürüldü. Yalnızca bu köyde katledilen Müslümanların sayısı 500 kadardır. Petruya Köyü'nde ise iki kızının gözleri önünde öldürülmesine dayanamayan anneleri evinde bulunan tüfeği alarak komitacılara ateş etti. Bunu bahane eden komitacılar ise köyde bulunan bütün kadın ve kızları bir kahvehaneye kapatarak diri diri yakmıştır[424]. Kentin ileri gelenlerinden olan din adamları, banka müdürleri ve avukatlar önce tutuklandılar. Sonrasında ise türlü işkencelere maruz kalıp feci surette katledildiler[425].

Dedeağaç'ı savunmakla görevli 600-700 civarı Osmanlı askeri bulunuyordu. Bu askerler şehre yaklaşan Bulgar kuvvetlerinin kendilerinden üstün sayıda olduklarını zannedip firar ettiler. Halbuki şehre yaklaşan 107 kişilik Bulgar çetesiydi. Herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan şehri teslim alan komitacılar çok geçmeden vahşetlerine başladılar. Gördükleri bütün müslümanları vahşice öldürdüler. Öyle ki Dedeağaç sokaklarında kısa sürede 400 kişi mezalime kurban gitti. Canlarını kurtarmak için bir camiye sığınan 300 kadar kadın ve çocuk komitacılar tarafından cami ile birlikle diri diri yakılarak katledildi[426]. Buraya sığınmış muhacirlerden ve yerli halktan toplamda 3.000 Müslüman öldürüldü. Şehir dahilindeki Müslüman evleri ve camiler yakılıp yıkıldı. Şehirde bulunan Bulgar ahali de komitacılara katıldı. Hatta şehir Bulgarlarından olan Marvel isimli bir şaki eline aldığı bıçak ile 7 yaşındaki bir kız çocuğunu dahi katletti[427]. Burada bir Rum despotu

---

[423] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.158. (F.O. 195-2428, No.6866, Lamb'dan Lowther'e, Selanik, 13 Aralık 1912.).
[424] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.17-18.
[425] İlker Alp, *a.g.e.*, s.31.
[426] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.24.
[427] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.87.

(piskopos) Bulgarların zulmüne karşı koymak için büyük fedakarlıklar gösterdi[428]. Fakat Dedeağaç'ta bulunan Rum halkı ise Bulgarlara katılarak Müslümanlara yapılan yağmacılığa ortak oldu[429]. Jandarma müfettişi Fransız Buman Paşa'nın raporuna göre Müslüman hanelerini göstermekte Rumlar, komitacılara kılavuzluk ettiler. Hristiyan evlerinin, yağma edilecek Müslüman evleriyle karıştırılmaması için beyaz haç ile işaretlenmesini sağladılar[430]. Bölgeden toplanılan 14.000 Frank değerindeki Türk altını postalar vasıtasıyla Bulgaristan'a gönderildi[431]. Dedeağaç'ın işgalinden sonra Rumlar, beraber yağmacılık hareketinde bulundukları Bulgarlar tarafından kötü muameleye maruz kaldı. 200 Kadar Rum, Bulgarlar tarafından tutuklandı. Şehirde meydana gelen tecavüz vakaları ise şaşırtıcı mahiyettedir. Aralarında 7-8 yaşlarında kız çocuklarının dahi bulunduğu Müslüman kadınların hepsi Bulgarlar arasında taksim edilerek, üç gün boyunca tecavüze maruz kalmıştır[432]. Dedeağaç şehri önce Bulgarların sonra Yunanların işgaline uğrayacaktır. Hristiyan istilasına uğrayan bu şehirde 670 cami, kiliseye çevirildi[433].

Tanin Gazetesi'nin 22 Mart 1913 (3 Nisan 1913) tarihli haberine göre Fransız Birunikis Gemisi'nde çalışan bir askerin, eşine yazdığı mektup "Türkiye'de Ortodoks Mezalimi, Fludefarer'in Makalesi" başlığı altında nakledir. Bu mektuba göre[434];

"Dedeağaç"ta bir arkadaşımla karaya çıkmıştık, gezinti yapmakta iken bir ara sahilde çırılçıplak yatmakta olan Müslüman cesetlerine bakıyorduk. Arkadaşımla bu Müslümanların sokakta yürürken arkalarından koşan cellâtlar tarafından süngülendiğini ve sonra da süngü ile karınlarının yarıldığını konuşuyorduk. Bizim cesetler hakkında müşahede ettiğimizi gören bir komiteci bize doğru yaklaşarak bıyık altından güldü ve bozuk bir Fransızca ile dedi ki "Evet süngü ile geberttik. Türk, bir

---

[428] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:145, Dosya: 103, Fihrist: 6-1.)
[429] Justin McCarthy, *a.g.e*., s.160.
[430] İlker Alp, *a.g.e*., s.34., Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e*., s.58.
[431] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.153.
[432] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:145, Dosya: 103, Fihrist: 6-1.).
[433] Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:148, Dosya: 115, Fihrist: 5-43.
[434] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t*., s.36.

kurşuna bile değmez". Herifin tavrı o kadar vahşi idi ve kendisinde öyle bir haydut siması vardı ki…

Birkaç saat sonra yine Dedeağaç"ta İslâm mahallesinde bulunuyorduk. Yunan çakalları oradan geçmiş özünde hiçbir şey kalmamıştı. Gayet yaşlı bir Türk kadını ayaklarımıza kapandı sıcak gözyaşları dökerek ellerimizi öptü. Dilini bilmediğimiz için bir şey anlamıyorduk. Bize bir şeyi tarif etmeye çalışıyordu. Peşine takıldık ve bizi birkaç yüz metre ilerde bir yere götürdü. Evvelce bir hâne olduğuna mahal verdiğimiz harap bir mahallede iki genç kadınla bir küçük kız yüzleri açık olduğu halde sakin sakin ağlıyorlardı. Yanlarında yüzleri kıpkırmızı olmuş iki Bulgar askeri vardı. Bulgar askerleri bizim bu ziyaretimizden toparlanmaya çamaşırlarını giyinmeye başladılar. Olayı bize küçük bir çocuk anlattı. Askerler kadınları kaçırmak istemiş, çocuk mukavemet edince çocuğu bıçakla tehdit etmişler. Bizde durumu yoldan geçen bir Bulgar zabitine anlattık ve gerekeni yapmasını rica ettik. Ertesi günü öğleden sonra rakib olduğumuz gemiden dürbünle şehre bakıyordum. Sefinemiz sahilden pek uzak değildi, binaen aleyhe sahildeki bütün eşyayı güya parmaklarımla temas etmiş gibi görüyordum. Sahilde iki Müslüman balıkçısının Bulgar askeri tarafından katledildiğini müşahede ettim. Katliam tam beş dakika sürdü ve balıkçılar sopa ile öldürüldü."

Drama Sancağı'na bağlı olan Kavala küçük bir liman kentiydi. Ancak Drama ve Pravişte gibi şehirlerde mezalimden kaçan halk buraya göç etmişti. Şehre ilk önce komitacılar girdi. Bulgar işgalinin ilk günü 200 Türk öldürülmüştü. İngiltere Konsolosu Young'ta Kavala'ya bağlı 220 haneli bir köy olan Sarı Şaban'da 181 Türk'ün öldürüldüğünü nakleder[435]. Tanin Gazetesi'nin 22 Mayıs 1913 Tarihli sayısına göre ise Sarı Şaban'da hemen hemen bütün erkekler katledilmiş ve bütün kadınların ise hırzına geçilmiştir[436].

Jandarma Müfettişi Fransız Buman Paşa'da Kavala'daki katliamlarla alakalı hazırladığı raporda komitacıların katliamlarını şöyle açıklar[437];

---

[435] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.156.
[436] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.75.
[437] İlker Alp, *a.g.e.*, s.32.

"Salı günü saat 8'de 150 kadar komitacı, Kavala'ya girip gece yarısına kadar, ne kadar Müslüman varsa cümlesini katleylemiştir."

Dedeağaç'ta olduğu gibi Kavala'da da Bulgarların yağma hareketlerinde onlara rehberlik eden yerli Rumlar oldu[438]. İngiliz Konsolosluk raporlarına göre Kavala ve Drama'da yapılan vahşetler[439];

"Kavala ve Drama bölgelerinde ,Bulgar komitacılarının ve yerli Hristiyan halkın elinden cefa çekmemiş tek Türk köyü kalmadığını söylersek, abartmış sayılmayız. Birçok Türk köyünde erkekler kitle halinde katledildiler; diğerlerinde de ırza geçmelerle, talan yer aldı." Şeklinde kayıtlara geçmiştir. Aynı zamanda komitacılar annelerinin gözleri önünde çocukları süngü ile öldürmüş, kadınlara tecavüz etmiş ve kadınların göğüslerini kesip, gözlerini oymuşlardır[440].

Kavala ve Drama arasında bulunan Doksad kasabasında bulunan herkes Bulgarlar tarafından esir edildikten sonra katledildi. Ahali arasından alınan 8 kişi elleri iple bağlanarak evvela silahla katledildiler. Sonra da başları balta ile gövdelerinden ayrılarak dereye atıldılar[441]. İngiliz Bahriye nazırı ise Doksat'ta gördüklerini bizzat şöyle aktarmıştır[442];

"Doksad'a girdiğim zaman ilk gördüğüm manzara köpek sürülerinin sokakta insan cesetlerini yemekte olmalarıydı. Şehir yıkılmış ve bir harabeye dönmüştü. Birçok kez seslendikten sonra nihayet kayalar arasından bir iki kadın meydana çıktı. İnsan cesedi o kadar çokmuş ki bunları defn için kâfi miktarda mezarcı bulunamadığından muvakkaten şehrin ortasına yığmışlardı. Bunların birçoğu evvelce gömülmüş olmasına rağmen katliamın ne kadar müthiş olduğunu tahmin etmek kolaydır. Bir havalide takriben 120 kadın ve çocuk katledilmiş. Burayı bizzat ziyaret ettiğim zaman henüz 30 cesedin kaldırılmış olduğunu gördüm. Her cesette süngü yaraları görülmekteydi. Cesetler parça parça edilmişti. Duvar yerden iki metreye kadar kan lekeleriyle doluydu. Hayatta kalanlar, diğerlerinin birden bire

---

[438] İlker Alp, *a.g.e.*, s.34., İlker Halaçoğlu, *a.g.m.*, s.58.
[439] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.147-148.
[440] Sibel Orhan, *a.g.t.*, s.41.
[441] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.41.
[442] Sibel Orhan, *a.g.t.*, s.61-62. (İkdam, 30 Temmuz Efrencî 1913, No: 5905, s. 2)

öldürülmediğini, yavaş yavaş süngü ile azap içinde katledildiklerini söylediler. Bir odada altı küçük çocuğun cesetlerini birbiri üzerinde gördüm. Buradaki zengin bir Müslümanın hanesine kadın ve çocuktan mürekkeb bir kafile, caniler tarafından katledilmek maksadıyla sevk edilmiş, fakat bunlardan bazıları her nasılsa evin yukarısına kaçmayı başarmış, halıların ve kanepelerin altına gizlenmişlerdi. Bütün duvarların, halıların kılıç ile kesildiğini, her tarafın insan kanına boyanmış olduğunu gördüm. Hatta duvardaki bir soba deliğinden dışarı kaçmaya çalışmış yedi yaşındaki bir çocuğun orada saplanıp kalmış olduğunu, arkasından dört süngü yarasıyla katledildiğini müşahede ettim ve cesedi muayene eyledim. Diğer odada bir kadın ile çocuğunun duvara çakılarak öldürüldüğünü gördüm. Ayrıca şehir içerisinde ekseri çocuk ve kadın olmak üzere henüz gömülmemiş 600 cesedi birer birer saydım."

Bulgarların Drama'yı işgaline müteakip diğer Balkan şehirlerinde olduğu gibi mezalim bu şehirde de yaşandı. Yüzlerce Müslüman sebepsiz yere katledildi. Yaralı askerlerin tamamına yakını öldürüldü[443]. Şehirdeki tüm camilerin minareleri ve mihrapları tahrip edildi. Hamile bir kadının karnı Bulgar askerleri tarafından yarılarak bebeği çıkarıldı[444]. Drama ve Nevrekop arasında bulunan köylerin İslam ahalisinden, küçük çocuklar ve yaşlılar dahil olmak üzere herkes Bulgar komitacıları ve yerli Hristiyanlar tarafından katledildi[445].

Avrethisar'da (Kılkış) bir camiye saklanmış 20 kişi, cami ile birlikte yakılarak öldürüldü. Cami dışında yakalanan müslümanlarında kaderi diri diri yakılarak katledilmek oldu. 50 Kadar Müslüman kadın ise zorla alıkonuldu[446]. Avrethisar yakınlarında bulunan Korkutova (قورقوطوه) kasabasında kadın, erkek, çocuk herkes öldürüldü. Yalnız kadınların en güzellerinden seçilen 20 kadar genç kız alıkonulmuştu. Bulgarlar bu genç kızları kendi aralarında paylaştılar. Bu genç kızlar vaftiz ettirilerek Hristiyanlaştırıldılar. Vaftiz esnasında komitacılara mukavemet eden bir genç kız ise katledildi[447]. Korkutova'da yaşayan ahali cami ve samanlıklara

[443] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.153.
[444] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s. 47-.48.
[445] İlker Alp, *a.g.e.*, s.26.
[446] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.18-24.
[447] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, **a.g.e.**, s.36.

doldurularak yakıldılar[448]. Eşekli Köyü'nde Bulgarlar tarafından gerçekleştirilen cinayet, yağma ve yıkımdan sonra 13 genç kız bakireliği bozulduktan sonra diri diri toprağa gömüldü[449]. Vitreni karyesinde 250 Mihalli Karyesi'nde 200 , Metnihite(?)(مـ تنيـ خـ تهـ) Karyesinde 25, Osmanlı Karyesi'nde 200 Müslüman aile Bulgarlar tarafından katledildi. Urgancılar Karyesinde 90 kişi boğazlarından iple bağlanarak süngü ile katledildi[450].

Petrova'daki bütün kadınların hepsi tevkif edilerek kahvehaneye hapsedildi. Bulgarlar bu kahvehanede bulunan bütün kadınları diri diri yakarak itlaf etti[451]. Radovişte'de yaşayan bütün Müslümanlar öldürüldü. Geriye İslam namına sadece çocuklar bırakıldı. Bulgarlar işledikleri bu cinayetlerden sonra şehirdeki Müslümanlara ait evleri, Duyun-u Umumiye ve Reji dairelerini tamamen yağma ettiler[452].

Osmaniye Kasabası'nın sakinleri Bulgarların yaklaşması üzerine kaçtıkları için şehirde sadece ihtiyarlar kalmıştı. Ancak bu ihtiyarların birçoğu Bulgarlar tarafından katledildi[453].

Bulgar komitacıları Paşalar Köyü'nü ateşe vermiş ve erkeklerini de katletmişlerdir. Türk kadınlarını da çırılçıplak soyarak, subayların önünde bu vaziyette oynamaya zorlamışlardır. Sonra da tecavüz ederek öldürmüşlerdir[454].

İkdam Gazetesi'nin 18 Temmuz 1913 tarihli yayımında yer alan *"Bulgar Mezalimi"* başlıklı makalede, bir gün önce Atina Ajansı'ndan gelen haber ele alınmıştır. Bu habere göre; Bulgarlar Demirhisar'da 104 kişiyi ve 3 Rum rahibi katletmiştir. Bunlar arasında 2 kadın ve 2 çocuk da vardır. Rahiplerden üçünün gözleri oyulmuş, kolları kesilmiştir. Pek çok genç kız ile kadının namusu çiğnenmiş,

---

[448] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.148.
[449] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.36.
[450] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.19.
[451] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.37.
[452] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.46.
[453] Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından Alâm-ı İslam, *a.g.e.*, s.29.
[454] Sibel Orhan, *a.g.t.*, s.41.

mağaza ve haneler yağmalanmıştır[455]. Bir İngiliz konsolosluk raporuna göre ise Demirhisar'da kahvehaneye kapatılan 64 Türk yakılarak öldürüldü[456].

İkdam gazetesinin 28 Temmuz 1913 tarihli *"Trakya"* başlıklı makalesinde de, Doyran kasabasındaki Bulgar vahşetleri ele alınmıştır. Sadece Doyran'da Bulgarların öldürdüğü Müslümanların toplam otuz bin kadar olduğu belirtildi. Makaleye göre kadın ve kızların ırzlarına tecavüz edilmiştir Bütün malları yağma edilen Türkleri, Yunan askeri felaketten kurtarmış. Kiliseye çevrilmiş olan ibadethaneler tekrar cami haline getirmiştir. Ayrıca Bulgarların bu vahşetlerini Bulgar din adamları da doğrulamaktadır[457].

Balkanlardaki mezalimi araştırmakla mükellef, Rus hükümeti tarafından gönderilen bir görevli gördüğü manzaralar karşısında şu sözleri söyledi[458];

"En büyük vahşet ve tecavüz İslam kadınına irtikap edilmiştir. Ne yaş ne de mevki göz önüne alınmamıştır."

Gerçektende olaylar Rus memurun dediği gibi yaşanmaktaydı. Gözü dönmüş Bulgar canileri Niğbolu'da 75 yaşında bir Türk kadınına dahi tecavüz ettiler.[459]

Fersuh Köyü'nde Bulgarlar ve Rumlar yaşları 14-18 arasıda olan 16 Müslüman kızı esir edip ırzlarına geçmiştir[460].

Üsküp'te Bulgar işgalinden önce 60.000 kişi yaşamaktaydı. Bunun 30.000'ini Müslümanlar teşkil ediyordu. İşgalden önce mezalimden kurtulurum ümidiyle bir kısmı göç etmiş olmasına rağmen yinede büyük bir Müslüman nüfusu burada kaldı. Şehrin Bulgarlar tarafından işgaline müteakip yağma ve katliam hareketleri başlamış oldu. Özellikle geceleri iş başına geçen Bulgar komitacıları bastıkları evlerin evvela Müslüman sakinlerini katlediyor, sonrasında ise evi yağma ediyorlardı. Kafaları kesilerek öldürülen Müslümanların cesetleri ise Vardar Nehri'nde öbek halinde

---

[455]. Sibel Orhan, *a.g.t.*, s.59.
[456] McCarty, *a.g.e.*, s.148.
[457] Sibel Orhan, *a.g.t.*, s.59.
[458] İlker Alp, *a.g.e.*, s.33.
[459] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.40.
[460] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.74.

biriktirilmiştir. İştip'te ise Müslümanlara ve Yahudilere ait bütün meskenler yağma edildi. Komitacılar birçok cinayete sebep olmuştu[461].

Ustrumca'da mezalime maruz kalan Makedonya şehirlerindendir. Şehri ilk işgal eden Bulgar komitacılarına Sırp çeteleri de kendilerine eklenmişti. Savunmasız bırakılan Müslümanlar kıyımdan geçirilmiş ve meskenleri yağma ve talan edilmişti. Ustrumca'da şehrin yerli halkından başka Radovişte ve Osmaniye'den kaçmış muhacirlerde bulunuyordu[462].

Manastır dahilinde bulunan bütün köyler Bulgarlar tarafından tahrip ve yağma edildi[463]. Tikveş'teki yağma ve cinayetlerin failleri Bulgar ve Sırp çeteleridir.

Makedonya cihetinde yapılan vahşetlerin en önemli tasvirini bölgede bulunan İngiliz Konsolosu Lamb yapmıştır. 9 Mart 1913 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği yazıda şunları nakletti[464];

"Genel olarak, Makedonya'da Müslümanların bulunduğu her bölgede şiddetli ıstırap mevcut, fakat önemli kısımlardaki büyük yerleşimler dışında, ülkede Müslüman kalmış olduğundan şüpheliyim."

Savaşı takip eden yabancı gazetecilerin arasında bulunan Lev Troçki, Bulgaristan'da bulunan basın sansürü sebebiyle Bulgarların işledikleri katliamları anı anına yazamamıştır. Ancak Bulgaristan'dan ayrılması üzerine sansürün uygulanmasını sağlayan Peter Todorov'a hitaben Kievskaya Mysl Gazetesi'nde yazdığı eleştirel yazılarda Bulgar komitacılarına ait şu paragraf dikkat çeker[465];

"Belki de hiç tehlike altına sokmadığınız şu askeri sırlarınızın korunması işinden başınızı kaldıramadığınız için, Makedonya Lejyonu'nun (Bulgar komitacıları) casusların hakkından gelmek bahanesiyle, karşılaştıkları tüm Türk sivillerin boğazlarını keserek öldürdükleri konusunda hiçbir şey duymamışsınızdır? Eğer duymamışsanız, bilmiyorsanız o zaman hemen Malko Tırnova'ya gidin, oradan

---

[461] Lev Troçki, *a.g.e.*, s.387-399.
[462] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.158.
[463] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.92.
[464] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.145.
[465] Lev Troçki, *a.g.e.*, s. 410.

da Kırcaali'ye ve biraz güneye kadar yolunuzu uzatın. Yolda elleri arkadan bağlanmış ve boğazları boyun kemiklerine kadar kesilmiş sakallı müslümanlara rastlayacaksınız; evinin yanı başında kafasına yediği bir darbeyle ölmüş yere serili yatan bir çok ihtiyar Müslüman kadınla karşılaşacaksınız. Ayrıca Türk çocuklarının cesetleri de gözünüze çarpacak o kurtarıcı lejyonun izlediği muzaffer yolu toplanmamış ganimetler gibi işaretleyen çocuk cesetleri..."

Birçok yerde Bulgar halkı da çeteci ruhuyla hareket etmiş yağma ve cinayeti işleyen kimseler olmuştur. Stara Zagora'da, (Eski Zağra) esir edilen askerlerin üzerine saldıran Bulgarlar 500-600 kişiyi öldürerek, 250'sini de yaralamıştır[466]. Stara Zagora'da Bulgarların şehit ettiği esir askerlerin toplamı ise 3.000'e yakındır. Bu esirler kurşun ve kasatura darbeleriyle katledildiler. [467]İşgale uğrayan Osmanlı sınırında köylerde yaşayan Bulgar halk ise köylerin Müslüman sakinlerine *"Burası artık Bulgaristan oldu defolup gidin"* diyerek Türklere karşı tahkir ve yağma hareketine de giriştiler[468]. Birçok yerde de Bulgar halkın yerel çeteler oluşturdukları ve bazı yerlerde işgalci Bulgar komitacılara iştirak eyledikleri bilinen bir gerçektir. Razgrad'da 10, 11, 14, 15 yaşlarında kız çocukları dağa kaldırılıp namusları kirletilmiştir[469].Tutrakan'a bağlı Maksutlar Köyü'nü işgal eden yerli Bulgar halk, bir komitacı edasında vahşetler işlemiştir. Türklerin oturduğu bu köyde yarım saat bitmeden ırzına geçilmemiş genç kız kalmamıştı. 5 Kişiyi katleden Bulgarlar birçok Türk'ü e yaralamıştır[470]. Razgrad'ın Kemaller Köyü'ni istila eden Bulgarlar köyü yağma ettiler. Bu sırada hamile bir kadına rastlayan Bulgarlar, Erkek mi kız mı diye bahse girerek kadının karnındaki bebeği zorla çıkartmışlardır[471]. Razgrat'ın genelinde Bulgarlar tarafından işlenmiş cinayetlere rastlanmaktadır. Burada yaşayan halkın malları eşekleri bile dahil olmak üzere yağma edildi[472]. Bunlardan başka

---

[466] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.152.
[467] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, "*Askeri Tarih Belgeleri Dergisi"* , S.89, Kasım 1989, s. 1-84. (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:145, Dosya: 103, Fihrist: 31.)
[468] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.58.
[469] İlker Alp, *a.g.e*., s.33., Yazıcı, *a.g.t.*, s.31.
[470]Rumeli Muhacirin-i İslâmiye Cemiyet-i Hayriyesi Müellifatından, *Alem-i İslam'a Bulgar Vahşetleri İslamiyet'in Enzar-ı Basiretine Medeniyetin Nazar-ı Dikkatine*, Numara I, İstanbul 1328, Matbuayı Hayriye ve Şurekası, s.12.
[471] Rumeli Muhacirin-i İslâmiye Cemiyet-i Hayriyesi Müellifatından, Numara I, *a.g.e*., s.15.
[472] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.99.

Silistre, Rusçuk, Varna, Niğbolu, Ziştovi, Vidin gibi şehirlerde de halk tarafından oluşturulan çeteler her türlü cinayet ve yağma gibi hareketlerde bulundular.

Bulgar askerlerinin ve komitacılarının işlemiş olduğu vahşeti konu alan bir başka haber ise yine İkdam Gazetesi'nin 15 Ağustos 1913 Tarihli sayısında mevcuttur. Kırcaali'de toplam 570 haneden oluşan 6 köyde ikamet eden 3430 kişi çoluk çocuk ayırtedilmeden katliama tabi tutuldu. Eğridere Kazası'ndan Arda Nehri'nin doğusuna ve Gümülcine'ye muhaceret söz konusu olmuştu. Göç etmeyen ahali ise tek bir fert kalınmayacak şekilde feci surette katledildi. Burada katliamların sayısı 7600'dür. Yakılan evlerin sayısı ise 1490'dır. Darıdere Kazası'nda 8000 nüfustan Gümülcine'ye göçe muvaffak olamayan herkes katledildi. Gümülcine'de ahalisi Türk olan 85 köyden oluşan Şeyhcuma Nahiyesi ve 25 köyden oluşan Kirli Nahiyesi tamamen yakılmış ve tahrip edilmiştir. Yalnız 100-200 civarı ev rüşvet mukabilinde tahripten kurtulmuştur[473].

Doğu Trakya'da en çok Bulgar zulmüne maruz kalan yer Edirne ve havalisidir. Edirne, Şükrü Paşa liderliğinde 155 gün süren direnişin ardından teslim olmuştur. İşgalle beraber başlayan vahşetler hem Osmanlı askerine hemde yerel Müslüman halka karşı işlendi. Silahlarıyla birlikte esir edilen askerler şehirde var olan yabancı temsilcilerden ve gazetecilerden çekinilmiş olacak ki Bulgarlar tarafından toplu bir katliama tabi tutulmadı. Ancak Bulgar askerinin ve komitacılarının sistemli şekilde katliamlarına maruz kaldılar.

L'Illustration dergisi Nisan 1913 sayısında Edirne'ye Bulgar askerleri ile komitacıların girişini ve yaşanan zulümler şu şekilde tasvir etmiştir[474];

"Sabahın 7'sinden itibaren Bulgar ve Sırp süvari sınıfı merkez caddeyi, konağı, askeri kumanda merkezini ve belediyeyi işgal etti. Ardından atlarını dört nala Bosnaköy, Kıyık ve İstanbul Yolu'na sürdüler.

[473] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.52.
[474] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.150.

Birlikte genel anlamda bir heves ve tarif edilemez bir coşku var. Daha dün Türklerin ayakları dibinde sürünen Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler şimdi sevinç çığlıkları atarak yeni Sezar'ın askerlerine tezahürat yapıyorlar.

Saat 10'da, General Vasof tarafından kumanda edilen topçu birliğinin ikinci kısmı üst mahallelerin yolunu açtı. Kırmızı ve yeşil fon üstüne Kur'an ayetleriyle bezeli üç Türk bayrağı ilk sırada sergileniyordu. General Vasof sayısız kurmayın arasında atladı ve neşeli tavrıyla şiddetli alkışlara cevap verdi. Askerleri ağır, hantal, solmuş üniformalılar, sert yüzlerinde çoğunun sakalı var. Uzun süren kuşatma ayı yüzlerine bakır rengi olarak işlenmiş.

Birkaç kıta elerlinde tüfekleriyle ulusal marşlarını söyleyerek diğerlerine katılıyor. Bu orduyu gönüllü bir Hıristiyan topluluk, komitacılar ve keskin nişancılar izliyor. Bunlar çok faydalı destekçilerdir: öncesinde rehber olarak hizmet vermişlerdi, şimdi de casus olarak hizmet verecekler.

Bu geçit töreni tüm sabah sürdü. Sıra düzeni bozulduğunda da askerler meyhanelere, kır kahvelerine akın ettiler; içkilerini içerek memleketlerinin şarkılarını söylediler.

Bunlar zaferlerinin ilk günü için kâfiydi. Ertesi gün korkunç olaylar başladı; Bulgarlar direnişin intikamını alacaktı. Üç gün boyunca şehirde korku hâkim oldu. Özellikle Türk evleri kin ve intikam duygusuyla yağmalanmaya başladı. Müslüman kadınlarını meraklı gözlerden saklayan kafesli kepenklerin ve kapıların dipçik darbeleriyle kırıldığını gördük. Askerle ellerine ne geçerse çaldılar; ziynet eşyası, halılar, giysiler, taşınamaz mobilyalar kırıldı. Yahudiler, Ermeniler ve Rumlar da bu çılgınlığa çanak tuttu ve paylarını aldılar"

Levid Gazetesi'nin Edirne muhabiri de komitacıların faaliyetleri hakkında şu bilgileri vermiştir[475];

"Birkaç günden beri Bulgar komitacıları köylerde gözükmeye başladılar. Çirmen, Karaağaç, Selimköy, Koruköy Bulgarlar tarafından harap ve yağma

[475] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.152.

edilmiştir. Bu köylerin büyük çoğunluğu Bulgar hududu yakınlarında olup ahalinin büyük bölümü Müslüman'dır. Bu zavallı köylüler Edirne'ye iltica etmeye teşebbüs eylemektedir. Köylüler çetelerin Bulgarlardan müteşekkil olduğu nakil etmektedirler. Hükümet komitacıları takip etmek üzere bölgeye iki tabur asker göndermiştir.

Hergün parçalanmış cesetler keşif edilmektedir. Şimendifer Hattı'nın 22. kilometresinde bir araya bağlandığı halde bir gölde boğulan bir erkek, bir kadın ve bir çocuk cesedi bulunmuştur."

Edirne'nin tesliminden sonra esir edilen Türk askerlerinin akıbeti hakkında İlker Alp şu tespiti yapmıştır[476];

"Edirne'de Tunca Adası'nda 5 bin esir askerin tamamı, Sarayiçi'nde 15 bin esir Türk askeri ve 5 bin ahalinin ekserisi açlık, süngü darbeleri ve kurşunla şehit edildi.

Belgelere göre, çeşitli hadiselerde 25-26 bin esir Osmanlı askeri canavarca şehit edilmiştir. Fakat, bazı yerlerde şehit edilen esir askerlerin sayısı tespit edilemediği gibi, durumları da meçhul olan 11-12 bin asker de mevcuttur. Böylece, şehit edilen ve akıbeti bilinmeyen esir askerlerin sayısı, en azından 36-38 bin civarındadır. Ayrıca Edirne'nin Tunca Adası'ndaki veya diğer adıyla Sarayiçi'nde cereyan eden kanlı hadiseler de dikkate alındığında, bu rakamın daha korkunç boyutlara ulaşmış olduğu görülecektir."

Edirne'de esir olduktan sonra çeşitli yollarla şehit edilen Türk askerinin katilleri şüphesiz Bulgar askerleri ve komitacılarıdır. Tanin Gazetesi'nin 22 Nisan 1913 tarihli sayısına göre Bulgar komitacılarının, Türk askerlerini katline[477];

"Bulgar komitacılarından Cezal Ebvanov esir askerleri kapalı bir yere hapis ederek günlerce aç bıraktı. Açlıktan günde bin esir öldüğünü gözlerini kıpırdatmaksızın resmen valiye söylemek cesaretinde bulundu. Bu gaddarlığı kâfi gelmiyormuş gibi "Cezanız der, çekiniz. ne için Şükrü Paşa Arda köprüsünü ber heva etti" diye söyler." Şeklinde değinir.

---

[476] İlker Alp, *a.g.e.*, s.30.
[477] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t.*, s.85.

Bulgar zulmüne uğrayan halkında düştüğü durumu yabancı gazetecilerin makaleleri ve arşiv belgeleri göstermektedir. Genelkurmay Arşivlerinden çıkan bir belgeye göre Edirne ahalisinden 30-40 civarı kişinin elleri arkadan bağlanmak suretiyle Arda Nehri'ne atılarak katledildiler. Bazı hanelere zorla girip yağma, cinayet ve tecavüz gibi vahşice saldırıda bulundular. Cibice'de 25 Türk genci öldürüldü. İki kadın memeleri kesilmek suretiyle katledildi. İskerderköy'de bir Müslüman dudakları ve burnu kesilmek suretiyle zulme maruz kaldı[478].

Edirne ve havalisinde işgal sırasında olduğu gibi Bulgar kuvvetlerinin tahliyesi sırasında da mezalimler görülmüştür. Meriç yakınlarında birbirlerine bağlanıp 20 Müslüman şehit edilmiştir. Cibice'de 3 Müslüman kadın memeleri ve kulakları kesilmek suretiyle katledildi. Bazı Müslüman kadınlarının ise ırzına geçildi[479].

Edirne ve Cisr-i Mustafa Paşa(Slivengrad) arasında yer alan Çermenli Köyü havalisinde yer alan derelerde öldürülen Osmanlı esirlerinin cesetlerine rastgelinmiştir. Sadırlı'daki Müslüman kadınların ırzına geçilmiştir. Kendilerine karşı mukavemet eden kadınlar ise Bulgarlar tarafından Arda Nehri'ne atıldı. Bazı köylerde bilhassa Umurbey'de 10-12 yaşlarında kızlar kaçırıldı[480]. Selikim, Hamzaağaç, Kirazlık, Yeniköy, Adaçalı, Yuvayük ve Kurtköy Bulgarlar tarafından yakılmış ve tahrip edilmiştir. Koçaş Köyü'nde Bulgarlar, kendilerine mukavemet eden Müslümanların hepsini köy eşrafından Hacı Selim Ağa'nın evine doldurarak, süngülediler. Sonrasında ise eve toplanan herkes yakıldı[481]. Devederesi-Kurtköy yönünden gönderilen bir raporda Müslüman köylerinde erkeklerin çoğunun Bulgarlarca öldürüldüğü, halkın ırz, can ve mallarına saldırıldığı ve köylerde bakire İslam kızı kalmadığı bildirilmiştir[482].

---

[478] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:146, Dosya: 107, Fihrist: 1-4.).
[479] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:145, Dosya: 102, Fihrist: 3-4.).
[480] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:584, Dosya: 30, Fihrist: 4-1, 4-2.).
[481] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:145, Dosya: 103, Fihrist: 26-2.).
[482] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.59.

Bulgarlar; Harman, Kumarlı, Sarıhızır, Samane köyleri havalisinden 173 erkeği kollarını bağlayarak koyun gibi kesip Arda Nehri'ne atmıştır. Müslüman kadınlar ise evvela bir yerde toplanılmış sonrasında ise kırlara götürülerek ırzlarına tasallut edilmiştir. Bulgarların bu saldırılarından korkan bazı kadınların ise çocuklarını kucaklarına alıp, kurtulmak umuduyla Arda Nehri'ne atladıkları görülmüş. Ancak Arda Nehri'ne atlayan kadınların bilcümlesi mahvolmuştur[483].

Fatih Fırkası Kumandanı Mehmet Kazım, fırkasıyla beraber hareket halindeyken Edirne havalisinde görmüş olduklarını 30 Temmuz 329 (12 Ağustos 1913) tarihli belgede şöyle belirtir[484];

"100-120 Haneden ibaret bir Rum köyü olan Kadıköy'de 30-40 kadar hane Bulgarlar tarafından yıkılmıştır. Yeniceler Köyü yerle bir edilmiş. Hiçbir duvar veya dikili ağaç kalmamıştır. Çavuşlar Köyü'nde çeşmeler tahrip edilmiş, evler yakılmıştır. Müslimköy ve Öksüzce'de yakılmış ve harebe haline getirilmiştir. Velimeşe Köyü tahrip edilmiş ve kuyulardan gelen pis kokular üzerine yapılan araştırmada içlerinde cesetler olduğu görülmüştür. Bu sebeple kuyulardan su içilmesi men edildi. Karamehmet Köyü'nde yalnız bir cami ve 20 kadar hane yakılmış. Diğerlerine Bulgar muhacirler yerleştirildiği için yakılmamıştır. Büyükkarıştıran köyü bütünüyle yıkılmıştır. Buraya kadar arz edilen köylerde tek bir adama dahi rastlanmadığından bu hususat yalnız gözlemlerle sınırlı kalmıştır. Lüleburgaz'da bütün İslam mahalleleri yakılıp, yıkılmış ve kasabanın ortasında bulunan cami minaresi yarıya kadar yıkılarak üzerine ağaçtan yapılmış çardağa çan takılmış. Minberin külahı yıkılmış hülefa-yı râşidin efendilerimizin hazeratının esamı-i şerifesiyle ayât ve ahadis-i nebeviyyenin üzerleri kireçle boyanarak imha edilmiş ve dört ayaklı masalar üzerine tasvir-i mesih ve Meryem konarak cami, kiliseye çevrilmiştir. Duvarlarına da birçok haç resmi yapılmıştır. Babaeski kasabası da aynı halde müşahade edilmiştir. Bu kasabada bütün ilam mahalleleri kamilen tahrip edilmiş. Caminin minaresi yıkılarak kiliseye dönüştürülmüştür. Babaeski ile Havsa arasında Necatiye namındaki köyde mola esnasında 7-8 yaşlarında bir İslam

---

[483] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:584, Dosya: 30, Fihrist: 2-15.).

[484] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:584, Dosya: 30, Fihrist: 1-29.) (Sadeleştirilerek verilmiştir.).

çocuğunun hali nazar-ı merhametimi celb ederek oğlum senin baban var mı hitabına karşı çocuğun gözlerinden leblebi tanesi gibi yaş dökülerek "babamı Bulgarlar kesti, ağamı da öldürdüler" demesi orada bulunanları müteessir etmiştir. Hasköy kasabasının İslam haneleri kamilen yağma ve tahrip edilmiş. Cami-i kebir ve cami-i şerife bağlı vakıf olduğu sanılan büyük bir handa yıkılmıştır. Hasköy karyesinde de 60 haneden ibaret olan İslam mahallesi kamilen yakılıp, yıkılmış. Cami tahrip edilerek içine hayvan bağlanmıştır."

II. Balkan Savaşı'nda Edirne'yi teslim alan orduların başında bulunan Enver Paşa, Sadaret'e gönderdiği 6 Ağustos 329 (19 Ağustos 1913) tarihli belgede gördüklerini bizzat[485];

"Koşukavak civarında keşif ile meşgul bulunuyordum, düşmanın ahvali hakkında malumat almaya çalışmakta iken Bulgar hükümetinin Koşukavak'ta asker diye topladığı bir alay haydutların sırf İslam ile meskun Koşukavak köylerinin ahalisinin ırzlarına mallarına ve canlarına taarruz eylediğini ve hatta Papasköy civarında bir derede 600 Müslümanın kolları bağlı olarak cesetlerini gözümle gördüm ve hatta Bulgar zabitlerinin bu komitelerle ahali-yi İslamiyyeyi tehdit ile para toplamaya çıktıklarını ve bu paranın vefat eden komitacıların ailelerine verileceğini beyan etmiş olduklarını işittim. Köylerde mal ve bir tek bakire kız kalmamıştır. İslamlar heran ölüm tehdidi altındadır. İşte efendim Koşukavağı işgalden maksat bu adi Bulgar başıbozuk haydutlarını hep o civardan tardetmek idi, tabii iş müsademeye döküldü vak'a bu rengi aldı her bir emrinize amâde bulunduğumuzu arz eyleriz." Şeklinde nakleder.

22 Ağustos 1329 (5 Eylül 1913) tarihli bir vesikada ise İngiliz muhabir Smith Parly'nin otomobil ile Ortaköyê giderek tetkiklerde bulunduğu iffetleri kirletilmiş kadınların ifadelerini dinlediği ve dere içinde katledilmiş 600 Müslümanın cesedini gördüğü nakledilir[486]. Daily Telegrapy Gazetesi muhabiri Smith'in Meriç'in garp

[485] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:148, Dosya: 115, Fihrist: 2-20.).
[486] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:151, Dosya: 24, Fihrist: 7-4.).

mıntıkasında yapmış olduğu bir başka tetkiki 24 Ağustos 1329 (7 Eylül 1913) tarihli Başkumandanlık Vekalet-i Celilesi'ne gönderilen vesikada şöyle nakledilir[487];

"Edirne civarında Çörük Köyü'ndnen itibaren Koşukavak'a kadar mevcut İslam ve Rum köyleri Bulgarlar tarafından tamamıyla tahrip edildiği gibi köylerdeki Cami-i Şerifler ile Rum kiliselerinin cümlesi yakılıp yakılmıştır. Ahalinin ve bilhassa Müslümanların kısm-ı azamisi vahşiyane bir tarzda katl ve itlaf edilmiş ve kuyularda çürümüş birçok naaşlar görülmüştür. Yalnız Samane Köyü'nde 81 Müslüman naaşının kuyuda olduğu anlaşılmıştır. Ahalinin bütün malları Bulgarlar tarafından yağma edilmiş köylerde kalan ahalinin cümlesi çıplak, aç, perişan ve şayaı merhamet bir halde görülmüştür. Bulgarların Ortaköy Kasabası'ndan 36.000 lira nakit para gaspettikleri ve buna mukabil verdikleri makbuzların mezkur kasaba belediye kasasında Bulgarların resmî mührü altında mahfuz bulunduğu haber alınmıştır.Kazayı teşkil eden köylerin bütün hayvanatı bilâ-senet Bulgarlar tarafından kaldırılmış ve bu hayvanattan 5.000 keçi Cisr-i Mustafapaşa'da Bulgar memurun-ı askerisi tarafından satılmıştır. Kazaya tabî Taydohor, Hisarlık, Üçevler nam Rum köyleri ahalisini Bulgar yapmak için Bulgarlar tarafından hapis, dayak, tahkir hülasa her nevi eziyet reva görülmüş ve nihayet bunlar hapis edilerek, Osmanlı ordusunun istilasına kadar mahbeste bırakılmışlardır.

...Mister Smith, kocaları Bulgarlar tarafından katl ve esir edilen dul Müslüman kadınlarla yetim kalmış çocukların tahrip edilen cami ve kiliselerin müteaddid vaziyette resimlerini almış ve bütün bu mezalim ve vahşetin Avrupa efkar-ı insafına vaz edeceğini de vaad ile gördüğü hüsn-ü kabulden memnunen ve müteşekkiren avdet etmiştir."

Edirne'nin 40 km güneydoğusunda kalan Babaeski, eski idari ismi ile Sofulu Kasabası ve havalisinde; Bulgar askerleri ve komitacıları tarafından her türlü vahşet uygulandı. Babaeski'nin işgali ile bu havalide bulunan Bulgar eşkıyası, Rum çeteleri ve askerlerle beraber gelen Bulgar komitacıları kasaba ahalisinden zorla temin ettikleri 800 lirayı Bulgar Süvari Kumandanı Tanev'e rüşvet olarak vererek İydiköy

[487] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:151, Dosya: 124, Fihrist: 7-9.).

Nahiyesi ve havalisinde çeşitli mezalimler ve yağmalar gerçekleştirdiler. Yapılan vahşetler esnasında Bulgar komitacılarına, Rum çeteleri destek vermekteydi.

Bulgar işgalinden önce 190 haneden ve 1.800 nüfustan oluşan İydiköy'de Bulgarın işgaline müteakip uygulanan mezalim neticesinde köyün nüfusu 141 kişi kalmıştır. Küçük çocuklara varıncaya kadar 1659 kişi ise katledilmiştir. Müslümanlara ait her türlü mesken tahrip edilip, malları yağma edilmiştir. Bulgarların bu köydeki mezalimi akılalmaz türdendir. Bazı Müslümanlar üçer beşer kişilik gruplara ayırılarak kolları bağlanmış ve Meriç Nehri'ne atılmıştır. Bu feci işlemden sonra geriye kalan erkekler köyün camisinde, kadınlar ise köyde meskun bulunan Kuru Hasan, Hacı Sadık ve Çavuş Ali'nin evlerine doldurulmuş. Halk tabiriyle ahıldan koyun seçer gibi çıkartılarak; bıçak, süngü ve dipçiklerle öldürülüp parça parça edildikten sonra hanelerin yanında bulunan kuyulara atılmıştır. Köyde bulunan 150 kuyunun 143'ü cesetlerle doldurdulmuş. Bu katliamdan kurtulan kadınların ise namusları kirlenmiş, parmakları kesilmiş olup vücutlarında sopa ve bıçak izleri görülmüştür. Katliamdan kurtulanlar arasında bulunan 8 yaşında Mustafa oğlu Hasan adlı bir çocuğunda vücudunun 6-7 yerinde bıçak ve süngü izleri vardır. Kolları bağlı olduğu halde Meriç Nehri'ne atılan biri de ayaklarıyla yüzerek ölümden dönmüştür[488].

18 Ağustos 1329 (1 Eylül 1913) Tarihli Babaeski'den Sadaret'e gönderilen bir vesikaya göre Pişmanlı, Söğütçine Köyü, Mestanlı, Oracılar ve Ağacılar köyleri Bulgar komitacıları tarafından yağma edilip yakılmış. Bu köylerde meskun ahali ise katliama tabi tutulmuştur[489]. Bulgarlar yağma, mezalim ve vahşet hareketlerini Yanviran, Büyükderbent ve Küçükderbent köylerinde de göstermiş. Birçok masum Müslüman katledilmiştir[490].

---

[488] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:588, Dosya: 3, Fihrist: 4-3, 4-4.).
[489] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:150, Dosya: 120, Fihrist: 18-3.).
[490] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:148, Dosya: 115, Fihrist: 5-31.).

Sofular Müfrezesi Kumandanlığı'ndan gönderilen 5 Eylül 1329 (19 Eylül 1913) Tarihli bir telgrafnameye göre Bulgar komitacılarının zulmü ve ahalinin kumandanlığa başvurusu[491];

"Kayacık Karyesi'nin cenub-u garbisinde bulunup evvelce Bulgar komiteleri tarafından ihrak edilmiş olan Demirviran ahali-i İslamiyesinin tarlalarındaki hayvanatı toplamak için gidenlere civar köylerde bulunan Bulgar komiteleri tarafından tecavüze maruz kaldıkları ve eşyanın defi nakilleri için Hudut Bölüğü Kumandanlığı'nın müracaatı üzerine müsaade edildiği maruzdur." Şeklinde nakledilmiştir.

Daily Telegrapy Gazetesi muhabiri Gelibolu'da gördüğü göçmenleri şu şekilde nakletti[492];

"Bu bedbaht insanların düçar oldukları sefaleti tasfir etmek mümkün değildir. Bunların hemen cümlesinin erkekleri ya muharebede, yahutta vahşi komitacılar ve yerli Rum ve Bulgar Hristiyanları tarafından katledilmişlerdir."

Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği'nde Bulgarlarla beraber komitacılık faaliyetleri düzenleyen Ermeni komitacılarda Doğu Anadolu'da yaptıkları mezalimin aynısını Trakya'da yaptılar. Antranik Ozanyan liderliğindeki Ermeniler Edirne, Keşan, Malkara ve Tekirdağ'da İslam kadınlarını ve çocuklarını acımadan katlediyor, ihtiyarları ise camilere doldurup yakıyordu. Camilerde Ermeniler tarafından kiliseye tahvil ediliyordu[493]. Ermenilerin, mezalimlerinden başka en dikkat çekici faaliyetlerinen biri de Trakya havalisinde ele geçirdikleri silahları İstanbul ve Anadolu'daki Ermeni komitacılara göndermelidir[494].

Trakya havalisinde yaşayan kadınlar Bulgarların tecavüzüne uğramamak için bulundukları mahalden sazlık veya ormanlık alanlara kaçmışlardır. Birçok İslam kadını ise Bulgarlara güzel görünmemek için yüzlerini kömürle boyamaktaydılar.

---

[491] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:5855, Dosya: 31, Fihrist: 10-14.).
[492] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e*., s.59.
[493] Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri (1890-1918)*, (Doktora Tezi), İstanbul 2010, s.138.
[494] Bülent Yıldırım, *a.g.t*., s.141.

Mezalim ve yağmacılık hareketlerinden başka İslam dinine karşı yapılmış olan saldırılarda mevcuttur. Bulgarlar girdikleri her yerde camileri ve İslam mezarlıklarını tahrip etmiş. Birçok caminin minaresi ve minberi tahrip edilerek kiliseye çevrilmiş. Köylerde ve kasabalarda bulunan din adamları ise feci surette öldürülmüştür. Dipçik, süngü ve kurşunla öldürülenlerden başka dişleri ve tırnakları sökülerek, ağızları ve burunları kesilerek işkenceye maruz kalıp katledilenlerde bulunmaktadır[495].

Bulgar Hükümeti'nin Bulgarlaştırma faaliyetleri kapsamında ilk hareketi katliamlardan sağ kalan ve göç etmeyen Müslümanları Hristiyanlaştırmak olmuştur. Bulgar askerleriyle ve komitacılarıyla beraber Müslüman mahâllerine gelen Bulgar din adamları ahal-i İslâm'ı zorla vaftiz ederek Hristiyanlaştırmıştır. Bu zorunlu din değişikliğine karşı çıkan Müslümanların ise cezası dövülerek, süngülenerek veya kurşunlanarak öldürülmek oldu. Vaftiz işleminden sonra kiliseye gelmeyenlerde maddi ve manevi cezalara tabi tutuldu. Keşan'da 14 cami, 1 tekke ve dini kurumlara ait bütün binalar yıkılarak, taş yığını haline getirildi. Tekirdağ'da, Kırklareli'de ve Çatalca'da bulunan İslamî ibadethane ve mezarlıklar Bulgar tahribine maruz kaldı. Lüleburgaz'da Sokullu Mehmet Paşa tarafından yaptırılan cami-i şerifin minaresi yıkılarak, tabanına tahta parmaklıklarla çevrili çan kulesi yerleştirildi. Selanik'teki Ayasofya Camii'nin duvarları Bulgarlar tarafından kazınarak Hristiyanlığı sembolleyen resimlerle donatıldı[496].

Bulgaristan içlerinde yaşayan Pomak Türklerinin Hristiyanlaştırılması için Pomak köylerine komitacılar eşliğinde Bulgar Piskoposları getirildi. Müslüman halkı vaftiz etmek için komiteler teşkil edildi. Bu komitelerin zoruyla kiliseye götürülen halk zorla vaftiz ediliyor. Domuz eti yedirilmeye zorlanıyordu. İsimleri değiştiriliyordu. Müslüman kadınlarının ise feraceleri zorla açtırılmaktaydı[497]. 1913 Temmuz'una kadar 150.000-200.000 arası Pomak Türk'ü zorla Hristiyanlaştırıldı[498].

---

[495] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.52.
[496] İlker Alp, *a.g.e.*, s.24.
[497] Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.168-169.
[498] Bülent Yıldırım, *a.g.m.*, s.152.

Hristiyanlaştırmakta olduğu gibi Hristiyanlaştırılan ahalinin teftişini yine komitacılar yapmaktaydı. Kırcaali ve Gümülcine'de camiden çevrilen kiliselerde her Pazar ayin yapılıyordu. Bu ayine katılmayanlara komitacılar tarafından para cezası verilmekteydi. Katılmamakta ısrar edenlerin cezası ise ölümdü[499].

Nevrekop'ta ve Doyran'da yaşayan Müslüman halk Bulgarlar tarafından zorla Hristiyanlaştırıldı karşı gelenler ise katledildi[500]. Rahmanlı'da komitacılar, yaptıkları katliamdan sonra sağ kalan Müslümanlara, Hristiyanlığı kabul etmeleri için baskılar yaptı. Hristiyanları kabul etmedikleri takdirde camilere doldurulup dinamitle havaya uçurulacakları söyleminde bulundular[501].

Edirne havalisinde bulunan Banaşlı Köyü'nde din değiştirmeye razı olmayan 20 İslam ailesi bir ahırda yakılarak öldürüldü[502]. Razlık, Nevrekop ve Petriç'te de din değiştirmeyi kabul etmeyen Müslümanlar feci şekilde öldürüldü.

Birçok yerde güzeller arasından seçilen genç kızlar zorla Hristiyan yapılarak Bulgarlara verildi[503].

İncelendiği üzere Bulgar askerleri ve komitacıları savaş esnasında ve sonrasında tamamen savunmasız olan halkı acımazsızca katlettiler. Katledilen bu halkın tek suçu Müslüman olmaktı. Onbirlerce İslam kadını tecavüze uğradı. İffetlerinin kirletilmesinin ardından ya diri diri toprağa gömüldü yada tüfek veya süngü darbeleriyle öldürüldü. Birçok yerde yakılarak itlaf edildikleri de görülmüştür. İşgal edilen yerlerde İslam ahalisine ait meskenlerin tümü yağma edildikten sonra yakıldı. Onbinlerce büyükbaş ve küçükbaş hayvana ise Bulgar askeriyesi, komitacıları veya olayın geçtiği mahâlde bulunan yerel Bulgar çeteleri el koydu. Sadece Çorlu'dan Çatalca'ya kadar olan yerde 50000 büyükbaş hayvanı gasp ettiler[504].

---

[499] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:146, Dosya: 107, Fihrist: 1-7.).
[500] Rumeli Muhacirin-i İslâmiye Cemiyet-i Hayriyesi Müellifatından, *a.g.e*., s.29,59.
[501] İlker Alp, *a.g.e*, s.25-26.
[502] *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S.89, Kasım 1989. s.1-84, (Gnkur. Bşk.lığı, *ATESE Bşk.Arş*., Klasör:151, Dosya: 124, Fihrist: 7-9.).
[503] İlker Alp, *a.g.e*., s.26-27.
[504] Emine Aygün Yazıcı, *a.g.t*., s.103.

Daha küçük yaşta olan erkek çocukları katledildi. 8-12 Yaşlarında kız çocukları dahi Bulgarların tecavüzüne uğradı. Katliamdan kurtulmak isteyen yüzbinlerce halk ise ata topraklarını bırakıp zoraki muhacir pozisyonuna geldi. Ancak muhaceret etmeleri de binlercesinin hayatta kalmasını sağlayamayacaktı. Arkalarından yetişen veya gece baskınları düzenleyen Bulgar komitacıları, savunmasız muhacirleri kadın, çocuk demeden acımadan katletti. Malları ise ganimet sayılarak yağma edildi. Binlerce cami kiliseye dönüştürüldü. Mahalli İslam halkı zorla Hristiyan yapıldı. Müslüman halk açısından en acısı da yıllardır namaz kıldıkları camilerde Hristiyan ayinine cebren katılmalarıdır.

İngiltere'nin Filibe Konsolosu Vilk Cönk "Balkan Müttefiklerinin Mezalimi" başlığı altında yazdığı raporda Bulgar çetelerinin gaspettikleri paranın 50 milyon kronu geçtiğini 40.000'den fazla kişiyi ise öldürdüklerini nakleder[505].

Balkan Savaşları'nın genel bilançosu ise Yıldırım Ağanoğlu'na göre 632.408 kişinin ölümü ve 1912'den 1916'ya kadar 812.271 kişinin Rumeli'den Türkiye'ye göçünden oluşmaktaydı[506].

[505] Ahmet Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.79.
[506]Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.94.Ayrıca Bkz. İlker Alp, *Belge ve Fotoğaflarla Bulgar Mezalimi*, Ahmet Halaçoğlu, *Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün (1821-1922)*.

SONUÇ

İlk olarak Bükreş'te sonrasında ise Osmanlı Bulgaristan'ında oluşturulan komiteler Bulgaristan'ı bağımsızlığa götüren yolu hazırlayan en büyük etkenlerden biridir. Başlarda onar kişilik çetelerle icra edilmeye çalışılan bağımsız Bulgaristan ülküsü özellikle Rusya'nın katkısıyla büyüdü ve gerçekleşti.

İngiltere'de hükümeti düşürmeye yönelik malzeme olarak dahi kullanılan 1876 Nisan Ayaklanması ile başlayan Bulgar vahşeti 1877-78 Osmanlı Rus Harbi'nde artarak kendini göstermiştir. Osmanlı-Rus Harbi ve sonrasında Türklerin maruz kaldığı katliamlar ve göç hareketleri sonucunda şehirlerdeki Türk nüfus oranı görünür ölçüde azaldı. Örneğin, 1871 yılında Sofya'daki Türk nüfusu oranı %26 iken 1880 yılında bu rakam %2.6'ya geriledi. Şumnu'da 1865 yılındaki %52'lik Türk nüfus oranı 1880'de %42'ye düştü. Tatarpazarcık'ta 1868 yılında oran %28 iken 1884 yılında %16'ya, Köstendil'deki 1878 yılındaki %56 olan oran 1880 yılında %16 'ya düşmüştür[507].

Belirtilen savaşın sonrasında ise sadece kağıt üzerinde Osmanlı'ya bağlı olan Bulgarlar özellikle komite faaliyetleriyle toprak geliştirme yoluna gitti. 1885 Yılında Şark-i Rumeli Vilayeti ilhak edildi. Gözlerini Makedonya'ya diken Bulgarlar, VMRO ve YMK gibi önemli komiteler oluşturdu.

Tezin içerisinde de sürekli belirttiğim üzere Bulgarların genel bir ihtilal girişimlerinin sonuçsuz çıkmasının en büyük sebebi Bulgar köylüsünün milliyetçilik bilincine sahip olmamasıdır. Ancak bu durum komite faaliyetlerinin Makedonya'ya geçmesiyle beraber büyük bir değişime uğradı. 1903 İlinden İsyanı ile milli bilinç öğretmen ve papazların desteğiyle köylülere de sirayet etmeye başlayacaktı.

Avrupa kamuoyunun etkilenmesinde yazılı basının öne çıkması, Bulgarların nazârında her açıdan olumlu gelişmelere yol açtı. Bölge üzerinde gösterdikleri yasa dışı faaliyetler, katliamlar ve çeşitli bombalama olayları ile Makedonya'da Osmanlı idaresinin zayıfladığı intibâhı yaratılmak istendi. Bir nevi bölgeye Avrupalı devletlerin müdahalesine davetiye çıkarıldı. Avrupa gazetelerinde Türkler

[507] Serap Toprak, *a.g.t.*, s.346.

Hristiyanları öldürüyor ve Hristiyan kızlar köle pazarında satılıyor gibi asılsız haberler Türklerin zalim pozisyonuna gelmesini sağladı. Bu sayede Avrupa'da Bulgarlar üzerine olumlu kamuoyu oluşturulmuş oldu. Hristiyanların vahşice öldürülmesi ve Hristiyan kızların köle pazarından satılması gibi haberler ABD, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerde geniş yer buldu. 1903 Selanik bombalama olayları ile aynı intibah Selanik üzerinden de oluşturuldu. Bu süreçte Osmanlı sadece siyasi değil aynı zamanda iktisadi olarakta büyük zarara uğradı. Daha da önemlisi 1876 Nisan Ayaklanması'nda oluşturulan anti Osmanlı algısı 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı'yı siyasi arenada yalnız bırakmıştır. O dönem Osmanlı'nın yakın ilişkide bulunduğu İngiltere hükümeti dahi en büyük rakiplerinden olan Rusya'ya karşı Osmanlı'ya destek olamamıştır.

1903 İlinden İsyanı ile Bulgar komitecilerinin oluşturmak istedikleri algı en büyük sonuçlarından birini doğurdu. Avrupa müdahalesi artık Makedonya'ya gelmiş ve Osmanlı'nın içişlerine karışılması sayılan Mürzsteg Reform Programı uygulamaya koyulmuş oldu. Ancak bu reform programı Bulgarların kanlı çete faaliyetleri engelleyemedi 1908 II. Meşrutiyet'in ilanı ile bitti denen çetecilik çok geçmeden kendini yine gösterdi. Balkan Savaşları'nda ise komitacılık ve çetecilik en kanlı halini aldı. Binlerce Türk-Müslüman gerek Bulgar ordusuna bağlı komitacılar gerekse işgal edilen yerlerde bulunan yerel Bulgar çeteleri tarafından katledildi. 10 Yaşlarında kızlar, 75 Yaşında kadınlar dahi tecavüze uğradı. Türklere ait olan her türlü mal yağma edildi. Netice itibariyle Türkler ise "Şark Meselesi" politikası doğrultusunda Balkanlardan atılmak istendi.

Netice itibariyle başlarda onar kişilik çetelerle başlayan Bulgar mücadelesi milli uyanış ve Rus desteğiyle beraber siyasi bir mesele haline gelmiştir. Bu mesele 1876 yılından itibaren Avrupa'nın büyük devletlerini ilgilendirmeye başlamıştır. Bulgarlarda hürrüyetlerini sadece cinayet ve soygun hareketleriyle elde edemeyeceklerini anladıklarından Osmanlı'yı siyasi arenada yalnız bırakacak eylemlere girişmişlerdir. Bulgarların komitacılık hareketleri onlara evvela muhtariyet sonrasında ise bağımsızlık kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

BOA. BEO, Nr. 915/68550

BOA.C.ADL.Nr. 77/4646

BOA. DHT. MKT. Nr. 2426/115

BOA. DHT.MKT.,Nr. 664/52

BOA. HR. SFR.04.Nr.347/47

BOA. HR. SYS. Nr. 198/18

BOA. HR. SFR. 04. Nr. 217/59

BOA. HR. SFR. 04. Nr. 221/5

BOA. HR. SFR. 04. Nr. 240/53

BOA. HR. SFR. 04. Nr. 222/13

BOA. MKT. MHM. Nr.745/17

BOA. MKT. MHM.Nr.442/41

BOA. MTZ.(04). Nr. 103/92

BOA. MTZ.(04), Nr.70/20

BOA, MTZ.(04), Nr.125/90

BOA. TFR. I. KV. Nr. 14/1358

BOA. TFR. I. UM. Nr. 1/84

BOA. TFR. I. SL. Nr. 12/1190

BOA. Y. PRK. MYD, Nr.14/83

BOA. Y. PRK. DH. Nr.11/111

BOA. Y. PRK. MK.,Nr. 17/11

BOA. Y. PRK. UM. Nr.57/36

B. Yayımlanmış Arşiv Belgeleri

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:145, Dosya: 103, Fihrist: 6-1

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:145, Dosya: 103, Fihrist: 6-1.

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:148, Dosya: 115, Fihrist: 5-43.

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:145, Dosya: 103, Fihrist: 31.

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:146, Dosya: 107, Fihrist: 1-4.

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:145, Dosya: 102, Fihrist: 3-4.

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:584, Dosya: 30, Fihrist: 4-1, 4-2.

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:145, Dosya: 103, Fihrist: 26-2.

Gnkur. Bşk.lığı, **ATESE Bşk.Arş**., Klasör:584, Dosya: 30, Fihrist: 2-15.

İNCELEME ESERLER

Acaroğlu, M. Türker, *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmaları*, İstanbul 2007

Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Tarihi Göç,* İstanbul 2001

Alp, İlker, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi,* Ankara 1990

Alp, İlker, *Şark Meselesi ve Emperyalizmin Türk Politikası*, Edirne 2008.

Armağlu, Fahir, *Siyasi Tarih (1879- 1960),* Ankara 1975

Atasoy, Emin, *Beşeri ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan*, Bursa 2010

Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, İstanbul 1972

Bechev, Dimitar, *Historical Dictionary of the Republic of Macedonia*, April 2009

Botev, Hristo, *Toplu Eserler*, Sofya 1986

Buran, Ahmet, *Kurşunlanan Türkoloji*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2007

Çağan, Nazım**,** *"Balkan Harbi'nde Edirne" Edirne Armağan Kitabı,* Ankara 1965

Çelik, Fadimana, *Çöke Nahiyesi'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul 2013

Danişmend, İsmail H.*, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.4, İstanbul 1972

Dojnov, Doyno, *Kresnensko-Razlozkoto Vustanie 1878-1879*, Sofia 1979, (Kresna-Razlog Ayaklanması 1878-1879)

Ergenç, Leman, *Bulgar Yayınlarında Türkler***,** Ankara 1989

Gotsev, Slave, *Natsionalno-Revolyutsionni Borbi v Maleshevo i Piyanets 1860–1912*, Sofia 1988

Hacısalihoğlu, Mehmet, *Doğu Rumeli'de Kayıp Köyler (İslimyeSancağı'nda 1878'den Günümüze Göçler, İsim Değişiklikleri ve Harabeler),* Ankara 2008

Halaçoğlu, Ahmet, *Rumeli'den Türk Göçleri, (1912-1913),* Ankara 2014

İpek, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Ankara 1999

İrtem, Süleyman Kani, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*, İstanbul 1999

Jelavich, Barbara, *Balkanlar Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıl*, İstanbul 2009

Hüseyin Raci Efendi, *Zağra Müftüsünün Hatıraları*, İstanbul 2012

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988

Karamandzhukov, Hristo, *Rodopa PrezIlindensko-Preobrazhenskoto Vustanie*, Sofya 1986

Kerman, Zeynep, *Haziran-Temmuz ve Ağustos 1877 Ruslar'ın Asya'da ve Rumeli'de Yaptıkları Mezalim*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1987

Khadzhiev, Georgi, *National Liberationand Libertarian Federalism*, Sofia 1992, s.102. Will Firth tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir.

MacDERMOTT, Mercia, *For Freedomand Perfection. The Life of Yane Sandansky*, London 2008

Mahmud Celaleddin Paşa, Mirat-ı Hakikat, Dersaadet 1326

McCARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Ankara 2014

Mi Dimitençev, *The Macedonian Question - Originand Development 1878-1941*, Sofia 2002

Modern Güneydoğu Avrupa Tarihi Öğretimi, *Güneydoğu Avrupa'da Milletler ve Devletler*, Editör: Mırela- LumınıtaMurgescu, Selanik 2008

Oğuz, Süleyman, *Osmanlı Vilayet İdaresi ve Doğu Rumeli Vilayeti*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1986

Özçelik, Selahattin, *Balkanlarda Kimlik Arayışı Bulgar Terör Örgütünün Anatomisi,* İstanbul 2006

Öztuna, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1994

Pandev, Konstantin, VAPTSAROV Maya, *Aferata Mis Stoun*, (Miss Stone Meselesi) Sofya 1983

Polyanski, Hristo Andonov, Gotse Delchev ve Yaşadığı Çağ, Üsküp 1972

Rumeli Muhacirin-i İslâmiye Cemiyet-i Hayriyesi Müellifatından, *Alem-i İslam'a Bulgar Vahşetleri İslamiyet'in Enzar-ı Basiretine Medeniyetin Nazar-ı Dikkatine,* Numara I, İstanbul 1328

Rumeli-i Muhâcirin-ı İslamiyye Cemiyet-i Hayriyyesi Tertibatından *Alem-i İslam'a Rumeli Mezalimi ve Bulgar Vahşetleri, İslamın Enzâr-ı Basiretine ve Medeniyetin Nazar-ı Dikkatine*, Numara II., İstanbul 1329

Selanikli Şemsettin, *Makedonya Tarihçe-i Devri İnkılap*, Asaduryan Matbaası, İstanbul 1324

Stoyanov, Zahari, *Zapiski Po Bulgarskite Vustaniya* (Bulgar İsyanı Üzerine Notlar), Elektronik Metin

Şatev, Pavel, *Makedoniya Pod Robstvo*, Sofya 1983

Şentürk, Hüdai, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875),* Ankara 1992

Şimşir, Bilal N.,*Rumeli'den Türk Göçleri,* C:I, Ankara 1989

Şimşir, Bilal N.,*Rumeli'den Türk Göçleri*, C:II, Ankara 1989

Soniksen, Albert, *Izpovedna Na Edin Makedonski Cetnik*, Sofya 1983 (Makedon Bir Çetniğin İtirafları)

Troçki, Lev, *Balkan Savaşları*, Çev. Tansel Güney, İstanbul 2013

Tuğlacı, Pars, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul 1984

Uzer, Tahsin, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Ankara 1999

Voynikov, Dimitar, *Bulgarite v Naii – İztochnatachastna Balkanskiyapoluostrov – Iztochna Trakiya*, (Balkan Yarımadasının Doğusunda Bulgarlar – Doğu Trakya), Sofia 2002.

MAKALELER

Adanır, Fikret, "Makedonya Sorunu ve DimitarVlahof'un Anılarında II. Meşrutiyet", *Birikim*, C. 2, S. 9, Kasım 1995

Ahbab, Yakup, "Amerikan ve İngiliz Basınında İlinden İsyanı (1903)", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2015

Aydın, Mahir, "Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri", *Osmanlı Araştırmaları IX*, İstanbul 1989

Aydın, Mahir, "Makedonya Meselesi ve Amerikalı Rahibe'nin Kaçırılması", *Osmanlı Araştırmaları XIII*, 1998

Aydın, Mithat, "Bükreş'te Komitacılık Faaliyetleri (1860-1916)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XV 30, Bahar 2015

Aydın, Mithat, "Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1867-1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 18, 2005

Bahçeci, Yahya, "İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyanı", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol.24

Bayraktar, Kaya, "Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905)", *Bilig Dergisi*, Sayı: 69, Bahar 2014

Bodur, Ozan Arif, "Osmanlı'nın Son Yüzyılında Terör Örgütleri ve Eylemleri", 21. *Yüzyıl Dergisi*, Sayı:14, 2010 Şubat

Bulgarski Periodichen Pechat 1844 – 1944, "Bulgarski Bibliografski İnstitut", Sofya, 1962, (Bulgar Süreli Yayınları 1844-1944

Burma, Mustafa, "Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğundan Ayrılış Sürecinde" Bulgar Ayaklanmaları, *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.1, Sayı:1 Aralık 2012

Dinçer, Nihat, "Bulgar İhtilalinin Hazırlanmasında Dış Güçler ve Kültürel Faaliyetler", *Sosyoloji Konferansları 21. Kitap*, İstanbul Üniversitesi 1986

Dikici, Ali, "Osmanlı Makedonya'sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı"*, Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 24, Kış 2010

Ercan, Yavuz, "Balkan Türkleri ve Bulgarlar", *Belleten,* C. LIV, Sayı:209, 1990 Nisan

Halaçoğlu Ahmet, "Bulgar Mezalimi", Türkler Ansiklopedisi, c. 13, Ankara 2002

Hasanoğlu, Ergün, "1284 Bulgar İhtilâli", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.3, S.1, 2014 (Temmuz)

İpek, Nedim, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*"*, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 13, Ankara 2002

Kerimoğlu Hasan Taner, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya Politikası ve Çeteler Kanunu", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XIV (Kış 2014)

Kurşun, Zekeriya, "II.Abdülhamit Döneminde Batı Basınında İmaj Düzeltme Çabaları: Matbuat-ı EcnebiyyeMüdiriyeti'nin Kurulması ve Faaliyetleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı:1 İstanbul 2000

Küçük, Cevdet**, "**Bulgar İhtilali'nin(1876) İngiliz Kamuoyunda uyandırdığı tepki ve bunun Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Tesiri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı.8-9, İstanbul 1980

Refik, Ahmet, "1284 Bulgar İhtilâli", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 1 Mayıs 1341, No:9 (86)

Saatçi, Meltem Begüm, "20.Yüzyıl Başında Makedonya Bölgesinde Devlete Karşı Ayaklanmalar Kresna'danKruşevo'ya Örnekler", *OTAM*, Sayı 17, 2005

Saatçi, Meltem Begüm, "XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler", *Türkler Ansiklopedisi***,** C.13, Ankara 2002

Saldeva, Hristo, KİRİLA Hristova, *İllüstrasyon İlinden*, Yıl. 2, S. 11, Sofya 1928

Sayg Hasiılı,p, "1903 Makedonya'sında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 39, Güz 2013

Tak, İsa, "1989-1990 Yılları Arasında Bulgaristan'da İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Okutulan Tarih Ders Kitaplarında Türk ve Osmanlı Algısı*", Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl:2, Sayı:2, Nisan 2014

Toprak, Serap**, "**Bulgaristan'ın Bağımsızlığında Rusya'nın Rolü", *History Studies İnternational Journal Of History*, Volume 5 Issue 6, Special Issue on Balkan Wars, November 2013

Yenisoy, Hayriye Süleymanoğlu, "Rodop Müslümanları'nın Dramı, (Anılar, Anlatılar, Edebi Eserler ve Basından Satırlar", *Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi*, S:65, 2007

Yıldırım, Bülent, "Balkan Savaşları'nda Bulgar Ordusu ve Komitacıların Batı Trakya'daki Faaliyetleri", *History StudiesİnternationalJournal Of History*, Volume 6, February 2014

TEZLER

Demiroğlu, Hasan, *Rus Kaynaklarına Göre Rusya'nın Balkan Siyaseti: Ortodoks Birliği ve Panislavizm* (1856-1878), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2009

Erdal, Serkan, Osmanlı Devleti'nde Sosyalist Faaliyuetler Üzerine Bazı Örnek İncelemeler, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2014

Gençer Nazlı, *93 Harbi'nde Edirne ve Çevresi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2011

Mevsim, Hüseyin, *Bulgar Basını İstanbul'da-İstanbul Bulgar Basınında*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2005

Orhan, Sibel, *Balkan Savaşları'nda Türklere Yapılan Bulgar Mezalimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay 2008

Özküçük, Fatma Gül, *I. Meşrutiyet Dönemi Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011

Toprak, Serap, *XIX. Yüzyılda Balkanlarda Ulusçuluk Hareketleri ve Avrupalı Devletlerin Balkanlar Politikası*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2011

Yazıcı, Emine Aygün, *Tanin'e Göre Balkan Savaşlarında Yaşanan Mezalim ve Osmanlı Kadınlarının Faaliyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon 2013

Yıldırım, Bülent, *Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri (1890-1918),* Ankara 2014

İNTERNET ADRESLERİ

http://liternet.bg/publish4/bgyrdev/istoria/dualizam.htm

http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=27&WorkID=10906&Level=1

http://www.narteks.net/hristo-botev/hristo-botev-biyografisi.html

http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=149&WorkID=3868&Level=1

http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=149&WorkID=3868&Level=3

http://www.pomaklar.com/t353-1876-nysan-ayaklanmasi

http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/11376,huseyinraciefendipdf.pdf

http://bnr.bg/tr/post/100337778/prof-plamen-mitev-kurtulus-savasinin-tarihinin-bazi-sayfalari-henuz-yazilmamistir

http://bnr.bg/tr/post/100126747/birlemeden-g-doar

http://bnr.bg/tr/post/100208101/ilinden-preobrajeniye-ayaklanmasinin-110-yildnm

http://sinanculuk.blogspot.com.tr/

http://www.promacedonia.org/bugarash/sa/atentatorite.html

http://btvnovinite.bg/article/balkanskata/saiuznicite/makedono-odrinskoto-oplchenie.html

http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=122

http://macedonian-library.com/documents.php?sec=2&cid=14&album=93&pid=1442

EKLER

(FOTOĞRAF VE BELGELER)

Ek 1: Vasil Çekaralov ve Çetesi. (Solda oturan Vasil Çekaralov) VMRO'ya bağlı aktivistlerden olan Çekaralov, İlinden İsyanı'nda aktif rol oynamış ve Balkan Savaşları'nda çetesiyle birlikte Manastır'da faaliyet göstermiştir[508].

[508] Hristo Saldeva, Hristova Kirila, **İllüstrasyon İlinden.**, Yıl.5, S.47-48, Sofya 1933 (Haziran-Temmuz), s.16.

Ek 2: Prespa Gölü Havalisinde Faaliyet Gösteren VMRO Çetesi[509].

Ek 3: Hristo Dimitrov'un Çetesi[510].

[509] http://www.makedonia-bg.com/images/1296207752.jpg

[510] http://www.makedonia-bg.com/?show=cheti&cid=117

Ek 4: Slaveyko Arsov'un Çetesi[511].

Ek 5: Stefan Dimitrov'un Çetesi[512].

[511] http://www.makedonia-bg.com/images/1294918955.jpg

[512] http://www.makedonia-bg.com/images/1294918419.jpg

Ek 6: Nikola Detçev'in Çetesi[513].

[513] Hristo Saldeva, Hristova Kirila, **İllüstrasyon İlinden**, Yıl.3, S.26, Sofya 1930 (Mayıs), s.9.

Ek 7: İlinden İsyanı'nda Manastır Bölgesi Lideri Yorgi Sougarev'in Çetesi[514]

Ek 8: Tane Nikolov'un Çetesi[515].

[514] http://www.makedonia-bg.com/images/1294918261.jpg
[515] http://www.makedonia-bg.com/images/1294918203.jpg

Ek 9: Luke İvanov'un Çetesi[516].

Ek 10: Vladislav Kovaçev'in Çetesi[517]

[516] http://www.makedonia-bg.com/images/1294917897.jpg
[517] http://www.makedonia-bg.com/images/1294910372.jpg

Ek 11: Nikola Detçev'in Köprülü'de Faaliyet Gösteren Çetesi[518].

Ek 12: İlinden İsyanı öncesinde Petrova Niva'da gerçekleşen toplantıya katılan komitacılar[519].

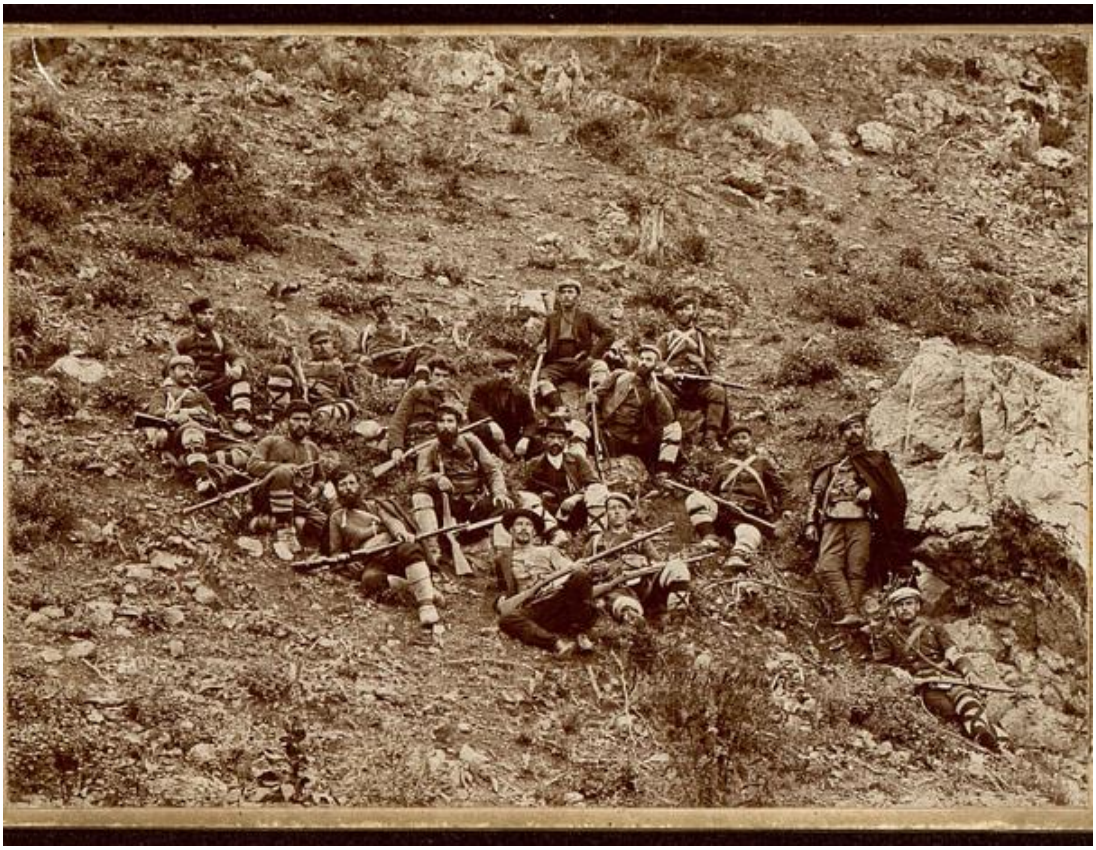
[518] http://www.makedonia-bg.com/images/1294835201.jpg

[519] Hristo Karamanzukov**, Rodopa Prez İlindensko PreobranzhenskotoVustanie**, Sofya 1986 (Elektronik Metin).

Ek 13: Yorgi Monçev'in Selanik ve havalisinde faaliyetler düzenleyen çetesi[520].

[520] Hristo Saldeva, Hristova Kirila, **İllüstrasyon İlinden**, Yıl.3, S.28, Sofya 1930 (Ekim), s.16.

Ek 14: İlinden İsyanı'nda Edirne başta olmak üzere Doğu Trakya'da İhtilalci hareketlerde bulunan Mihail Gerdzikov, Krusty Bulgariyata, Petar Çolakov, Stoyan Petrov, Yorgi Minkov ve Todor Stankov gibi komitacılar ın bir arada olduğu bir fotoğraf[521].

[521] Hristo Saldeva, Hristova Kirila, **İllüstrasyon İlinden**, Yıl.4, S.33, Sofya 1931 (Nisan), s.5.

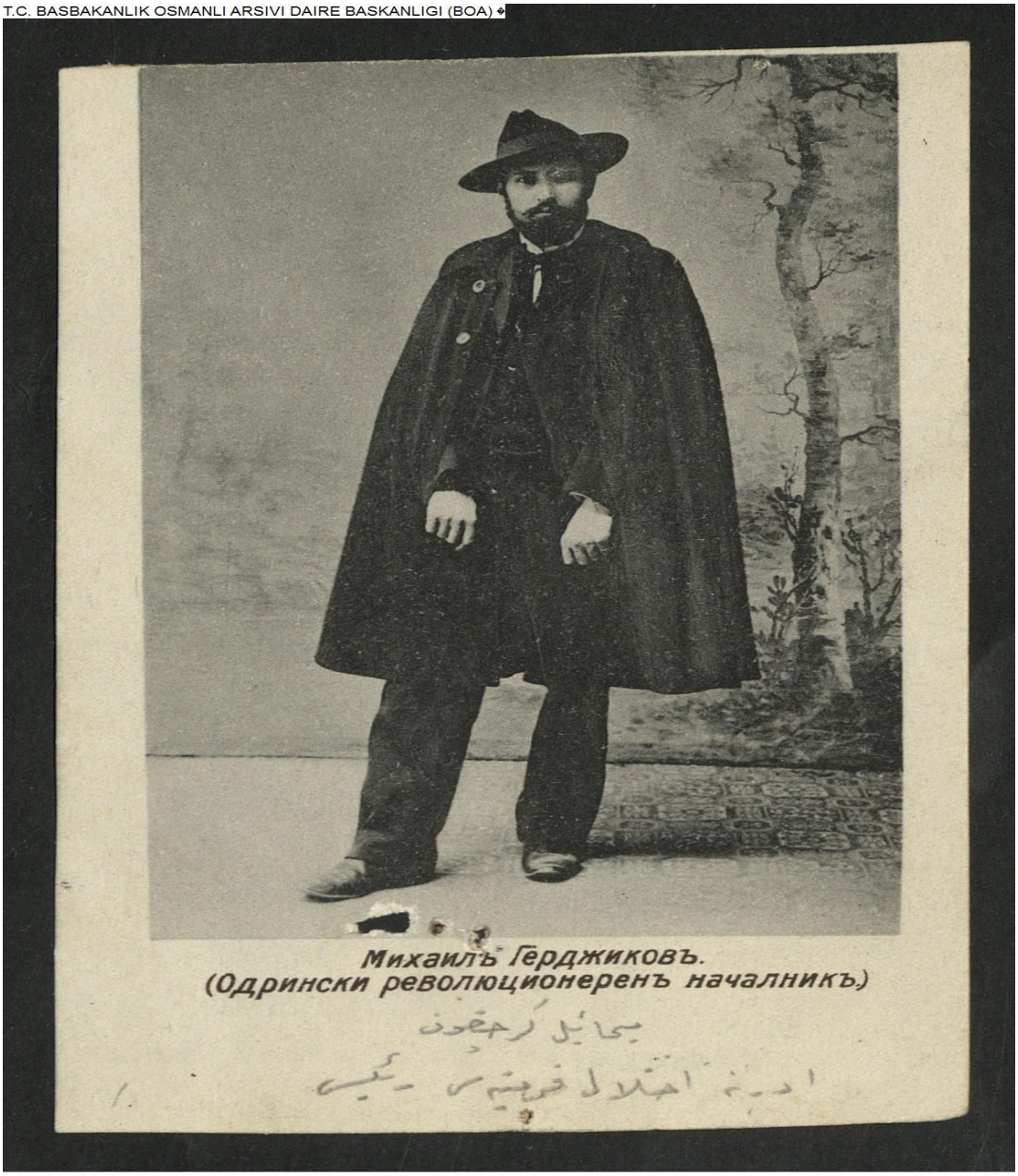

Ek 15: 1905 Yılında bir komitacının idamı[522].

Ek 16: İlinden İsyanı'nda Doğu Trakya'da İhtilâlci hareketler düzenleyen ve Istranca Komünü'nün kurulmasını sağlayan Mihail Gerdzikov ve çetesinin Edirne'de çekilmiş bir fotoğrafı[523].

[522] Hristo Saldeva, Hristova Kirila, **a.g.d.**, Yıl.2, S.15, Sofya 1929 (Nisan), s.1.

Ek 17: Mihail Gerdzikov'un fotoğrafı

[523] Hristo Saldeva, Hristova Kirila, **a.g.d.**, Yıl.4, S.34, Sofya 1930 (Temmuz), s.16.

Ek 18: Nisan Ayaklanması'nda kullanılan bir bayrağın ön yüzü. Ön yüzünde dekor olarak Ortodoks haçı kullanıldı.

Ek 19: Yukarıda gösterilen bayrağın arka yüzü. Bulgarların milli sembolü olan aslanın başında taç ise Bulgar Çarı'nın tacını tasvir eder. Bir elinde kılıç olan aslan figürünün diğer elinde ise ay ve yıldız vardır[524].

[524] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=12

Ek 20: Nisan Ayaklanması'nda kullanılan bayraklardan biri. Yeşil kumaş üzerine yine Bulgarların milli sembolü olan Bulgar Çarı'nın tacını takmış aslan kullanılmıştır. Aslanın ayaklarının altında ise Türk bayrağı bulunur[525].

[525] http://www.boiniznamena.com/picsbig/Picture-307e.jpg

Ek 21: İlinden Ayaklanması esnasında Kostarya'daki ihtilâlcilerin kullandığı bir bayrak.[526]

[526] Hristo Saldeva, Hristova Kirila, **a.g.d.**, Yıl.2, S.12, Sofya 1929 (Ocak), s.1.

Ek 22: Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği Debar Taburu bayrağının ön yüzü.

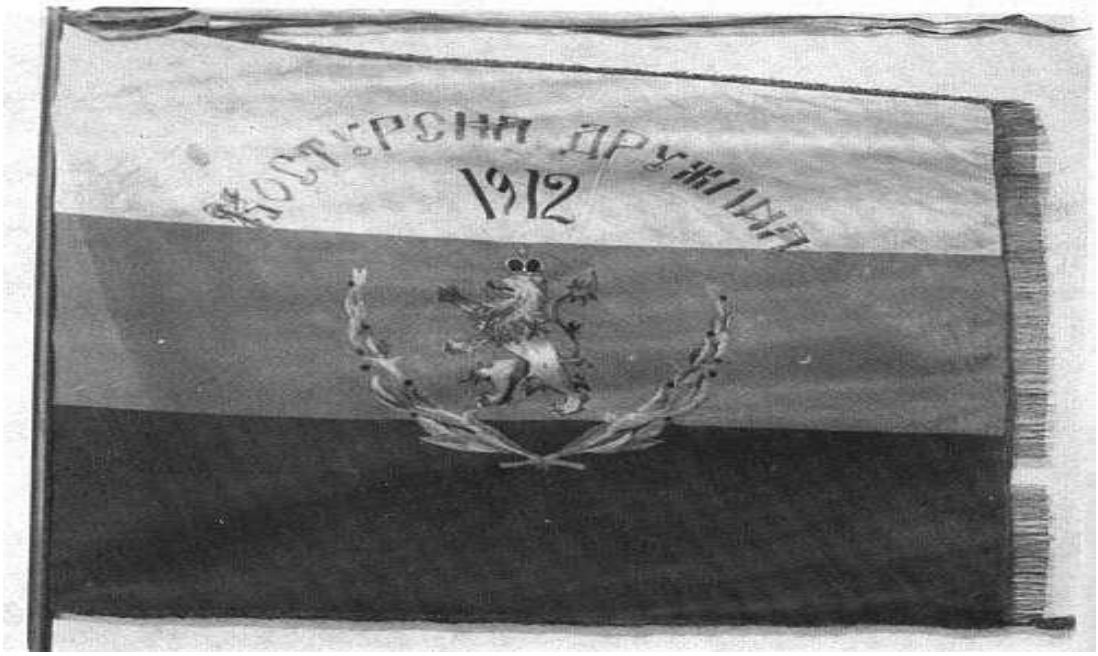

Ek 23: Debar Taburu bayrağının arka yüzü[527].

[527] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=105

Ek 24: Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği Üsküp Taburu bayrağı[528].

Ek 25: Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği Koştur Taburu Bayrağı[529].

[528] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=106
[529] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=112

Ek 26: Makedonya-Edirne Selanik Taburu bayrağının ön yüzü. İncil'i eski Slavcaya çevirip Slav halkları arasında Hristiyanlığı yayan Aziz Kiril ve Metodi kardeşlerin tasviri bayrağın ön yüzünde kullanılır.

Ek 27: Selanik Taburu arka yüzü[530].

[530] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=107

Ek 28: Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği Bitola Taburu bayrağının ön yüzü.

Ek 29: Bitola Taburu bayrağının arka yüzü. Aslanın ayaklarının altında Türkleri tasviren kırılmış hilal kullanılır[531].

[531] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=108

Ek 30: Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği Edirne Taburu bayrağı ön yüzü.

Ek 31: Edirne Taburu bayrağı arka yüzü. Burada da Bulgarların milli sembolü olan aslanın ayaklarının altında Türkleri tasviren ay ve yıldız bulunmaktadır[532].

[532] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=109

Ek 32: Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği Köprülü Taburu bayrağı[533].

Ek 33: Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği Pirlepe Taburu bayrağı. Sol tarafta Aziz Thomas'ın tasviri sağ tarafta ise iki aslan Bulgaristan bayrağını tutmaktadır[534].

[533] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=113
[534] http://www.boiniznamena.com/?action=article&id=114

Ek 34: Fransız La Vie İllustree Gazetesi'nde Makedonya'da Türk Katliamı isimli haber.

Братія Българіе!

Тѣглила-та причиняемы на насъ отъ турско-то правителство станѫхѫ вечь несносны. То, вмѣсто да облѣчява наше-то състояніе, отъ день на день го прави по-нетърпимо: отъ всичко това нѣма друго спасеніе, освѣнъ да станемъ и съ орѫжіе въ рѫкѫ да диримъ свои-ты права и свобода.

Его ныи ви показваме пресвѣтъ примѣръ за това като ся хващаме за орѫжіе: слѣд. послѣдвайте ны и ще бѫдите достойни потомцы на наши-ты славны прадѣды: Крума Бориса, Симеона и пр. кои-то никакъ не търпяхѫ чюждо-то срамно и низко за чьловѣка иго.

Не надявайте ся никому да дойде да вы освободи седѣщицъ съ сгърнѫти рѫцѣ! Не слушайте ничии съвѣты, а само и само надѣжда-та вы да бѫде основана на ваши-ты юначкы рѫцѣ, зачто тыи сѫ истины и вѣрны вы приятел и помощникъ, кой-то ще вы помогне и избави.

Братіе! врѣмя-то е дошло и ны выка да си диримъ наши-ти права. Нѣка го послушяме и ся покажемъ прѣдъ свѣта народъ, достоенъ за свободѫ.

На всякого былъ отъ каква и да е народность па и на самый Турчинъ сѫдѣщицъ мирно ще бѫде почетенѫ както: честь та му, имота му, тъй сѫщо и нѣгова-та вѣра. Намѣреніе-то ни е да изгонимъ несносно-то злоупотрѣбѣніе и да си добиемъ народны-ты правѫ и свободѫ-тѫ

Братія злато-грывый львъ рѣве изъ Балкана и ны выка! Нѣка всичкы ся притечемъ подъ неговыа прѣпорецъ и съгласно съ едны уста извикнемъ: *свобода* или *смьрть*.

ПРИВРѢМЕНО-ТО ПРАВИТЕЛСТВО

Стара Планина

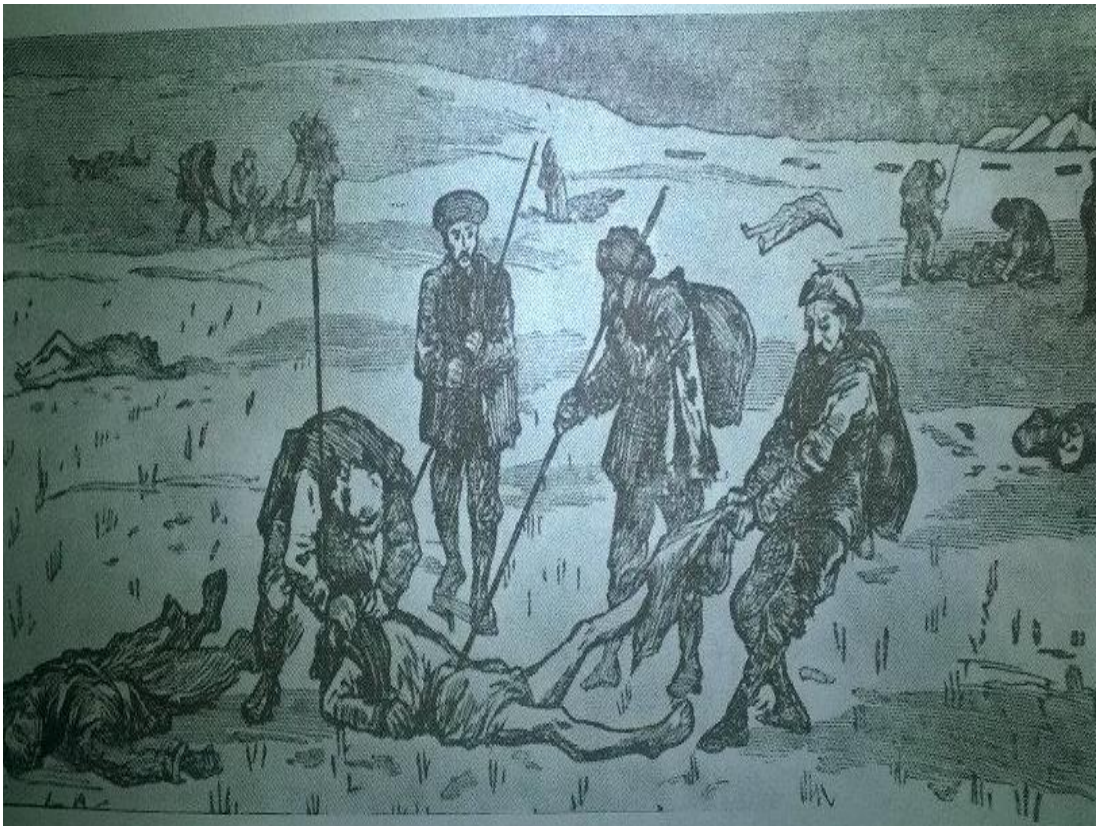
Ek 35:: Bulgar Komitacısının üzerinden çıkan beyanname[535].

[535] Ahmet Refik, *a.g.m.*, s.146.

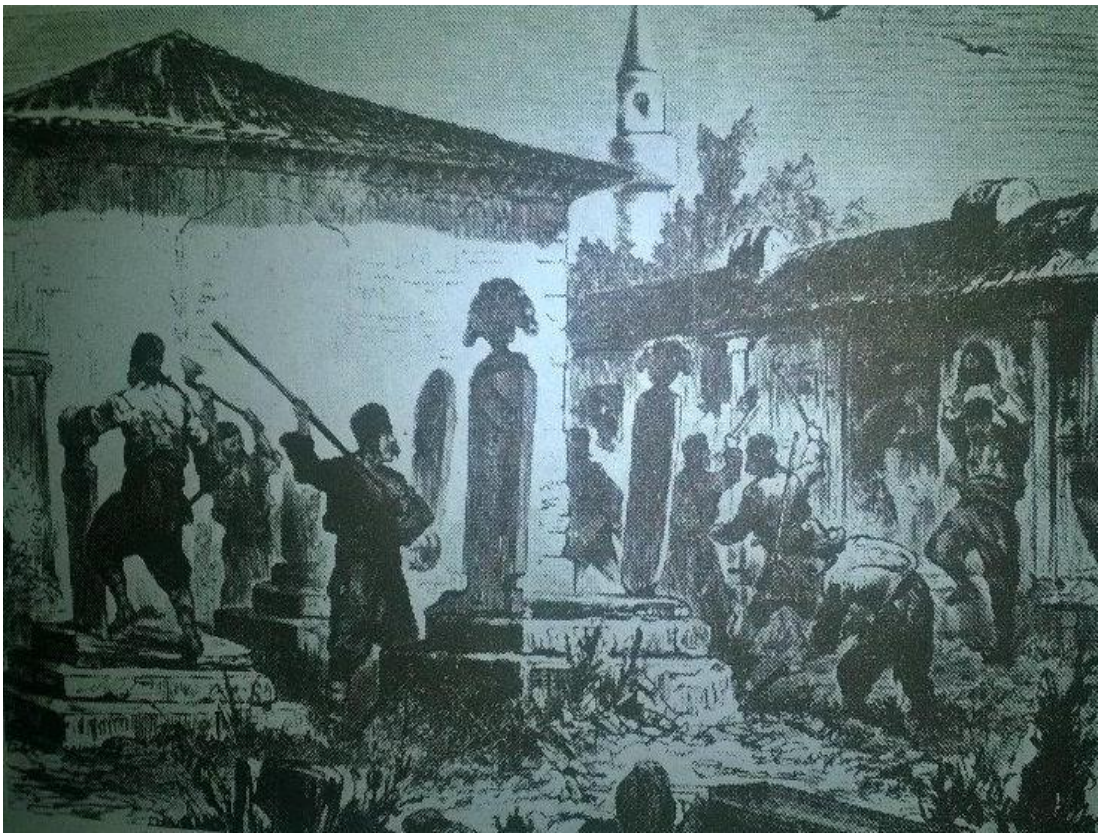
Ek 36: Vasil Levski'nin idamını tasvir eden en yaygın tablo[536].

[536] http://zadupnitsa.com/wp-content/uploads/2015/02/obesvaneto3.jpg

Ek 37: Ölüme terk edilen Türk askerlerinin soyulmasının tasviri[537].

[537] İlker Alp, *a.g.e.*, s.40.

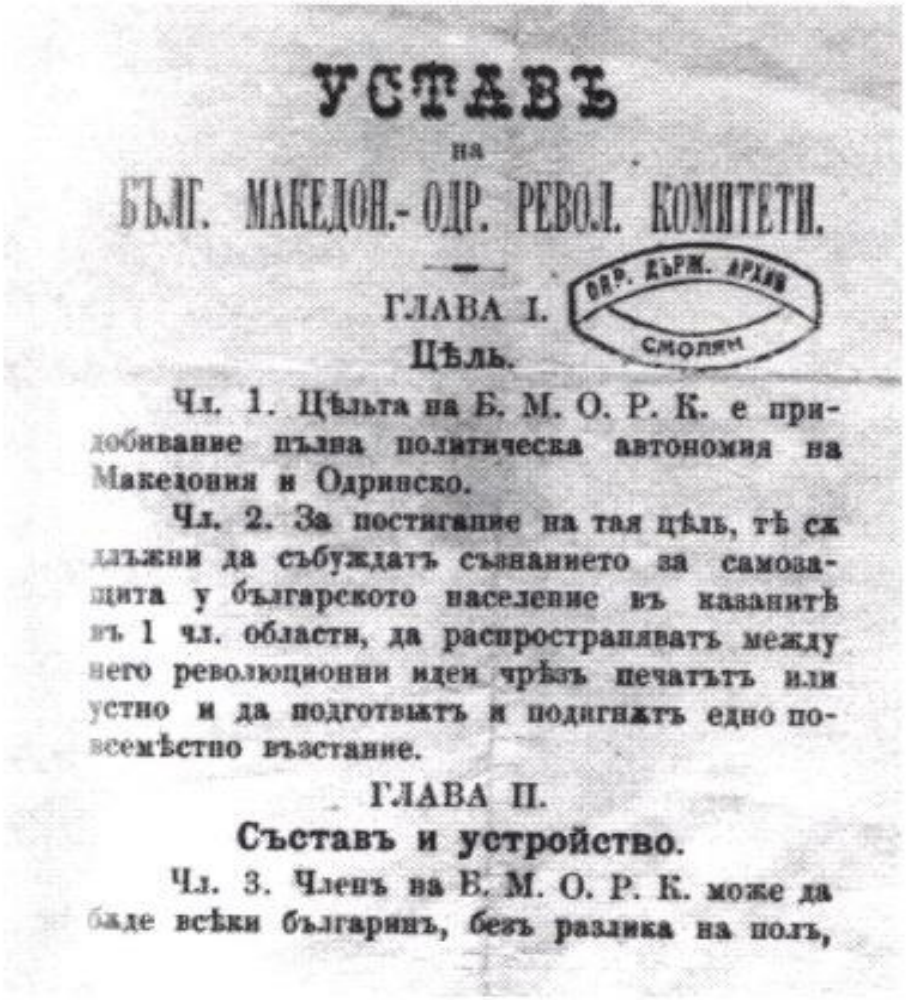
Ek 38: Köstence yakınındaki Türk Köyü Camii'nin ve Mezarlığının Tahribi[538].

[538] İlker Alp, *a.g.e.*, s.46.

Ek 39: Resim 5: Tırnovo Gizli Devrimci Komitesi Başkanı ve 1877-78 Rus Harbi'ne katılan Berkovsky Petar İvanov. Fotoğrafın tarihi: 12 Ağustos 1877[539]

[539] http://www.promacedonia.org/tz/tz_galerija.html Berkovsky Petar İvanov, 6. Gönüllü Taburunda Eski Zağra ve Şipka'da Türklere karşı faaliyet yürüten komitacılardandır. Erişim Tarihi: 11.04.2015.

УСТАВЪ
на
БЪЛГ. МАКЕДОН.-ОДР. РЕВОЛ. КОМИТЕТИ.

ГЛАВА I.
Цѣль.

Чл. 1. Цѣльта на Б. М. О. Р. К. е придобиване пълна политическа автономия на Македония и Одринско.

Чл. 2. За постигание на тая цѣль, тѣ сж длъжни да събуждатъ съзнанието за самозащита у българското население въ казанитѣ въ 1 чл. области, да распространяватъ между него революционни идеи чрѣзъ печатътъ или устно и да подготвятъ и подигнатъ едно повсемѣстно възстание.

ГЛАВА II.
Съставъ и устройство.

Чл. 3. Членъ на В. М. О. Р. К. може да бяде всѣки българинъ, безъ разлика на полъ,

Ek 40: 1896 Tarihli Bulgar Makedon-Edirne İhtilâl Komiteleri Tüzüğünün ilk sayfası[540].

[540] Slave Gotsev, a.g.e., s.146.

Ek 41: Hristo Chernopeev ve çetesinden bazı komitacılar. (Elinde dürbün olan kişi Hristo Çernopeev'dir.)[541]

[541] Hristo Saldeva, Hristova Kirila, *İllüstrasyon İlinden*, Yıl. 2, S. 11, Sofya 1928 (Eylül), s.12. Stone'nin kaçırılması olayında yer alan Hristo Çernopeev 1866 yılında Lofça'da doğdu. 1899 Yılına kadar Bulgar ordusunda görev yaptıktan sonra VMRO'ya dahil oldu. Örgütün Makedonya Kukuş bölgesinin sorumluluğunu yapar. 1908 II. Meşrutiyet'in ilanıyla Selanik'te Ulusal Federal Parti'nin kurucu ve yönetim zümresinde yer alır. Meşrutiyet'in getirdiği ılıman hava kısa sürünce tekrar çetesiyle dağa çıkar. Balkan Savaşları'nda Bulgar ordusunda görev alır. I. Dünya Savaşı'nda ise 6 Kasım 1915'te Sırplarla girdiği Krivolak Muharebesi'nde öldürülür. Albert Soniks, *a.g.e.*, B.20.

Ek 41: İlinden Ayaklanması'nda Manastır'da faaliyet gösteren Yorgi Sougarev'in müfrezesi[542].

[542] http://www.makedonia-bg.com/?show=cheti&cid=103 Yorgi Sougarev 1876'da Manastır'da doğdu ve orada eğitim gördü. Bir süre öğretmenlşk yaptıktan sonra VMRO'ya katıldı. 1903 İlinden İsyanı sırasında Manastır'da ihtilâlci eylemlerde bulundu. 23 Mart 1906'da ise Türklerle girmiş olduğu müsademede öldürüldü. Albert Soniksen, *a.g.e.*, Sofya 1983, B: 8.

DH.MKT.00844.00028.002

Ek 42: Mihail Gerdzhikov ve Çetesi.

Aspect que présentaient la Banque Imp. Ottomane, le Club Allemand, l'Hôtel Colombo et la boutique du crime après l'attentat de la nuit du 29 Avril 1903.

Ek 43: "Selanik Bombalama Olayları" esnasında Osmanlı Bankası'nın altına kazılan tünel[543].

[543] http://www.promacedonia.org/bugarash/sa/gallery.html

Ek 44: Makedonya-Edirne Gönüllüler Birliği kalpakları[544].

[544] http://macedonian-library.com/documents.php?sec=2&cid=14&album=93&pid=1442 Erişim Tarihi: 15.11.2015.

Prof. Dr. Zeynep AKKERMAN'ın tercümesini yaptığı "**Atrocites Russes en Asie et en Roumelie Pendant Les Mois Juin-Juillet et Août 1877**" (Haziran-Temmuz ve Ağustos 1877 Rusların Asya'da ve Rumeli'de Yaptıkları Mezalim) isimli eserden Bulgarlar'ın yaptığı katliamlara dair vesikalar;

Nr.3

(Mehmet Ali Paşa'dan Harbiye Nazırı'na gönderilen 12/24 Haziran 1877 tarihli telgraf)

Geçtiğimiz 31 Mayıs'ta Tara Nehri kıyılarında Vranich(Akova)'ya bağlı İşturze'yi işgal eden Bulgar dağlılar, Selanik ihtiyat kuvvetlerine bağlı 3. Taburdan üç askerin burunlarını, dudaklarını ve kollarını kesmişler: onbir yaşındaki bir çocuğu katletmişler. Ve Gümülcine ihtiyat kuvvetlerine bağlı 8. Tabur, 4. Manga askerlerinden Mehmet bin Hasan'ın da burnunu, sağ yanağını kesmişler ve bıyıklarını yolmuşlardır. Bu bedbaht, on iki gün yaralı vaziyette yolunu bulmaya çalışmış, neticede Karadağlılar'ın eline düşmüştür...

Nr.17

(Mr.Jourdan'dan Beyoğlu Missiri Oteli'nde M.Gay'e 1 Temmuz 1877)

Ruslar, Müslüman halka akılalmaz vahşi tecavüzlerde bulunuyorlar. Şehrin sadece Müslüman mahallelerini ve Müslüman köylerini yıkıyorlar.

Kadıköy istikametine kaçan Müslüman aileleri taşıyan üç araba top ateşiyle berhava edildi. Rastladıkları herkesi, kadın ve erkek katlederek, soykırımlarına devam ediyorlar.

Bulgarların, Müslüman halka reva gördükleri mezalim, Moskoflarınkinden bir beter...

Nr.20

(Filibe eşrafından Sadrazam'a gönderilen 5 Temmuz 1877 tarihli telgraf)

Ruslar, Karlova'ya üç saatlik mesafede bulunan Kızanlık'tan geçerken Bulgarlarla birlikte, bazı köyleri yaktılar, memedeki çocuklar dahil, sakinlerini katlettiler.

Üzüntümüz sonsuzdur. Zat-ı şahanenin himayesine sığınıyoruz.

Nr.23

(8/20 Temmuz 1877 tarihinde yabancı gazeteler muhabirlerinin Şumnu'da tertip ettikleri ve imzaladıkları tutanak)

Şumnu'da toplanan aşağıdaki imzaları bulunan biz yabancı basın temsilcileri, daha önce tek tek gazetemize gönderdiğimiz, Bulgaristan'da masum ve müdafaasız Müslüman halka reva görülen insanlık dışı hareketlere dair haberleri, bir defa da ortaklaşa özetlemenin vazifemiz olduğuna inanıyoruz. Bizler, gerek Razgrad, gerekse Şumnu'da gözlerimizle gördüklerimizi ve sorguya çektiğimiz mızrak, kılınç ve ateşli silahlarla yaralanan çocuk, kadın ve yaşlıların şahadetlerini açıklıyoruz. Bu yaralılar, Rus kuvvetlerinin ve bazen de Bulgarların kaçan Müslümanlara yaptıkları mezalime dair korkunç hikayeler anlatıyorlar. İtiraflarına göre, pek çok Müslüman köyün ahalisi ya kaçarken ya da yağmaya uğrayan köylerinde toptan katledilmiştir. Hergün yeni yaralılar geliyor. Aşağıda imzaları bulunan bizler, yaralıların arasında çoğunluğun çocuk ve kadın olduğunu ve yaraların büyük bir kısmının kılınç yarası olduğunu müşahede ettik.

C. Fitzgerald Carl Mayers

J. W. Saterger Emerick Bulkovics

Charles Winter Auguste Jacquot

Herry Suter Henry Dimsne

Jules Zukab Nelton Prior

Sananian Camillle Wentworth Henys

Barrere Drumond

Nr.24

(Tuna genel valisinin Sadrazam'a gönderdiği 8 Temmuz 1877 tarihli telgraf)

Geçen Pazar Ruslar ve Bulgarlar Osmanpazarı'na 8 saatlik mesafede bulunan Yeniköy'e saldırmışlar ve üç kadınla iki erkek dışında bütün ahaliyi katletmişlerdir.

Evvelki gün, aynı şehre dokuz saatlik mesafedeki Kozlu Köyü basılmış, hayvanları ve bulabildikleri bütün eşyayı alan düşman, beş kişiyi de öldürmüştür.

Nr.28

Tırnova'nın düşman tarafından işgali sırasında Bulgarların ve Rusların eline geçen köylerde katledilen Müslümanlara ve yakılan evlere dair liste:

1- Ziştovi'ye bağlı Müslüman Batak Köyü'nde 100 ev yakılmış: 200 erkek ve 300 kadın katledilmiş; 7 kişi kurtulabilmiştir.
2- Tırnova'ya bağlı Belovan Köyü'nde 250 ev yakılmış, 700'ü erkek 1200'ü kadın olan 1900 sakininden, öğrendiğimize göre 1 kişi katliamdan kurtulabilmiştir.
3- Kayapınar'daki 100 ev yakılmış; 200'ü erkek, 300'ü kadın olan 500 sakininden 2 kişi kurtulabilmiştir.
4- Kestanbol'daki 150 ev yakılmış; 300'ü erkek 600'ü kadın 900 nüfustan sadece 3 kişi sağ kurtulabilmiştir.
5- Müslüman ve Hristiyan karışık Şems köyünden 60 Müslüman evi yakılmış; 120'si erkek 200'ü kadın olan 320 sakini yakılmış, 1 kişi kurtulabilmiştir. Müslümanlar sığındıkları camide diri diri yakılmışlardır.
6- Müslüman ve Hristiyan karışık Tunca Köyü'nde 100 ev yakılmış; 250'si erkek, 400'ü kadın olmak üzere 650 Müslüman katledilmiş; 3 kişi kurtulabilmiştir.

Aşağıda ise düşman gelmeden boşaltılan köylerde yakılan evlerin sayısı gösterilmiştir;

Traniç Homri	40
Revan	150
Odalar	180
Armutluk	80
Boruş	100
Koçina	70
Okçular	200
Yakılan evlerin toplamı	820

Nr. 29

(Süleyman Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne çektiği 10 Temmuz 1877 tarihli telgraf)

Filibe valisinden şuanda aldığım telgrafa göre, Eski Zağra civarında Sungurlu Köyü'nden Ruslara teslim olmuş, silahsız 12 Müslümandan 7'sini Bulgarlar, 3'ünü Rus Kazakları balta darbeleriyle öldürmüşlerdir. Sadece 2'si kaçmaya muvaffak olmuştur.

Nr. 32

(Müşir Safvet Paşa'nın Filibe'den Sadrazam'a gönderdiği 12 Temmuz 1877 tarihli telgraf)

Rusların, Karlova ve Kalofer istilasından sonra Müslüman ailelerin nakli için oraya askeri birlikler gönderilmişti.

Mostli Köyü'ne yaklaşırken, bu birlikler feci haykırışlar duymuşlar; yürüyüşlerini hızlandırarak feci sahneye şahit olmuşlardır:

Bulgarlar; içlerinde yaşlı, kadın ve çocuklar da olmak üzere 80'den fazla Müslümanı katletmişler, genç kadınları da Kalofer'e yollamışlar. Birliklerimiz

tarafından kurtarılan 30 kadarı ise, yolda Bulgarların ve Rus Kazaklarının hücumuna uğrayarak yeniden kaçırılmıştır.

Nr.44

(Edirne genel valisinin Sadrazam'a gönderdiği 19 Temmuz 1877 tarihli telgraf)

Şuanda Filibe valisinden 18 tarihli telgrafı arzediyorum:

"Çırpan'a bağlı Karacaviran ve Alanasköy Bulgarları Karacaviran'daki Müslüman halkın silahlarını aldıktan sonra, beş erkekle bir kadını katletmişler ve parçalamışlardır. Diğerlerini kiliseye sürerek, dinlerini değiştirmeleri hususunda zorlamışlardır.

Birliklerimizin hücumu üzerine, Bulgarlar evleri yakarak kaçmışlardır. Bu olaylar Çırpan vali vekili tarafından bildirilmiştir."

Nr. 46

(Lofça Kaymakamı'nın Sadrazam'a gönderdiği 21 Temmuz tarihli telgraf)

Rusların, Lofça'yı işgalleri esnasında Müslüman halk tecavüz ve katliamlardan kurtulabilmek için mallarını ve hatta çocuklarını dahi terkederek, yalın ayak Orhaniye ve Plevne istikametine doğru kaçmışlardı. Yolda erken doğum sebebiyle bazı ölümler olmuştur. Onbeşten fazla kadın ve çocuk düşmanın açtığı top ateşiyle ölmüş. Yüzden fazla meme çocuğu anneleri tarafından mecburen terkedilmiştir.

Lofça'yı geri aldığımızda müşahede ettiğim durumu arzediyorum:

Ruslar tarafından atanan Bulgar vali yardımcısı, şehrin ileri gelen Müslümanlarını hapsetmiş ve işkenceyle paralarına el koymuştur.

Yerli Bulgarların tahrikiyle Rus Kazakları Müslümanların evlerine girerek mücevher, altın, saat v.b. değerli eşyaları talan etmişlerdir. Geriye kalanları ise Bulgarlar, kıymetli eşya aramak bahanesiyle, kadınların şalvarlarını dahi çıkartmışlardır.

Bulgarlar genç ve güzel kızları, Rus Kazaklarının bulunduğu yere götürerek, onlara hediye etmişlerdir.

Selvi müderrisi Hafız Ahmed Efendi, emekli Binbaşı Hacı Şerif Ağa ve Haşim Efendi kurşuna dizilmişleridir. Vahşet olayları işlenmiş ve işlenmektedir.

Lofça'ya çok yakın bir mevkide konaklayan Rus müfrezeleri, gönüllü Bulgarlarla beraber civar köylere saldırmakta katliam, işkence, para ve hayvan çalma gibi tasviri son derece güç akıl almaz rezaletler yapmaktadırlar. Pek çok ulema ya kurşuna dizilmiş ya da kılınç darbeleriyle katledilmiştir.

Göç eden ailelerin hiçbiri buraya ulaşamadı. Ruslar ve Bulgarlar, civar köyleri soymaya ve yakmaya devam ediyorlar. Ekili araziler dahi yakılıyor.

Bu telgrafın bir sureti de Harbiye Nezareti'ne gönderilmiştir.

Nr. 51

(Süleyman Paşa'nın Sadrazam'a gönderdiği 21Temmuz 1877 tarihli telgraf)

Geçen Cuma Ruslar ve Bulgarlar Eski Zağra'ya bir saatlik mesafedeki İsa Köyü'nün Müslüman halkını evlerinden çıkararak, bütün erkekleri ve kadınların bir kısmını diri diri yakmışlardır. Külleri koydukları kasaları da toprağa gömmüşlerdir. İsa Köyü yolumuzun üstünde olduğundan. Bunları gözümüzle gördük.

Bulgarlar, diğer kadınları köyün arkasında bulunan dağa kaldırmışlardır. Bunlardan sadece biri kaçabilmiştir.

Geceyi geçirdiğimiz Yüklimle'ye geldiğimizde, burada da benzer vahşet sahnelerinin cereyan ettiğini öğrendik. Bulgarlar, Rus Kazaklarının kuşattıkları bir ambara hapsettikleri 70 Müslümanla imamı diri diri yakmışlar; aynı köyden 44 Müslümanı da katletmişlerdir. Bütün Müslüman kadınlara tecavüz edilmiştir. Direnen 8 kız öldürülmüş, diğer ikisi erkeklerle beraber diri diri yakılmıştır. Diğer kadınlar çocuklarıyla beraber köyün dışına çıkarılmış, her kadının yanına bir çocuk verilerek sıraya dizilmiş ve hepsi sırayla katledilmiştir. Bu korkunç manzarayı büyük bir ızdırapla gözlerimle gördüm. İngiliz askerî ateşesi de bu durumun şahididir.

Bulgarlardan kaçabilen 20 kadar müslüman kadın ve çocuk Osmanlı ordusu tarafından kurtarılmıştır.

Ruslar, Eski Zağra ve Kızanlık ile civar yerleşim bölgelerini işgal eder etmez, bütün Müslümanların silahlarını toplayarak Bulgarlara dağıtmışlardır. Kızanlık'a bağlı Müflis'in 400 Müslüman sakini Tunca Nehri kıyısına getirilerek burada katledilmiştir.

Eski Zağra, Kızanlık ve civarında Bulgarlar, müslüman halka zulmetmekte acımasızca katletmektedirler.

Nr. 60

(Süleyman Paşa'nın telgrafı)

Müslüman halkı kurtarmak için Kızanlık'a gönderdiğim üç müfreze döndü.

Onlardan öğrendiğime göre, Ruslar şehri işgal ettiklerinin ertesi günü, Müslümanların silahlarını toplamışlar. Bulgarlar ve Rus Kazakları halkı üstlerindeki elbiselere kadar soymuşlar. Bununla yetinmeyerek, para sakladıkları gerekçesiyle kadınların gözü önünde erkeklere işkence etmişler, birşeyleri kalmadığını söyleyenler derhal boğazlanmışlardır.

Kızanlı Kaymakamı'nın gözleri oyulmuş, dişleri sökülmüş, bu durumda üç gün şehir sokaklarında dolaştırıldıktan sonra hapse atılmış, daha sonra da Şipka'ya gönderilmiştir.

Eski Zağra hezimetinden sonra Ruslar ve Bulgarlar Kızanlık'ı tahliye etmişlerdir. O günden beri katliam ve ırza tecavüzler aralıksız devam ediyor. Evlerde öldürülenlerin dışında, hergün 20-30 kişi alenen boğazlanmaktadır.

Müflis, Eflihanlı, Baygınlı,Kışla, Sofular, Çanaklı, Koslice, Şekrelli, umurlu, Tüllü, Elbova, Biela, Ota, Cedid, Keçidere ve Hasköy ahalisinin yaklaşık üçte biri Rusların, Kızanlık'ı işgali esnasında kaçmışlar, fakat geri kalanlar katledilmiş ve şehir talan ve yağmadan sonra yakılmıştır. Ruslar ve Bulgarlar genç kız ve kadınlara Hristiyan elbiseleri gidirerek, beraberinde Balkanlara doğru götürmüşlerdir...

Nr.63

(Filibe valisinin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 31 Temmuz 1877 tarihli telgraf)

Kalofer-Kızanlık yolu üzerindeki Müslüman köylerinin ahalisini kurtarmak üzere sevkedilen birliklerimiz Serhatli Köyü'nden İsa Pehlivan ve Hasan adlı iki kişiyi yaralı vaziyette getirdiler. İsa Pehlivan konuşamayacak durumda olduğundan, ikincisinin anlattıklarını arzediyorum.

"Bulgarlar, kandırarak silahlarını aldıktan sonra Serhadli ve civar köylerin kadın, erkek, çocuk bütün Müslümanlarını camiye kapatmışlar, kuşaklarıyla kollarını bağlamışlar ve hepsinin boğazlarını keserek katletmişlerdir. Hasan'la arkadaşı bu katliamdan yaralı olarak kurtulabilmiştir.

Her ikisi de hastanede tedavi altına alınmışlardır.

Nr.68

(İngiliz Kraliyet Deniz Kuvvetleri Yüzbaşı Gunnett'in Times Gazetesi muhabiri Austin'e çektiği telgraf 4 Ağustos 1877)

İki gün önce, Osmanlı ordusuyla beraber Hain Boğaz'a gittim. Dün, Osmanlı kuvvetlerine iki buçuk saat mesafedeki Eflihanlı'da idim. Bulgarlar ve Rus Kazakları tarafından en korkunç şekilde katledilen 120 kişi gördüm. Bunlardan çok güzel bir kadın, tecavüze uğradıktan sonra gırtlağı kesilerek nehre atılmıştı, bir diğeri çırılçıplak yol üzerine bırakılmıştı. Kuyulara atılanların sayısını tespit edemedim. Bütün bir ailenin erkeklerinin, çocuklar dahil feci şekilde katledilmiş olduklarını gözlerimle gördüm. Elbiselerin şekli ve cinsinden zengin oldukları anlaşılıyordu.

Bunların eşleri ve başka güzel kadınlar eve hapsedilerek, on gün süreyle Bulgarların ve Rus Kazaklarının tecavüzüne uğramışlar. Köyde tesadüfen rastladığım yaşlı bir kadın, düşmanın onbeş kadını hapsettiği bu evi ateşe verdiğini ve daha önce defalarca tecavüz ettikleri kadınları diri diri yaktıklarını söyledi.

Osmanlı ordusunun Hain Boğaz'a doğru geldiğini haber alan Bulgarlar, esir aldıkları çok sayıda Türk kadın ve çocuğuyla dağlara kaçmışlardır.

Yukarıda bahsettiğim kurbanlar bir araya toplandıktan sonra sıraya dizilerek peşpeşe katledilmişlerdir. Civar köylerde daha pek çok insan öldürülmüştür. Vaktim olmadığından hepsini göremedim.

Nr. 90

(M.Gay'ın Londra'daki Daily Telegraph Gazetesine çektiği telgraf) Beyoğlu, 6 Temmuz 1877

Tırnova, Perşembe akşamı Ruslar ilerliyor ve Türkler bütün güçleriyle direniyorlar. Bulgarlar, Rusların işgal ettikleri her yerde kadınları, yaşlıları ve çocukları katlediliyorlar. Bu korkunç mezalim, birgün intikama sebebiyet verebilir. Ruslar, Türkleri yok etmek için Bulgarları teşvik ve tahrik ediyorlar.

Nr.102

(M.Gay'in Londra'da Daily Telegraph Gazetesine çektiği telgraf) 11 Temmuz 1877

Ruslar, özellikle Tırnova ve civarında kalan Türklere korkunç işkenceler yapmak üzere Bulgarları kışkırtıyorlar.

Nr. 103

(M.Gay'in Londra'da Daily Telegraph Gazetesine çektiği telgraf) 13 Temmuz 1877

Edirne'de, Ruslar tarafından silahlandırılan Bulgarlar, erkek, kadın, ve çocuk demeden Balkan Türklerini kitleler halinde katlediyorlar.[545]

---

[545] Zeynep Kerman, *Haziran-Temmuz ve Ağustos 1877 Ruslar'ın Asya'da ve Rumeli'de Yaptıkları Mezalim*,s.1-141, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1987, Toplamda 217 resmi telgraftan oluşan bu eserden yukarıda sadece Bulgarların yaptığı katliamı gösteren vesikaların birkaçı verilmiştir.

Tuna ValisiMehmet Sabri yakaladığı komitacıların ifadelerini ve üzerlerinden çıkan beyannameleri aşağıda gösterilen telgraf metni ile Bâb-ı Âli'ye bildirmiştir;

Makam-ı Celîl-i Sadâret Uzmâya

"Ma'ruz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Eflak yakasının Bükreş ve İbrail ve Kalas ve Aleksandra ve Yergöğü gibi mevâki'-i müteaddidesinde teşekkül ederek Bulgaristan'ın ihlâl-i asayişine çalışan komitelerin geçen sene meydana getürdükleri eserin neticesiz kalmasından müteessir olarak bu seneki tertîb ve teşebbüslerini daha esaslı ve etraflı tutmağa kıyam ve bu yolda bazı tarafdan aldıkları kuvvetler sayesinde her dürlü tedbir ve fedakârlığın icrâsını iltizam ederek Bulgaristan'ın emniyet-i dâhiliyesini ihlâl etmek ve ahaliyi yek-digerine düşürüb bunun zımnında kendi görüşlerine göre istihsâl-i meram eylemek içün vuku'bulan tedâbir ve teşebbüsleri hakkında alınan ma'lumatın ve böyle bir heyet-i fesadiyenin karşuda taraf taraf tecemmu etmesine Memleketeyn idaresi tarafından gösterilen mümâşâtın derecesi evvel ve ahir arz ve takdim kılınan ma'ruzat-ı çâkerânemle beyan ve işar olunmuş idi. İşte bed-hâhın cümle mesâî ve teşebbüsatlarının bir mukaddime-yi fiiliyesi olmak üzere işbu Temmuz'un yedinci gecesi karşudan bir takım eşkıyanın Ziştovi civarından nasıl geçdikleri ve bunların mürûru haber alınarak efrâdı ahali ve asâkir ve zabtiye taraflarından arkalarına düşülüb ta'kib ile Ziştovi'ye beş saat mesafe içerüde ve Posta Balkanı'na giden tarîk üzerinde bulunan Karaisa Karyesi bağlığında ne suretle sıkışdırıldıkları şu birkaç gün içinde takdîm-i pişgâh-ı sâmî-yi fehîmâneleri kılınan telgrafnamelerde mücmelen beyan kılınmağla ve geçen eşkıyanın gerçi kâmilen kahr ve izmihlâlleri haberi alınamamış ise de bugün yarın o tebşîrin dahi istihsâli kaviyyen memûl ve muntazır bulunmağla şu güne kadar olan ahvâlin ve bu yolda ittihâz ve icrâ kılınan tedbîr ve harekâtın beyanına mübâderet eylerim.

Şöyle ki mezkûr pazar gecesi saat üç sularında Ruscuk ile Ziştovi beyninde ve Yantra nehrinin Tuna'ya munsabb olduğu mahalde iki karakol arasına üstü örtülü çam tabir olunur, büyücek bir kayığın yanaşdığı karagol tarafından görülerek ve kaçak tuz kayığı zann edilerek birkaç nefer üzerine varmış ve kimsiniz deyu sual sadedinde iken örtü altından birkaç eşhas-ı müsellâha fırlayub çıkarak ateş etmeğe

başlayub gerçi neferât-ı merkume dahi birer silah patlatmış iseler de birkaç kişinin öyle bir cemiyete karşu silah tutamayacağı tabîî olduğundan eşkıya-yı merkume sazlık içine dalub neferât ve karagollara gelerek ve yek-digerine haber vererek eşkıyanın izleri tutulmuş ve diğer tarafdan bu vaka Ziştovi ve merkezden haber alınarak derhal Tırnova ve civar kazalara vesâyâ-yı serîa yazılub ve lüzumu kadar her tarafdan nizamiye ve zabtiye askeri sevk edilüb eşkıya-yı merkumeye mezkûr Karaisa karyesi bağlığında yetişilüb etrafı sarılmışdır. Ancak eşkıyanın elindeki tüfenkler rabıtalu şeş-hane olup bin beş yüz adam yeri tutduğundan üzerlerine gidenleri yanlarına yaklaştırmadıkları cihetle muharebe pazar günü öğleden akşam ezanına kadar mümtedd olarak o gece eşkıya abluka tahtına alınmış ve şu kavgada eşkıyadan on iki kişi vurulub biri hayyen tutulmuş ve bakiyyesi Balkan yolunu aldıkları halde peşleri bırakılmadığından ve arkalarına İslâm ve Hıristiyan külliyetlü halk takıldığından bunlar tekrar Tırnova kazasında Hurşid Bey'in korusuna girüb tahassun eylemiş olmalarıyla orada dahi muharebe devam ederek ve sevk edilen şeş-haneli asâkir-i nizamiye dahi yetişdiğinden eşkıyadan birazı daha tepelenüb ezildiği gibi yakında köklerinin kesildiği havadisinin alınması an be an beklenmektedir. Gerek Karaisa bağlığında ve gerek şimdiye kadar Hurşid Bey'in korusuyla diğer koruda vuku' bulan muharebede ahaliden ve Çerkeslerden üç nefer şehid olup gerçi Rusçuk zabtiye tabur ağası Yahya Ağa'nın dahi şehîden vefat etdiğine dair bir ma'lumat alınmış ve telgrafla beyan-ı vukuat olunduğu sırada muma-ileyhin vefatı yazılmış ise de muahharen alınan malumatdan fakat muma-ileyhin göbeğinden vurulub ber hayat olduğu ve asâkir-i nizamiye süvari yüzbaşılarından Dede Remzi Ağa'nın bileğinden yaralanarak asâkirden iki nefer ile ahaliden on kadar mecrûh vuku bulduğu anlaşılmışdır. Eşkıya-yı merkumenin tedbîr ve teşebbüsleri geçen senekinin bütün hilâfında ve başka bir muntazam yolda olduğu gibi efrâd hakkında muameleleri dahi dindar ve fedakârlık suretinde olub meselâ bir defa çıkdıkları yerden mezkûr Karaisa karyesine gidinceye kadar böyle kurradan ve İslâm'dan rast getürdüklerini vurmağa ve öldürmeye tasaddî etmeyüb fakat İslâm ve Hıristiyan rast geldikleri on kadar arabayı sahibleriyle beraber çevirüb Sarıyer karyesine girmiş ve reisleri bulunan İslimyeli Dimitri kiliseye giderek ve orada bulunan Emin Ağa nam çiftlik sahibini dahi celb ederek bizler ahalinin huzur ve rahatı içün memuruz bizim arkamız çokdur daha bizim gibi birkaç bin kişiler gelecekdir ve bir sancak irâdesiyle

işte bu sancak istiklâliyet alâmetidir, cümleniz bunun sayesinde sekiz gibi umûm köylüye hitaben îrâd-ı nutuk etdikden ve Bulgarlara dahi siz Hristiyan olduğunuz halde pazar günleri işe gitmemeniz lâzım gelür iken işliyorsunuz diyerek şu hareketlerinin cezası olmak üzere kendi ve eşyalarının arabalarıyla naklini hükm etdiğinden ve muma-ileyh Emin Ağa'dan dahi eşya ve cebhane tahmili için üç res bargir aldıktan sonra gitdikleri cümle tahkikatdan bulunmuş ve bunlardan bir minval-i muharrer hayyen tutulub Ruscuk'a celb edilen Tanaş namında Rusçuklu bir Bulgarın ifâdâtı dahi bunu teyidle beraber eşkıyanın doksan sekiz kişi olarak zabtlarıyla beraber yüzden ziyâde oldukları halde üçer beşer Bükreş'den Yergöğü'den başıbozuk esvabıyla çıkub Ziştovi karşısında vâki' adada toplanarak ve evvelce oraya getürülen esliha ve elbiseyi iktisâ eyledikden ve mühimmat ve kumanyalarını aldıkdan sonra tedârik etdikleri bir kayığa binerek berü tarafa geçdikleri ve reisleri Dimitri namında bir şahıs olub ellerinde olan esliha şeş-hane nev'inde olarak ekserisi bir kıyafetde ve başlarında şabka ve üzerlerinde alâmet-i mahsusa ve hepsinde birer asker çantası ve su matarası ve birer buçuk kıyye barut ve kurşun ile yüz yirmişer fişenk ve yanlarında papas ve bir bayrak ve bir cerrah bulunduğu ve bu bayrağı ilk vardıkları kilisede takdîs ile mevki'-i ictimaa dikmek ve etrafdan toplanacak refiklerinin vurûdunda ilân-ı hükümet etmek cümle-yi tasavvurlarından olarak daha Eflak yakasında ve müteaddid reisler taht-ı kumandasındaki fırkaların bu yakaya geçmek üzere bulunduğu beyan ve temhîd olunmuşdur. Katl olunan eşkıyanın çantalarında ve üzerlerinde hükümet-i muvakkata-yı Balkan imzasıyla mümzâ ilânnameler ve tahrîk ve teşci mutazammın manzumelerden birer nüshası tercümeleriyle beraber leffen takdim kılındı. İşte bâlâda bast ve beyan olunan tafsîlâttan ve eşkıyanın karşuda cihet cihet tertîb ve celb edilüb ve elbiselerine varıncaya kadar kâffe-i levâzımat ve mühimmatı görülüb ve yanlarına böyle bir takım evrak verilüb sevk edilmesinden ve bunların vardıkları yerde kullandıkları tavır ve lisan ile beraber muhasara olundukları yerlerde derhal siperler ve mânialar yaparak bu kadar hücuma karşu durabilmelerinden ve egerçi tekrar Tuna'yı tecavüz edememişler ise de bu takımın geçdiğinden bir gece sonraki pazar ertesi gecesi yine o mahalden yani Eflak hükümeti tasarrufunda olan adadan beş kayık dolusu eşkıyanın bu tarafa geçmek üzere bizim sahil sularına inüb ta sabaha kadar kordonlarda bulunan askerle esliha ateşlerinden bunların bu defaki

tedbîr ve teşebbüslerinin derecâtı ma'lûm olacağından bu bâbda daha ziyâde izahat ve tafsilâta lüzum görünemez. Eşkıyanın matmah-ı inzârı Balkan ciheti olduğuna nazaran bizzat ol taraflara azîmet olunmak lazım gelür ve maslahatın zâhir hali dahi bunu gösterir ise de tedâbir-i müttehaza-yı eşkıya vilâyetin hatt-ı tûlânîsi olan ve iki yüz saate karîb bulunan mesafenin mevâki-i müteaddidesinden hücum ve tecavüze mebnâ olduğuna ve bu halde asl nokta-yı idare-yi merkeziyenin boş bırağılması icâb-ı zaman ve hale muvâfık görülemediğine binâen Rusçuk'da bulunub her bir cihetin başka başka hal-i tabassur ve intibâhda bulundurulması ve iktizâ eden mahal ve mevâki'ye alınan malûmata göre serîan vesâyâ ve tebligat ile muavenet-i fiiliye icrası muktezâ-yı maslahata daha muvâfık göründüğünden şimdilik merkezden münfekk olmamak sureti tercih olunmuşdur.

Geçende takdim kılınan arîza-yı acizânemde beyan olunduğu vechle eşkıyanın suret-i serbestîde karşu tarafda tecemmu' ve tehiyye etmesi bu tarafda ehl-i arz-ı ahalinin emniyetsizliğini davet ve neticesini bilmeyerek komiteler tarafından ilân edilen sözlere ve gösterilen alayışlara kapılub anlara taklid-i harekete uzananlara dahi bâdî-yi cüret olmakda idüğüne ve şu hal-i tehâcüme karşu kuvve-yi cünûdiyece olan noksanın derecesi bizce malûm ve kemal-i sürat ve ehemmiyetle istenilen askerin yakında ele alınamayacağı meczûm bulunduğuna binâen hiç değilse şu aralık eşkıyanın karşuca olan tedâbir ve teşebbüslerine ednâ-yı mertebe sekte verebilmek ve hîn-i hacetde protesto makamına kaim olmak üzere eşkıyanın Eflak ahali ve hükümetinin gözü önünde vuku bulan şu hareketlerinden bahsle umur-ı ecnebiye müdiri Mösyö Bratianu'ya bir telgraf yazılmış ve bir gün sonra temini hâvî gelen cevabnamesine cevaben daha tesirlü bir telgraf dahi gönderilmiş olmağla manzûr-ı âli-yi fehîmâneleri buyurulmak üzere suretleri leffen arz ve takdim kılındı. Mütalâalarından müstefâd olacağı vechle eşkıya-yı merkumenin men-i harekât ve teşebbüsatı hakkında tamamı teslim olunması bile gerek ca'lî ve gerek zarûri Eflak hükümetince bazı teşebbüsata kıyam olunduğu suret-i iş'ardan ve bugün Yergöğü'den başkaca alınan ma'lûmattan anlaşılmış olmağla ve bugünki bulunduğumuz ahvâlin derecât ve tafsilâtı bundan ve eşkıyanın hal ve harekâtı beyan olunan suretden ibaret olduğu gibi şimdiki halde egerçi Berkofça cihetinde görülen on kadar eşkıyadan başka Sırbistan ve Vidin ve Niş cihetlerince başka bir vukuat

olmadığı gibi asayiş-i dâhilî dahi lehül-hamd yolunda ve üç dört günden berü sarf olunan mesâî-yi kâmile ve kuvvet-i mümküne ile eşkıyanın bu tarafa yeniden geçmemeleri esbabına muvaffakiyet saha-yı husûlde ise de bundan sonra gerek buralarca şu halin devamı ve gerek Sırbistan hududunca ne olacağı şimdiden bilinemeyeceğinden bu bâbda arzı hakikat-i hal ile iktifâ eder ve bu ahvâle karşu duracak ancak maa-tedbir-i kuvvet olduğundan muktezî olan ve bi'ddefaat istida kılınan kuvve-yi cünûdiyenin sür'at-i sevki temenniyatıyla ikmal-i makal eylerim ol bâbda ve her halde emr ü ferman hazret-i menleh'ül emrindir."

Fi selh-i Rebi'ül-evvel 85 ve fi 9 Temmuz 84 Vali-yi Vilâyet-i Tuna[546]

[546] *Mehmed Sabri*, Ahmet Refik, *a.g.m.*, s.140-144.